

AZƏRBAYCAN NAĞILLARI

BEŞ CİLDDƏ

IV CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2005

Bu kitab “Azərbaycan nağılları. Beş cildə” (Bakı, Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, III cild – 1962, V cild – 1964) nəşrləri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Tərtib edəni:

Əhliman Axundov

Redaktoru:

Bəhlul Abdulla

398.2’094754 – dc 21

AZE

Azərbaycan nağılları. Beş cildə. IV cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, 336 səh.

“Azərbaycan nağılları”nın bu cildində yer alan nümunələr janrın bütün əlvanlığını özündə toplayır. Onlar da fantaziya zənginliyi, ardıcılıq, məntiqilik və təcrübə aparmaq vərdişi aşılayır, oxucusunu gördüyünün əsiri olmaqdan qurtarır. Bir həqiqətdir ki, məlum qanunlar çərçivəsinə sığmayan, gözlənilməz yenilik nağılla tərbiyə olunmamış beyinlərin narahatlığına səbəb olur. Yalnız nağılla tərbiyə olunmuş ağıldan işıq doğulur. Yalnız nağılla tərbiyələnmiş beyin hər cür yeniliyə ürəkdən qol açə bilər. Ən böyük yenilikləri ancaq nağıla bənzətmək olar.

Cildə toplanan nağılların da başladığı “Biri vardı, biri yoxdu” kəlamına gəlincə o, bütün zamanlara aid hadisələr arasındakı uyğunluğun, vəhdətin ifadəsidir. Nağılvari təfəkkürün ölməzliyi elə bundadır. Həmin nağılvari təfəkkür ki, onda bir müdriklik də var; dünya daim dəyişir, lakin dövrlər arasında fərq olduğu kimi daxili bağlılıq da mövcuddur, bir əsr digərinə bənzəmədiyi kimi hər dövr də bəşər tarixinin bir parçasıdır.

ISBN 9952-418-76-8

© “ŞƏRQ-QƏRB”, 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

“Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında”

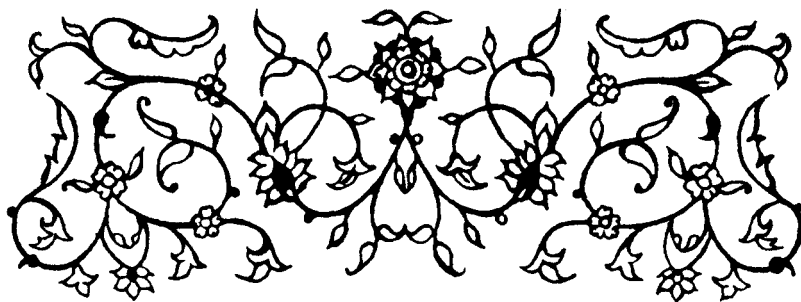
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ŞƏMS-QƏMƏR

Bir padşah var idi. Bu padşahın övladı yox idi. Bir gün padşah bə-dənnüma güzgünün qabağında durub özünə baxırdı. Gördü ki, paho, saqqalına dən düşüb. Padşah qəm dəryasına qərq oldu. Vəzir, vəkil tö-külüb işdən hali olmaq istədilər. Baş vəzir ədəblə baş əyəndən sonra xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Qibleyi-aləm, niyə qəm dəryasına qərq olmusan? Allaha çox şükür dövlət, cah-calal səndə. Sən də fikir edirsən?

Padşah üzünü çevirib vəzirə baxdı və qəm buludunu üzündən kənar edib dedi:

– Vəzir, nə olsun ki, cah-calal, şan-şövkət məndədi. Saqqalıma dən düşüb, bir övladım yoxdu ki, mən öləndən sonra yerimdə əyləşsin, təxti-tacimə sahib olsun.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, elə dərdlər vardır ki, onun çarəsi ancaq Allahdadı. Bizim əlimizdə nə əlac var. Qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pay ver, bəlkə Allah sənə bir övlad kəramət eyləyə.

Hamı yerbəyerdən vəzirin sözünü bəyəndi. Padşah xəzinəsinin ağzını açdı, qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pul, paltar, yemək pay-ladı. Qırıncı gün bir dərviş padşahın barigahına gəldi. Padşah ömr etdi ki, dərvişə də pay versinlər. Dərvişə pay vermək istədilər, dərviş dedi:

– Qibleyi-aləm, mən pay alan dərviş deyiləm, pay verən dərvişəm. Al bu almanı, tən bölüb yarisını özün ye, yarisını da hərəmin yesin. Sənin bir oğlun olacaq, adını Qəmər qoyarsan.

– Padşah almanı aldı, yönəldi ki, mizin üstünə qoysun, qayıdıb dərvişi görmədi. O, qeyb olmuşdu. Padşah almanı tən böldü, yarısını özü, yarısını da hərəmi yedi.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz sa-niyə keçdi, Allah-taala ona bir övlad kəramət etdi ki, ay parçası kimi. Bu, gözəllikdə oğlan dünyaya gəlməmişdi. Oğlanın adını dərviş dediyi kimi, Qəmər qoydular. Qəməri dayəyə tapşırdılar. Nağıl dili yüyürək olar. Bir gün, beş gün, Qəmər gəlib səkkiz yaşa çatdı. Onu yaxşı mol-laya tapşırıb məktəbə göndərdilər. Qəmər elə zehinli uşaq idi ki, mol-lanın ağzından çıxan sözləri o saat sinədəftər eləyirdi. Qəmər kitaba şur salmışdı, gecə-gündüz oxuyurdu, yatanda da kitabı başının üstünə qoyub yatırdı. Dünyada kitab qalmadı, hamısını oxudu, elmlərin açarını qoydu cibinə.

Bu minvalla Qəmər gəlib on beş yaşa çatdı. Günlərin bir günü padşah öz Hərəmini yanına çağırıb dedi:

– Ey mənim sevimli hərəmim, daha qocalmışıq, bu gün, sabah axi-rət mənzilinə gedəcəyik. Gəl sağ ikən gözümüzün ağrı-qarası olan uşağımızı evləndirək.

Hərəmi onun tədbirinə afərin söylədi. Bunlar məsləhəti bir yerə qoydular ki, oğlanlarını çağırıb, öz fikirlərini ona da söyləsinlər. Adam göndərüb Qəməri öz yanlarına gətirdilər. Qəmər xidmət məqamında dayanıb dedi:

– Mehriban ata, mənim üçün nə qulluq?

Padşah onu öz yanında oturdub, alnından öpüb dedi:

– Oğul, qocalmışıq, bu gün, sabah bu dünyadan köçəcəyik. İstəyi-rik sağ ikən sənin toyunu öz əlimizlə edək. Nə deyirsən?

Qəmər başını yuxarı qaldırıb dedi:

– Ata, mən evlənməyəcəyəm.

Padşah dedi:

– Axı niyə, səbəbi nədi?

Qəmər genə dedi:

– Ata, məndən evləndi yoxdu.

Padşah çox dedi. Ancaq Qəmər razı olmayıb ona dedi:

– Ata, mən çox kitablار oxumuşam. Arvadlar çox vəfasız olurlar, Mən arvad xeylağından uzağam. Mənə bir də elə təklifi eləmə. Mən öluncə arvad almayacağam.

Atası nə qədər öyüd-nəsihət verdisə, Qəmər razı olmadı. Axırda onu azad eləyib dedi:

– Oğul, get, fikirləş. Üç gündən sonra mənə fikrini deyərsən. Arvadlar hamısı vəfasız deyil.

Qəmər atasının yanından düz öz mənzilinə gəldi. Böyük bir kitab götürüb oxumağa başladı. Bir də o zaman xəbər tutdu ki, üç gün tamam olub, fərraş onu atasının yanına çağırır. Qəmər çox çətinliklə kitabdan ayrılıb atasının yanına gəldi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

– Oğul, nə fikrə gəldin? Toyunu edəkmi? Qəmər gülümsünüb dedi:

– Ata, sözüm sözdür. Arvad tayfasından o qədər oxumuşam ki, əgər onlar şüş cavahirat, qızıl olalar, mən onlara səmt getməyəcəyəm. Əlhəzər onlardan!

Padşah nə qədər dəlil-dələlat elədi, Qəmər ipə-sapa gəlmədi ki, gəlmədi. Axırda atası genə də onu azad eləyib dedi:

– Get, genə fikirləş, daha kitab oxuma!

Qəmər atasının qulluğundan mürəxxəs oldu, düz mənzilinə gəlib, genə də zəli kimi kitaba yapışdı. Bəli, bir necə gün də belə keçdi. Qəmər bu müddətdə bir arvadın öz sevgilisini yuxuya verib öldürdüyünü və başqaları ilə kef etdiyini oxumuşdu. Əhvalı çox pis idi. Arvadlara nifrəti daha da artmışdı. Qanının belə qara vaxtında atası onu çağırırdı. Qəmər atasının yanına getdi.

Atası dedi:

– Oğul, görək evlənəsən. Bu dəfə axırıncı sözümdü, güclə də olsa, səni evləndirəcəyəm. Tez get hazırlaş, sabah vəzirin qızını sənə alacağam.

Qəmər gülüb dedi:

– Ata, sözüm sözdü... Əlhəzər arvad tayfasından. Mənim boynumu vurdur, amma evlən demə!

Padşah dedi:

– Evlənəcəksən! Sabah toyundu.

Qəmər təbdən çıxdı və atasına:

– Mən evlənmirəm!.. Sən bu ağılın padşahlığı nə cür edirsən? – dedi.

Padşah bu sözü eşidən kimi bərk qəzəbləndi. Dabanından tüstü çıxdı. Gözləri qıpqırmızı qızardı. Əmr etdi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır olub dedi:

– Şah sağ olsun, buyruq qibleyi-ələmindir! Kimi deyirsən bu saat boynunu elə vurum ki, ruhu da inciməsin.

Padşah dedi:

– Gözümün ağı-qarası olan bir oğlumun boynunu vur!

Cəllad Qəməri yaxalayanda, vəzir, vəkil, bütün əhli məclis padşahın ayağına düşüb dedilər:

– Şah, qəzəbini söndür. Adil padşahlar həmişə səbri çox sevmişlər. Sənin öz oğlundu, sonra peşman olarsan. Onu zindana saldır, ağıllansın.

Padşah bir qədər sakit oldu. Bütün əhli-məclisin tədbirinə razı olub, oğlunu zindana salmağı əmr etdi.

Bəli, şahın əmri üzrə Qəməri barigahın xüsusi zindanxanasına saldılar. Bu zindanxananın hər yeri aynabənd idi. Padşahın tapşırığı üzrə Qəmərə kitab vermək qadağan olunmuşdu.

Qəmər kitabsız az qalırdı dəli-divanə olsun. O, zindanbanı çağırıb yalvar-yapış elədi, dedi:

– Mənə kitab ver, oxuyum.

Zindanban dedi:

– Atan əmr edib ki, ona kitab versən boynunu vurduracağam.

Qəmər dedi:

– Sən gəl mənə kitab ver, heç kəs bilməz.

Zindanban gizlicə ona kitab verdi. Bəli, Qəmər bu minvalla günlərlə, aylarla zindanda qalsın, eşit padşahdan.

Bir müddət keçdi, ata ürəyidi, padşahın ürəyi yumşaldı, hərəminə dedi:

– Ey mənim hərəmin, oğuldu, can-ciyərdir. Bir qələt elədi, keçdi. Gəl onun yanına bu gün adam göndərək, evlənməyə razı olsa, zindandan çıxarıb toyunu edək. Çoxdan kitab oxumur, yəqin razı olar.

Hərəmi razılıq verdi. Bu danışıqdan sonra vəziri hər gün Qəmərən yanına göndərirdilər, gedib deyirdi:

– Evlənməyə razı olursansa, səni zindandan azad edək.

Qəmər deyirdi:

– Haşa!.. Min il zindanda çürüsəm də evləndi yoxdu.

Belə-belə bir müddət də gəldi keçdi.

İndi sizə haradan xəbər verim?

Bir gün mələiklər padşahının qızı səyahətə çıxmışdı, ərşdə gəzir-di, gördü yerdə bir şəfəq hər tərəfə işıq salıb. O, öz-özünə təəccüb elədi ki, bu nə olmuş ola? Pərvaz eləyib yerə endi, gördü nə? Bu bir tikilidi, tamam aynabənd. İçəri girib gördü, bir oğlanı zindana salıblar ki, misli-bərabəri, nə insdə, nə cinsdə, nə mələkdə var... Allah-taala bunu xoş gündə, xoş saatda xəlq edib. Işıq da bunun üzünün işığıdı ki, hər tərəfə düşüb, elə bil gündü, şəfəqini dünyaya salıb. Mələiklər

padşahının qızı mat qaldı. Öz-özünə dedi: “nə olaydı, bəni-adəm olub, bu oğlana gedəydim”.

Bəli, mələikələr padşahının qızı, bir müddət Qəmər in yanında onun hüsn-camalına, qədd-qamətinə tamaşa elədi. Bir də baxdı ki, gecə yarıdan keçib. Qanad vurub göyə qalxdı. O, göynən gedirdi, gördü ki, cinlər padşahının oğlu gəlir. Mələikələr padşahının qızı oğlanın hüsn-camalını, orda gördüklərini ona nağıl elədi. Cinlər padşahının oğlu dedi:

– Şahzadə qız, yeddiillik uzaq bir ölkədə Şəms adlı bir qız var, özü də on beş yaşında. Atasını nə qədər ərə vermək istəyir, qız getmir, deyir ki, mən kişilərdən o qədər kitab oxumuşam ki, ta nə qədər. Onlar vəfasız olurlar. Mən ölsəm də ərə getməyəcəyəm. Atasını nə qədər edib, qız ərə getməyib, axırda qeyzə gəlib zindana salmışdır. Bəlkə o qızı görəsən? Onun gözəlliyinə bütün dünya heyrandır. Bütün yaranmışlar onun hüsn-camalına səcdə edirlər.

Mələikələr padşahının qızı dedi:

Xeyr, gözəllikdə mən görən oğlana tay olmaz.

Cinlər padşahının oğlu dedi:

– Şəms kimi gözəl olmaz.

Bunların bəhsi düşdü. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

– Görək gedib o qızı gətirəsən, qoyaq bu oğlanın yanına, görək hansı gözəldi.

Cinlər padşahının oğlu razı oldu, qanad çalıb gözədən itdi, bir neçə saatın içində Şəmsi götürüb, mələikələr padşahının qızının yanına gətirdi. Bəli, bunlar qızı götürüb, Qəmər in yanına gətirdilər, ikisini yan-yanaya qoydular. O dedi qız gözəldi, bu dedi oğlan gözəldi. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

– Bunları bir-bir oyadaq, hansı o birisinə çox yaxınlıq eləsə, onun üçün əldən getsə, onda bilərik ki, o birisi gözəldir.

Ərz olsun, mələikələr padşahının qızı bir birə olub, Qəmər in qoynuna girdi, onu sancdı. Qəmər yuxudan ayılıb, yanına baxanda gördü ki, yanında bir qız yatıb, elə bil ki, lap gün doğubdu. Öz-özünə dedi: “Yəqin atam deyən qız budur, mən yatandan sonra gətirib yanıma qoyublar. İlahi, dünyada necə gözəl var imiş!” İstədi, yerindən durub qızın yanına girsin, üzündən-gözündən öpsün, sonra fikirləşdi ki, bəlkə atam-anam pusur, ağır olmaq lazımdı. Bir qədər qızın hüsn-cəmalına baxandan sonra yıxılıb genə yatdı. Növbə Şəmsə gəldi. Cinlər padşahının oğlu bir birə olub, Şəmsin qoynuna girdi, onu sancdı. Qız yuxudan ayılıb,

baxanda gördü ki, yanında bir oğlan yatıb ki, vallah kənanlı Yusif heç bunun əlinə su tökməyə də yaramaz. Tez yerindən qalxıb oğlanın yerinə girdi, onu qolları arasına alıb, üzündən, gözündən öpdü, dedi:

– Yəqin atam deyən oğlan bu imiş. Mən buna razıyam. Sabah deyərəm, atam toyumu elər, məni buna verər.

Şəms o saat öz barmağındakı üzüyü çıxarıb onun barmağına taxdı, onun barmağında olan üzüyü çıxarıb öz barmağına taxdı. Üzündən-gözündən doyunca öpəndən sonra, sarmaşıq kimi Qəməmə sarılıb yatdı. Mələikələr padşahının qızı gülüb dedi:

– Bax, indi gördünmü oğlan gözəldi? Di qızı apar qoy öz yerinə.

Cin padşahının oğlu Şəmsi götürüb apardı öz otağına. Mələikələr padşahının qızı da pərvaz eləyib ərsə getdi.

Bəli, sabah açıldı. Üstünüzə çox xeyirli sabahlar açılsın. Qəməm yerindən qalxıb dörd tərəfə baxdı, qız-zad görmədi. Öz-özünə dedi: “yəqin atam, anam genə aparıblar. İndi gəlib məndən soruşarlar ki, evlənirsənmi, mən də razı olaram”. Bəli, Qəməm bir gün gözlədi, iki gün gözlədi, qız haqqında heç söz-söhbət çıxmadı. O, ürəyindən eşq yarası almışdı, tamam yanıb qovrulurdu. Axırda qapıçını çağırıb dedi:

– Qapıçı, səndən bir söz soruşacağam, gərək düzünü deyəsən.

Qapıçı dedi:

– Sənə fəda olum, şahzadə, hər nə soruşsan, bildiyim şeyi müzəyiqə eləməyəm.

Qəməm dedi:

– Filan gecə mənim yanımda bir qız var idi. O kim idi? Atamgil onu hara apardılar?

Qapıçı dedi:

– Şahzadə, sənin yanında qız olmayıb, yəqin yuxu görmüsən.

Qəməm qəzəblənib dedi:

– Tez de görüm, o qız necə oldu? Yoxsa səni öldürəcəyəm. Qapıçı qaçmaq istəyəndə şahzadə onun xirtdəyindən tutub yerə çırpdı, səsküy düşdü. O biri qapıçılar gəldilər. Şahzadə qabaqkı sözünü onlara söylədi. Onlar da dedilər:

– Sənin yanında qız olmayıb.

Şahzadə onları öldürmək istəyəndə, birtəhər onun əlindən qurtarıb, özlərini padşaha çatdırıb dedilər:

– Bəs, oğlun qapıçıları tamam qırdı! Deyir ki, filan gecə mənim yanımda olan qız necə olmuşdur?

Padşah bu sözü eşidəndə çox şad oldu. Vəziri hüzurə dəvət edib dedi:

– Ey vəzir, get gör bu nə əhvalatdı? Yəqin oğlum yola gəlib.

Vəzir o saat zindana getdi, şahzadənin yanına girdi, dedi:

– Şahzadə, sənin haqqında belə-belə sözlər deyirlər, bu nə əhvalatdır?

Qəmər dedi:

– Ey vəzir, filan gecə mənim yanımda olan qız necə oldu? Atama deyərsən ki, mən o qıza razıyam, toyumuzu eləsin.

Vəzir baxdı ki, Qəmər çox ağıllı danışır, dəli-zad deyil, dedi:

– Şahzadə, sənin yanında qız olmamışdı. Yəqin sən yuxu görüb-sən. İndi sən mənə rəy ver, kimin qızını istəyirsən sənə alaq.

Qəmər dedi:

– O qızdan başqası lazım deyil. Atama deyərsən o qızı mənə alar.

Vəzir dedi:

– O qız əsl qız deyil, yuxu qızıdır. Şahzadə, onu yadından çıxart!

Qəmər bərk hirsləndi, üzüyü ona göstərüb dedi:

– Yaxşı, bəs bu üzük nədi?

Vəzir özünü padşaha yetirib dedi:

– Ay aman, oğlun tamam dəli olub.

Padşah bu sözü eşidəndə çox kefsiz oldu, özünü oğlunun yanına yetirdi. Qəmər gördü ki, budu, atası zindana gəlir. Yerindən qalxıb, xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı, oğulluq salamını yerinə yetirdi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

– Oğul, sənin haqqında belə-belə sözlər danışrlar. Bu nə cür əhvalatdır? Şeytan sözüdür, ya doğrudur?

Qəmər dedi:

– Ata, nə şeytan sözüdür, nə də doğrudur. Mən dəli-zad olmamışam. Filan günü mənim yanıma bir qız göndərmişdiniz, mən ona razıyam. Onun toyunu mənə eləyin.

Padşah dedi:

– Oğul, sənin yanına qız göndərməmişik. Yəqin yuxu görmüsən. Kimin qızını deyirsən sənə alım.

Qəmər dedi:

– Ata, bəs bu üzük nədi? Olsa odu, olmasa, məndən ayrı qız aldı yoxdu.

Padşah üzüyü görəndə lap məəttəl qaldı. Gördü ki, o qızın adı da üzüyün üstündə yazılıbdı. Padşah dedi:

– Oğul, bu axmaq işdi, yəqin xəstələnmisən. Sənə ayrı qız alacağam.

Qəmər acıqlanıb atasına da ağır söz dedi. Padşahın əmrilə onun ayaqlarına, qollarına zəncir vurub zindanda yerə yıxdılar, adını dəli qoydular. Bütün həkimləri, təbibləri yıgıdılar, heç biri onun dərдинin çarəsini bilmədi. Padşah onların hamısının boynunu vurdurdu. Qəmər dərddən lap ölüm halına düşdü, sapsarı saraldı.

Qəmər in çox oxumuş, danəndə bir dayısı var idi. Bu həm də dünyagörmüş, böyük-küçük məclislərində olmuş bir adam idi. Adı da Asiman idi. Günlərin bir günü Asiman Qəmər in yanına gəldi, gördü ki, Qəmər heç özündə-sözündə deyil. Başladı Qəmərlə xırda-xırda söhbətə, dedi:

– Qəmər, bəlkə də yuxu görmüsən, adamlar səni qəzəbləndirir, onun üçün dəli olursan?

Qəmər in ürəyi yumşaldı, gözlərinin yaşını sel kimi tökü b dedi:

– Mehriban dayı, mən yuxu görmüşəmsə, bəs bu üzük nədi?

Asiman üzüyə diqqətlə baxdı, gördü ki, xeyr a, iş başqadı. Qızın adı da üzükdə yazılı b, dedi:

– Qəmər, heç fikir eləmə. Bu üzüyü götürüb, ayağıma dəmir çarıq geyərəm, əlimə dəmir əsa alaram, sənin sevgilini taparam. Sən eşq mərizisən. Təsəlli tap.

Asiman Qəmər in alnından öpüb zindandan çıxdı, düz evinə gəldi, arvadına dedi:

– Arvad, çörəkdən-zaddan bağla, mən uzun bir səfərə gedirəm.

Arvadı çörək bağladı. Asiman götürüb yola rəvan oldu. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badəyi-sərsər kimi, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi. Orada ayla, illə, burada müxtəsər dillə, başladı, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd soraqlayıb gəzməyə. Nə qədər soraq tutdu, bir şey tapmadı. O, bu minvalla üç il gəzdi, dolandı, axırda gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Asiman dəryanın qırağında qalsın, sizə xəbəri kimdən verim, Şəmsdən.

Şəmsi cinlər padşahının oğlu aparıb öz otağına qoymuşdu. Şəms tezdən ayılıb bir o tərəfinə, bir bu tərəfinə baxdı, kimsəni görmədi. Tez qapıçını yanına çağırıb dedi:

– Bu gecə mənim yanımda olan oğlan necə oldu? Onu atam apardı mı?

Qapıçı dedi:

– Şahzadə xanım, sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yəqin yuxu görübsən.

Şəms bərk qəzəblənib, o biri qulluqçunu çağırırdı. O da qabaqkının verdiyi cavabı verdi. Şəms acıqlanıb qulluqçuların üstünə çığırdı. Padşaha xəbər getdi ki, bəs, taxtı-tacı devrilmiş, nə durubsan, qızın dəli olub! Padşah vəzir qızının yanına göndərdi. Qız ədəblə vəzirin yanında oturdu, dedi:

– Vəzir, mən bu gecə yanıma gətirdiyiniz oğlana gedəcəyəm. Get atama söylə, toyumuzu eləsin.

Vəzir dedi:

– Xanım, bu gecə sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yəqin yuxu görmüsən.

Elə bunu dediyini gördü, Şəms onu kötəklədi. Vəzir birtəhər onun əlindən qurtarıb özünü padşahın hüzuruna çatdırıb dedi:

– Nə durmusan, qızın dəli olub, məni öldürürdü, birtəhər əlindən qurtarıb, qaçmışam.

Padşah bir dəstə əyanla, vəzirlə, vəkillə qızının yanına gəldi. Qız ədəblə atasının xidmət məqamında dayandı. Padşah baxdı ki, qızı ağılıdı. Çox sevindi, dedi:

– Qızımın haqqında böhtan deyirlərmiş. Qızım, bu nə təhər sözdü?

Şəms dedi:

– Ata, filan gecə mənim yanıma bir oğlan gəlmişdi, mən ona gedəcəyəm.

Padşah dedi:

– Qızım, sənin yanına oğlan-zad gəlməyib. Padşah oğlanları sən üçün sinov gedirlər. Hansını könlün istəyir, səni ona verim.

Şəms dedi:

– Ata, bəs bu üzük nədi?

Atası, bütün yığılanlar üzüyə baxıb məəttəl qaldılar, daha bir söz demədilər. Vəzir başını bulayıb dedi:

– İndi ki, oğlan yoxdu, ondan əlini üz.

Qız bu sözü eşitcək, vəzirə bir neçə şillə çəkdi. Vəziri onun əlindən aldılar. Daha hamısı yəqin elədi ki, qız dəli olubdu. O saat qızın əl-ayağını bağlayıb, zindanın bir küncünə yıxdılar. Qız burada nalə edib ah-zar çəkirdi. Padşah car çəkdirib, hər yerə xəbər verdi ki, qızım dəli olub, hər kəs onu sağaltsa, qızımı ona verib, dünya malından qani edəcəyəm.

Bəli, həkimlər, cərrahlar yığılıb gəldilər, heç biri Şəmsi sağalda bilmədi. Padşah hamısının boynunu vurdurdu. Qız gününü ah-zarla

keçirib nə yedi, nə içdi. Axırda heydən, dildən düşdü. Zəfəran kimi sapsarı saraldı, nəfəsini iki çiyinlərindən alırdı, dili tutulmuşdu. Qızı burada can verməkdə qoyub, sizə xəbəri Asimandan verim.

Asiman baxdı ki, dəryanın ortasında bir şəhər var, dedi:

– O şəhərə gəmi-zad çox gedir-gəlir, gedim o şəhərə bəlkə bir şey öyrənə bildim.

Asiman bir taxta parçasının üstünə minib o şəhərə çatdı. Baxdı ki, şəhərdə danışrlar ki, filan padşahın qızı dəli olub. Padşah bütün dünyaya elan verib ki, hər kəs mənim qızımı sağaltsa, qızımı ona verəcəyəm. Asiman bunlardan bütün əhvalatı öyrəndi. Öz-özünə dedi: “olsa-olsa, Qəmər dediyi qız bu olacaq”. Asiman padşahın ölkəsini və yolunu soruşdu. Dedilər:

– Buradan ora, gəmi ilə yeddiillik yoldur.

Asiman burada bir müddət qalıb, yeddi ilin azuqəsini hazırladı, gəmi duracağına gətirib gəmiyə əyləşdi. Aylar, illər gəlib keçdi. Asiman gedib bu şəhərə çıxdı. Bir dəst həkim paltarı geyib, padşahın barıqahının qapısına getdi. Ondan soruşdular:

– Nəçisən, nə karasan?

Asiman dedi:

– Həkiməm. Eşitmişəm, padşahın qızı xəstədi, onun üçün gəlmişəm.

Onu padşahın yanına apardılar. Padşah dedi:

– Həkim, qızımı sağalda bilməsən boynunu vurduracağam.

Asiman dedi:

– Şah sağ olsun, yaxşı edə bilməsəm, boynumu vurdur.

Asimanı apardılar qız olan otağın qapısına.

Asiman dedi:

– Mən kənzilərlə bir dərmanlı kağız göndərim, tutun qızın gözü-nün qabağına, qız hərəkət eləsə gələrəm.

Asiman bir kağız götürüb yazdı ki, Qəmərin yanından gəlmişəm, sakit ol, səni ona çatdıracağam. Kağızı aparıb qızın gözü-nün qabağına tutdular. Qız gözlərini açıb kağıza baxdı. O saat bərkdən inildəyib əli ilə işarə etdi ki, həkimi qoyun gəlsin. Asimanı qızın yanına apardılar. Asiman dedi:

– Burada gərək heç kəs olmasın.

Bəli, hamı getdi, təkcə Asiman qızın yanında qaldı. O saat üzüyü çıxarıb qıza göstərdi, dedi:

– Birtəhər düzəl, yaxşı ol, Qəməri sənin yanına gətirib, ikinizi bir-birinizə çatdıracağam.

Qız özünə hərəkət verdi, durmaq istədi, ancaq bacarmadı. Asiman onun ağzına yeməkdən-zaddan tökdü. Qız hala gəlib, danışmağa başladı. Bəli, xəbər padşaha getdi ki, həkim qızı yaxşı elədi. Qızın dili açılıb.

Padşah fağır-füqəraya pul verdi, xələt payladı, yetim sevindirdi. Çox cah-calalla qızının yanına gəlib gördü ki, doğrudan da, qızın dili açılmışdı. Şah üzünü əyanlara, vəzir-vəkilə, camaata tutub dedi:

– Məni istəyən həkimə xələt versin!

Həkimə o qədər xələt verdilər ki, haqq-hesabı olmadı. Asiman heç bir xələt götürməyib dedi:

– Şah sağ olsun, mənə xələt lazım deyil. Əhdinə vəfa elə, qızı ver mənə bir bacım oğlu var, ona.

Padşah dedi:

– Qızı tamam sağalt, o barədə sonra danışarıq.

Asiman əyləşdi qızın yanında, gecə-gündüz Qəmərdən ona danışdı. Axırda qız hala gəlib, xırda-xırda yataqdan qalxıb yerində oturdu və yemək istədi.

Bu minvalla qız tamam sağalıb, ayağa qalxdı. Padşah qırx gün, qırx gecə şadyanalıq keçirib, ac qarınları doyurdu. Asiman padşahın yanına gəlib dedi:

– Şah, nə deyirsən? Mən gedirəm.

Padşah dedi:

– Sözümlə sözdü, qızı bacın oğluna verərəm. Get, oğlanı bura gətir.

Asiman düşdü yolun ağına, gəmilər mindi, deryalar keçdi, cəzirələr aşdı, uzaq yolu yaxın elədi, axır gəlib öz ölkələrinə çatdı. Özünü o vaxt yetirdi ki, Qəmərin ağzını bağlahabağlaydı, öldürdü. Asiman özünü bacısı oğluna yetirib, qulağına dedi:

– Qəmər, ölüm vaxtı deyil, gözlərini aç. Nişanlını tapmışam.

Qəmər özünə hərəkət verdi, gözlərini açıb dayısına baxdı. Əli ilə işarə edib su istədi. Onun ağzına su tökdülər. Qəmərin boğaza qədər yığılan nəfəsi bir də geri qayıtdı, qan xırda-xırda bütün damarlarına yeridi. Hannan-hana özünə hərəkət verdi, bir neçə dəfə dərindən inildədi. Səs hər yana yayıldı, padşaha muştuluqçu getdi ki, Qəmərin nəfəsi qayıtmışdır, yavaş-yavaş yönü bəri olur.

Padşah ömrü elədi şadyanalıq təbili çaldılar. Evləri bəzədilər, sədəqə payladılar.

Bir neçə gün belə gəldi keçdi. Qəmərin dili açıldı və dayısı ilə xırda-xırda danışmağa başladı. Asiman ona yaxşı qulaq asdı, yaxşı

yeməklər yedizdirdi. Axırda Qəmər tamam sağalıb ayağa qalxdı. Asiman ona dedi:

– Qəmər, oğul, sözümə yaxşı qulaq as, tez sevgilinin dalınca get. Qız genə xəstələnər. Onun gözləri yoldadı.

Qəmər bir müddət də qalıb lap yaxşı oldu. Atasının hüsuruna gəlib dedi:

– Ata, mən sevgilimi gətirməyə gedirəm. İzn ver!

Padşah dedi:

– Oğul, gəl daşı ətəyindən tök, mənim çırağımı söndürmə. Dünyanın o üzündən sən gedib qız gətirə bilməzsən, kimi deyirsən sənə alım. Bu sövdadan əl çək, getmə.

Qəmər dedi:

– Mehriban ata, üz vurma, gedəcəyəm!

Padşah çar-naçar razı olub dedi:

– Oğul, get, Allah amanında olasan, Amma tez gəl.

Qəmər vəznə yüngül, qiymətcə ağır şeylərdən götürüb, getməyin binasını qoydu. Gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Çox gəzdi, dolandı, gəmilərin dayanacağını tapmadı. Axırda yolu azıb, bir qalın meşəliyə çıxdı. Qəmər burada sərgərdan gəzirdi. Bir də gördü ki, bir maral yerə uzanıb zar-zar zarıldayır. Bir cüt körpə balası da yanında oturub gözlərinin yaşını abi-neysan kimi tökür, zülüm-zülüm ağlayırlar. Qəmərin ürəyi qana döndü, gözlərinin yaşı yanaqlarından aşağı axmağa başladı. Maral onu görəndə ha can atdı ki, durub qaçsın, bəcə bilmədi. Balalarına öz dili ilə dedi:

– Balalarım, gəlin son nəfəsimdə üzünüzdən öpüm, qaçın gedin. Mənimki daha belə gətirdi.

Balaları ağlaşa-ağlaşa analarının üzündən öpüb qaçdılar. Qəmər ana maralın yanına gəldi, gördü ki, səyyad güllə ilə vurub maralın iki qılçasını qırmışdı. Yazıq maralın hər gözünün altında bir damla yaş var, elə balalarının dalınca baxır, döşləri də südlə doludu.

Qəmər əlini dizlərinə vurub dedi:

– Qolun sınısın, səyyad!..

Qəmər o saat ağ çıxartdı. Balaca taxta düzəltdi, maralın sümüklərini yerbəyerində qoyub bağladı. Otdan-zaddan yığıb maralın qabağına qoydu, özü də bir çardağ tikib maralın yanında qaldı. O hər gün maralın yarasını açıb məlhəm qoyurdu. Maralın balaları da daha ona öyrəşmişdilər. Hər gün gedib gəzirdilər, acan vaxtda gəlib analarını əmirdilər.

Bir müddət belə keçdi, maralın ayaqlarının sınıqları bitişdi, anadan doğma oldu. Ana maral və körpə marallar Qəmərin yanında atılıb düşdülər, ona dua elədilər. Bir gün Qəmər yola düşüb getmək istəyirdi. Maral onun ayaqlarına yıxılıb dilə gəldi, dedi:

– Ey cavan, sən mənə bu qədər yaxşılıq eləyib ölümdən qurtarmısan. Diləyin nədi, istə, canla-başla yerinə yetirim.

Qəmər dedi:

– Heç bir diləyim yoxdu.

Maral dedi:

– Bəs kimsən, hara gedirsən?

Qəmər bütün əhvalatı ona nağıl elədi, dedi:

– İndi yolu azıb buraya gəlmişəm.

Maral dedi:

– Ey cavan, yetmiş ağaclıq yol gedərsən. Görəcəksən dəryanın ortasında bir şəhər var. Taxta parçasına minib, o şəhərə gedərsən. Sənin sevgilin olan ölkəyə o şəhərdən gedirlər. Qəmər çox şad oldu, maral və balaları ilə görüşüb yola düşdü, düz dəryanın qırağına gəldi. Gördü, bəli, dəryanın ortasında olan şəhər görünür. Tez bir taxta parçası tapıb üstünə oturdu və həmin şəhərə gəldi. Adamlardan gəmi düşərgəsinin yerini öyrəndi.

Qəmər tez gəmi düşərgəsinə gəldi, gəmiyə mindi. Gəmi dəryaları yara-yara, ləpələri qova-qova gəlib çıxdı Şəmsin atasının vilayətinə.

Qəmər ondan-bundan soraq tutub Şəmsin evini öyrəndi. Düz gedib otağın qabağında olan gül bağına girdi. Gördü ki, burada hər cür meyvə, hər cür gül-çiçək desən vardı. Elə gözəl bağdı ki, gül-gülü çağırır, bülbül-bülbülü. Ağaclar qalxıb ərş-fələyə, çarhovuzlar fəvvərə vurub hər tərəfə su səpir. Adam bilmir hər rəng çalan gülə baxsın, yoxsa bülbülün cəh-cəhinə qulaq assın. Qəmər yavaş-yavaş mərmər çarhovuza tərəf gedirdi. Birdən onun qulağına ağlamaq səsi gəldi. O, gizlincə ağlamaq səsi gələn tərəfə gedib gördü ki, Şəms çarhovuzun yanında güllərin arasında oturub, gözünün yaşını qırmızı yanaqlardan aşağı axıdır.

Qəmər özünü saxlaya bilməyib yandan çıxdı, dedi:

– Mənim canım-ciyərim, niyə ağlayırsan? Axı rəva deyil, sənın qara gözlərindən yaş tökülsün!..

Şəms Qəmərin səsini eşidən kimi yerindən qalxıb, bərkdən dedi:

– Ah, Qəmər!..

O saat qəşş edib yerə yığıldı. Qəmər onun başını dizinin üstünə aldı, üzünə gülüb səpib özünə gətirdi. Raviyani-əxbar belə rəvayət edir ki, Şəmslə Qəmər qalxıb bir-birinin boynuna sarıldılar. Dodaqları bir-birinə yapışanda sevindiklərindən hər ikisi qəşş edib yerə yığıldılar. Onlar yeddi gün, yeddi gecə bihuş qaldılar.

Padşaha xəbər getdi ki, bəs qızın itmişdir. hər yerə atlı, çapar salındı, axırda gəlib gördülər ki, Şəms güllüklər içərisində bir oğlanla yerə sərilmişdir. Onları evə gətirdilər. Həkim, təbib gətirib, qırx gün, qırx gecə dava-dərman edib onları ayıldılar. Padşah Qəməri hüçura dəvət edib dedi:

– Sən kimsən, nə cürətlə mənim bağına qədəm basıb, qızımın yanına gəlmişsən?

Qəmər o saat dayısı Asımanın verdiyi kağızı çıxarıb padşaha verdi. Padşah oxuyub yəqin etdi ki, bu, həkimin bacısı oğludu, özü də doğrudan da qızına yarar oğlandı. Padşah qırx gün, qırx gecə toy elədi, qızını Qəmərə verdi. Qızla oğlan padşahın xidmət məqamında diz üstə çöküb, başlarına gələn qəzavü-qədəri ona nağıl elədilər. Padşah onların saf məhəbbətinə afərin söylədi.

Bəli, bir müddət Qəmər burada Şəmslə dövrən sürdü. Bir gün padşahın yanına gəlib, ədəb salamını yerinə yetirib dedi:

– Şah sağ olsun, atamla anam qocalıblar, ölüb gedərlər, məndə dağ qalar. İzn ver, biz öz ölkəmizə gedək.

Padşah razı oldu, güclü qoşunla Qəmərle qızını yola saldı. Qəmərle Şəms padşahla görüşüb, öpüşüb yola düşdülər. Az getdilər, çox dayandılar, çox getdilər, az dayandılar, axır gəlib bir meşəyə çıxdılar. Qoşun özünə qışlaq düzəldib dincəldi. Şəmslə Qəmər də çadır qurub uzandılar. Şəmsin yuxusuzluqdan gözləri xumarlanmışdı. Qəmərə dedi:

– Qəmər, yuxum gəlir.

Qəmər dedi:

– Başını dizimin üstünə qoy, bir az yat.

Şəms başını Qəmər dizinin üstünə qoydu, xumarlanmış gözlərini yumdu, maral kimi dərin nəfəs ala-ala şirin yuxuya getdi. Qəmər onun üzünə doyunca tamaşa elədi. Sonra qızın üzüyünü öz barmağından çıxarıb baxdı, dedi:

– Ey məni bəlalara salan, aqibət sevgilimə çatdıran üzük, öləndə də səni barmağımda saxlayacağam. Yarım səni mənə zindanda yadigar veribdi.

Qəmər üzüyü əlində oynadırdı. Birdən bir quş göydən şığıyıb üzüyü onun əlindən aldı, uçub uzaq bir ağacın başına qondu. Qəmər Şəmsin başını yavaşca yerə qoyub quşun dalınca yüyürdü. Qəmər quş olan ağacın dibinə çatanda, quş uçub yüz addımlıqda olan başqa ağacın başına qondu. Belə-belə Qəmər meşənin lap qalın yerinə gəlib çıxdı. Yeddi gün, yeddi gecə quş onunla gizlənpaç oynadı, axırda birdən-birə yox oldu. Qəmər yolu azdı. Nə qədər gəzdirdi, dolandı, Şəmsi tapa bilmədi. O qədər yol getdi ki, axırda bir ölkəyə gedib çıxdı. Qəmər bir bağbanın yanına gedib dedi:

– Bağban, şeyird saxlamazsan?

Bağban dedi:

– Qadan alım, övladım yoxdu, gəl mənim yanımda qal, səni oğulluğa götürüm.

Qəmər bağbanın yanında qalıb, ona oğul oldu. O, axşama kimi əlində bel ağac suvara-suvara Şəmsdən öləri göz yaşı axıdırdı. Bir gün Qəmər yenə ağacların dibini qazırdı ki, ağaclar su içsin, birdən əlindəki bel bir daşa toxundu. Qəmər əlləşib daşı çıxartdı, gördü ki, burada bir yekə küp var. Kúpün ağzını açıb gördü ki, içi tamam qızıldı. Qəmər bir-birinə zəncirlə bağlanmış qırx küp qızıl çıxartdı. Bağbanı da çağıraraq qızılları köməklə evə daşıdılar. Bağban çox sevinib dedi:

– Oğul, bu sənin baxtındandı. Mən qırx ildə ki, bu bağda bağbanam, mənim rastıma belə şey gəlməyib. Həmişə kasıb dolanmışam.

Qəmər bağban üçün yaxşı evlər tikdirdi. Bir gün Qəmər bağda oturub qəm dəryasına qərqlənib, gözlərinin yaşını töküdü. Bir də gördü ki, bir quş pərvaz edib, bir ağacın başına qondu. Onun dalınca da iki quş gəldi, oldular üç quş.

Bu quşlar başladılar ağacın başında yuva tikməyə. Quşların ikisi işləyirdi, ot, ağac, torpaq gətirirdi. Biri də ağacın başında oturub, öz-özünə oxuyurdu. Quşlar ona nə qədər eləyirdilər, o işləmirdi. Axırda quşların ikisi onun üstünə düşüb dimdikləri ilə tikə-tikə edib yerə atdılar. Qəmər gördü ki, onun pətəyəsində bir şey par-par parıldayır. Bıçaqla pətəyəsini yarıb gördü nə, Şəmsin üzüyüdür.

Qəmər üzüyü görəndə kimi bihuş oldu, hannan-hana özünə gəlib, üzüyü öpdü, gözlərinin üstünə qoydu. Qəmər yarını şəhərbəşəhər, kəndbəkənd axtarmaq qərarına gəldi. Düz bağbanın yanına gəlib dedi:

– Gəmi bura nəçə vaxtdan bir gəlir?

Bağban dedi:

– Oğul, ildə bir dəfə gəlir. Altı aydı gedib. Altı aydan sonra gələcək.

Qəmər dedi:

– Ata, mən altı aydan sonra səfərə gedəcəyəm.

Bəli, nağıl dili yüyürək olar, altı ay gəldi başa çatdı, Qəmər gəmi düşərgəsinə getmək istədi. Bağban dedi:

– Oğul, qızılı da aparacaqsan. O, sənin baxtına çıxıbdir.

Qəmər dedi:

– Xeyr, sizə qalacaqdı.

Bağban sözünün üstündə durdu, dedi:

– Olmaz ki, olmaz.

Axırda Qəmər qızılın iyirmi küpünü götürdü. Üzüyü də bir küpün içinə qoyub, düşərgəyə daşdı, gəmiyə doldurdu. Tələsik gəldi ki, bağbanla görüşsün. Birdən gəmi getdi. O geri qayıdıb nə qədər yüyürdüsə, gəmiyə çata bilmədi. Gəminin ayağı qurudan üzüldü, suyu yara-yara yola düşdü. Qəmər başına-gözüne döyüb, gəminin bir ildən sonra geri qayıtmasını gözləməkdə olsun, sizə xəbəri Şəmsdən verim.

Elə ki Qəmər quşun dalınca getdi, Şəms bir qədər gözünün acısını alıb, bir səsə sərəsəm yuxudan ayıldı, gördü ki, Qəmər yoxdu. O yana Qəmər, bu yana Qəmər... Qəməri tapmadı ki, tapmadı. Şəms də qoşunu burda qoyub, qırx gün, qırx gecə Qəməri axtardı. Elə bil ki, heç Qəmər yox imiş. Şəms başına gözüne-döydü, fəğan elədi, ağladı, Qəməri tapmadı. Bir gecə öz-özünə dedi: “Ağlamaqla Qəməri tapmaq olmaz. Gəl Qəmər paltarını gey, düş kişi sifətinə yola rəvan ol, Qəməri axtar”.

Şəms gecəni yarı elədi. Qəmər bir dəst paltarını geyib yola düşdü. Gethaget illər, aylar gəldi hərləndi, Şəms axırda bir şəhərə çatıb orada halvaçı şeyirdi oldu. O, elə gözəl halvalar bişirirdi ki, adam iyindən doymurdu. Padşah üçün həmişə buradan halva aparırdılar. Bir gün padşahın yolu halvaçı dükanından düşdü. Şəmsi görüb, gözəlliyinə heyran oldu. Gördü ki, halvaçı həm də çox ağıllı, kamallı bir oğlandı. Padşah onu öz barigahına aparıb, qapıçı təyin elədi.

Bir gün Şəms qapıda durmuşdu, padşah qızı külafirəngidən baxıb onu gördü, ağılı başından çıxdı, bir könüldən min könülə aşiq oldu. Amma nə eləsin, dərđini kimə desin?! Padşah qızı bu sirri, qapıçıya aşiq olduğunu ürəyində pünhan saxladı, açıb-ağartmadı.

Bir müddət belə gəldi keçdi. Padşah gördü ki, bu çox kamil oğlandı, heç qapıçıya yarar adam deyildi, onu çağırırdı yanına. Şəms oğlan

paltarı geyən gündən adını Rövşən qoymuşdu. Rövşən gəlib padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı. Padşah dedi:

– Ey Rövşən, görürəm çox kamil oğlansan. Səni bu gündən qapı-çıların üstündə böyük qoyuram. Get işlə, görsəm yaxşı işləyirsən, qulluğunu daha da qaldıracağam.

Rövşən dedi:

– Fərmayiş qibleyi-ələmində, hara qoyarsan, orda işlərəm. Biz bu qapının kəmtər bəndələriyik.

Şəms barigahdan çıxıb öz qulluğu üstündə oldu. Bu gündən sonra padşahın barigahı gül kimi tərtəmiz oldu. Padşah oğlanın bu bacarığına afərin dedi.

Padşahın qızı Afıtab eşitdi ki, atası Rövşəni eşikağası qoyub, çox şad oldu, öz-özünə dedi: “Bəli... Rövşən bir pillə də qalxsə, mən dərdimi bir kəsə deyə billəm”.

Şəmsin adı hər yana yayıldı, hamı eşikağasından danışdı, onu tərif elədi. Axırda padşah onu yanına çağıraraq dedi:

– Ey Rövşən, sən çox zirək oğlansan. Onun üçün də səni xəzinədar qoydum. Get, öncə xəzinədarlıqda işlə! Amma padşaha olan sədaqətini həmişə saxla.

Şəms padşaha dua-səna edib, xəzinənin üstünə gəldi, açarları alıb işə başladı. Onun vaxtında xəzinəyə gündən-günə bərəkət yağdı. Xəzinələr tamam doldu. İndi eşit padşah qızı Afıtabdan.

Afıtab çox şad olmuşdu. Rövşənin hörmətinin artması onu sevindirdi. O daha öz dərdini açə bilərdi. Çünki Rövşən barigahın adlı-sanlı adamlarından biri idi. Padşah qızı ona aşıq ola bilər, dərdini də başqasına deyə bilərdi. Afıtab öz dərdini açıb baş kənizə dedi və onu Rövşənin yanına göndərdi. Rövşən ona rədd cavab verib dedi:

– Get, padşah qızına de ki, bir də belə sözləri ağzına alıb danışmasın. Mənim öz sevgilim var.

Baş kəniz gəlib bu sözləri Afıtaba dedi. Afıtab çox qəmgin olub gözlərinin yaşını tökdü. Baş kəniz ona təsəlli verib dedi:

– Ey xanım, qəm yemə, mən oğlanın üstünə düşərəm, bəlkə Allah yar oldu, işinizi düzəltdim.

Baş kəniz bu gündən Rövşənin üstünə düşdü. Ha səy elədi, gördü xeyr, Rövşən ipə-sapa yatmır. Razı olmur ki, olmur. Axırda gəlib Afıtaba dedi:

– Xanım, mən bacarmadım. İndi nə tədbirin var, çək! Rövşən razı olmur.

Afitab bu fikrə gəldi ki, bu dəfə özü dərdini açıb Rövşənə desin. Bir axşam Rövşənin yolunun ağzında gizləndi. Rövşən işdən qayıdıb gələndə onu dayandırır deddi:

– Rövşən, ayaq saxla, sənə bir neçə kəlmə sözü var.

Rövşən dedi:

– Buyur, xanım, qulluğunuzda hazıram.

Afitab dedi:

– Oğlan, bütün dünyada olan padşahlar mənə öz oğullarına almaq istəyir, mən getmirəm. Ancaq şah qızı üçün əskiklik olsa da, öz dərdimi açıb sənə deyirəm: mən sənə vurulmuşam, gərək mənə alasan. Gör nə qədər əlacsız qalmışam ki, fikrimi açıb sənə deyirəm. İndi sözün nədi?

Rövşən dedi:

– Xanım, mənim sevgilim var. Mən onunla əhd-peyman eləmişəm ki, bir özgəsinə ürək verməyəm. Bu barədə mənə bağışlayın, mən burada evlənməyəcəyəm.

Afitab nə qədər yalvardısa, Rövşən onun sözünə hə demədi. Axı hə də deyə bilməzdi. Çünki o da Afitab kimi qız idi. Rövşən ondan ayrılıb, öz mənzilinə gəldi. Qəmərdən ötəri doyunca ağladı. Sonra bu qərara gəldi ki, buradan qaçıb getsin. Ancaq qaçmaq da çox çətin idi. Çünki xəzinənin açarlarını başqasına verməli idi. Xəzinəni yiyəsiz qoyub qaçsaydı, o saat tutub geri qaytaracaqdılar. Odu ki, səhər tezdən yerindən durub xəzinəyə getdi, öz işində oldu.

Bir neçə gün belə keçdi. Bir gün xəbər gəldi ki, padşahın gözünün ağrı-qarası olan bir madar qızı bərk xəstələnib. Padşah vəzir, vəkili götürüb qızının yanına getdi, gördü ki, doğrudan da, qızı bərk xəstələnibdir. Sifəti sapsarı saralıb, heç halı özündə deyil. Padşah əmr elədi. Bütün şəhərdə olan həkimləri çağırıdılar, heç biri qızı yaxşı eləyə bilmədi. Lap axırda bir qoca həkim qızın ürəyinə baxıb dedi:

– Qibleyi-aləm, bunun xəstəliyi eşqdəndi. Kimə isə sənənin qızın aşiq olub. O adamı tapıb qızı ona verməsən, qız öləcək.

Padşah üzünü qızına tutub dedi:

– Qızım, kimə aşiq olmusansa, açıq de, sənəni ona verim. Naxoşluğun da yaxşı olsun.

Qız pərdeyi-isməti atıb dedi:

– Ata, xəzinədar Rövşənə aşiq olmuşam.

Padşah bərkdən gülüb dedi:

– Qızım, dərd çəkmə, elə xəzinədar da yaxşı oğlandır, sənəni ona verərəm.

Əhli məclis durub dağıldı. Padşah qırmızı geyinib taxta çıxdı, xəzinədarı öz yanına çağıraraq dedi:

– Ey Rövşən, özün görürsən ki, bir oğlum yoxdu ki, mən “öləndən sonra bu taxti-şahanayə sahib ola. Gözümün ağı-qarası bir qızım var, onu sənə verəcəyəm ki, mən öləndən sonra bu taxti-şahanayə sahib olasan. Görürəm, sən şahzadəliyə yarar, kamil bir oğlansan. İndi mənim bu məsləhətimə nə deyirsən?

Rövşən başını qaldıraraq dedi:

– Qibleyi-ələmin məsləhəti hamı üçün vacibdi. Kimin nə cürəti var padşahın məsləhətini pozsun. Ancaq, şah, mən sənə bu məsləhəti qəbul eləyə bilmərəm. Ey böyük şah, mən öz ölkəmə gedəcəyəm.

Şah dedi:

– Get, bir qədər fikirləş, sonra gəlib, mənə cavab deyərsən.

Rövşən bikef, məlul evə gəlib, üzüqoylu düşdü, çoxlu ağladı. O bilmədi nə eləsin, başına nə çarə qılsın. Qız olduğunu da açıb desə, tamam biabır olacaq, öz sevgilisinə çatma bilməyəcəkdi. O gecəni ah-uflla keçirdi. Səhər durub, əl-üzünü yudu, bir qədər çörək meyl elədi. Elə xəzinəyə getmək istəyirdi ki, bir nəfər fərqaş gəlib dedi:

– Səni şah çağırır.

Rövşən padşahın yanına getdi.

Padşah dedi:

– Ey Rövşən, nə fikrə gəldin?

Rövşən dedi:

– Şah sağ olsun, insanın fikri bir olar, mən sənə qızını ala bilməyəcəyəm.

Padşah qəzəblənib dedi:

– Qızım sənə dərdindən xəstələnibdi, gərək alasan. Sənə üç gün möhlət verirəm. Get, bir də fikirləş.

Rövşən kor-peşman xəzinəyə gəldi, o günün haqq-hesablarını gördü, axşam olanda evinə qayıtdı. Belə-belə üç gün gəldi başa çatdı, padşahın qızının naxoşluğu da artdı. Padşah Rövşəni yanına çağıraraq dedi:

– Sən padşahla lap zarafat eləyirsən. Sənə deyirəm qızımı alacağsan, alacağsan!.. Vəssəlam, şüdə-tamam!..

Rövşən dedi:

– İnsan ürəyi heç bir hökmdara tabe deyil, o istədiyi şeyi edər, istəmədiyini etməz.

Padşah dedi:

– Mən zorla qızımı sənin üreyinə istədənəyəm. Get, sabah hazırlıqla gələrsən, yoxsa boynunu vurduracağam.

Rövşən barığahdan çıxıb evinə gəldi. Nə qədər fikirləşdi, bu işin axırını bir yana çıxara bilmədi. Çox götür-qoydan sonra səhər açıldı. Padşah onu hüsuruna dəvət edib dedi:

– Bu saat toyunuzu edirəm, razısanmı?

Rövşən dedi:

– Şah, mən dediyimi demişəm. Ayrı sözüm yoxdu.

Padşah əmr edib dedi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır olub dedi:

– Şah sağ olsun, mənə görə nə buyuruq?

Şah Rövşəni göstərüb dedi:

– Bu məlunun boynunu vur!

Cəllad Rövşəni meydana çəkdi, boynunu vurmaq istəyəndə Afıtab yığıla-yığıla özünü yetirib dedi:

– Qolun sınısın, cəllad, əl saxla, üreyimi parçalama!

Cəllad padşah qızını görüb əl saxladı. Afıtab özünü atasının ayaqlarına salıb dedi:

– Ata, məni onun yerinə öldürt, onu azad elə! Mən onun ölüm fərağına dözə bilmərəm.

Afıtab gözlərinin yaşını sel kimi tökdü. Rövşənin üreyi qana döndü, qızda olan məhəbbətə və etibara heyran qalıb öz-özünə dedi: “Padşah məni öldürməsə, bunu alacağam, sonrasına hara çıxacağam”. Padşah gözünün ağrı-qarası olan qızının sözünü yerə salmayıb, Rövşəni azad etdi. Rövşən o saat yüyürüb Afıtabın boynunu qucaqladı, dedi:

– Şah, razıyam!

Şah əmr elədi, yas məclisini döndərdilər toy məclisinə. Oradaca qırx gün, qırx gecə toy edib qızını Rövşənə verdi.

Hamı sevindi, hamı şad oldu. Axşam oldu. Rövşənlə Afıtab doyunca söhbət elədilər. Yatmaq məqamı gələndə, Rövşən qılıncı sivi-rib araya qoydu, sonra yığılıb yatdı.

Bu minvalla bir neçə gün gəldi keçdi. Afıtab bu hərəkətdən çox narazı qaldı, dodaqlarını büzdü, Rövşəni dindirmədi. Rövşən onun boynunu qucaqlayıb dedi:

– Mənim məhbubum, mən əhd eləmişəm ki, evlənəndə qırx gecə sevgilimə dəyməyəm. Sən bundan incimə!

Afitab dedi:

Eybi yoxdu, ürəyimi daşa döndərüb qırx gün dözərəm.

Bəli, Rövşən daha gecələr araya qılınç qoymur, hər axşam bu iki gözəl maral düyəsi kimi yan-yana yatışırdılar.

Belə-belə, qırx gün gəldi keçdi. Rövşən indi də onu başqa dillə aldatdı. Bu minvalla aldada-aldada bir il gəldi başa çatdı. Axırda qız məcbur olub bu sirri anasına dedi. Anası da atasına dedi. Padşah bərk qəzəbləndi ki, mən padşah olam, bir dərənin gədəsi mənim qızımı bəyənəsin. Bu taxt-tac mənə haram olsun, əgər o mənim qızıma baxmasa, onu tikə-tikə doğramasam.

Padşah Rövşəni yanına dəvət edib ona hədə-qorxu gəldi.

Rövşən nə edə bilərdi? Kor-peşman evinə gəlib gördü qız bikef oturub. Onun üzündən-gözündən öpüb dedi:

– Gözəlim, qəm yemə, muradımıza çatırıq.

Bəli, bir neçə gün də belə keçdi. Qız genə dərini atasına çatdırdı, Atası bu dəfə də Rövşənə tapşırırdı. Genə üç gün gəldi keçdi. Qız genə dərini atasına dedi. Padşah bu dəfə çox bərk acıqlandı. Gecədən bütün ölkəyə xəbər verdi ki, Rövşən sabah dar ağacından asılacaq, hamı tamaşaya gəlsin. Bu xəbər camaatı təşvişə saldı. Necə yəni, bu nə işdi?.. Padşah öz yeznəsini öldürtdürür? Bu əhvalatı padşah qızı Afitab da eşitdi. Bilmədi nə eləsin, aşağı tüpürür saqqal, yuxarı tüpürür bıç. Ancaq gücü gözlərinə çatdı. Quru yer üstündə oturub, doyunca ağladı, sonra yaylığını dirəyə bənd edib ayağının altına bir kürsü qoydu, boğazını yaylığa keçirdi, kürsünü kənara itələyib özünü öldürmək istəyəndə, Rövşən yüyürüb onu tutdu. Onun üzündən-gözündən öpdü, göz yaşlarını onun göz yaşına qatdı. Sonra öz-özünə dedi: “Ey dili-qafil, özümü qıza tanıdım, sirrimi deyim. Onsuz da sabah məni öldürəcəklər. Qəmər bura gələrsə, bu qız mənim qəzavü-qədərimi ona söylər”. Rövşən içəri otağa girdi, kişi paltarını çıxartdı. Bir dəst arvad paltarı geydi, bəzəndi, düzəndi, topuğuna qədər düşən saçlarını darayıb yenişə tökdü, beləcə Afitabın yanına gəldi. Bunu görəndə Afitabı heyrət apardı. O, yerində donub qaldı. Şəms onun boynunu qucaqlayıb, yerə oturtdu. Bütün başına gələn əhvalatı həmin saata qədər, mən sizə söylədiyim kimi, nağıl elədi, dedi:

– Məni sabah atan öldürəcək. Mənim başıma gələn əhvalatları yaz, bir kitab düzəlt, qoy hamı oxusun. Qəmər buralara gəlsə, ona da söylə ki, Şəms, Qəmər deyə-deyə dar ağacında canını fəda etdi.

Afitab dedi:

– Ey Şəms, qorxma, səni ölümdən qurtarıb sevgilin gəlincə sənə arvadlıq edəcəyəm.

Şəms dedi:

– Bacı, bu sirri açma! Mən də öz namusuma and içirəm, sevgilim gələn kimi onun əlini sənə verəcəyəm. Mən də yanınızda bir kəniz kimi qalıb ölüncə sizə qulluq edəcəyəm. Mən kimsəsizəm, mənə rəhm elə!

Afitab dedi:

– Heç qorxma!

Afitab durub altdan geyinib, üstədən bəzəndi, üstədən geyinib altdan bəzəndi, zərrin tacı başına qoydu, düz atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, Rövşən mənə lap yaxşı baxır. Sabahkı hökmdən əl çək!

Padşah qızını çox şad görüb, hökmünü geri götürdü. Afitab qayıdıb Şəmsin yanına gəldi, işi düzəltdiyini ona söylədi. Hər ikisi şad oldular, qucaqlaşdı və yatdılar. Bir müddət belə keçdi. Rövşənin hörməti, ağılı, kamalı hər yere yayıldı, padşah onu özünə vəzir qoydu, Rövşən çox kamal-lı vəzirlərdən biri oldu. Bir gün padşah Rövşəni yanına dəvət edib dedi:

– Oğul, daha mən qocalmışam. Taxt-tacı sənə tapşırıram.

Padşah tacı öz əli ilə Rövşənin başına qoydu. Rövşən çox ədalətli, iş bilən bir padşah oldu. Bütün əhali onun fərasətinə afərin söylədi. Bir gün Rövşən taxtda əyləşmişdi, birdən qapıçı içəri girib, xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Qibleyi-ələm, bir gəmiçi barigaha gəlmək üçün icazə istəyir,

Rövşən dedi:

– İznə, gəlsin!

Gəmiçi içəri girib xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Qibleyi-ələm, filan şəhərdə bir oğlan mənim gəhimə iyirmi küp şey qoydu. Sonra nə təhər oldusa, özü gəmiyə çata bilməyib qaldı. Mən ancaq bir ildən sonra o şəhərə gedəcəyəm. O şeyləri mən sizə verim, gələndə oğlana verərsiniz.

Padşah ömr elədi küpləri barigaha gətirdilər, açıdırıb gördü nə, hamısı ləl-cavahiratdı. Rövşən padşah küpləri bir-bir tökdürdü, bir də gördü, öz üzüyü küpün birindən çıxdı. Üzüyü görəndə az qala qəşş eləmişdi. Birtəhər özünü saxlayıb öz-özünə dedi: “Ey dadi-bidad, yəqin Qəmərin başına bələlər gətirən bu üzük imiş”. Gəmiçidən soruşdu:

– Bu şey sahibi nə cür oğlan idi? Onun nişanlarını mənə bir-bir söylə!

Gəmiçi Qəmərin bütün nişanlarını padşaha söylədi. Qız gördü ki, bəli, Qəmərdi. Üzünü gəmiçiyə tutub dedi:

– Bir il yox, bu saat yola düşüb gedərsən, həmin oğlanı mənim hü-zuruma gətirərsən.

Gəmiçi dedi:

– Şah sağ olsun, buradan oraya altı aylıq yoldu. Altı ay da oradan bura. Elə genə də bir il olur.

Padşah dedi:

– Bu saat yola düş, get!

Gəmiçi düşərgəyə gəldi. Gəminin sükanını əlinə aldı, dəryanı yara-yara yola düşdü, gəldi Qəmərlən olan şəhərə çıxdı. İndi eşit Qəmərdən.

Qəmərlən oturub bağban ata-anası ilə söhbət edirdi. Bir də gördü ki, qapı açıldı, gəmiçi içəri girdi. Qəmərlən lap məəttəl qaldı. Gəmi bir ildən sonra gələcəkdi, amma indi altı aydan sonra gəlib. Gəmiçi salam kalamızsız dedi:

– Allah sənin evini yıxsın, padşah küplərin içində nə görübsə, məni geri qaytarıb səni istəyir.

Qəmərlən bir istədi gəmiçinin başını əkib qaçsın. Sonra öz-özünə dedi: “Onsuz da mən o şəhərə gedəcəyəm. Nə eləyəcək, eləyəcək, gedirəm”. Bağbanla, onun arvadı ilə görüşüb, öpüşüb gəmiçinin qabağına düşdü, düz gəmiyə gəldi. Gəmiçi geri qayıdıb altı aya Rövşən padşahın ölkəsinə çatdı. Rövşən padşah gəminin səsinə eşidib, bir dəstə sərbaz göndərdi ki:

– Gəmidə bir oğlan var, onu mənim yanıma gətirin!

Fərraşlar gəmi ayağına gedib, Qəmərlən padşahın yanına gətirdilər. Qız baxdı ki, öz sevgilisi Qəmərlən. Qəmərlən tez hamama göndərtdi, bir dəst fəxır libas geyindirdi. Qəmərlən şahın yanına gəlib, əl-əl üstündə dayandı. Qəmərlən Şəmsi tanımırdı, çünki o, təğyir-libas olub, kişi pal-tarı geymişdi. Şəms ona hörmət edib barigahda bir müddət saxladı. Bir gün Qəmərlən yanına çağırıb, onu xəzinədar qoydu. Qəmərlən ona edilən bu xidmətlərə səbəb nə olduğunu heç anlamırdı. Şəms də onunla bir padşah kimi hərəkət edirdi.

Bir gün Şəms padşah Qəmərlən hüsuruna dəvət edib dedi:

– Görürəm, sən vəzirliyə layiq oğlansan, onun üçün də səni vəzir qoyuram.

Qəmərlən dedi:

– Buyuruq padşahındı.

Padşah Qəməri özünə vəzir qoydu. Bu minvalla bir müddət özünü tanıtmayıb, yanında işlətdi.

Bir gün fikirləşdi ki, mən nə vaxta kimi özümü sevgilimə tanış verməyib, onu ah-zar içində qoyacağam. Şəms adam göndərüb vəzir Qəməri evinə qonaq dəvət elədi. Qəmə padşahın evinə gəlib qapının ağzında əyləşdi. Rövşən padşah onu öz yanına dəvət elədi. Qəmə onun lap yanında oturdu. Keçəcəkdən-gələcəkdən söhbətlər başlandı, yemək-içmək vaxtı gəldi. Rövşən içəri otağa keçib, təğyir-libas oldu, arvad paltarını geydi, bəzəndi, düzəndi, qara saçlarını darayıb topuğuna qədər tökdü, birdən qapıdan içəri girdi. Qəmə bunu gören kimi qollarını qulaş kimi açdı, bərkdən dedi:

– Ah, Şəms!

Sözünün dalını gətirə bilməyib, qəşş elədi, yerə yıxıldı. Şəms onun üzünə güləb suyu səpib özünə gətirdi. Qəmə yerdən qalxıb, onun boynunu qucaqlamaq istəyəndə Şəms əlini qaldırıb dedi:

– Mənə toxunma, bir balaca səbirli ol!

Onlar yerə əyləşdilər. Şəms başına gələn əhvalatı tamam-kamal ona nağıl eləyib, dedi:

– Sənin birinci məhbubən Afitabdı. Məni də yanınızda saxlasanız, Afitaba kənizlik edərdəm. O, mənim diriliyimə səbəb olub. Məni neçə dəfə ölümdən qurtarıb. Ölüncə mən ona kənizlik etsəm, yenə əvəzi çıxmaz.

Qəmə də öz başına gələni onlara nağıl elədi. Qırx gün, qırx gecə toy edib Şəmslə Afitabı Qəməyə verdilər. Şəms taxta çıxıb, başına gələn əhvalatı camaata nağıl elədi. Camaatın razılığı ilə öz yerində Qəməri əyləşdirdi. Keflə, damaqla dövrən sürməyə başladılar.

Bəli, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat tamam oldu. Şəmslə Afitabın hər birinin bir oğlu oldu ki, misli-Yusif.

Uşaqların birinin adını Səttar, birinin də adını Ülkər qoydular. Uşaqları dayələrə tapşırdılar. Onları aparıb məktəbə qoydular. Ülkərlə Səttar çox zəhinli uşaq idilər. Müəllim dediyi sözləri əlbəhəl götürüb tutuquşu kimi rəvan eləyirdilər. Bəli, bu iki qardaş on yeddi yaşa dolub, bədirlənmiş aya döndülər, elmdən, bilikdən çox kamil oldular. Al xəbəri vəzirin qızlarından.

Vəzirin iki qara, heybət qızı var idi ki, heç kəs almırdı. Yazıq qızlar un çuvallarına tay olub, ocaq qırağında qalmışdılar. Bunlar bir münasib adam axtarırdılar ki, şərdən-şəbəkədən atıb üstlərinə yıxılsınlar.

Bunlar Ülkərlə Səttarı gördülər, hərəsi birini gözaltı elədi. Onların qabağını kəsib dedilər:

Gərək hərəniz birimizi alasınız!..

Ülkər dedi:

– Siz bizə lazım deyilsiniz. Gedin özünüzə bab adam tapın.

Qızlardan biri dedi:

– Çox yaxşı münasibik. Siz padşah oğlanları, biz də vəzir qızları. Bundan münasib nə ola bilər?

Ülkər dedi:

– Yaxamızdan əl çəksəniz, yaxşı olar.

Səttar da dedi:

– Sən öləsən, özgələrinə it hürər, bizə də çaqqal hürür.

Qızlar dedilər:

– Bax sizə deyirik, bizi almasanız işiniz yaxşı olmayacaq.

Səttarla Ülkər onların sözlərinə fikir vermədilər.

Vəzirin qızları hiylə işlədərək, padşahın oğlanlarının onlara satış-dıqlarını analarına söylədilər. Anaları da vəzirə əhvalatı xəbər verib, yaxşı fürsət olduğunu bildirdi.

Vəzir padşahın yanına gəlib dedi:

– Sənin oğlanların mənim qızlarıma pis nəzərlə baxıblar. Bu iş şah oğlanlarına yaraşmaz! İzn ver, toylarını edib, bu işin üstünü ört-basdır edək.

Padşah bərk qəzəblənib oğlanlarını hüçura dəvət elədi, dedi:

– Bu nə binamusluq idi ki, mənim başıma gətirdiniz. Mən sizin kimi övladı istəmirəm.

Uşaqlar and-aman elədilər ki:

– Vallah, bizim heç şeydən xəbərimiz yoxdu, qızlar bizə şər atırlar.

Şah qəzəblənib dedi:

– Cəllad!..

Cəllad hazır oldu.

Padşah dedi:

– Bu saat bunları öldür!

Camaat onun ayağına yıxılıb nə qədər minnət elədilərsə, şah razı olmadı. Axırda dedilər:

– Onda ver, cəllad aparıb, bir uzaq yerdə öldürsün.

Şah razı olub dedi:

– Cəllad, bunları apar, bir uzaq yerdə öldür, köynəklərini qanlarına bula, mənə gətir.

Cəllad Səttarla Ülkəri qol-qola bağlayıb, bir biyabana gətirdi. Qılınıcı sivrilib, istədi Səttarın boynunu vursun. Ülkər gözlərinin yaşını axıdıb, özünü cəlladın ayağının altına atdı, dedi:

– Cəllad, mən qardaşımın fərağına davam gətirə bilmərəm. Əvvəlcə məni öldür.

Cəllad ondan əl çəkib, Ülkərin boynunu vurmaq istədi. İndi də Səttar ağlayıb özünü onun ayağına yıxdı, dedi:

– Cəllad, mən də qardaşımın fərağına dözə bilmərəm. Əvvəlcə mənim boynumu vur. Cəllad dedi:

– Onda ikiniz də yerə uzanın, ikinizin də boynunu birdən vuracağam.

Bunlar qucaqlaşdı və yerə uzandılar. Cəllad qılınıcı qaldırıb bunların boynunu vurmaq istədi. Qılınıcı endirəndə baxdı, gördü ki, əmlik quzu kimi bir-birinin boynuna sarılıblar. Cəllad olanda nə olar? Ürəyi yumşaldı. Qılınıcı qınına qoyub, bunları ayağa qaldırdı, dedi:

– Mən sizi öldürməyəcəyəm.

Bu vaxt cəlladın atı qaçdı. Cəllad atın dalınca yüyürdü. Şahzadələr ha gözlədilər cəllad geri qayıtmadı. Axırda onun dalınca getməyə başladılar. O vaxt eşitdilər ki, bir əjdaha cəlladı kama çəkib, udhuddadı. Onlar iki tərəfdən əjdahanın üstünə yüyürüb onu öldürdülər, cəlladı ölümdən qurtardılar. Cəllad onlardan çox razılıq elədi, köynəklərini alıb əjdahanın qanına buladı, dedi:

– Mən köynəyinizi aparıb, Qəmər padşaha verib deyəcəyəm ki, onları öldürdüm. İndi oğlanlarım, sizə yaxşı yol, baş götürün, başqa məmləkətlərə gedin, orada kəsbkarlıq eləyin. Allah sizə kömək olsun.

Onlar ağlaşıb, öpüşüb bir-birindən ayrıldılar. Səttarla Ülkər meşə ilə yeddi gün, yeddi gecə yol gedib, bir böyük dağa çıxdılar. Onların çörəkləri qurtardı, heydən kəsildilər. Səttar qardaşına dedi:

– Ülkər qardaş, sən burada otur, mən gedim o görünən şəhərdən bir az çörək alım, gətirim yeyək, qılçalarımız taqətə gəlsin.

Onsuz da Ülkərin getməyə təhəri yox idi. Səttar yavaş-yavaş şəhərə endi. Baxdı ki, bu şəhərin adamları heç onlara oxşamır. Demə, bura adam ətə yeyənlər şəhəri imiş. Səttar bir çörəkçi dükanının qabağına gəldi, çörək istədi. Çörəkçi onu görən kimi içəri çağırıb dedi:

– Bu yaxşı çörək deyil. Gedək evdən sənə yaxşı çörək verim.

Səttar onun sözünə inandı. Onlar xeyli yol gedib evə çatdılar. Çörəkçi onu içəri evə salıb, qızlarına tapşırdı, dedi:

– Mən gələne kimi onu saxlayarsınız.

Çörəkçi qapıları möhkəm bağlayıb açarları qoydu cibinə, düz dükanına getdi. Səttar baxdı ki, işlər şuluqdu, qapılar bağlandı. Qızların birinə yanaşıb dedi:

– Ey nazənin, məni niyə dustaq edibsiniz? Mən nə günahın sahibiyəm?

Qız bərkdən gülüb dedi:

– Oğlan, dalımca gəl!

Səttar onun dalınca düşdü. Qız onu bir zirzəmiyə saldı. Səttar nə gördü, bah atonan, bura xalis insan qəssabxanası imiş. Burada o qədər adam kəlləsi, adam sümüyü var ki, həddi-hesabı yoxdu. Qan əlindən yerimək mümkün deyil. Qızdan soruşdu:

– Allah xatirinə, bəyan elə görüm, bu nə sirdi?

Qız dedi:

– Ey oğlan, bu şəhərdə yaşayanlar adam əti yeyir, adam qanı içirlər. Hər evdə belə bir insan qəssabxanası var. Sən haradan gəlib bura düşmüşən? Bu axşam səni kəsib yeyəcəyik. Ancaq mənim sənə yazığım gəlir, sən hər axşam özünü naxoşluğa vur. Onda səni kəsməyib, naxoşluğunun sağlamlasını gözləyəcəklər.

Oğlan Ülkəri yadına salıb doyunca ağladı. Axşam oldu, qəssab qayıdıb evə gəldi. Dişlərini itiləyib dedi:

– Oğlanı gətirin kəsək, bir yaxşı kabab çəkək.

Bəli, Səttarı gətirdilər. Səttar özünü xəstəliyə vurub inildəməyə başladı. Çörəkçi dedi:

– Bunun ətinə yesək naxoşluğa düşərik. Aparın yeməkdən-zaddan verin, xəstəliyi yaxşı olsun.

Səttarı aparıb içəri saldılar, yanına da çoxlu yeməkdən-zaddan qoydular. Səttar Ülkərin dərmini çəkməkdən gün-gündən saralıb soldu, arıqladı.

Bu minvalla Səttarı bir müddət saxlayıb, hər cür yemək verdilər, kökəlmədi ki, kökəlmədi. Axırda çörəkçi acığa düşüb nöqərlərinə, şağırdlarına dedi:

– Gündə üç dəfə buna yüz təziyana vurarsınız.

Çörəkçinin qızının ona ürəyi yandı. Bir gecə onu qapıdan çıxarıb dedi:

– Ey oğlan, səni döyüb öldürəcəklər, buraxmayacaqlar.

Mənim sənə yazığım gəlir, buradan qaç, gecə ikən bir yana çıx.

Qız gecəylə Səttarı şəhərdən çıxarıb yola saldı, özü geri qayıtdı.

Səttar ona dua eləyə-eləyə bir dəryanın qırağı ilə gedirdi. Qəzadan adamyeyənlər padşahının qızı Xunxar xanım da gəmidə səyahətə çıxmışdı. Səttarı görüb qul-qarabaşlarına əmr elədi ki, onu tutub gətirsinlər. Səttarı Xunxar xanımın yanına apardılar. Xunxar xanım baxıb dedi:

– Bu nə gözəl quşdu... Lap adama oxşayır. Bunu mən qəfəsdə saxlayacağam.

Əmr elədi, qızıldan bir qəfəs qayırdılar, Səttarı içinə qoydular. Hər gün dəstə-dəstə adamlar gəlib, Xunxar xanımın quşuna tamaşa eləyirdilər. Xunxar xanım bu gündən Səttarı qəfəsdə saxlayıb, bütün fikrini-zikrini ona verdi.

Bir gün çörəkçinin güzəri barığahı düşmüşdü. Gördü, ədə, saxladığı oğlanı Xunxar xanım qəfəsdə saxlayır. Çörəkçi o saat qəfəsi oğurlayıb, bir pünhan yerdən yayındı, evlərinə gətirdi. Xunxar xanım səyahətdən qayıdıb evə gəldi, quşuna baş çəkməyə getdi, gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına-gözüne döydü, hər yerə soraq saldı, ancaq quşu tapmadı. O tərəfdən çörəkçi Səttarı döyə-döyə evinə gətirib, genə də zirzəmiyə saldı, dedi:

– Kökəldin, canın qurtardı. Kökəlmədin, gündə üç dəfə sənə yüz şallaq vurduracağam.

Səttar dedi:

– Ey rəhmsiz, mənə bu qədər əziyyət vermə. Mən dərdsiz qəmsiz adam deyiləm ki, gündən-günə kökələm! Mənim çoxlu dərdim var!

Çörəkçi dedi:

– Xeyir, gərək dərdi-qəmi tərgidib, kökələsən.

Səttar dedi:

– Ey kafir, axı mənim əlimdə deyil!

Səttara yenə yüz çubuq vurub, zirzəmiyə saldılar. Bir neçə gün keçdi. Bir gün çörəkçinin qızı səfərdən gəlib zirzəmiyə girmişdi. Gördü ki, budur, Səttar genə buradadır, soruşdu:

– Bəs səni haradan tutub genə buraya gətirdilər?

Səttar başına gələn əhvalatı qıza nağıl eləyib dedi:

– Bu dəfə mənə nicat yoxdu.

Qız tez ayrı evə girdi, açar gətirib qapıları açdı. Səttara çoxlu çörək, xərclik verib dedi:

– Di buradan qaç, uzaqlaş!

Səttar qızla görüşüb, daban aldı, üç gün, üç gecə gedib, bir gəmi düşərgəsinə çıxdı. Gəmiyə mindi, gəmi yola düzəldi. Səttar baxdı ki, gəmidəkilər heç ona oxşamırlar. Onu gören kimi başına yığılıb dedilər:

– Bu nə əcaib heyvandı?

Səttarın üstündə dava düşdü. O dedi, mənimdi, bu dedi mənimdi.

Axırda bir tacir Səttarı özünə götürdü. O, Səttarı düz evinə gətirib, bir neçə gün saxladı. Bir gün fikirləşdi ki, bu gözəl heyvan padşaha yarar, ona hədiyyə aparım. Tacir Səttarın boynuna bir çatı salıb çəkə-çəkə düz padşahın barigahının qapısına gətirdi. Padşaha xəbər apardı-lar ki, bəs filan tacir yanına gəlmək üçün icazə istəyir. Padşah dedi:

– Buraxın gəlsin!

Taciri padşahın yanına buraxdılar. O, padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

– Şah, sənə fəda olum, bu gözəl heyvanı sənə hədiyyə gətirmişəm. Özü də insan kimi dil bilir.

Padşah Səttara dərinə baxdı, gördü ki, həqiqətən gözəl heyvandı. Tacirə çoxlu ətəmə verib azad elədi. Vəzirə çağıraraq dedi:

– Vəzir, bu heyvanı güllü bağçada qəfəsdə saxlarsan.

Qızım hər gün gedib oynadar, eyni açılar.

Vəzir Səttarı aparıb, güllü bağçada qəfəsə saldı. Padşah qızı Xun-xar xanım qırx incə belli qızla bağa səyahətə çıxmışdı. Səttar olan yerə gəlib gördü ki, quşu budu burada. Xunxar xanım atılıb-düşdü, şadlıq elədi, Səttarı bir qədər oynatdı. Bəli, bu gündən Xunxar xanım axşama kimi Səttarın yanından əl çəkmirdi, qorxurdu ki, onu yenə oğurlayıb aparsınlar.

İndi eşit çörəkçidən. Çörəkçi Səttarı döydürməyə gətirmək istə-yəndə xəbər gətirdilər ki, o yoxdu. Çörəkçi təbdən çıxdı. Baş götürüb şəhərbəşəhər, kəndbəkənd düşüb onu axtarmağa başladı. Axırda sor-ağı aldı ki, Səttar yenə də Xunxar xanımın əlinə düşübdü. O, gecəya-rısı kəməndi barının başına bənd edib güllü bağa aşdı, Səttarı qəfəslə götürüb düz evinə gətirdi. İndi hər dəfə Səttara üç yüz çubuq vurdurur-du. Səttar tay az qalırdı ölsün, ayağa da qalxa bilmirdi. O biri tərəfdən Xunxar xanım səhər tezdən bağa gedib gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına-gözünə döyə-döyə atasının yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Padşah qəzəblənib hər tərəfə adam saldı. Səttarı axtarmağa başladılar.

Al xəbəri çörəkçinin qızından. Çörəkçinin qızı gördü ki, xeyr, iki dəfə də Səttarı döysələr öləcək. Ona ciyəri yandı, gecə onu öz mən-zilinə aparıb taxtının altında ona yer düzəltdi. Yaralarına məlhəm qoyub bağladı. Axşam çörəkçi gəlib dedi:

– Gətirin oğlanı kəsək. Arıq olanda nə olar, qaynadıb yeyərik, qa-nını da içib sərxoş olarıq.

Gedib qayıtdılar ki, bəs, Səttar yoxdu. Çörəkçi çox bikef oldu. Gecədən üz qoydu Səttarı axtarmağa getdi. Qızı Mahiru xanım da Səttara yaxşı qulluq edib hala gətirdi. Yaraları sağalandan sonra dedi:

– Oğlan, indi gedə bilərsən. Amma özünü gözlə. Bu dəfə atamın əlinə düşsən, o saat səni kəsib yeyəcək.

Səttar qızla görüşüb, öpüşdü, üz çevirib bir biyabana daban aldı, qaçmağa başladı. Qəzadan, Xunxar xanımın bunu axtaran adamları da bu düzlə gədirdilər. Onlar Səttarı görəndə kimi, hər tərəfdən tökülüb tutdular, Xunxar xanımın yanına gətirdilər. Xunxar xanım onu yenə də qəfəsə salıb öz otağında saxladı. Səttar burada qəfəsdə qalsın, sizə xəbəri onun qardaşı Ülkərdən verim.

Elə ki Səttar Ülkərdən ayrılıb çörəkçinin cəzasına ilişdi, Ülkər ha gözlədi, Səttar gəlmədi. Başına döydü, fəğan edib ağlamağa başladı. Səsə bir ağsaqqal kişi böyürdən çıxıb dedi:

– Ey Ülkər, niyə ağlayırsan?

Ülkər dedi:

– Ey ata, qardaşım bu şəhərə endi ki, çörək alsın, daha geri qayıtmadı. Onun üçün ağlayıram.

Kişi dedi:

– Ey Ülkər, mən Xizr peyğəmbərəm, darda qalanların dadına çatıram, yol azanlara yol göstərirəm. Bu şəhər adamyeyənlərin şəhəridir. Sən dur, birbaşa deryanın yetmiş beş ağaclığında bir şəhər var, oraya get. Qorxma, axırın xeyirdir.

– Ülkər dedi:

– Acından yeriylə bilmirəm. Qolum, qıçlarım qüvvətdən düşübdür.

Xizr dedi:

– Qoluna, qıçlarına qüvvət verdim. Sən hər şey yemisen, lap toxsan. Bir o tərəfə bax!

Ülkər o tərəfə baxdı. Bir də Xizrə tərəf dönəndə gördü o yoxdu. Ayağa qalxdı, lap məəttəl qaldı. Elə bil bu saat bir qoyun kababını yeyib doymuşdu. Ülkər belə düşünürdü ki, Səttarı tutub yeyiblər. Ağlaya-ağlaya düşdü yolun ağına, mənzil kəsdi, məkan addadı, gəlib Xizr dediyi şəhərə çıxdı, gördü ki, buranın adamlarının rəngi də, biçimi də, geyimi də ayırdı. Elə şəhərə girhagirdə onu tutub padşahın yanına apardılar. Padşah baxıb dedi:

– Yaxşı oldu, bunu yanımda saxlaram, hərdənbir oynadaram, eynim açılar.

Ülkəri saldılar bir otağa, ağzını kilidlədilər. Padşahın Kokəb xanım adlı çox oxumuş bir qızı var idi. Bir gün qız pəncərədən Ülkəri gördü. Baxdı ki, vallah elə bir oğlandı ki, yemə, içmə, xətti-xalina, gül-camalina tamaşa elə. Kokəb xanım bir könlüdən min könlüə Ülkərə aşiq oldu, ürəyi od tutub yandı. Düz atasının yanına gəlib dedi:

Ata, o heyvanı mənim ixtiyarına ver, oynadım.

Padşah dedi:

– Qızım, o heyvan deyil, insandı. Ancaq quşa oxşar insandır. Apar, sənə bağışladım.

Kokəb xanım gəlib Ülkəri öz otağına apardı, dedi:

– Oğlan, sən haradan gəlib, haraya gedirsən?

Ülkər dedi:

– Səfər adamıyam. Qardaşımı filan yerdə itirmişəm, onu axtarıram.

Kokəb xanım dedi:

– O şəhərə düşən adam geri qayıtmaz. Oranın adamları insan əti yeyirlər. Buranın da adamları səni çətin buraxarlar.

Ülkər dedi:

– Şahzadə xanım, bəs mən nə cür burdan qurtarım?

Kokəb xanım dedi:

– Ey oğlan, adın nədi?

Ülkər dedi:

– Adım Ülkərdi.

Kokəb gülüb dedi:

– Sənə niyə qız adı qoyublar? Məgər oğlan adı tapmırlarmış?

Ülkər dedi:

– Çox gözəl olduğumdan adımlı Ülkər qoyublar.

Kokəb xanım dedi:

– Burdan qurtarmağın çətindi. Ey oğlan, mən qərbləri çox sevirəm. Ancaq sən o qərblərdən deyilsən. Nə gizlədim, sənə aşiq olmuşam. Məni alarsan, bir müddət burda qalarıq. Atam öləndən sonra da onun yerinə keçərsən.

Ülkər də qıza vurulmuşdu. Elə belə bir sözə bənd idi, tez razı oldu. Qucaqlaşib yorğan-döşəyə baş qoydular. Günlərin bir günü padşah qızını yanına çağırıb dedi:

– Qızım, vaxtını o quşa oxşayan insanla necə keçirirsən?

Kokəb xanım dedi:

– Ata, çox yaxşı quşdu. Gecə də özümlə yatırıdım, qorxuram ki, qaçsın.

Padşah dedi:

– Qızım elə də et, özündən kənar qoyma, qaçar.

Kokəb evə gəlib, Ülkəri duz kimi yaladı, dedi:

– Ölüncə burada yaşasan da heç kəs səndən bir şey başa düşməz.

Bunlar çox şad oldular, yeddi il bu cür yaşadılar. Bir gün padşah Kokəb xanımı yanına çağıraraq dedi:

– Qızım, səni ərə verəcəyəm. Get hazırlaş, filan gün toydu.

Qız bikef evə gəlib Ülkərə dedi:

– Atam məni ərə verir.

Ülkər kefsiz olub dedi:

– Bəs biz nə eləyək?

Kokəb xanım dedi:

– Toy gecəsi mən atama deyəcəyəm ki, ata, ayrılıq günüdür. Bu gecə sənə bir otaqda qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm, bizə bir kef versin. Onda sən orada məzəli oyunlar çıxardarsan. Elə ki padşah yuxuya getdi, başını kəsərik, sən taxta çıxarsan.

Ülkər bu tədbirə razı oldu. Vaxt-müəyyən gəldi çıxdı. Kokəb atasının yanına gəlib dedi:

– Ata, sabah toyumu edirsən, səndən həmişəlik ayrılıram. Mən bu gecə sənənin yanında qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm.

Padşah razı oldu. Qız Ülkəri də götürüb atasının yanına getdi. Ülkərə göz elədi, Ülkər min baməzə oyunlar çıxartdı. Padşah o qədər güldü ki, qarnını qucaqlayıb yerə yıxıldı, dedi:

– Qızım, nə gözəl günlər keçirirmişsən? Mən heç belə bilmirdim. Bunu mən bu gündən sonra yanımdan kənara qoymaram.

Padşah yatağına uzanıb yuxuya getdi. Ülkər fürsəti fəvtə verməyib, padşahın başını bədənindən ayırdı. Səhər açılan kimi Ülkər qırmızı geyinib taxta çıxdı. Ədalətli bir padşah oldu, Bu şəhərin adamlarına adam əti yeməyi qadağan elədi. Kim adam əti yeyirdisə ona cəza verirdi. Günlərin bir günü Ülkər Kokəb xanımla söhbətdə idi. Birdən-birə onun kefi qarışdı. Kokəb xanım ondan soruşdu:

– Mənim canım, ciyərim, niyə bikef oldun? Buna səbəb nə? Mənə bəyan elə!

Ülkər dedi:

– Mən çox qeyrətsiz adamam. Dünyada məndən qüvvətli padşah yoxdu, amma yenə qardaşımı tapmıram.

Kokəb xanım dedi:

– Ondan asan nə var? Qoşun göndər, qardaşın öldürülən yerin padşahını taxtdan salsın, əyanlarını qılıncdan keçirsin, qardaşının da qanı alınmış olsun.

Ülkər əmr elədi, qoşun sel kimi axıb Səttar olan padşahın ölkəsinə töküldü. Qırx gün, qırx gecə dava oldu. Bu yerin padşahı bixəbər, ehtiyatsız olduğundan, Ülkərin qoşunları onun qoşunlarını məğlub edib, padşahlığı alt-üstünə çevirdilər. Qoşun böyükləri baxdılar ki, burada qəfəsdə bir adam var. Nə qədər çalışdılar qəfəsi açma bilmədilər. Axırda onu qəfəs içində Ülkər padşahın hüzuruna gətirdilər. Ülkər padşah baxdı ki, qəfəsdəki qardaşı Səttardı. O saat qəşş edib yerə yıxıldı. Vəzir, vəkil əmr elədi, qəfəsi dağıtdılar. Səttarı yıxılınca döyüb zindana saldılar. Padşah özünə gəlib dedi:

– Ay aman, qəfəsdə olan oğlan necə oldu?

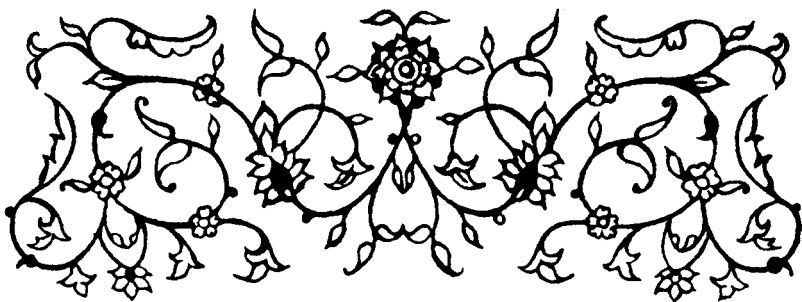
Dedilər:

– Padşah sağ olsun, sənin ürəyinin keçməsinə səbəb olduğu üçün o ki, var döyüb, zindana salmışıq.

Ülkər padşah əmr elədi, Səttarı zindandan gətirdilər. İki qardaş sarmaşığı kimi bir-birinin boynuna sarılıb, sevindiklərindən həm ağlayır, həm də gülürdülər. Qardaşlar başlarına gələn qəzavü-qədəri bir-birinə, mən sizə nağıl elədiyim kimi, nağıl elədilər. Ülkər padşah əmr elədi, həmin şəhərə gedib, çörəkçini və qızını onun yanına gətirdilər. Çörəkçini bir qatırın quyruğuna bağlayıb əzabla öldürtdü. Qızı Mahiruyi isə yeddi gün, yeddi gecə toy edib, Səttara aldı. İki qardaş burada şən-şövkət içərisində ömür sürməyə başladılar. Ülkər elə qüvvətli, ədalətli padşah oldu ki, adı dünyanın hər yerində dillərdə söyləndi.

Bir gün gördü ki, bir toz nüməyan oldu, güclü qoşun çıxıb, uzaq bir düzdə çadır qurdu. Ülkər qasid göndərüb, öyrəndi ki, bir qoca padşahdı, nə müddətli oğlu itib, onu axtarmağa gedir. Ülkər qoca padşahı barığahə dəvət etdi. Bir qədər keçdi, gördülər ki, düzdə bir toz da qopdu. Bir padşah da gəlib çadır qurdu. Ülkər o padşahı da dəvət edib hüzurə gətirdi, gördü ki, öz atası Qəmər, anaları Şəms və Afıtabdı ki, bunları axtarırlar. Qucaqlaşib öpüşdülər. Sonra baxdılar ki, bu qoca padşah da Qəmərin atasıdır. Hamı qoca padşahın əlindən öpdü. Qoca padşah da onların üzündən öpdü.

Bəli, qırx gün, qırx gecə şadyanalıq təbili vurub, şadlıq keçirdilər, sonra hər biri öz ölkəsinə getdi.

TAPDIQ

Sizə hardan xəbər verim, az danışanlardan, qaradinməzlərdən, mırt-mırt arvadlardan, hürməyən itlərdən, ulamayan çaqqallardan, çox danışanlardan, dilli arvadlardan, küsəyənlərdən, oğrulardan, yalançı-lardan, yoldaşa xain olanlardan, vəfasızlardan, əhdinə əməl etməyənlərdən, buzov minib çay keçənlərdən, yaba ilə dovğa içənlərdən, xoruz belində bostan əkənlərdən, kosasaqqallardan, göygözlərdən, nə bilim nədən, nə bilim nədən... Lənət quyruqlu yalana, rəhmət quyruq-suz düzə, bir qoz pozana, iki qoz düzənə. Rəhmət yazana, lənət pozana. Söz qalsın, insan getsin, yaxşılıq qalsın, pislik getsin. Dost var olsun, düşmən puç olsun, ağıllı yesin, ağılsız hesablasın. İndi gələk mətləbə.

Biri var idi, biri yox idi, Allah var idi, şəriki yox idi, bir şəhərdə Süleyman adlı bir tacir var idi. Bu tacir çox varlı bir adam idi, dövlət-də heç bir padşah onun qabağına çıxa bilməzdi. Bunun Qəmər xanım adlı bir qızından başqa övladı yox idi. Oğul adı gələndə bu kişinin do-dağı yeddi yerdən partlayırdı, ürəyi ütülüb soyulurdu. Süleyman tacir qızı Qəmər xanıma baxıb öz qəmini dağıdırdı. Qəmər xanım da bir Qəmər xanım idi ki, gün kimi işıq salırdı, ay kimi parıldayırdı. Aya de-yərdi mən olan yerdə sən çıxa bilməzsən, günə deyərdi mən ki, varam, sən işıq sala bilməzsən. Firiştə kirdarı, gəl mənə gör, dərdimdən öl, incəmiyan, nazik bədən, büllur buxaq, alma yanaq. Bütün aləm onun gözəlliyinə heyran idi. Bir yaxşı ustadlar ustadı olmalıdı ki, onun gözəl-liyini tərif etsin. Qəmər xanım Süleyman tacirin yanında olanda deyərdi: “Qadam eymə ağız oğlanın ağzına, qızımı min oğlana dəyişməmə”. Kənara gedəndə oğul həsrəti çəkirdi.

Bir gün Süleyman tacir evdə oturub əlini alnına qoymuşdu, qəm dəryasına qərq olmuşdu, aranı dağa, dağı arana köçürürdü. Arvadı Minagərdən xanım onun yanına gəlib dedi:

– Ay kişi, niyə fikir eləyirsən, nəyin əskikdi. Süleyman peyğəmbər kimi sədd açmısan, heç padşah sənin qabağına çıxıb bilmir, bu nə fikirdi, bu nə qəmdi?

Süleyman tacir başını yuxarı qaldırıb dedi:

– Ay mənim məhəbbətli arvadım, bəs mən fikir eləməyim kim eləsin, saqqalıma dən düşüb, bu gün, sabah dar-fənadan, dar-üqbaya rəhlət təbilini vuracam. Bəs mənim bu dövlətimə, cah-calalıma kim sahib duracaq?

Minagərdən xanım dedi:

– Oğul fikrini eləyirsən?

Süleyman tacir dedi:

– Bəs nə? Bir oğlum da yoxdu ki, mənim yerimdə qalsın.

Çırağım keçəcəkdir.

Minagərdən xanım dedi:

– Mən qızım Qəmərxanı min oğlana vermərəm. Bütün oğul sahibləri köksün ötürüb deyir ki, kaş mənim Qəmərxanı kimi bir qızım olaydı, sən də fikir edirsən. Ağlını başına cəm elə.

Süleyman tacir dedi:

– Qızdı, çıxıb birinə gedəcək, mənim dövlətimə sahib durmayacaq. Oğul, oğul!...

Minagərdən xanım ona təsəlli verdi. Süleyman tacirin aynası açıldı, durub şəhərə çıxdı ki, bir qədər gəzsin, qəmi lap dağılsın. Süleyman tacir bir neçə küçə gəzdi, bir hücrə keçdi, axırda gecə yarı oldu. Süleyman tacir evə tərəf gəlirdi, bir də gördü bir nərilə gəldi, bir işıq qaranlığı yara-yara yerə düşdü. Süleyman tacir bu işə məəttəl qaldı, yavaş-yavaş işıq düşən yerə gəlib gördü ki, burda bir uşaq var. Süleyman tacir öz-özünə dedi: “Xudaya, sənə çox şükür. Yəqin rəhmin gəlib, göydən bu uşağı mənə saldın”. Süleyman tacir uşağı qucağına alıb düz evinə gətirdi. Gördü ki, Qəmərxanının gözəlliyi birdirsə, bunun gözəlliyi ikidir. Bütün əhvalatı arvadına nağıl eləyib dedi:

– Bu uşaq günün işığından göydən düşdü.

Onlar sözü bir elədilər ki, bu sirri heç yerdə deməsinlər. Çox sevin-dilər, böyük şadlıq keçirdilər. Süleyman tacir xəzinəsinin ağzını açıb yoxsullara, əlsiz-ayaqsızlara pul payladı. Uşağın adını Tapdıq qoydular.

Nağıl dili yüyürək olar, nağılda illər, qərinələr bir dəqiqədə gəlib keçər, adamlar bir dəqiqədə böyüyürlər.

Uşaq böyüyüb məktəb yaşlı oldu. Onun adı elə Tapdıq qalmışdı. Süleyman tacir bir molla tutdu, Tapdığı onun yanına qoydu. Tapdıq elə zəhinli uşaq idi ki, mollanın ağzından çıxan sözü o saat sinədəftər eləyirdi.

İndi al xəbəri Qəmər xanımdan. Qəmər xanım böyüyüb on beş yaşa dolmuşdu, dünyanın hər yerindən ona elçi gəlirdi, amma Süleyman tacir heç birinə vermirdi. Onun fikri bu idi ki, Tapdıq böyüyəndə sirri açıb, qızını ona versin. Bu əhvalatdan Qəmər xanımın da xəbəri yox idi.

Süleyman tacir Qəmər xanımı tək heç bir yerə buraxmırdı, qorxurdu ki, onu oğurlayıb aparalar. Günlərin bir günü şah Süleyman taciri arvadı ilə qonaq çağırdı. Süleyman Qəmər xanıma dedi:

– Qızım, biz şahın qonaqlığına gedirik, sən evdən heç yana çıxmazsan.

Qəmər xanım dedi:

– Ata, gedin, çıxmaram.

Bəli, onlar şahın qonaqlığına getdilər, evdə Tapdıqla Qəmər xanım qaldı. Bir az sonra Tapdıq da kitablarını götürüb, mollasının yanına getdi, Qəmər xanım tək qaldı. Qəmər bir qədər oturdu, çox darıxdı. Necə deyərlər, qəza ki, səndən əydi, çətin düzəlersən, bəzən adamı bədbəxtlik çağırır. Öz-özünə dedi: “Gedim, bağçada bir az gəzim”. Qəmər bağçaya gözməyə çıxsın, al xəbəri Gündən.

Günün Qəmər xanımla korası var idi, Qəmər xanım bayıra çıxanda onun gözəlliyinin qabağında utandığından üzünü buludların dalında gizləyirdi. O istəyirdi ki, Qəmər xanımı işıqlı dünyadan yox eləsin, qaranlıq dünyaya salsın. Gün xanım Qəmər xanımın bağçaya çıxmasını gördü: “yaxşı axtardığımı tapmışam” – deyib, bayaqdan Qaf dağının dalına getdi.

Gün xanım Zülmət padşahı sevirdi; lap getmə gözümdən, gedərəm özümdən idi. Gün xanım hər nə desə idi, Zülmət padşah yerinə yetirərdi, ölümə desəydi, gedərdi. Gün bayaqdan özünü saldı Qaf dağının başına, bir nərə çəkib, Zülmət padşahı, Tufan devi çağırdı. Tufan dev hazır olub dedi:

– Ləbbeyk, xanım, mənim üçün nə qulluq? Can-başla yerinə yetirməyə hazıram. Gün xanım dedi:

– Bəs, Süleyman tacirin bir gözəl qızı var ki, bütün dünyada olan gözəllikləri batil edir. İndi bağa səyahətə çıxmışdı. Onu mənə qulluqçu gətirərsən, sənə gələrəm. Tez get gətir.

Tufan dev yeddi qat əyilib dedi:

– Xanım, gözünü açıb yumunca gətirim, ona nə var ki, kaş mənə həmişə belə buyruqlar buyurasan.

Tufan dev tənur eyləyib havaya qalxdı, yeddi illik yolu bir saata gedib, Süleyman tacirin bağına çatmaqda olsun, indi görək Qəmər xanım necə oldu.

Qəmər xanım bağçaya gəldi, bütün otlar, ağaclar, güllər onun gözəlliyinə heyran qaldı. Oxuya-oxuya bir dəstə gül-bənövşə dərib iki şamamaların arasına sancdı, sonra bir ağacın dibində bənövşələrin üstündə oturdu. Qəmər xanım evə qayıtmaq istəyirdi, birdən bərk gurultu qopdu, ildırım çaxdı, Tufan dev ildırım içindən əl atıb qızı götürdü. Dev qızı Zülmət dünyasına aparmaqda olsun, sizə xəbəri verim Tapdıqdan.

Tapdıq molların yanından qayıdıb, evə gəlmişdi, gördü Qəmər xanım yoxdu, Bildi ki, o, bağçaya səyahətə çıxıb, durub bağçaya getdi, uzaqdan gördü ki, Qəmər xanım bir alma ağacının dibində durub. Ona tərəf getmək istəyəndə gördü bir gurultu, nəriltili qopdu, göydən bir əl uzanıb Qəmər xanımı götürdü yox oldu. Tapdıq ağlaya-ağlaya gedib əhvalatı Süleyman tacirə söylədi. Süleyman tacir arvadı Minagərdənlə bağa gəlib nə gördü, elə bil Qəmər xanım heç yox imiş. Başlarına döyüb şivən elədilər. Bütün ölkə qara geydi, yasa batdı. Şəhərin günü batmışdı. Padşah ömr elədi, hər yerə adam saldı, qoşun göndərdi. Qəmər xanımdan xəbər bilən olmadı. Süleyman tacir də hər yerə elçi saldı ki, hər kəs onun qızının yerini bilsə, onu dünya malından qani edəcəkdir. Genə də bir xəbər bilən olmadı. Süleyman tacirlə arvadı Minagərdən xanımı gözüyaşlı qoyaq, indi görək Qəmər xanım necə oldu. Tufan dev Qəmər xanımı düz Qaf dağının başına aparıb, Gün xanımıla vədə yerində yerə qoydu. Qəmər xanımın ürəyi keçmişdi. Bir vaxt ayılıb gördü, elə bir yerdədi ki, az qalır başı göyə dəyə. Mat qaldı, yana dönəndə yanında Tufan devi gördü. Bərk qorxdı, başına döyüb ağladı, bildi ki, onu dev oğurlayıb gətirmişdir. Tay, haray hara çatacaq, özünə toxtaqlıq verib dedi:

– Ey dev, sən kimsən, bura haradı ki, məni gətirmisən?

Tufan dev dedi:

– Ey dünya gözəli, heç qorxma, səni Gün xanıma qulluqçu gətirmişəm.

Qəmər fəğan eyləyib ağladı, Tufan devə dedi:

– Ey dev, məni burax, baş götürüm gedim.

Tufan dev bərkdən qışqırıb dedi:

– Ey qız, sənə nicat yoxdu, öluncə Gün xanıma qulluq etməlisən.

Qəmər xanım nə qədər yalvardısa, dev onun sözünə qulaq vermədi, axırda qaçmaq fikrinə düşdü. Tufan dev bunun fikrini bildi, bir lövh oxuyub onu bihuş elədi. Bəli, Qəmər xanım yeddi gün Qaf dağının başında bihuş qaldı. Tufan dev nə qədər gözlədisə, Gün xanım gəlib çıxmadı, axırda qızı burda qoyub, özü göyün lap qurtaracağına getdi, Gün xanımı tapıb dedi:

– Xanım, Qəmər xanımı gətirmişəm, Qaf dağının başındadı, gedək apar.

Gün xanım bərkdən zəbanə çəkib dedi:

– O nə qədər ki, Qaf dağının başındadı, mən o tərəflərə gələ bilmərəm. Onu zülmət dünyasına apar, ölü tilsiminə at, sonra gəl, Qaf dağına gedim.

Tufan dev dedi:

– O sənə qulluqçuluğa yarar, çox gözəl qızıdı. Onu Güllüstani-Baği-İrəmə apar. Heyifdir, ölü tilsimə aparmayım, ölü tilsimə düşənlər həmişə ölü qalırlar, onların dirilmək çarəsi ancaq məndədi.

Gün xanım dedi:

– Ey Tufan dev, iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz o, olan yerdə mən nəyə lazımam. Dediklərimə əməl etməsən səni dindirməyəcəyəm, səndən küsəcəyəm.

Tufan dev dedi:

– Xanım amandı, küsmə, gedim bu saat onu aparıb, ölü tilsiminə atım.

Gün xanım dedi:

– Dayan, sənə bir sözüm var.

Tufan dev dedi:

– Xanım, buyur.

Gün xanım dedi:

– Ey Tufan, gərək and içəsən ki, Qəmər xanımı mənsiz azad etməyəcəksən.

Tufan dev dedi:

– Xanım, elə gözəli həmişə tilsimdə saxlamaq insafsızlıqdır.

Gün xanım dedi:

– Gərək and içəsən ki, onun ixtiyarını verdim sənə, sənsiz onu azad etməyəcəyəm.

Tufan dev nə qədər yalvar-yaxar elədi, Gün xanım razı olmadı. Axırda Gün xanım acıq eləyib getmək istədi. Tufan buna tab gətirə bilməyib dedi:

– Xanım, and olsun Süleyman peyğəmbərin cıqqasına, Qəmər xanımı sənsiz tilsimdən azad etmərəm.

Gün xanım çox şad olub onun boynunu qucaqladı, hər ikisi qol-boyun olub doyunca öpüşdülər. Tufan dev ondan ayrılıb düz Qəmər xanımın yanına gəldi, əhvalatı ona söylədi, dedi:

– Gözəl qız, sevgilimin əmridir, səni ölü tilsimə salacağam. Səni tilsimdən ancaq Gün xanım qurtara bilər.

Qəmər xanım gözlərinin yaşını sel kimi töküüb dedi:

– Ey xudaya, kaş məni gözəl yaratmayaydın, Gün xanım da məni bu bəlaya salmayaydı. Tufan dev dedi:

– Ey qız, ağlamaqdan bir fayda çıxmaz.

Tufan dev onu götürüb, düz ölü tilsimə apardı, öldürüb bir zərli pərdənin dalında qoydu, özü də genə Qaf dağının başına gəldi, Gün xanımla həmin gecə kef keçirdi. Belə-belə Gün xanım gündüzləri gəzib, gecələr Qaf dağının başında Tufan devlə kefə baxırdı. Öpüşün birini bir quruşa alan yox idi.

İndi sizə hardan xəbər verim, Gülüstani-Baği-İrəmdən, Gün xanımın qızı Şəmsi xanımdan. Gülüstani-Baği-İrəm Gün xanımın yaşadığı yer idi. O, hər gün bir dəfə bura gəlirdi. Onun bir gözəl qızı var idi ki, adı da Şəmsi xanım idi. Şəmsi xanım vaxtın tamamında ha gözlədi anası gəlib çıxmadı, o biri gün genə gəlmədi. Belə-belə yeddi gün gəlib keçdi. Axırda qız darıxdı, öz-özünə dedi: “bir Qaf dağının başına çıxım görüm, anam hardadı”. O, qanad açıb Qaf dağının başına çıxdı, bir də gördü ki, paho, anası burda bir devlə qol-boyun olub yuxuya gedibdi. Şəmsi xanım bərk qəzəbləndi, düz Gülüstani-Baği-İrəmə qayıtdı, başladı anasının yolunu gözləməyə. O gün də keçdi, Gün xanım eşq bihuşluğundan ayılmadı. O biri gün birdən bihuşluqdan ayılıb dedi:

– Ey dili-qafil, nə qayırırsan, indi qızım mənim yolumu gözləyir. Durum evə gedim. Tufan devlə görüşüb, öpüşüb Gülüstani-Baği-İrəmə yola düşdü. Gəlib evinə çatdı, qızının boynunu qucaqlayıb öpmək istəyəndə, qızı qoymayıb dedi:

– Ana, de görüm bu günlərdə harda idin?

Gün xanım qızarıb-bozarıb iki rəng alandan sonra dedi:

– Bəs bilirsən, yolumu əjdaha kəsmişdi, gələ bilmirdim.

Şəmsi xanım dedi:

– Ana, de görüm rəngin niyə solub, üzünə niyə ləkə düşüb? Düzünü de.

Gün xanım dedi:

– Neçə gündü yuxusuz qalmışam, ona görə rəngim qaçıb.

Şəmsi xanım dedi:

– Gizlətmə, düzünü söylə!

Gün xanım dedi:

– Elə budu.

Şəmsi dedi:

– Ana, sən bütün yerə-göyə işıq salırsan. Heç utanmırsan gedib bir devlə qol-boyun olub, kef eləyirsən? Sənə çox ayıb olsun!

Gün xanım baxdı ki, qızı hamısını bilir, tay danmağın yeri deyil, dedi:

– Qızım, indi ki, əhvalatı bilirsən, qoy düzünü deyim. Mən Tufan devini sevirəm, o da mənə sevir.

Şəmsi xanım dedi:

– Sən gözəllikdə bir qız, o ifritəni niyə sevirsən? Mən onun üzünə heç tüpürməyəm. Gün xanım dedi:

– Qızım, sənə eşqdən, sevgidən başın çıxmır. Tufan dev mənə özümdən gözəl görünür. Könül sevən göyçək olar. Mən onu sevmişəm.

Şəmsi xanım dedi:

– Mən könül-zad bilmirəm, bir də Tufan devlə görüşməzsən. Əgər görüşsən hər ikinizi parça-parça edib, özümü də öldürəcəyəm.

Gün xanım başını aşağı salıb, hönkürə-hönkürə ağlamağa başladı, dedi:

– Qızım, axı onu sevirəm, nə təhər onunla görüşməyim?

Şəmsi xanım dedi:

– Çox ayıb olsun sənə, Ay kimi gözəl-göyçək bir oğlanı sevmirsən, bir qara kərtənkələyə oxşayan devini sevirsən. Mən nə qədər ki, sağam, elə şey olmayacaq. Ərə getmək könlündə varsa, get Aya, öz əlimlə toyunuzu edim.

Söhbətin kəsəsi, Şəmsi xanımın qorxusundan o gündən sonra Gün xanım Tufan devlə çox az-az görüşürdü. Qaf dağının lap dəlində bir gizli yer düzəltdilmişdilər, ayaqüstü orada gündə bir saat, yarım saat görüşürdülər. Tufan devin baxtından idi, nədən idisə, Gün xanım Zülmətə getmirdi, onun Zülmətdən zəhləsi gedirdi. İki aşıq-məşuq yanib qovrulurdular. Günlərin bir günü Tufan dev Günə dedi:

– Ey mənim həbibim, bil və agah ol, nə qədər ki qızın Şəmsi xanım var, biz bir-birimizə çata bilməyəcəyik. Bir çarə elə.

Gün xanım dedi:

– Nə çarə eləyim? Bilirsən de.

Tufan dev dedi:

– Onu öldür, gəlim Gülüstani-İrəmdə yaşayaq.

Gün xanım bir qədər fikirdən sonra Tufan devin sözünə razı oldu. Gün xanım o gündən qızı Şəmsini öldürmək fikrinə düşdü. Eşit Şəmsidən.

Şəmsi hər bir gizlin sirri bilirdi. Dünyada heç bir lövh, tilsim ona kar eləməzdi. Axşam anası evə gələndə o saat bildi ki, anası onu öldürmək fikrinə düşüb. Şəmsi xanım bu işi açıb, ali eləmədi. Bir sərv ağacını tilsimbənd elədi. Axşamlar o sərv ağacının dibində yatırdı. sərv ağacı onu yarpaqlarının arasında gizləyirdi, anası tapmırdı. Belə-belə bir müddət gəldi keçdi. Bir gecə genə Şəmsi gəlib, sərv ağacının dibində yatmaqda olsun, al xəbəri cin padşahının oğlu şahzadə Nurəddünyadan.

Şahzadə Nurəddünya özünə söz vermişdi ki, gərək bütün dünyanı gəzəm, elə bir gözəl tapıb alam ki, yaranmışlar içərisində ondan gözəli olmasın. O, nə müddət idi dünyanı gəzirdi, istədiyi gözəli tapmırdı. Bir gün Qaf dağının üstündən keçirdi, gördü ədə, bir ağacın dibindən işıq gəlir. Şahzadə Nurəddünya aşağı endi ki, görsün bu nə işıqdı. Gördü, vallah burda bir qız yatıb ki, gözəllikdə dünyada misli, bərabəri yoxdu. Elə istədiyi gözəl budu. Nurəddünya bir könüldən min könülə Şəmsi xanıma aşıq oldu. Şəmsi xanımı oyatdı ki, görsün bu kimdi. Şəmsi xanım yerdən qalxıb gördü nə, yanında elə bir oğlan var ki, belə gözəli Allah tək yaradıbdı, dedi:

– Ey cavan, sən kimsən, nə hədlə Gülüstani-Bağı-İrəmə qədəm basmısan?

Nurəddünya dedi:

– Xanım, mən cinlər padşahının oğlu Nurəddünyayam, göynən keçirdim, sənin işığını gördüm, gəldim ki, baxam görəəm nə işıqdır, səni gördüm.

Şəmsi xanım dedi:

– Gəldiyin yolla da düz get, bu saat əmr elərəm səni tikə-tikə edərlər.

Nurəddünya dedi:

– Xanım, əmr lazım deyil, özün parça-parça elə.
Şəmsi xanım dedi:
– Cavansan, sənə hayıfım gəlir, tez burdan get.
Şahzadə Nurəddünya dedi:
– İzn ver, bir söz deyim, sonra gedim.
Şəmsi xanım dedi:
– Buyur de.
Nurəddünya dedi:
– Ananın südüne and iç ki, səni öldürməyəcəyəm, deyim.
Şəmsi dedi:
– Anamın südüne and içirəm, səni öldürmərəm, de.
Nurəddünya dedi:
– Ey gözəl, səni sevirəm. Səndən cavab istəyirəm.
Şəmsi dedi:
– Heç kəs cürət edib bu sözü mənim gözümlərin içində deyə bilməzdi. Sən ki cürətlə bu sözü dedin, günahından keçdim. Çıx get, bu sevdadan da əl çək, çox adam sən düşən sevdaya düşüb sayaqlayıb, əlinə bir şey keçməyib.
Şahzadə Nurəddünya dedi:
– Xanım, ürək bir şişə deyil ki, hər toz qonanda silib atasan, göz gördü, könül sevdi, öldü var, döndü yoxdu. Əl mənim, ətək sənin.
Şəmsi xanım gülüb dedi:
– Xəm xəyala düşmüşən.
Şəmsi xanım diqqətlə oğlanın gözlərinin içində baxdı, onun ürəyi döyündü. Şahzadə Nurəddünyanın gözlərindən eşq odu sıçrayıb, onun ürəyinə girdi, yerə baxdı. Nurəddünya onun ayaqlarına yıxılıb dedi:
– Xanım, ölsəm də səndən əl çəkməyəcəyəm.
Şəmsi xanım əldən getmişdi, onu sakit edib dedi:
– Bir otur söhbət edək, görüm sən nəçisən, nə sənətin sahibisən. Nə hədlə mənim üzümə belə sözləri deyirsən.
Nurəddünya yerə əyləşdi, bütün əsil-nəcəbətini qıza nağıl elədi. Qız baxdı ki, doğrudan da şahzadədi, özü də Tufan devlə qanlıdı. Öz-özünə dedi: “dünyada bundan gözəl, qanacaqlı oğlan tapılmaz, elə buna gedərəm”.

Nurəddünya qızın fikrə getdiyini görüb, bildi ki, eşq oxu ilə tuş qızın ürəyindən vurub. Ürəklənib dedi:
– Xanım, quluna rəhm et.
Şəmsi xanım dedi:

– Bir şərtim var, yerinə yetirsən, sözünü qəbul elərəm.

Nurəddünya gülümsünüb dedi:

– Xanım, şərtini söylə, ya ölərəm, ya da yerinə yetirərəm. Yox olsun o can ki, yar yolunda cəfalar çəkəməyəcək.

Qız dedi:

– Gərək Zülmət dünyasının padşahı Tufan devi öldürəsən.

Nurəddünya ikiqat olub dedi:

– Ey mənim gözəlim, o mənim əlimdə, tək qoy sənin könlün şad olsun.

Nurəddünya ilə Şəmsi xanım görüşüb ayrılmaqda olsun, al xəbəri Gün xanımdan.

Obaşdan Dan Günü çağırırdı, gün ərşə çıxdı, axşama kimi seyr edib, axşamçağı ayaqüstü Tufan devlə görüşdü. Tufan dev dedi:

– Ey həbibim, necə oldu, Şəmsi xanımı öldürə bildinmi?

Gün xanım dedi:

– Qız çox sehrkardır, dünyada olan örtülü sirlərin hamısını bilir. Deyəsən bizim bu fikrimiz də ona əyan olub. Gecələr yerində olmur, öldürməyə gedirəm, görürəm yoxdu.

Tufan dev hərif idi, o saat barmağını dişləyib dedi:

– A gidi, o qız bizi öldürəcək. Tez bir çarə.

Gün xanım dedi:

– Nə çarə, öldürəcək də. Amma məndən arxayın ol, mən çox istəyir, öldürməz.

Tufan dev dedi:

– Onda mən bir lövh oxuyum, ikimizin də canını bir şişəyə salım, özümdə saxlayım, bəlkə sənin səbəbinə mənə də öldürməyə.

Gün xanım razı oldu. Tufan dev bir lövh oxudu, ikisinin də canını bir şişəyə saldı. İndi ölsələr, ikisi də birdən öləcəklər, qalsalar ikisi də qalacaqlar.

Gün xanım qızının qorxusundan tez Gülistani-Baği-İrəmə qayıtdı. Şəmsi xanım anasının üzünə baxan kimi o saat ona əyan oldu ki, Tufan dev onun canını öz canı ilə birləşdirib özündə saxlayıbdır. Genə də özünü bilməməzliyə vurdu. Ancaq ürəyi döyünməyə başladı, anasına dedi:

– Ana, sən yeməkdən-zaddan hazırla, mən bu saat gəlirəm. Ürəyim darıxır, bir az gəzəcəyəm.

Şəmsi xanım anasını evdə qoyub, bağa çıxdı, baş-gözünə döyüb dedi:

– Ay aman, Nurəddünya gedib Tufan devi öldürəcək, anam da öləcək. Mən gərək onu tapam.

Şəmsi xanım qanad açıb Qaf dağının başına çıxmaqda olsun, al xəbəri Nurəddünyadan. Nurəddünya yeddinci göylə uçub özünü cin öl-kəsinə çatdırdı, atasının yanına gedib dedi:

– Ata, mən Zülmət dünyasına gedəcəyəm.

Padşah dedi:

– Ay oğul, Zülmət dünyasında sənə nə işin var?

Nurəddünya dedi:

– Ata mən görək Zülmət dünyasının padşahı Tufan devi öldürəm.

Cin padşahı dedi:

– Ay oğul, onu öldürə bilməzsən, o çox sehrkardır.

Nurəddünya dedi:

– Ata, ölsəm də gedəcəyəm.

Nurəddünya bütün fikrini atasına söylədi. Cin padşahı baxdı ki, oğlu eşq divanəsidi, onu yoldan qaytarmaq olmaz. Çar-naçar razı olub dedi:

– Oğul, indiki gedirsən, sözlərimə qulaq as. Tufan devlə üz-üzə gələndə çalış, onun gözlərindən və ürəyindən vur. Özü də fürsəti ona vermə, girəveni əldə saxla, o, səndən çox sehr bilir.

Nurəddünya atasının tapşırıqlarını sinədəftər eləyib yola düşdü. Yolda öz-özünə dedi ki: gedim Şəmsi xanımla görüşüm. Şər deməsən xeyir gəlməz, bəlkə Tufan devin əlində həlak oldum”. Nurəddünya qanad açıb, düz Gülüstani-Baği-İrəmə, vədə yerinə gəldi, ancaq Şəmsi xanımı görmədi. O yan-bu yanı gəzirdi, bir də gördü, Şəmsi xanım ayağı dəryadan, başı buluddan nəm çəkən bir imarətin eyvanında gəzir. Tez özünü eyvanın yanına saldı, üzünü ona çevirib dedi:

– Ey mənim gözəlim, gəlmişəm əhdini yerinə. yetirəm bəlkə bu səfərdə öldüm, gəl bir üzünə tamaşa eləyim.

Sən demə bu eyvanda gəzən Şəmsi xanımın anası Gün xanım imiş. Bunu deyim ki, Gülüstani-İrəmdə yaşayanların hamısı on beş yaşında olurdu. Onun üçün də Gün xanım da on beş yaşında idi, qızı da. Özləri də bir-birinə elə oxşayırdılar, elə bil bir alma idilər, yarı bölünmüşdülər.

Bəli, Gün xanım Nurəddünyanı görən kimi bərkədən bir zəbanə çəkdi, o saat bərk gurultu qopdu, bir quyu açıldı, Nurəddünya içinə düşdü, eşit Şəmsi xanımdan.

Şəmsi xanım Qaf dağının başında Nurəddünyanı gözləyirdi ki, tapşırırsın, Tufan devi öldürməsin. Birdən anasının səsini eşitdi. Şəmsi xanım o saat bildi ki, Nurəddünya bağa gedib, anasını ona oxşadıb. Tez geri qayıtdı. Xəbər ağacının yanına gəldi. Xəbər ağacı bütün əhvalatı ona

söylədi. Şəmsi tez quyunun başına gəldi, mələikələrə əmr elədi, Nurəddünyanı quyudan çıxartdılar. Nurəddünya onun ayaqlarına yıxılıb dedi:

– Ey fəzalar padşahı, mənə niyə qəzəbin tutdu, mən nə cür danışdım ki, məni tilsimə saldın?

Şəmsi yavaşcadan ona dedi:

– Ey Nurəddünya, bil və agah ol, sən danışdığın mənim anam imiş. Yaxşı ki, o səni parça-parça etməyib. Mənlə onu bir-birimizdən ayırmaq üçün həmişə mənim başımın üstünə baxarsan. Mənim başımın üstündə Ülkər ulduzu dayanır, anamın başının üstündə Ay.

Nurəddünya dedi:

– Xanım, gedirəm Tufan devi öldürməyə.

Şəmsi xanım dedi:

– Ey Nurəddünya, mənim anamın canı Tufan devdədi, əgər onu öldürsən anam da öləcək. Sən Tufan devi öldürmə. Sözlərimə qulaq as, əməl elə. Ey Nurəddünya, mən bir lövh oxuyacağam, Qaf dağı qırx yerə bölünəcək. Zülmət dünyası lap axırıncı dağda qalacaq. Gərək yeddi il Qaf dağına qarovul çəkib, Tufan devi anamla görüşməyə qoymayasan. Əgər bu şərtimi yerinə yetirsən nə desən razıyam. Nurəddünya dedi:

– Ey dünya gözəli, ölümə göndərsən də gedəcəyəm. Yeddi il deyirsən, on yeddi il də gözlərəm.

Şəmsi xanım ona qıyqacı baxıb dedi:

– Onda sən mənim olacaqsan, mən də sənin. İndi tez get, anam durub bizi görər.

Onlar bir-birindən ayrıldılar. Nurəddünya düz Qaf dağının başına, Şəmsi də öz evinə getməkdə olsun, al xəbəri Tufan devdən.

Tufan dev Qaf dağının başında neçə gün idi ki, Gün xanımın yolunu gözləyirdi. Onun səbri lap tükənmişdi. Bir də gördü ki, cin padşahının oğlu Nurəddünya budu, Qaf dağının başına tərəf gəlir. Tufan dev başında qırx dəyirman daşı olan əmudunu götürüb, Nurəddünyaya tərəf getmək istəyəndə bir şaqqıltı qopub, Qaf dağı qırx parça oldu. Qaranlıq dünyası lap axırıncı dağa düşdü. Tufan dev başına-gözünə döydü, fəğan eyləyib ağladı, gördü ki, hara çatacaq, ağlamaqdan, sızıl-damaqdan bir şey çıxmaz, tədbir görmək lazımdı.

Tufan dev barmağını dişləyib öz-özünə dedi: “a gidi, bu işi düzəldən, Qaf dağını parçalayan, məni sevgilimdən ayrı salan Şəmsi xanımdı”. Çox götür-qoydan sonra tənur eləyib, işıqlı dünya olan Qaf dağına gəldi gördü ki, Nurəddünya burda qarovul çəkir. Tufan dev bir böyük

daş götürüb, yavaş-yavaş gedib, onun başına salmaq istəyəndə, Gün böyürdən çıxdı, onun biləyindən tutub dedi:

– Bu kimdir, niyə öldürürsən?

Tufan dev dedi:

– Bəs bilmirsən? Şəmsinin qarovulçusudu.

Gün dedi:

– Ey Tufan, sən nə qayırırsan, Şəmsi bütün dünyanı alt-üstünə çevirər. Ayrı tədbir lazımdı. Sən gizlən, mən bununla söhbət edəcəyəm. Bəlkə aldada bildim.

Tufan dev gizləndi. Gün xanım Nurəddünyanın bərabərinə gəldi. Nurəddünya Günü görən kimi genə öz sevgilisi hesab edib dedi:

– Ey mənim sevgilim, nə bildin ki, mənim ürəyim səni arzulayır, gəldin.

Gün xanım çox ağıllı idi. O saat başa düşdü ki, ey dili-qafil, bu mənim qızıma aşiqdi, dedi:

– Ey cavan, mən sənin sevgilin deyiləm, onun anasıyam, yanıma.

Nurəddünyanın yadına Şəmsinin dedikləri düşdü, o saat yuxarı baxıb gördü ki, doğrudan səhv olub. Bunun başının üstündə ay durub, Başını aşağı salıb sakit dayandı.

Gün xanım dedi:

– Olmaya səni Şəmsi xanım bura göndərüb ki, məni Tufan devlə görüşməyə qoymayasan?

Nurəddünya gizlədə bilməyib dedi:

– Bəli, xanım, elədi ki, var.

Gün xanım dedi:

– Ey avam, o, səni aldadır. Sənə gəlməyəcək.

Nurəddünya dedi:

– O məni aldatmaz.

Gün xanım gülüb dedi:

– Doğrudan da, avamsan. Qız mənimdi, xasiyyəti bilirəm. O istəyir ki, səni burda öldürsün.

Bu söz Nurəddünyanın ağına batdı, əl-ayağa düşüb dedi:

– Bəs mən nə cür eyləyim, axı ondan ötrü ölürəm?

Gün xanım baxdı ki, ovu bərəsində vurubdu, dedi:

– Bir müddət burda qarovul çəkərsən, sonra mən fəndini deyərəm, hasanlıqla onu alarsan. Bu şərt ilə, sənin Tufan devlə işin olmasın, həm də qız gələndə deyərsən ki, tay qoymuram görüşlər.

Nurəddünya onun sözünə aldanıb dedi:

– İşim yoxdu, ancaq sən qızını mənə verəsən.

Gün dedi:

– Verdim. Bizim qarovulumuzu çəkərsən, gələn olanda isə xəbər verərsən.

Nurəddünya razı oldu. Gün xanım Tufan devi çağırdı. Tufan dev gəldi. Onlar arxayın kef edirdilər, Nurəddünya da onların qarovulunu çəkirdi. Belə-belə bir müddət gəldi keçdi. Günlərin bir günü Gün Qaf dağına gələndə Şəmsi onu gördü. Öz-özünə dedi, görəsən Nurəddünya hardadı ki, anam Qaf dağına gedir. Tənur eyləyib geyə qalxdı, düz Qaf dağına gəlib nə gördü, Nurəddünya qarovul çəkir, anası ilə Tufan dev kef edirlər. Çox qəzəbləndi, istədi hər ikisini parça-parça eləsin, özünü saxlayıb, analıq südünü yadına saldı. Şəmsi xanım sehr oxuyub Tufan devi bir meymun elədi, qaranlıq dünyaya tulladı, Nurəddünyanı da yüz ərşin quyunun dibində tilsimə saldı, anasını götürüb evinə gəldi.

Gün xanım bu gündən gününü ağlamaqla keçirsin, qayıdaq geri, görək Süleyman tacir nə eləyir.

Süleyman əlini Qəmər xanımdan üzüb, arvadı Minagərdən xanım-la günlərini ağlamaqla keçirirdilər. Ağlamaqdan onların gözləri tutulmuşdu. Tapdıq da böyüyüb yekə oğlan olmuşdu. Bir gün ata-anası genə ağlayırdılar. Tapdıq onları sakit eləyib dedi:

– Ata, izn ver mən Qəmər xanıma axtarmağa gedim, bəlkə Allah yar oldu, tapdım.

Süleyman tacir dedi:

– Oğul, elə söz danışma, biz səndən təsəlli alırıq, sən bir yana get-sən hər ikimiz ölürük.

Tapdıq dedi:

– Xeyr, ata, mən gedəcəyəm.

Süleyman tacir nə qədər elədisə, Tapdıq razı olmadı, axırda çar-naçar razı oldu. Tapdıq ata-anası ilə görüşüb, öpüşüb yola düşdü. Dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi gedib bir xarabalığa çıxdı. Tapdıq baxdı ki, bura elə xarabalıqdı ki, adamın bağı yarılr. Bir neçə qədəm getməmişdi ki, bir gurultu qopdu, qaranlıq düşdü, bir tufan oldu. Tufan Tapdığı götürüb uzaq bir yerə tulladı, Sonra hava sakit oldu. Tapdıq gözünü açıb gördü ki, bir mağaranın içindədi. Hər yanı gəzdi, dolaşdı bir yana çıxa bilmədi. Ac-susuz burda qaldı. Bir gün Tapdığın ürəyi bitaqət olub, bir sərv ağacının dibində huşa getmişdi.

Bir də gördü üç göyərçin gəlib sərv ağacının başına qondular. Göyərçinlərdən biri dedi:

– Bacılı, bilirsən bu oğlan kimdi?

O biri dedi:

– Bilmirəm bacılı, kimdi?

Dedi:

– Bu, Süleyman tacirin oğulluğu Tapdıqdı. Süleyman tacirin qızı Qəmər xanımı axtarmağa gedirdi. Gəlib ağ devin məkanına çıxıb, Ağ dev onu tilsimə salıb. Yazıq nə vaxtdı ki, tilsimin içində sərgərdan gəzir, acından ürəyi bitaqət olub.

O biri göyərçin dedi:

– Bacılı, bu yazıq bəs nə eləsə tilsimdən qurtara bilər?

Dedi:

– Bacılı, Ağ devi öldürməsə tilsimdən qurtara bilməz. Ey cavan, ayıqsansa eşit, ayıq deyilsənsə ayıl, bil və agah ol. Ağ dev yeddi ağacılıqda bir mağara içərisindədir. Hər dəqiqədə bir heyvan donuna düşür. İndi öz hünərinə baxar, bir yol tapıb onu öldürə bilsən, canın qurtarar.

Göyərçinlər Tapdığa bir lələk salıb dedilər:

– Ey Tapdıq, al bu lələyi burnuna tut aqlığın sönsün, tox ol.

Göyərçinlər sözlərini tamam eləyib, qanad-qanada verib getdilər. Tapdıq lələyi götürüb burnuna verən kimi aqlığı söndü, dizlərinə qüvvət gəldi. Lələyi cibinə qoyub, göyərçinlər isnad verdiyi səmtə yol aldı, ta ki gəlib yeddi ağacılıqda bir qapı-bacasız mağaraya çıxdı. Mağaranın ətrafını gəzdi, dolandı bir balaca kuful¹ tapdı. Kufulun ağzında bir eybəcər əjdaha gördü. Tapdıq bildi ki, bu mağaranın qarovulcusu budu. Tez qılıncla əl atıb əjdahaya hücum elədi. Əjdaha ağzını açıb, Tapdığı qılınclı-zadlı uddu. Tapdıq gördü, baho, əjdahanın qarnı pəhləvanlarla doludu. Pəhləvanlar onu görən kimi dedilər:

– Ey cavan, sən hardan bura gəldin? Bu əjdaha çoxlu igidlər uddmuşdu. Bunun udduğu adamlar qırx gün sağ qalırlar, qırx gündən sonra əriyib gedirlər.

Tapdıq çox kefsiz oldu. Onun üzünün işığı əjdahanın qarnını gün kimi işıqlandırdı, işıqlı dünya elədi, Tapdıq əjdahanın qarnını gəzib dolandı, onun bağırsaqlarını tapdı, qılınclı sivrilib bağırsaqları doğradı, əjdahanı bir qədər heydən saldı. Sonra gəzib, arayıb onun ürəyini tapdı, qılınclı çəkib ürəyi parçaladı. Əjdaha o saat zəbənə çəkib öldü.

¹ Yeraltı su yolu.

Tapdıq onun qarnını yırtıb, orada olan adamları azad elədi, özü mağaraya girdi. Tapdıq mağarada çox gəzdi, dolandı axırda gəlib bir otağa girdi, baxdı ki, baho, dev başını bir gözəl qızın dizi üstünə qoyub yatıbdı. Qız onu görəndə köksünü ötürüb dedi:

– Ay aman, oğlan, buraya nə cür gəlmisən, tez elə də çıx get. Ağ dev indicə durub səni parça-parça edəcək. O, adam ətinə yerikləyir.

Tapdıq dedi:

– Gözəl xanım, qorxma, bura gələn oğlan öz hünərinə güvənib.

Qız dedi:

– Ey cavan, min sənin kimi oğlanlar bu tilsimə gəlib, devlə bacarmayıb həlak olub. Bu dev başdan ayağa tilsimdi, ayılmamış burdan uzaqlaş, dursa səni parça-parça elər.

Tapdıq gülüb dedi:

– Mən qarpız-qovun deyiləm ki, parça-parça eləyə. Bu nə vaxt duracaq?

Qız dedi:

– İndi ki, getmirsən sözümə qulaq as. Ey cavan, bu devin canı yuxarıdan asılan qəfəsin içindəki bayquşdadı. Hər kəs bir oxla o bayquşu vursa dev ölər, vura bilməsə, özü daşa dönüb tilsimdə qalar. İndi gör, bir oxla vura bilərsənmi? Devin yuxudan oyanmağına az qalıb.

Tapdıq dedi:

– Ey qız, mən gərək devi ayıldıb öldürəm. Yatdığı yerdə onu öldürmək igidlik deyil. Qoy dursun, görsün ki, analar nə cür oğlan doğub.

Qız dedi:

– Ey cavan, inad eləmə, ayılsa onu öldürə bilməzsən. Allaha təvəkkül de, oxu at. Bəlkə baxtın yar oldu, ox dəydi.

Tapdıq dedi:

– Üz vurma, mən yatdığı yerdə ona çırtıq da vura bilmərəm.

Bəli, qız nə qədər yalvardı, oğlan ox atmadı, ta ki devin ayılmaq vaxtı gəldi, bərkdən asqırıb yerdən qalxdı. Tapdığı görən kimi bərkdən zəbanə çəkib dedi:

– Ey Tapdıq, mən səni göydə axtarırdım, yaxşı ki, yerdə əlimə düşmüşsən. Tapdıq dedi:

– Ey dev, nə bildin ki, mən Tapdığam?

Dev dedi:

– Yaxşı bilirəm. Bu saat səni parça-parça eləyib, dişimin acısını alacağam, elə könlüm bəni-adəm əti istəyirdi.

Tapdıq dedi:

– Can yiyəsi hələ ölməyib ki, yeyəsən. Boyu uzun, ağıl kəm dev, adam arxı tullanar, sonra bərəkallah deyər.

Dev bu sözü eşidən kimi qəzəblənib, əl atdı başında qırx dəyirman daşı olan ağacını götürdü, dedi:

İndi anan gəlsin sənın tozunu torpaq içindən ayırsın!

Dev ağacı yuxarı qaldırıb, Tapdığın qalxanına elə bir ağac vurdu ki, Tapdıq boğaza qədər torpağa batdı. Tez sıçrayıb torpaqdan çıxdı, əl atdı qılınca. Devın təpəsinə nə qədər çırpdısa, qılinc devə batmadı, çünki dev tilsimli idi. Tapdıq qılinc kənara tulladı, başladı devlə güləşməyə. Belə rəvayət eləyirlər ki, bunlar qırx gün, qırx gecə güləşdilər, bir-birini yıxa bilmədilər. Axırda Tapdıq bir nərə çəkib, onu yerə çırpdı, qılincı götürüb nə qədər sürtdüsə, qılinc devın boğazını kəs-mədi. Onu buraxıb, kənarda bir daşın üstündə oturdu, fikrə getdi. Dev də nə qədər lövh oxudusa, Tapdığı daş eləyə bilmədi.

Bir qədər dincələndən sonra bunlar yenə didişməyə başladılar. Qırx gün didişdilər, yenə də bir-birinə güc gələ bilmədilər. Axırda Tapdıq qəzəblənib, əl atdı devın boğazından tutdu, elə boğdu ki, devın gözlərinin ikisi də bərəldi. Dev bərkdən quva¹ çəkəndə bayquş qəfəs-dən çıxıb istədi Tapdığın iki gözlərini çıxartsın. Tapdıq devın boğazını buraxıb, cəld bayquşun boğazından tutdu. Bayquş elə qüvvə verdi ki, əgər dağ olsaydı yerindən qopardı, ancaq Tapdığın qolları yerindən qopmadı. Qoçaq Tapdıq onu elə boğdu ki, bayquş heydən düşdü. Dev bunu görəndə Tapdığın ayaqlarına yıxılıb ağlaya-ağlaya dedi:

– Ay Tapdıq, amandı o quşu burax, ölüncə sənə qul olaram. Amandı burax!

Tapdıq dedi:

– Xeyr, buraxa bilmərəm.

Tapdıq onun yalvarmasına fikir verməyib, elə güc verdi ki, bayquşun boğazını üzdü. Bayquşun boğazı üzülən kimi, dev bərkdən zəbanə çəkib öldü. Qız Tapdığın ayaqlarına yıxılıb dedi:

– Ey cavan, mən cinlər padşahının qızıyam. Bu dev məni yeddi ildir ki, bu tilsimdə saxlayır, nişanlımı da daş eyləyib. Deyildiyinə görə, devın qanından daşa vursan, yenə əzəlki halına gələr. Məni bu zalım devın əlindən qurtardın. Devın qanından da sevgilimin daşına vur, bəlkə əvvəlki halına gəldi.

¹ Qışqırmaq

Tapdıq bu sözü eşidən kimi qılıncı sivirib, devin meyitini parçaladı, onun qanından oğlanın daşına çilədi. O saat oğlan əvvəlki halına düşdü. İki aşıq-məşuq qucaqlaşib özlərindən getdilər. Tapdıq onların üzlərinə su çiləyib özlərinə gətirdi. Bunlar Tapdığın ayağına yığılıb dua elədilər. Tapdıq dedi:

– Deyin görüm, siz kimsiniz, dev sizi niyə tilsimə salıbdı?

Qız dedi:

– Ey cavan, mən cinlər padşahının qızıyam, bu da vəzirin oğludu. Mənim atamla bunun atasının övladı olmurmuş. Bunlar nəzir-niyaz edirlər, axırda biz anadan oluruq, Atamla vəzir şərt qoyub, bizi bir-birimizə nişanlayırlar. Biz məktəbdə bir yerdə oxuduq, həddi-bülüğa çatdıq. Bir-birimizdən bir dəqiqə ayrı dura bilmirdik. Bir gün vəzir atamın yanına gəldi, razılıq alıb toyumuzu etdilər. Demə bu dev də mənə aşıq imiş. Məni toy-nağara ilə oğlan evinin həyətinə gətirdilər. Mən içəri girmək istəyəndə göydən bir əl uzanıb məni havaya çəkdi. Mən o saat özümdən getdim. Bir vaxt gözümlü açıb özümü burada gördüm. Bu zalım dev məni gündə döyüb, saçlarımdan asdı, mən onun rəyinə tabe olmadım. Aradan bir müddət keçdi, bir də gördüm nişan-lım gəlib çıxdı. Dev onu görən kimi əfsun oxuyub belə daş elədi. İndi sən bizi devin əlindən azad elədin, heç olmasa görüşdük. Ancaq ey cavan, buranın qapıçısı bir əjdahadır, içəri girən bayıra çıxıb bilmir, əjdahaya yem olur.

Tapdıq dedi:

– Ey qız, qəm yemə, gələndə əjdahanı öldürmüşəm.

Bundan çox sevindilər, Tapdığın igidliyinə afərin söylədilər. Hər üçü bir-birinə qoşulub kənara çıxdılar, Oğlanla qız dedilər:

– Ey cavan, bizə yaxşılıq eləmisən, bizdən bir dilək istə.

Tapdıq dedi:

– Ayrı diləyim yoxdu, Qaf dağının yerini mənə söyləyin.

Qız dedi:

– Biz səni aparıb Qaf dağında qoyub, sonra öz evimizə gedərik.

Bəli, bunlar yola düşüb, mənzilbəmənzil, teyyi-mənazil, gedib Qaf dağına çıxdılar. Qız dedi:

– Ey cavan, Qaf dağının gün doğan tərəfi Gülüstani-Baği-İrəmdi, gün batan tərəfi də zülmət dünyasıdır. Gülüstani-Baği-İrəmin sahibi Gün xanım, Zülmət dünyasının padşahı da Tufan devdi, Buralara gedə bilməzsən.

Tapdıq fikirləşib dedi:

– Mən əvvəlcə Gülistani-Baği-İrəmə gedəcəyəm, bəlkə bacımın sorasını orada aldım. Bunlar dedilər:

– Ey cavan, Gülistani-Baği-İrəmə bəni-adəm ayağı dəyəndə, o adamı yüz ağac kənara tullayır. Sən bu sevdadan əl çək.

Tapdıq razı olmadı. Onlarla xudahafizləşib, Gülistani-Baği-İrəmə getməyə başladı. Az getdi, çox getdi, gedib Gülistani-Baği-İrəmə çatdı. Tapdıq bağa girdi, bağ onu kənara tullamadı. O, gözə-gözə bir sərv ağacının yanına gəldi. Gördü ki, bu sərv ağacının dibində on beş yaşında bir gözəl qız yatıb ki, misli-bərabəri dünyada yoxdu. Onun üzü işıq verib, par-par parıldayır. Tapdıq bir könüldən min könülə qıza aşiq oldu. Bu qız kim ola, Gün xanımın qızı Şəmsi xanım. Tapdıq ayağını sərv ağacının dibinə qoymaq istəyəndə sərv ağacı bərkdən silkələndi, hər yarpağı bir zıncırova döndü, çalmağa başladı. Şəmsi xanım yerdən qalxınca, Tapdıq qaçıb gizləndi. Şəmsi xanım nə qədər gəzdisə, heç kimi tapmadı, qayıdıb yenə yerində uzandı, yuxuya getdi. Şəmsi xanım yatmaqda olsun, eşit Gün xanımla Tufan devdən. Tufan dev zülmət dünyasında küllüklərdə, zibilliklərdə sümsünüb qır-qırıntıdan tapıb yeyirdi, axşam da Gün xanımdan ötrü ağlayırdı. Onun gözündən tökülən yaş havaya qalxırdı, ordan damla-damla yerə süzülürdü. Ustalar deyirlər ki, bulud, duman, yağış, qar, dolu Tufan devin gözündən tökülən yaşdan əmələ gəlir. O biri tərəfdən Gün xanım o qədər ağlamışdı ki, gül kimi solmuşdu. Gözəl saçları qarğa yuvasına dönmüşdü, üzünə tökülmüşdü; sərsəri kimi dolanırdı. Onun işığı dünyanı toran kimi işıqlandırır.

Günlərin bir günü, Gün xanım Gülistani-Baği-İrəmin bir ucqar yerində oturub, qəmə batmışdı. Öz-özünə deyirdi, bəs bunun axırı nə olsun, sevgilim zülmət dünyasında həmişə meymun olacaq. Başına döyüb, göz yaşını axıdırdı. Onun göz yaşları damla-damla düşüb gül olurdu, ay parçası kimi açılib pardaqlanırdı. Gün xanım çox fikirdən Sonra öz-özünə dedi: “mən qızımı öldürməsəm, ürəyim soyumayacaq. Onu öldürsəm, bəlkə sevgilimə çatam”.

Gün xanım tez yerindən qalxdı, bir dağ böyüklükdə daşı götürüb havaya qalxdı. Havadan yavaş-yavaş sərv ağacının üstünə endi. Daşı qızın başına salanda, Tapdıq bunu gördü. O saat daşı göydə tutub kənara tulladı, qoymadı Şəmsi xanımın üstünə düşsün. Səsə Şəmsi xanım yuxudan qalxdı, genə heç kimsəni görmədi. O bildi ki, bağda

adam var. Şəmsi xanım gecə yatdı. Səhər durub bağa çıxanda gördü ki, bağın ortasında dağ böyüklükdə bir daş var. O saat bildi ki, anası onun başına salıb öldürmək istəyirmiş, nə təhər olubsa, kənara tullayıb, yəqin öldürmək istəməyib. Şəmsi xanım daşı görəndən sonra bağa başqa adam girdiyini gümanına gətirmədi. Çünki bu bağa günəş nəslindən olan pərilərdən, cinlərdən başqa kimsə girə bilməzdi. Şəmsi xanım əhvalatı açıb əyan etmədi, anasına bir söz də demədi. Özünü elə saxladı ki, guya bu işdən heç xəbəri yoxdu.

Bəli, bir neçə gün belə gəldi keçdi. Bir gecə genə Gün xanım bir dağ böyüklükdə daş götürüb, havaya qalxdı, qızının başına salanda genə də Tapdıq tutub, kənara tulladı, qoymadı qızın üstünə düşsün. Genə səhər açıldı, Şəmsi xanım gördü ki, bağın içində bir daş da var. Qız öz-özünə dedi: “Yox, burda başqa iş var, bu gecə yatmayacağam”. Qız özünü bilməməzliyə vurdu, barmağını yarıb içinə duz doldurdu, o biri gecə yatmadı. Gecənin bir aləmində gördü ki, anası bir dağ böyüklükdə daşı götürüb havaya qalxdı, onun üstünə salanda, bir oğlan çıxdı, əl atdı göydə daşı tutdu, kənara tulladı. Şəmsi o saat əl atıb Tapdıqın biləyindən tutdu, dedi:

– Ey cavan, sən kimsən ki, mənə ölümdən qurtarırsan mənim başıma nə cür gəlib çıxıbsan?

Tapdıq dedi:

– Ey gözəl qız, mən Süleyman tacirin oğlu Tapdıqam. Bacımı oğurlayıb aparıblar, onu axtarıram.

Şəmsi xanım dedi:

– Bacının adı nədi?

Tapdıq dedi:

– Qəmər xanım.

Şəmsi xanım bu sözü eşidəndə rəngi dəyişildi, bir balaca fikrə getdi. Tapdıq onun sifətindən məna anlayıb dedi:

– Ey gözəl qız, sən sən sifətində məna var. Əgər mənim bacımın yerini bilirsənsə, de, ölüncə sənə duaçı olaram.

Şəmsi xanım dedi:

– Ey Tapdıq, bil və agah ol, sən bacını Tufan dev ölüm tilsiminə salıb. O tilsimə düşən çıxmaz. Əlini bacından üz.

Tapdıq bu sözü eşidəndə çox kefsiz oldu. Qəm dəryasına batdı. Şəmsi xanım onu götürüb öz otağına gəldi, ona təskinlik verdi. Bir neçə gün belə gəldi. Bir gün Şəmsi xanım ona dedi:

– Ey Tapdıq, Gülüstani-Baği-İrəmə bəni adəm girə bilməz, onu kənara tullayar, bəs nə təhər oldu sən bura girdin?

Tapdıq dedi:

– Mənim canım tamam tilsimdi, heç bir sehr kar eləməz. Xanım, yaxşı yadıma düşdü, bəs sənin başına daş salmaq istəyən kim idi?

Şəmsi xanım ondan danıb dedi:

– Bir pəri qızdı, mənə düşməndi, girəvə axtarır ki, mənə öldürsün.

Tapdıq bu sözə inanıb, sözün gerisini çevirmədi, dedi:

– Şəmsi xanım, mən bacımı ölüm tilsimindən azad eləməyə gedəcəyəm. Ya ölüb orda qalaram, ya da bacımı tilsimdən qurtararam. Ancaq sənə bir deməli sözüm var, qəzəbin tutmasa deyərəm.

Şəmsi dedi:

– Qəzəbim tutmaz, de. Sən mənə ölumdən qurtarmısan.

Tapdıq ürək eləyib dedi:

– Ananın südünə and iç ki, acığın tutmayacaq, deyim.

Şəmsi dedi:

– Anamın südü haqqı, sənə heç-zad eləməyəm, de.

Tapdıq dedi:

– Ey qız, sənə ürəkdən aşıq olmuşam, səndən ötrü ölürəm! Əl mənim, ətək sənin, ya mənə öldür, ya mənə gəl.

Şəmsi gözlərini yerə tikib dedi:

– Mən elə bilirdim ayrı söz deyirsən. Bu sözlərdən əl çək.

Tapdıq ürəkləndi, dedi:

– Şəmsi xanım, öldü var, döndü yoxdu. Məni özünə qul qəbul elə.

Şəmsi xanım dedi:

– Sən mənə çox yaxşılıq etdiyin üçün dinmirəm. Bu sevdadan əl çək. Ayrı adam mənə bu sözü desə, onu parça-parça edərdim.

Tapdıq dedi:

– Mən bacımı tilsimdən qurtarmağa gedirəm, odur ki, mənə qəmgin yola salma. Bəlkə öldüm, heç geri qayıtmadım, ürəyimdə intizar qalmasın.

Şəmsi xanım dedi:

– Get bacını qurtar, gəl, o vaxta kimi fikirləşərəm, bəlkə sözünü qəbul elədim.

Tapdıq əlacsız qalıb, bu sözə razı oldu. Qızla xudahafizləşib yola düşdü. Tapdıq gedəndən sonra qız öz-özünə dedi: “əgər Tapdıq mənəndən güclü olsa ona gedəcəyəm. Gedib onun gücünü sınayım”. Şəmsi xanım bir dəst pəhləvan paltarı geyib, kəsə yolla gedib bir dar yerdə

oğlanın qabağını kəsdi. Tapdıq gəlib keçmək istəyəndə gördü ki, yolu bir pəhləvan kəsibdi. Şəmsi xanım dedi:

– Ey, kimsən? Nə hədlə bura qədəm basmısan?

Tapdıq dedi:

– Ey pəhləvan, bacımı tilsimdən qurtarmağa gedirəm, yol ver keçim. Şəmsi dedi:

– Sən ancaq mənim meyitimə üstündən keçə bilərsən.

Tapdıq dedi:

– Xoşam-xoşluqla yol verməsən, güclə keçəcəyəm. Deyirəm kişilik eləyib yol verəsən. Mənim ki, sənə bir işim yoxdu.

Şəmsi qəzəblənib qılıncı çəkdi, ona hücum edib dedi:

– İndi davam gətir, sonra öyün.

Bunlar üç gün, üç gecə bir-birinin qalxanına qılınc çaldılar. Hər ikisinin qılıncı sındı, əl atdılar nizəyə. Üç gün də nizə davası elədilər. Nizələri də sındı. Qollarını çirməyib güştü tutdular. Yeddi gün, yeddi gecə biri-birini didişdirdilər, heç biri güc eliyə bilmədi, axırda Şəmsi bir nəərə təpib Tapdığı yuxarı qaldırdı, yerə çırpıb, sinəsi üstündə əyləşdi. Başını kəsmək istəyəndə Tapdıq dedi:

– Ey pəhləvan, igid basdığını kəsməz. Məni öldürmə. Qoy gedim bacımı azad edim. Bacımın üzünü görməmiş olsam, ruhum sənə qarışır edər.

Şəmsi dedi:

– Sənə aman yoxdu.

Tapdıq elə bir ah çəkdi ki, ağzından qalxan alov Şəmsini az qaldı yandırır. Şəmsi dedi:

– Ey pəhləvan, niyə belə ah çəkdin?

Tapdıq dedi:

– Ona görə ah çəkdim ki, ürəyimdə arzum qaldı, nakam getdim. Sevgimə çatmamış öldüm.

Şəmsi dedi:

– Sevgilin kimdi?

Tapdıq dedi:

– Gün xanımın qızı Şəmsi xanım.

Şəmsi xanım onun döşünün üstündən durdu, rübəndini kənara atdı. Onu görəndə Tapdığı heyrət apardı. Şəmsi xanım dedi:

– Ey Tapdıq, sənə gücünü sınamaq üçün belə eləyirdim. Doğrudan da çox qüvvətli pəhləvansan. Qayıt gedək. O tilsimi heç kəs dağda bilməz.

Tapdıq dedi:

– Ey gözəl, ya bacımı tilsimdən azad eləməliyəm, ya da ölməliyəm.

Şəmsi dedi:

– Mən də səni sevirəm. Gedək Güllüstani-Baği-İrəmdə eyş-işrət eləyək, naz-qəməzə içində ömür sürək. Sonra bacını qurtarmaq üçün çarə eyləyərək.

Tapdıq dedi:

– Gözəl xanım, nə qədər ki bacım tilsimdədi, işrət, kef mənə haramdı. Üz vurma, qoy gedim. Ancaq məni sevirənsə, gözlə. Ölmə-rəm, qayıdıb gələrəm, ölərəm, dünyadan nakam gedərəm.

Şəmsi xanım dedi:

– Mərhəba, sən ki, bacını belə istəyirsən, onsuz kefi haram bilir-sən, sevgilinə də belə etibarlı olacaqsan. Get, Allah sənə yar olsun. Ancaq o tilsimi dağıda bilməyəcəksən. Al sənə bir qılinc verirəm, dara düşəndə qılınıc çəkib məni çağırırsan. Köməyinə çatıb, səni dardan qurtararam.

Tapdıq Şəmsi xanımla xudahafizləşib, yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gedib bir xaraba qalaya çıxdı. Qalanı çox gəzdi, dolandı, bir quş da belə tapmadı. Bir bəriyə rast gəldi. Tapdıq kəmənd atıb barının başına bənd elədi, üstünə çıxıb, gördü ki, dünyada nə qədər əcaib, qorxulu heyvan, əcinnə varsa, hamısı bu barının içindədi. Onun tükləri biz-biz oldu. İstədi geri qayıtsın, bacı məhəbbəti onu irəli itələdi. Barıdan düşmək istəyəndə, hər tərəfdən çığırtılar qopdu:

– Ey Tapdıq, səni biz çoxdan gözləyirdik, yaxşı ki, gəlmişən.

Tapdıq qılinc çəkib barıdan içəri tullandı. Bütün əjdahalar, pələnglər, ifritələr ağızlarını açıb onun üstünə od tökməyə başladılar. Tapdıq özünü alovun içinə atıb qılınıc çala-çala bir böyük daşın üstünə çıxdı. Onun canı tamam yanıb yara olmuşdu. Paltarı yanıb çılpaq qalmışdı. Bir böyük pələng onun üstünə hücum elədi. Tapdıq onun başına nə qədər qılinc çəkdisə, kar eləmədi. Axırda sıçrayıb onun ağzına düşdü, bir əli ilə alt çənəsindən, bir əli ilə də üst çənəsindən tutub elə bir güc verdi ki, pələngin çənələrini dartıb ayırdı. Pələngin qarnından qırx özü kimi böyük pələng çıxıb, hamısı Tapdığın üstünə həmlə elədi. Tapdıq bunları da öldürdü, hər birinin qarnından qırx pələng çıxdı. Belə-belə pələnglər artıb dünyanı tutdu. Tapdıq tamam heydən düşdü, daşın üstündə oturdu. Birdən bərk nəriltili qopdu, daş parçalanıb, altından bir külək qopdu. Tapdığı götürüb bir yekə əqrəbin qarnına tulladı.

Tapdıq əqrəbin qarnında nə qədər gəzdisə, bir yana çıxa bilmədi. Axırda bir mağara tapdı. Tapdıq bacısının ölüsünü gördü. Ona tərəf yüyürdü, bacısının meyiti yox oldu. Tapdıq bir müddət yol getdi. Bir də gördü bacısını çarmıxa çəkib döyürlər. Qılıncı çəkib irəli yüyürdü, kimsəni görmədi. Belə-belə bacısı minbir əzab çəkdiyi vaxt onun gözüünə görünürdü. Tapdıq lap dəli-divanə olmuşdu, az qalırdı öz-özünü öldürsün. Bir dəfə yenə gördü ki, bacısına əzab verirlər. Bacısı zarıya-zarıya onu haraya çağırırdı. Tapdıq qılıncı çəkib elə bir nərə çəkdi ki, tilsim tamam titrədi, ulduzlar hərəkətə gəldi. Onun bu nərəsi həmişə havada qaldı, ildırım, göy gurultusu oldu. Yeddi əjdaha peyda olub ağızlarını açdılar, Tapdıqın üstünə hücum elədilər. Tapdıq bərk qəzəblənmişdi. Bir saatin içərisində onların yeddisini də parçaladı, amma çifayda, əjdahanın qarnından qırx özü böyüklükdə əjdaha çıxıb onun üstünə töküldülər. Tapdıq bunların hansını öldürürdüsə, qarnından qırx əjdaha çıxırdı. Tapdıq baxdı ki, xeyr, işlər şuluqdu, bu əjdahanı qırmaq əvəzinə artırır. Gördü ki, bir əjdaha peyda oldu ki, əjdahaların hamısından böyük. Tapdıq nə qədər elədisə, bu əjdahanı öldürə bilmədi. Axırda oxu çilləyə mindirib, yayı qurdu. Əjdahanın hər gözündən bir ox vurdu. Əjdaha nərə təpib, qaçmaq istəyəndə Tapdıq sıçrayıb onun belinə mindi. Əjdaha onu götürüb ilim-ilim itdi, ta ki, aparıb bir dağa çıxartdı. Tapdıq dağda əjdahanın belindən sıçrayıb yerə düşdü, onun kor gözlərinə genə də iki ox vurdu. Əjdaha yerə yıxılıb öldü. Tapdıq qılınc çəkib əjdahanın qarnını yırtdı. Əjdahanın qarnından ağsaqqal bir kişi çıxdı. Kişi Tapdıqın alnından öpüb dedi:

– Ey cavan, mən qırx ildi ki, bu əjdahanın qarnında əziyyət çəkirəm, sən məni əzabdan qurtardın. Ölüncə sənə duaçıyam.

Tapdıq dedi:

– Ey qoca, sən kimsən, niyə tilsimə düşmüşən?

Qoca dedi:

– Ey cavan, mən cin padşahının oğluyam. Bir gözəl sevgilimi bu dev gətirmişdi. Onu qurtarmağa gəlmişdim, axırda mən də tilsimə düşdüm.

Tapdıq dedi:

– Ey qoca, yəqin indi cavanlıq eşqin sönüb, məhəbbət çiçəklərin saralıb, solubdu.

Qoca bir ah çəkdi. Onun ağzından bir qırmızı alov qalxdı, alov dönüb bir misli görünməmiş nazənin qız oldu. Qoca qızı görən kimi

hönkürtü ilə ağladı, saqqalının birçəklərinin tükünü yolub yerə tökdü. Sonra qəşş edib yerə yıxıldı. Tapdıq baxırdı. Qız irəli gedib, onun ağarmış saçlarını sığalladı, gözlərinin hər birindən onun üzünə damla-damla yaş axıtdı. Yaş dönüb oldu güləb, hər tərəfə ətir saçdı. Qız bircə kəlmə bərkdən dedi:

– Qalx ayağa, qoca aşıq!

Kişi o saat sıçrayıb ayağa qalxdı, əllərini yuxarı qaldırıb, yazıq səslə dedi:

– Gəl, mənim gözəlim!

Qız o saat qırmızı alova dönüb, geri qayıtdı, qocanın ağzından içəri girdi. Qocanın göz yaşları ağ saqqalını islatdı. Tapdıq ona təsəlli verdi. Qoca bir az sakit olub, göz yaşlarını sildi, üzünü Tapdığa tutub dedi:

– Mənim ürəyimdə olan məhəbbət çiçəyi ot çiçəyi deyil ki, vaxtı çatanda saralıb solsun. Mən onu saralıb solmayan, həmişə pardaqlanan toxumdan əkmişəm.

Tapdıq bir az fikrə gedib, dedi:

– Mən səhv etmişəm, bağışla. Bəs sənin gözəl sevgilin hardadı?

Qoca dedi:

– Bu tilsimdədi. Yəqin ki, o da mənim kimi qocalıbdı,

Tapdıq dedi:

Ölmərəmsə, sənin sevgilini də tilsimdən qurtararam.

Qoca dedi:

– Ey cavan, bu tilsimdən adam azad eləmək çətindi. Biz bu saat bir əqrəbin qarnındayıq.

Tapdıq soruşdu:

– Bəs bu tilsimi nə cür sındırmaq olar?

Qoca kişi dedi:

– Ey cavan, bil, agah ol, bu tilsimin Tufan dev adlı bir sahibi var. O dev öldürülsə, tilsim dağılar. Tufan devə də heç bir qılnc, nizə batmır. Onu ancaq Günün qızı Şəmsi xanım öldürə bilər. O da öldürmür, çünki Tufan dev onun anasının ürəyini özündə saxlayır. Onu öldürsə, anası da ölür.

Şəmsi xanımın adını eşidəndə Tapdığın rəngi saraldı, ürəyi döyündü. Qoca onun gözlərinin içinə diqqətlə baxıb dedi:

– Niyə rəngin saraldı, olmaya sən də sevgilini bu zalım dev gətirib?

Tapdıq dedi:

– Xeyr, mənim sevgilimi gətirməyib, bacımı gətirib.

Bacımı azad etmək üçün gəlmişəm.

Qoca dedi:

Bacının adı nədi? Tapdıq dedi:

– Qəmər xanım.

Qoca dedi:

– Sənin bacın bu yaxındakı mağaradadı. Onu Tufan dev yatırıb. Özündən başqa heç kəs ayılda bilməz.

Tapdıq fikrə getdi. Onun gözlərinə bacısı göründü. Bacısı yerə uzanıb inildəyirdi. Tapdıq ona tərəf yüyürdü, genə onu görmədi. Qoca onu sakit eləyib dedi:

– Gözünə bacınımı görünür? Mən də elə olurdum. Sakit ol, Allah kərimdi.

Bəli, bunlar bir-birinə qoşulub, yeddi ağaclıq yol gedib bir dağa çıxdılar. Dağın başında bir barı gördülər. Barının hər tərəfində əcaib heyvanlar qarışqa kimi qaynaşırdı. Bu heyvanlar Tapdıqqili görən kimi ağız-ağıza verib başladılar ulaşmağa. Tapdıq qılınıc çəkib özünü heyvanların içinə vurdu. Nə qədər qılınıc çaldısa, yol açmağa bilmədi. heyvanlar onun ətinə parça-parça edib, kənara tulladılar. Tapdıq qəşş edib, yerə yıxıldı. Qoca özünü ona çatdırıb başını dizinin üstünə aldı, qollarını ovub ayıltı. Tapdıq bir neçə gün burda qaldı. Qoca onun yaralarını sağaltdı. Tapdıq qocaya dedi:

– Biz Tufan devi hardan tapaq? Onunla qabaq-qabağa gəlsəydim, ya mən onu öldürərdim, ya da o mənə öldürərdi.

Qoca dedi:

– Ey Tapdıq, Tufan devin yeri bu mağaradı. Ancaq o burda çox az olur. O, vaxtının çoxunu Qaf dağının təpəsində keçirir.

Tapdıq dedi:

– Sən burda qal, mən özümü heyvanların içinə vurum, bəlkə barıdan keçə bildim.

Qoca dedi:

– Mən də gedəcəyəm, səni tək buraxa bilmərəm. Ey Tapdıq, sıçrayıb heyvanların belinə minərik, onlar bizi barıdan o tərəfə salarlar, yoxsa ayrı yolla ora girə bilmərik.

Bəli, bunlar özlərini heyvanların içinə vurdular. Hər biri sıçrayıb bir əjdahanın belinə düşdü. Əjdahalar onları götürüb barının içinə tullandılar. Onlar barının içində əjdahaların belindən sıçrayıb yerə

düşdülər. Tapdıq qılınc çəkib əjdahaların ikisini də öldürdü. Bunlar bir bağça gördülər. Bağçaya girmək istəyirdilər ki, birdən bir meymun bunların üstünə hücum elədi. Bunlar meymunla qırx gün, qırx gecə dava elədilər. Tapdıq nə qədər qılınc, nizə vurdu, heç biri ona kar eləmədi. Axırda kəmənd atıb, onun boynuna bənd elədi, aldı yedəyinə. Tapdıq bağda bir otaq gördü. Otağa girib baxdı nə, bacısı burda bir taxtın üstündə yuxuya gedib. Nə qədər çalışdı onu ayılda bilmədi. Baxdı ki, başının üstündə bir lövhə var. Bu lövhədə yazılıb ki, bu qızı Tufan devdən başqa heç kəs ayılda bilməz. Tapdıq burda çox qaldı, Tufan devi gözlədi, o, gəlib çıxmadı. Axırda qocaya dedi:

– Bu dev harda olur?

Qoca dedi:

– Qaf dağının başında. Ey Tapdıq, o, Günə aşiqdir.

Günün qızı da anasını ona vermir.

Tapdıq dedi:

– Burda qalmağın adı yoxdu, Qaf dağına gedək. Orda ya Allah ona verər, ya da mənə.

Bunlar burdan kənara çıxdılar. Hər ikisi meymunu mindilər. Baxdılar ki, hara gedirlərsə, bütün heyvanlar onlara yol verirlər, hamısı bu meymundan qorxurlar. Tapdıq dedi:

– Yaxşı oldu, bu meymunu da aparacağam. Bəlkə genə buraya gəldim. Bu çox sirli heyvandı. Onlar meymunu da götürüb gecəni-gündüzə qatıb, uzaq yolu yaxın edib, Gülüstani-Bağı-İrəmə gəldilər.

Tapdıqgil Gülüstani-Bağı-İrəmə getməkdə olsun, al xəbəri Gün xanımdan.

Gün xanım Tufan devi bir dəqiqə də olsun yadından çıxartmırdı. Gecə-gündüz onun xəyalı ilə yaşayırdı. Gün xanımın nə gecəsi gecə idi, nə gündüzü gündüz. O biri tərəfdən Ayın eşqi artmışdı. O, Günün dalına düşmüşdü, ondan əl çəkmirdi. Günlərin bir günü Ay göydə Günü yaxaladı, dedi:

– Ey dünyaya işıq verən gözəl, mən eşqindən qovruldu, dərd çəkməkdən yoruldum. Ürəyinə bir zərrə rəhm sal! Məni özünə qul qəbul elə, ya da öldür qurtar!

Gün xanım dedi:

– Ey gözəl oğlan, hər kəsin bir sevgilisi olar. Mənim, də sevgilim var. Məndən uzaq gəz.

Ay dedi:

– Sən mənim ürəyimə girmisən, səndən dönə bilmirəm. İxtiyar öz əlimdə deyil. Mənə rəhm elə, ey gözəl!

Gün qəzəblənib dedi:

– Səni elə vuraram, parça-parça olarsan. Səni sevmirəm, məndən nə istəyirsən? Get özünə ayrı sevgili tap.

Ay dedi:

– Gözəllikdə misli-bərabərim yoxdu. Sənin kimi bütün dünyaya işıq verirəm. Özünə bərabərəm. Sən mənim babımsan, mən də sənin. Sənə yaraşmaz gedib devə aşiq olasan. O sənin babın deyil. Ondan əl çək, gəl bir yerdə ölüncə dövrən sürək.

Gün xanım dedi:

– Könül sevən göyçək olar. Qara dev mənə səndən gözəl görünür.

Ay onun ətəyindən yapışıb dedi:

– İnad eləmə, səndən əl çəkən deyiləm.

Gün xanım dartışıb dedi:

– Ətəyimi burax gedirəm.

Ay buraxmaq istəmədi. O, qucaqlayıb Gün xanımı öpmək istəyəndə, Gün xanım dartışıb onun əlindən çıxdı, başladı qaçmağa. Ay qovdu, Gün qaçdı. Axırda Gün xanım əyilib bir ovuc palçıq götürdü. Ayın üzünə çırpdı, onun üzünü ləkəli elədi. Ayın başı qarışdı, su başına endi ki, üzünü yusun. Gün də onun əlindən qurtarıb Güllüstani-Baği-İrəmə gəldi. Gün xanım ora çatanda Tapdıqqıl də yenice gəlmişdilər. Gün xanım Tapdığın yedəyindəki meymunu görən kimi bərkdən qışqırıb yerə yıxıldı, özündən getdi. Meymun da yerə çöküb gözlərinin yaşını töküüb ağlayırdı. Meymunun gözlərindən çıxan yaş böyük dəryalar, ümmanlar, göllər əmələ gətirirdi. Günün gözlərindən tökülən yaşın da hər damlası bir qızılgül kolu olub, hər rəngə çalır, qəhqəhə çəkib gülürdü. Lap əcaib iş idi, göz yaşı gül olub gülürdü. Tapdıqqıl yerlərində donub qalmışdılar, bilmirdilər bu nə sirdi.

Bu zaman Şəmsi gəlib çıxdı, meymunu görəndə dəhşətləndi. Meymun da onu görəndə qəzəblənib, onun üstünə dartışmağa başladı. Tapdıq onu buraxsaydı, Şəmsi xanımı parça-parça elərdi. Şəmsi xanım dedi:

– Ey Tapdıq, bu meymunu nə cür tutmusan? Bu çox dəhşətli heyvandı.

Tapdıq dedi:

– Ey gözəl, məni bu sirdən agah elə görüm, o qız bu meymunu görən kimi niyə qəşş elədi?

Şəmsi xanım dedi:

– O mənim anamdı, yəqin meymundan qorxmışdır.

Şəmsi xanım anasının yanına getdi, onun başını dizinin üstünə aldı, qolunun qarısını boğub özünə gətirdi. Qolundan tutub evə apardı. Şəmsi xanım anasını rahat eləyəndən sonra Tapdıqqilin yanına gəldi, onları da bir ayrı evə apardı. Tapdıq bütün başına gələn qıza danışdı. Şəmsi onun igidliyinə afərin söyləyib dedi:

– Ey Tapdıq, bu meymunu tutan hələ anasından olmayıb. Bu heyvan təpədən dırnağa qədər tilsimlidi. Sənin igidliyinə heyranam.

Tapdıq dedi:

– Mən Tufan devi axtarmağa gedəcəyəm. Bacımın tilsimdən qurtarması ancaq ondan asılıdır.

Şəmsi dedi:

– Hələ bir az dincəl, sonra danışarıq.

Bəli, Tapdıq bir həftə burda qaldı, gözəl güllüklərdə, bənövşəliklərdə gəzdi. Bir axşam o Şəmsi xanıma dedi:

– Ey Şəmsi xanım, mən Qaf dağının başına gedirəm. Olsun ki, Tufan dev ordadı.

Şəmsi dedi:

– Tufan dev orda yoxdu, olsa da sən onunla bacarmazsan, yerində rahat otur.

Tapdıq qəzəblənib dedi:

– Mən burda kefdə əyləşəm, Qəmər orda ölü kimi əziyyət çəkə, bu olası iş deyil. And olsun namusuma, bacımı azad eləməyincə diz qatlayıb oturmayacağam.

Şəmsi çox dedi, Tapdıq az eşitdi, axırda Şəmsi xanım ona icazə verib dedi:

– Meymunu burda qoyub gedin.

Tapdıq razı oldu, sevgilisi ilə xudahafızlaşib, yola düşdü. Bərkitdi çarıqların dabanın, qırdı yerin damarın, az getdi, çox getdi, qoca ilə gedib Qaf dağına çıxdı. Qoca dedi:

– Biz Qaf dağının lap başındakı mağaraya getməliyik. Tufan dev ora çox gəlir.

Bunlar mağaraya çıxdılar. Ha gözlədilər, bura heç kəs gəlmədi. Belə-belə bir il gəldi keçdi. Axırda nələc qalıb geri qayıdıb Gülüstanı-Bağı-İrəmə gəldilər. Tapdıq Şəmsinin yanına gedib dedi:

– Biz Tufan devi tapmadıq. Deyildiyinə görə o sənin anana aşıqdi. Bəlkə yerin bilərsən.

Şəmsi dedi:

– Yerin bilmirəm. O mənim düşmənimdi.

Tapdıq bir müddət sevgilisinin yanında qaldı. Bir gün bacısı onun yuxusuna girdi. Yerdən sərsəm qalxdı, qocanı da oyadıb dedi:

– Dur gedək. Bacım yuxuma girib, məni haraya çağırır.

Qoca dedi:

– Mənim də sevgilim yuxuma girib. Ancaq çox şad idi, deyirdi, hər şey düzəlib. Deyəsən işlərimiz yaxşı olacaq, gedək.

Bunlar getmək istəyəndə, Şəmsi onları qabaqlayıb dedi:

– Tapdıq, hara gedirsən?

Tapdıq dedi:

– Ey mənim ciyərim, gözümün nuru, bacım yuxuma girib, tilsimə gedirəm. Bu dəfə ya ölərəm, ya da Tufan devı tapıb bacımı azad edəərəm.

Şəmsi dedi:

– Tufan dev orda yoxdu, getmə.

Tapdıq dedi:

– Ey mənim gözəlim, bacımın iniltisi qulağıma gəlir. Mən gedəcəyəm.

Şəmsi onları dayandıra bilmədi. Tapdıq sevgilisi ilə görüşüb yola düşdü. Onlar gedəndən sonra Şəmsi elə bil yatmışdı oyandı. Barmağını dişləyib dedi: “ey dili-qafil, mən onları niyə buraxdım. O ki, mənim sevgilimdi, axı onu niyə incidirəm”.

Şəmsi xanım qanad açıb havaya qalxdı, onları tapdı, dedi:

– Ey Tapdıq, gərək geri qaydasınız.

Tapdıq haşa dedi, sözünün üstündə durdu. Şəmsi gördü sirri açmasa, onları geri qaytara bilməyəcək, dedi:

– Ey Tapdıq, axtardığın Tufan dev Gülüstani-Bağı-İrəmdədi, qayıt.

Tapdıq dedi:

– Yalan deyirsən.

Şəmsi dedi:

– Anamın südü haqqı düz deyirəm, qayıt geri.

Onlar geri qayıdıb Gülüstani-Bağı-İrəmə gəldilər. Axşam oldu, qabağa çörək gəldi. Tapdıq çörək yeməyib dedi:

– Tufan devin yerini deməsən, çörək yemərəm.

Qız nə qədər yalvar-yapış elədi, gördü xeyr, sirri açmasa Tapdıq çörək yeməyəcək, dedi:

– Ey Tapdıq, bu sirri mən heç kəsə açmazdım, ancaq sənə açıram. Sən axtardığın Tufan dev gətirdiyiniz meymundu. Onu mən meymun donuna salmışam. Bu saat onu dev halına salım.

Şəmsi bir lövh oxudu, Tufan dev öz cildinə düşdü. Tapdıq çox şad olub dedi:

– Ey dev, mən bacımı səndən istəyirəm. Yoxsa səni ölüncə kəmsikdə saxlayacağam.

Tufan dev dedi:

– Ey Tapdıq, bacını məndən niyə istəyirsən? Şəmsi xanımdan istə. Tapdıq üzünü Şəmsi xanıma tutub dedi:

– Şəmsi, bacımı səndən istəyirəm.

Şəmsi dedi:

– Bacın devin tilsimindədi, məndə deyil. Bu dev yalan danışır, iş özündədi.

– Yox, burda bir iş olmasa, bu dev o sözü deməzdi.

Şəmsi dedi:

– Ey dev, niyə qızı məndən istəsin? O nə sözdü, mənə deyirsən?

Tufan dev dedi:

– Düz deyirəm, sən istəsən bircə dəqiqədə azad edərsən.

Tapdıq Şəmsidən əl çəkmədi, bu sözün mənasını öyrənməyə çalışdı. Şəmsi demədi. Axırda dev özü açıb dedi:

– Ey Tapdıq, sənin bacını Şəmsinin anasının əmrilə mən gətirib tilsimə salmışam. O da mənim sevgilimdi. Anası icazə versin, bu saat buraxım. O da Şəmsinin əlindədi.

Bəli, Gün xanımı çağırdılar. Gün xanımla Tufan dev bir-birini görən kimi qəşş eləyib yerə yıxıldılar. Tapdıq baxıb nə gördü, Tufan devin gözlərindən tökülən yaş od olub ətrafı yandırır, hər tərəfdə alovla Gün yazır. Günün gözlərindən tökülən yaş isə qızıl zərlə sevgi yazır. Bu göz yaşları bir-birinə qarışanda min bir rəng verirlər. Tapdıq dedi:

– Ey Şəmsi, bu yazıqlara rəhmin gəlsin, qoy kama yetsinlər. Səni nalələri tutar.

Şəmsi xanım dedi:

– Elə sözü bir də danışsan, səndən inciyərəm.

Tapdıq bunların üzlərinə güləb səpib, özlərinə gətirdi.

Sonra Günə dedi:

– Ey Gün, mən bacım Qəmər xanımı səndən istəyirəm.

Gün xanım dedi:

– Sənin bacından mənim xəbərim yoxdu.

Tapdıq dedi:

– Xəbərin var, mənim bacımı ver.

Gün dedi:

– Məndən istəyincə, Şəmsi xanımdan istə. İxtiyar ondadı.

Tapdıq genə Şəmsi xanımın üstünə düşdü. Şəmsi xanım tamam boynundan atdı. Axırda Gün dedi:

– Şəmsi razı olsun, mən öz sevgilimə gedim, mən də sənin bacını gətirdim.

Tapdıq Şəmsi xanıma yalvarmağa başladı. Bir müddət belə gəldi keçdi. Axırda Şəmsi xanım razı oldu və şərt qoydu ki, Tufan dev Güllüstani-İrəmdə olsun. Tufan dev razı oldu, tənur edib havaya qalxdı, beş dəqiqənin içində Qəmər xanımı gətirdi. Qəmər Tapdıqla qucaqlaşb öpüşdü. Qoca bunu görüb başladı ağlamağa. Tapdıq Tufan devə dedi:

– Ey dev, bu kişinin sevgilisini də səndən istəyirəm. Dev genə tənur elədi, az zamanda kişinin nişanlısını da gətirdi. Qız ağbırçək bir qarı olmuşdu. Qoca aşıq-məşuq qucaqlaşb, özlərindən getdilər. Şəmsi bunları özlərinə gətirdi. Tapdıq eşq atəşi içində qovrulurdu. Axırda bir gün Şəmsinin razılığını aldı, Günə dedi:

– İzn ver, sevgilimi, bacımı götürüb atamın, anamın yanına gedim, genə qayıdaram.

Gün bir söz demədi, burda toy edilməsinə icazə verdi.

Eşit, qoca ilə sevgilisindən. Qoca ilə sevgilisi həmişə məyus idilər, Qaşqabaqları açılmırdı. Bir səhər Şəmsi onlara yanaşdı. Qocanın sevgilisi bir ah çəkdi. Şəmsi ondan soruşdu:

– Niyə ah çəkdin?

Qocanın sevgilisi dedi:

– Ona görə ah çəkdim ki, dünyada heç dövrən sürmədik.

Qoca vaxtı sevgilimə yetdim. Tez də ölüb ayrılacağıq.

Şəmsi onların hərəsinə bir alma verdi. Onlar almanı yeyən kimi oldular on beş yaşında oğlanla qız. Şəmsiyə dua elədilər. Şəmsi xanım əmr elədi bir dəstə çalan, oynayan pəri hazır oldu. Pərilər qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Gün xanımı Tufan devə, qoca sevgililəri bir-birinə, Şəmsi xanımı Tapdığa verdilər. Gəlin oğlan evinə gələn gecə, Gün xanım Tapdıqla Şəmsi xanımın otağına gəlib dedi:

Dayanın, sizə bir yaxşı nağıl edim, sonra hər kəs öz otağına getsin, öz yarı ilə eyş-işrət etsin.

Dedilər:

– Nağıl elə!

Gün xanım dedi:

– Biri var idi, biri yox idi, Gün xanım adlı bir qız var idi. Bu qız Ay kimi dünyaya işiq verən gözəl oğlanı qoyub, bir qara devi sevmişdi. Amma onun qızı bu işə razı deyildi, qoymurdu ki, anası devlə görüşsün. Gün xanım devlə gizlin görüşürdü. Bir müddət belə keçdi. Gün xanımın Tufan devdən bir oğlu oldu. O, qızının qorxusundan bu uşağı aparıb, Süleyman tacirin yolunun üstünə tulladı. Süleyman tacir bu uşağı aparıb öz oğlu kimi böyütdü.

İndi ey Tapdıq, bil və agah ol ki, sən mənim oğlumsan, Şəmsi xanım da sənin bacındı. Sən bacını ala bilməzsən, sənə Qəmər xanımı alıb toy etmişəm. Allah toyunuzu mübarək eləsin.

Tapdıqla Şəmsi xanım bu sözü eşidən kimi qışqırıb özlərindən getdilər. Onları özlərinə gətirdilər. Tapdıq Şəmsinin üzünə baxdı, qılcını çəkib öz ürəyinə soxdu, özünü öldürdü. Şəmsi xanım da onu qucaqlayıb, başına döydü, özündən getdi. Toy məclisi yas məclisinə döndü, toy-nağara yerinə şivən qopdu. Gün xanım, dirilik ağacından bir yarpaq götürüb Tapdıqın yarasına çəkdi, sağaltdı, dirilik gülünü onların burnuna tutdu. Hər ikisi axsırıb durdular. Şəmsi xanım Tapdıqın boy-nunu qucaqlayıb, özündən öpdü, dedi:

– Qardaş, fikir eləmə, qardaş bacını, bacı qardaşı sevgilisindən artıq sevər. Biz də şükür Allaha bir-birimizi bacı-qardaş kimi sevmişik. İndi mən qardaşımın toyunu özüm eyləyəcəyəm.

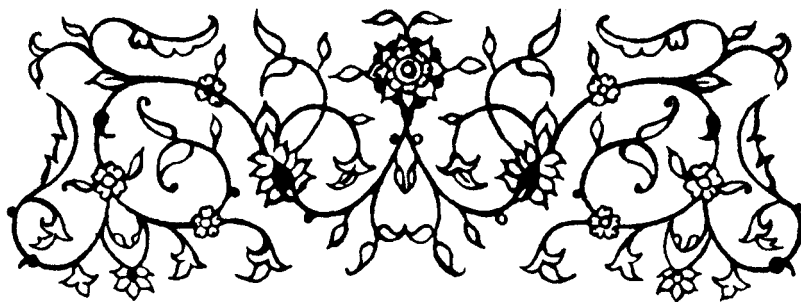
Gün xanım dedi:

– Ey Tapdıq, bacın Şəmsinin Nurəddünya adlı bir sevgilisi var idi. Nurəddünya cin padşahının oğludu, Şəmsi xanımın acığı tutub, onu dərin quyunun dibinə tilsimə salmışdı. Mən deyirəm, Şəmsi xanım öz sevgilisini çıxartsın.

Hamı Şəmsi xanıma təvəqqe edib yola gətirdilər. Şəmsi xanım bir pəri çağıraraq dedi:

– Nurəddünyanı bura gətir.

Pəri gedib Nurəddünyanı gətirdi. Onlar təzədən qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Şəmsi xanımı Nurəddünyaya, sevgilisini qocaya, Gün xanımı Tufan devə və Qəmər xanımı Tapdığa verdilər. Tapdıq gedib, Süleyman taciri və Minagərdən xanımı da gətirdi. Tapdıq həm işıqlı dünyanın, həm də zülmət dünyasının padşahı oldu. Onlar Gülüstani-Baği-İrəmdə keflə, damağı çağ dolanıb, dövrən keçirdilər. Sizin də damağınız çağ, kefiniz şad olsun.

ALTI YOLDAŞ

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin qıçı batdı. Hamamçının tası yox, baltaçının baltası. Orda bir təzi gördüm, onun da xaltası yox.

Günlərin bir günündə, Məmmədnəsir tinində, göy imamın belində, biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Bu padşahın on iki yaşında bir oğlu vardı. Bu padşah başqa bir padşahın qızını almaq istəyirdi, nə qədər eləyirdi, qızı buna vermirdilər. Axırda qoşun götürüb dava elədi. Çox qoşun qırdırdı, qızı yenə ala bilmədi, kor-peşman gəlib, öz yerində oturdu.

Aradan bir beş-altı il keçəndən sonra padşahın oğlu yekəldi. Bir gün hardansa beyninə düşüb dedi:

– Mən gedəcəyəm qızı gətirəm.

Atası dedi:

– Ay oğul, mən nə qədər yalvardım, pul tökdüm, dava elədim, qızı gətirə bilmədim, sən onu necə gətirərsən?

Oğlan dedi:

– Nə olur olsun, gedib gətirəcəyəm.

Padşah gördü ki, başa gəlməyəcək, razı oldu, oğluna bir az da qoşun qoşdu. Qoşunları öyrətdi ki, hərəniz yolun yarısından qayıdın, gəlin, bəlkə axırda oğlum tək qala, o da qayıda. Bəli, oğlan bir dəstə qoşunla yola düşdü, bir az gedəndən sonra qoşunlar yavaş-yavaş dala qayıtdılar. Nə başını ağrıdım, belə-belə qoşunların hamısı qayıtdı, oğlan tək yola düşdü, qızın dalınca getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz

getdi, iynə yarım yol getdi, bir düzə çıxdı. Gördü ki, burda bir heybətli adam var. Onun elə yekə qulaqları var ki, olmayan kimi. Bir qulağını altına salıb, bir qulağını da üstünə çəkib yatıbdı. Elə ki, oğlan bunu gördü, qorxudan tükleri biz-biz oldu. Palazqulaq adam oğlana dedi:

– Hara gedirsən?

Oğlan bu səsi eşidəndə qorxudan əsməyə başladı, qorxa-qorxa dedi:

– Gedirəm filan padşahın qızını alam.

Palazqulaq dedi:

Mən də gedirəm.

Oğlan dedi:

– Gəl gedək.

Bəli, palazqulaqla oğlan yola düşüb, qızın dalınca getməyə başladılar. Demə bu palazqulağın bir xasiyyəti varmış ki, dünyanın hansı başında nə danışılsa, qulağını yerə verib eşidərmiş. Bunlar bir az getdilər. Gördülər ki, bir adam bir dağı qaldırıb o biri dağın üstünə qoyur. Sonra dağı sapana qoyub atır.

Dağı dağ üstə qoyan dedi:

– Hara gedirsiniz?

Dedilər:

– Gedirik filan padşahın qızını alaq.

Bu da bunlara qoşuldu. Üç nəfər yola düşüb getdilər. Az getdilər, üz getdilər, gedib gördülər ki, bir adam oturub, burnu ilə buz atır. Buzatan bunlardan soruşdu:

– Hara gedirsiniz?

Bunlar hara getdiklərini dedilər.

O da bunlara qoşuldu, dörd nəfər yola düşdülər. Gəlib gördülər ki, bir naxırçı tütək çalır, inəklər, danalar oynayır. Bu da onlara qoşuldu. Beş nəfər yola düşdülər, gəldilər gördülər ki, bir lüt adam dəyirmanın unluğuna ağzını dayayıb, çıxan unu yeyir, deyir ki, acından öldüm. Sonra ağzını dəyirman novunun qabağına dayayıb, suyun qabağını kəsib içir, deyir susuzluqdan yandım. Bəli, başağrısı olmasın, bu da onlara qoşulub, altı adam yola düşüb, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi sərsər kimi, az getdilər, üz getdilər, gedib padşahın şəhərinə çatdılar. Şəhərin qırağında bir çadır qurdular. Padşaha xəbər getdi ki, gəliblər qızı aparsınlar. Palazqulaq qulağını yerə vermişdi ki, görək nə danışacaqlar.

Padşah dedi:

– Vəzir, tədbir, yoxsa qız əldən gedəcək.

Vəzir dedi:

– Tədbiri budu, otuz put düyünün plovunu bişir, qabaqlarına qoy. De, yeyin, sonra qızı aparın. Onlar da bunu yeyə bilməyəcəklər.

Elə ki bu sözü palazqulaq eşitdi, yoldaşlarına dedi ki, padşah belə iş eləyəcək. Lüt sevinib dedi:

– Aha, Allahım verib, plov yeyəcəyəm.

Bəli, plov bişdi, bunlar gəldilər. Padşah dedi:

– Bu plovu yeyin, sonra qızı verim.

Palazqulaq dedi:

– Ta biz əlimizi niyə batıraq, elə bir nəfər yesə bəsdı. Gözünə döndüyüm lüt bir-bir qazanları yeməyə başladı. Padşah bunu gördü, qupquru qurudu. Bunlar geri qayıtdılar. Palazqulaq yenə qulağını yerə verdi. Gördü ki, padşah deyir:

– Vəzir, tədbir, qız əldən gedir...

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, tədbiri-mədbiri yoxdu, dəbbələ, altmış put düyünün plovunu bişirtdir, qoy yesinlər.

Əlqərəz, lüt bu altmış putu da yedi. Padşah, vəzir, vəkıl tədbir tökməyə başladılar. Vəzir dedi:

– Padşah, de ki, evin qabağında olan bu böyük dağı burdan aparın, ev işıqlansın, qızı verim.

Elə ki padşah bu sözü bəyəndi, çağırıb onlara dedi:

– Dağı evimin qabağından götürün, ev işıqlansın, qızı verim.

Gecə dağı dağ üstə qoyan dağı iki yerə bölüb, sapana qoydu, elə atdı ki, hər biri dünyanın o başına getdi. Padşah səhər durub gördü nə dağ var, nə zad var, dedi:

– Xeyr a, qız əldən getdi. Vəzir tədbir!..

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, ta nə tədbir olacaq? Hamamı üç gün isit, qoy bərk qızsın. De, gedin çimin, gəlin qızı aparın. Bunlar gedib çiməndə istidən bişsinlər, qalsınlar orda.

Palazqulaq bunları eşidib yoldaşlarına xəbər verdi.

Burnundan buz atan dedi:

– Kefimdi, buz atacağam.

Bəli, bunlar hamama getdilər, gördülər hamam elə qızıb nəfəs çəkmək mümkün deyil. Burnundan buz atan qabaqda buz ata-ata, yoldaşları da onun dalınca hamama girdilər. Burnundan buz atan o qədər buz atdı ki, hamam soyuyub buzxanaya döndü.

Padşah adamlarına dedi:

– Yəqin indi onlar istidən bişdi. Gedin meyitlərini çıxardın.

Onlar hamama gəldilər. Hamamdakılar başladılar şikayət eləməyə ki, heç ayıb deyil, bizi belə soyuq hamama salmışınız...

Əhvalatı padşaha xəbər verdilər.

Padşah dedi:

– Xeyr a, bunlarla mən bacara bilməyəcəyəm. Vəzir, tədbir, qız əldən getdi...

Vəzir dedi:

– Ta başqa çarəsi yoxdu, altı onlardı, altı biz. Qonaq çağıraq, onlar bir tərəfdə otursun, biz bir tərəfdə. Onların qablarına zəhər tökək, yesinlər, ölsünlər.

– Elə ki palazqulaq bunu eşitdi, yoldaşlarına dedi, hamısı sevindi. Naxırçı dedi:

– Allahım verib, tütək çalacağam.

Elə ki bunları qonaq apardılar, nimçələri gətirib qabaqlarına düzəndə, bildilər ki, zəhərliidi.

Palazqulaq dedi:

– Padşah sağ olsun, bizdə bir adət var, həmişə yeməkdən qabaq bir tütək çalarıq. Odu ki, gərək bu tütəyi çalaq.

Padşah dedi:

– Nə zərəri var, çalın.

Elə ki naxırçı tütəyi çaldı, bunların nimçəsi onların qabağına, onların nimçəsi bunların qabağına gəldi. Bunlar tez plovu yedilər. Padşah gördü ki, zəhərli aş öz qabağına gəlib dedi:

– Elə məzə üçün biz öz qabağımıza qoymuşuq, indicə yemişik.

Onlar xörək yemədilər, qonaqlar gedəndən sonra padşah dedi:

– Vəzir, vəkil, qız getdi, tədbir...

Vəzir dedi:

– Dağ yekəliyində poladdan bir ev tikdir, qızı da at içinə, de, gəlin aparın.

Padşah poladdan ağzı yox bir ev tikdirib, qızı da içinə qoydu, dedi:

– Qız polad evdədi, gedin, bacarsanız aparın.

Dağı dağ üstə qoyan yoldaşlarını da evə qoydu, polad evi qoltuğuna vurdu, xudahafız deyib, yola düşdü. Az gəldilər, üz gəldilər, gəlib bir dəyirmanın yanına çıxdılar. Lüt gördü ki, un yığılıb, dedi:

– Saxla, mən düşüm.

Lüt düşdü. Bunlar getdilər. Bir az gedəndən sonra naxırçı gördü ki, danalar otlayır, o da düşdü. Bir az gəldilər, buz atan gördü ki, burnunun yeri qalır, o da düşdü. Gəldilər dağı dağ üstə qoyan öz dağlarını gördü, evi yerə qoydu, dedi:

– Ta mən getmirəm.

Buna yalvar-yapış eləyib dedilər:

– A kişi, belə iş olmaz.

Birtəhər, ikitəhər, atan yaxşı, anan yaxşı, bu təzədən evi qoltuğuna vurdu. Bir az gələndən sonra palazqulaq gördü ki, qulağının yeri qalır, dedi:

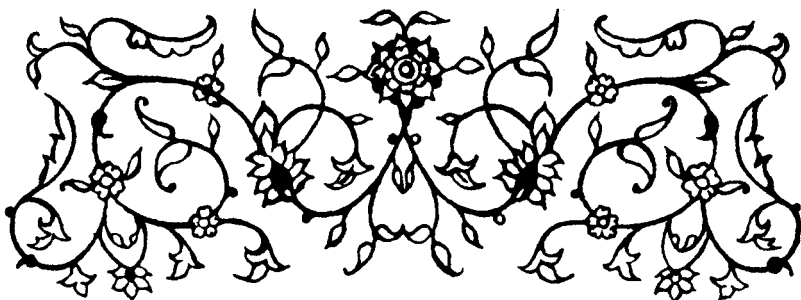
– Saxla, mən də düşüm.

Əlqərəz, bu da düşdü. Dağı dağ üstə qoyan polad evi gətirib, oğlanın atasının qəsrinin yanına qoydu. Hamı bu evin tamaşasına gəldi.

Beləliklə oğlan öz mətləbinə çatdı.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli, hansı çoxdu, onu sən götür.

HƏSƏN QARANIN NAĞILI

Həkan-həkan içində, qoz girdəkan içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvə nin qıçı batdı. Milçək mindik, körpü keçdik, yabynan dovğa içdik. Şah Abbas cənnət məkan, tərəziyə verdi təkan. İki qoz, bir girdəkan.

Günlərin bir günündə, sizə kimdən xəbər verim, şah oğlu Şah Abbasdan. Bir gün Şah Abbas oturub vəzir Allahverdi xanla şam eləyirdi. Birdən xörək boğazında qaldı. Üzün tutub vəzir Allahverdi xana dedi:

– Ey vəzir Allahverdi xan, nəysə mənim şəhərimdə bir iş var, ya ac qalan, ya da bir çətin işə düşən var, xörək boğazımdan getmir. Dur ayağa, dərvişlibas olaq, bir şəhəri dolanaq.

Hər ikisi durub padşahlıq, vəzirlik paltarını çıxardıb bir dəst dərviş libası geyindilər. Kəşküllərini qızılla doldurub düşdülər şəhərə gözməyə. İsfahan – nisfi-cahan¹ deyirlər, çox böyük şəhərdir. Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan gəzə-gəzə gəlib çıxdılar bir küçəyə. Burda bir imarət var idi. Şah Abbasın öz imarətindən yaxşı idi. Şah Abbas imarətə yaxınlaşanda, üzünü vəzir Allahverdi xana tutub dedi:

– Ey vəzir Allahverdi xan, bilirsən nə var?

Vəzir Allahverdi xan cavab verdi:

– Xeyr, qurbanın olum, bilmirəm.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, bu imarət işsiz deyil, gəl bir bura baxaq!

Vəzir Allahverdi xan cavab verdi:

---

¹ Dünyanın yarısı

– Qibleyi-aləm, fərmayış sənindi, necə buyurursan, heylə də eləyək.

Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan imarətə tərəf yaxınlaşıb gördülər ki, bu imarətdə çilçıraqlar yanıb, aləmi işıqlandırır. Bir oğlanla bir qız oturub, yastıqlara təkiyə verib, söhbət edirlər. Şah Abbas yavaşca vəzir Allahverdi xanın qulağına dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, yaxşı gəlmişik, hər nə əngəl var, burda var. Gərək gözləyək.

Çəkilib pəncərənin qabağında bir küncdə durdular. Bir də gördülər, vallah bu oğlan, bu qız o qədər gözəldi ki, deyirsən allah-taala xoş günündə, xoş saatında bunları xəlvə eləyib. Oğlan olar iyirmi beş yaşında, qız da olar iyirmi yaşında, özləri də bir-birinə elə oxşayırlar ki, deyərsən bir almadılar, ortadan tən bölünüblər. Qız oğlanı bir qədər öpəndən sonra dedi:

– Mənim canım, başını qoy dizimin üstə yat, mən də gül camalına baxım!

Oğlan başın qoydu qızın dizinin üstə, qız da başladı onun başını tutmağa. O qədər tumarladı ki, oğlan yuxuya getdi. Qız baxıb gördü, oğlan yatıb. O saat oğlanın başın dizinin üstündən üsullu götürüb qoydu yerə. Ayağa qalxıb, göydən xəncəri aldı, qəfildən oğlanın başını kəsib, bədənindən ayırdı. Bu işi qız elə cəld gördü ki, oğlan hərəkət eləyə bilmədi. Oğlanın gözündən bir damcı yaş çıxıb yanağında durdu.

Vəzir Allahverdi xan bunu görən kimi əl atıb əbasının altından qılını çıxardı, istədi içəri girsin, qızı öldürsün. Şah Abbas onu dayandırdı, yavaşca qulağına dedi:

Tələsmə, gizlən, bu işi elətdirəni tapmalıyıq.

Vəzir Allahverdi xan başı ilə razılıq verdi, çəkilib bir yanda gizləndilər. Gördülər qız oğlanın başını bir qızıl xonçaya qoyub üstünə də sərpüş çəkdi. Əl-üzünün qanını yuyub təmizlədi. Yeddi qələm ilə özünə zinət verib, tovuzquşu kimi bəzəndi. Oğlanın bədəninin üstünə bir palaz çəkib, xonçanı da alıb əlinə evdən çıxdı. Düşüb küçə ilə başladı bir tərəfə getməyə. Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da düşdülər bunun dalına, başladılar qarabaqara getməyə. O qədər getdilər ki, gördülər qız şəhərdən çıxdı kənara. Gethaget, getdi çıxdı qəbiristanlığa.

Bir tərəfdən altı qəbir sanadı, yeddinci qəbirin üst daşın qalxıxdı, girdi içəri. O saat həmin daşı qalxızdılar, bir yırtıq altından bir pilləkən açıldı. Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan pilləkəndən düşdülər aşağı, gördülər ki, paho, bura böyük bir zirzəmi imiş... O yan-bu yana gəzirdilər. Bir tərəfdən çalğı səsi eşidib başladılar ora tərəf getməyə,

yetirib gördülər, elə qız da təzəcə bir qapını açıb girdi içəri. Bunlar da haman qapını açıb qızın dalınca girdilər içəri, bir tərəfdə gizləndilər. Gördülər bir az aralı bir işıq gəlir, həmin çalğı da ordadı.

Qız gedib həməni işıq gələn qapını açıb girdi içəri. Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da o saat yetirib qapının arasından başladılar baxmağa, Gördülər, paho, burada qırx hərəmi oturub kef eləyir. Həramibaşı da yuxarı başda bir taxt üstə əyləşib, qıçını-qıçının üstündən asırıb, bığını eşib aparıb qulağının dibinə. Qız elə ki həramibaşına yaxınlaşdı, əl-əl üstə qoyub dayandı. Həramibaşı, başın qalxızıb qızı görəndə dedi:

– Çəpəl, niyə bu gecə gec gəldin? Eys-ışrəti mənə haram elədin?

Qız yalvara-yalvara dedi:

– Mənim məşuqım, məni bağışla! Əmim oğlu yatmırdı. Onu birtəhər yatırıb gəldim.

Həramibaşı cavab verdi:

– Di yaxşı, gəl otur. Bu gecə səni bağışlayıram. Amma bir də belə iş görmə!

Qız dedi:

– Mənim məşuqım, agah ol, bu gecə fikirləşib axırda əmim oğlunu öldürdüm, başını da sənə gətirmişəm. İndi tay mən həmişə sənin yanında qalacağam, bir də geri qayıtmayacağam.

Həramibaşı bunu eşitcək diksinib oğlanın başını istədi.

Qız xonçanı qoydu həramibaşının qabağına. Həramibaşı sərpüşü qalxızıb, başı çıxartdı. Oğlanın gül kimi solmuş üzünə baxanda, başladı ağlamağa. Üzün tutub qıza dedi:

– Çəpəl, haramzada, belə oğlanı necə qıyıb öldürdün? Necə bu gözəllikdə oğlana xəyanət elədin? Heç sənin insafın yoxdumu?

Qız başın aşağı salıb, başladı yalvarmağa. Həramibaşı sərpüşü qalxızıb, başladı ağlamağa. Üzün tutub qıza dedi:

– Bu çəpəli öldürün, oğlanın qanını alın. Mən bu qızı tay görmək istəmirəm. Belə gözəl oğlanı öldürən qız mənə nə vəfa göstərəcək?

O saat həramilərdən bir neçəsi yerindən qalxıb qızın saçlarından yapışib çəkдилər çölə. Qızı parça-parça doğrayıb tökdülər zirzəminin bir bucağına, sonra qayıtdılar geri. Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da bir dalda yerdə durub tamaşa eləyirdilər. Genə gəlib qapının dalına, gördülər həramibaşı gözünün yaşını silib dedi:

– Uşaqlar, üç gün, üç gecə Eys-ışrəti yığışdırıb, bu oğlana matəm tutmalıyıq. İndi bir neçəniz gedin, o oğlanın meyitini gətirin bura, dəfin eləyin.

Həramilərdən bir neçəsi qalxıb düşdülər yola, zirzəmidən çıxıb gəldilər şəhərə tərəf.

Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da bir az fikirləşəndən sonra qərar qoydular ki, çıxıb getsinlər. Onlar da zirzəmidən çıxıb üz qoydular öz mənzillərinə. Elə ki mənzillərinə çatdılar, sabaha kimi Şah Abbas yata bilmədi. Elə ki sabah oldu, şah fərxaşları çağırıb yığdı bir yerə. Üç yüz fərxaş verib vəzir Allahverdi xana, göndərdi ki, gərək o həramilərin qırxın da tutub mənim hüzuruma gətirəsən, amma məbada birini öldürəsən.

Vəzir Allahverdi xan üç yüz fərxaşı da götürüb gəldi qəbiristanlığa. Həməndə qalxıb hamısı zirzəmiyə girdilər.

Vəzir Allahverdi xan qabağa düşüb gəldi həməndə qapını açıb girdi içəri. Gördü həramilər hamısı qara geyinib yas saxlayırlar. Həramilər vəzir Allahverdi xanı görəndə istədilər qılınca əl atınsınlar, həramibaşı onları dayandıraraq dedi:

– Qoyun əvvəl görək kimdi, nə işə gəlib, ondan sonra asandı. Üzün Allahverdi xana tutub dedi:

İndi söylə, görək kimsən, nəçisən? Bizim mənzilimizdə nə axtarırsan?

Vəzir Allahverdi xan dedi:

– Ay həramibaşı, bil və ağah ol! Mən Şah Abbasın vəziri Allahverdi xanam. Çoxlu süvariylə gəlmişəm ki, sizi aparam şah Abbasın hüsuruna, heç ayrı fikrə düşüb özünüzü qırdırmayın. Bu qədər dila-vərə qırx adam nə qədər qoçaq da olsa, heç nə eləyə bilməz. Əgər siz qılınca çəkməyib təslim olsanız, mən sizə söz verirəm ki, Şah Abbasdan təvəqqe elərəm, sizin cəzanızı yüngülləşdirər.

Həramilər fikirləşib gördülər, doğrudu. O saat təslim olub düşdülər vəzir Allahverdi xanın qabağına, gəldilər Şah Abbasın hüsuruna.

Şah Abbas üzün həramibaşıya tutub dedi:

– Ey həramibaşı, indi düzün deyinən görüm, dünən axşam sənin məkanında nə iş olub? Əgər düzün dedin, canın qurtardı, yox, demədin, and olsun babamın cıqqasına, sizin hamınızın boynunu vurduracağam.

Həramibaşı cavab verdi:

– Qibleyi-ələm sağ olsun, iyit bir qaşığı qanından qorxmaz, heç vaxt yalan danışmaz. Bir qız mənə aşiq olmuşdu. Əvvəlcə mən onu qəbul etməmək istəmirdim. O əl götürmədi, yalvardı dedi: “Mən əmim oğluna ərə getmişəm, amma o məni incidir, məni boşamaq istəyir. Allah xatirinə məni al, sənə aşiqəm”. Mən də elə bildim düz deyir,

razı oldum. Qız da hər gecə gəlirdi mənim yanıma, söhbət eləyirdik. Ötən axşam da gəlmişdi, mən ona açıqlandım ki, niyə gec gəlibsən? O cavab verdi ki, əmim oğlu yatmırdı, onu yatırtıdım, özün də öldürdüm. Tay bir yolluq sənin yanına gəlmişəm. Mən o saat başı istədim, baxdım, nə gördüm?.. Bir oğlandı, deyirsən Rüstəmdi, qəbirdən çıxıb, gül kimi. Mən çox yandım, qəzəbləndim. O saat əmr elədim, qızı parça-parça doğradılar, özümüz də o oğlanın nəşin gətirib hörmətlə dəfn-kəfən elədik. Başladığ qara geyib yas saxlamağa ki, vəzir Allahverdi xan gəldi, bizi hüçura istədi. Biz də gəldik. İndi sahibi-ixtiyarsınız. Nə cəzamız olsa hazırıq.

Şah Abbas başın qaldırıb dedi:

– Mən özüm bu işləri gözümlə görmüşdüm, amma bilmək istəyirdim, görüm düz danışacaqsan, yoxsa yox. Yəqin elədim ki, sən düz danışan mərd adamsan, ona görə də sizin hamınızı bağışlayıram.

Həramilər hamısı baş endirib razılıq elədilər. Şah Abbas əmr elədi, həramilərin hərəsini bir işə təyin etdilər. Həramibaşını da öz yanında saxladı. Şah Abbas üzün vəzir Allahverdi xana tutub dedi:

– Vəzir Allahverdi xan!

Vəzir Allahverdi xan baş endirib dedi:

– Nə fərmayışınız var, qibleyi-aləmində, buyurun yerinə yetirim.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, mənim qələmim işləyən yerdə nə qədər zənən tayfası var, gərək qırx günə kimi siyahısını tutub sahibindən itizam alasan. And olsun Allaha, əgər bir zənən tayfası qalsa, nəslini yer üzündən kəsdirəcəyəm.

Vəzir Allahverdi xan bu sözü eşidən kimi baş endirib, Şah Abbasdan soruşdu:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bu siyahını neyləyəcəyik?

Şah Abbas cavab verdi:

– Vəzir Allahverdi xan, qızın gördüyü iş mənə o qədər ağır gəlib ki, tamam zənən tayfasın qırdıracağam. Gərək mənim torpağımda arvad xeylağı qalmasın. Öz arvadlarımızın, qızlarımızın da siyahısını tutmalısan.

Bu sözləri eşidəndə hamı donub yerində mat qaldı. Heç kəs bilmədi ki, nə desin. Genə vəzir Allahverdi xan ayağa qalxıb, yeddi yerdə səcdə qılandan sonra ərz elədi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, əgər izn versən, bir neçə kəlmə ərzim var.

Şah Abbas izn verdi. Vəzir Allahverdi xan dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bir arvad bu qələti eləyib cəzasına da çatıb, tay başqalarının günahı nədi ki, bu qədər nahaq qana bataq? Əgər mənim məsləhətimi eşitsən, bu əmrədən vaz keçərsən.

Hamı məclisdəkilər vəzir Allahverdi xana əhsən oxuyub, Şah Abbasdan xahiş elədilər ki, arvadların qanından keçsin. Vəzir, vəkil nə qədər çox dedi, Şah Abbas az eşitdi. Hamı bikef evinə qayıtdı.

Elə ki bu küy İsfahana yayıldı, hər kimin qızından, arvadından, bacısından, nəyi var idi başladı dağlara, meşələrə qaçırtmağa, ya da bir yerdə gizlətməyə. Camaat tamam əliyandıya düşmüşdü. Bilmirdi nə eləsin. Hamı qaraya boyanmışdı. İndi sizə kimdən xəbər verim, Həsən Qaranın oğlu Hüseyn Kürddən. Hüseyn Kürd on beş yaşına təzəcə çatmışdı. Amma çox “zərif, kəmxörək” bir adam idi. Hər yeyəndə bir batman düynünün xörəyini, başında da bir quzu, on-on lavaş ilə içəri ötürüb, üstündən də bir sərnic ayran içib ayağa dururdu. Başına da yeddi qoyunun dərisindən bir papaq qoyurdu. Əlində də bir ağac var idi, başına at nalından, gavahın parçasından, aftafa qırığından o qədər vurmuşdu ki, ağırlığı yeddi batman gəlirdi, camışa bircə dəfə vursaydı, yerində qalardı. Hamı deyərdi, bəli, Hüseyn Kürd düz deyir, qatıq qaradı. Hüseyn Kürd qonşularının qızına nişanlıydı. Özü də qoyun otarırdı, çoban idi. Hər gün qoyunu sağına gətirəndə bir bəhanəylə gəlib, buradan da qonşuya gedib, qız ilə görüşürdü.

Bir gün də Hüseyn Kürd genə getmişdi nişanlısının yanına söhbətə, gördü qız çox bikefdi. Qızı bağrına basıb, o üzünən, bu üzünən öpüb dedi:

– Sevgilim, düzün de görüm, niyə bikefsən?

Qız əvvəlcə istədi əhvalatı Hüseyn Kürdə bildirməsin, amma olmadı, dedi:

– Hüseyn Kürd, heç darıxma, ürəyini də sıxma, Allah kərimdi. Ancaq ki, qırx gündən sonra mən öləcəyəm, neynək, sən sağ ol.

Hüseyn Kürd bu əhvalatı eşidən kimi dik qalxıb, acığından çomağını yerə elə vurdu ki, yer titrədi. Az qaldı ev uça, dedi:

– Bu saat de görüm, Hüseyn Kürdün sevgilisən kim öldürəcək? Onu mənə de, bu saat gedim, ona elə bir çomaq vurum ki, beyni qatıq kimi dağılsın.

Qız Hüseyn Kürdü belə görəndə qorxdı ki, əhvalatı deyə, Hüseyn Kürd də gedə Şah Abbasın yanına. Çoban adamdı, bir nalayıq söz danışa, Şah Abbas da onu öldürdü. Ona görə yumşaqlıqla qalxıb

Hüseyn Kürdün boynun qucaqladı, sonra dilə tutub onu oturtdu. Şah Abbasın əmrini necə ki, eşidibsiniz, başdan-başa Hüseyn Kürdə nağıl elədi. Hüseyn Kürd bunu eşidən kimi ayağa qalxıb dedi:

– And olsun Allaha, o Şah Abbasdı, nədi, bu əmrin pozmasa, ona bir ağac vuracağam, özü taxtına qarışsın, taxtı da özünə.

Qız Hüseyn Kürdə yalvarıb dedi:

– Sən getmə, çoban adamsan. Qoy əvvəlcə atan getsin, əgər bir fayda verməsə, onda özün gedərsən. İndi get atanı göndər Şah Abbasın qulluğuna.

Hüseyn Kürd qızı bağrına basıb yanaqlarından bir cüt öpüş alandan sonra dedi:

– Qorxma, Şah Abbas deyil, atası da dirilib qəbirdən çıxsadı, sənə heç nə eləyə bilməz. Mən ölməmişəm ki, mənim yarımı aparıb öldürələr. Evdən də heç yana tərpənmə, gizlənmək-zad lazım deyil. Mən bu saat atamı göndərəcəyəm Şah Abbasdan təvəqqe eləsin ki, arvadları qırmasın. Qəbul elədi, elədi, eləmədi, onda mən billəm ona neyləyəcəyəm. Vay, onun halına...

Hüseyn Kürd qızdan ayrılıb gəldi atasının qulluğuna. Atası gördü Hüseyn Kürd çox qaşqabaqlıdı, bildi ki, əhvalatı bilib. Həsən Qara arvadına tapşırdı ki, Şah Abbasın əmrin məbada Hüseyn Kürd eşitsin. Amma Hüseyn Kürdün üz-gözündən bildi ki, hər şeyi bilib. Üzünü oğluna tutub dedi:

– Oğul, de görüm, niyə belə qaşqabaqlısan?

Hüseyn Kürd cavab verdi:

– Ata, belə bir xəbər eşitmişəm. And olsun Allaha, əgər o Şah Abbasdı, nədi, arvadları qırdırmaq istəsə, gedib ona bir toy tutacağam, anasının toyu yadına düşsün!

Həsən Qara dedi:

– Oğul, sən get işinə! Mən bu gün gedərəm şah Abbasın qulluğuna, təvəqqe elərəm, arvadları qırmasın. Əgər təvəqqemi qəbul etməsə, ondan sonra mən də sənə köməkçi, nə bilirsən elərsən.

Hüseyn Kürd şad olub atasının əlindən öpdü. Atası da oğlunun alnından öpdü. Həsən Qara geyinib, Şah Abbasın yanına getdi. Hüseyn Kürd də çomağın atıb çiyninə üz qoydu qoyuna tərəf, yola düşdü.

Sizə kimdən xəbər verim Şah Abbasdan. Şah Abbas, vəzir, vəkili də yanında oturub, vəzir Allahverdi xanla söhbət eləyirdi. Birdən qarçı içəri girib lazımı təzimi yerinə yetirəndən sonra ərz elədi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, Həsən Qara sizin hüzurə gəlmək istəyir.

Qapıçı əl-əl üstə qoydu, xidmət məqamında durub cavaba müntəzir oldu. Şah Abbas Allahverdi vəzirə dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, atam vəfat eləyəndən bəri Həsən Qara bura gəlməyib, görünür vacib işi var. Həsən Qara hər şeydən öteri gəlməz. O, atamın qoca vəziri idi, gərək lazımı hörməti yerinə yetirək.

Qapıçıya dedi:

– İzndi, xəbər ver, buyursun içəri.

Qapıçı çıxıb, Həsən Qaranı içəri daxil elədi. Həsən Qara qapıdan daxil olan kimi, Şah Abbas, vəzir, vəkil, hamı əmir-üməra ayağa qalxıb, Həsən Qaraya ehtiram elədilər. Həsən Qara salam verib, Şah Abbasa lazımı ehtiramı yerinə yetirəndən sonra əl bağlayıb dayandı. Şah Abbas hörmət üçün Həsən Qaranın əlindən tutub öz yanında əyləşdirdi. Sonra hal-əhval soruşub dedi:

– Ey Həsən Qara, sən atamın yadigarısan, sənin hörmətin hamı-mıza vacibdi. Hər nə xahişin olsa, göz üstə, yerinə yetirərəm. Sən bizə xoş gəlibsən, səfa gətiribsən! İndi buyur, görək, nə qulluğun var? Nə üçün bu vaxta qədər bizi yaddan çıxardıbsan?

Həsən Qara dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, özün bilirsən ki, çox qocalmışam, hər yerə gedə bilmirəm. Çoxdan ürəyim istəyirdi, bir səni görəm, heç olmasa rəhmətlik atanın yadigarısan. Amma neyləyim, çox qocalmışam, xəcalətliyəm, bağışla. İndi də eşitmişəm əmr edibsən ki, gərək sənın torpağında nə qədər arvad var hamısının boynu vurulsun. Ona görə də birtəhər hüzurə gəldim. Qibleyi-aləmin əgər meyli olsa, bu barədə bir neçə kəlmə söz soruşmaq istəyirəm.

Şah dedi:

– Hər nə ki, arzundu, buyura bilərsən. Mən sənə doğru cavab verərəm.

Həsən Qara dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, doğrudanmı sən bütün zənən tayfasın qırdırmaq istəyirsən?

Şah Abbas cavab verdi:

– Bəli, doğrudu. Gərək mənım qələmim işləyən yerdə zənən tayfası qalması.

Həsən Qara bunu eşidəndə başını aşağı salıb fikrə getdi. Bir azdan sonra başın qaldırıb dedi:

Qibleyi-aləm sağ olsun, əgər gizlin bir şey yoxsa, mənə demək olarsa, bu işin səbəbini söylə.

Şah Abbas gülüb dedi:

– Ey Həsən Qara, bizim səndən gizlin heç bir sirrimiz ola bilməz. Sən atamın qoca vəzirisən, səndən nə gizləmək olar. Həm də burda heylə gizlənməsi şey yoxdu.

Sonra Şah Abbas boğazında xörək qalmaqdan başlayıb, dərvişlibas olub vəzir Allahverdi xanla şəhəri gəzməyə çıxmasından tutmuş, qızla əmioğlusunun, həramilərin əhvalatın mən sizə nağıl eləyən kimi, бү-
tünlüyünən, hamısın Həsən Qaraya nağıl elədi. Həsən Qara bu əhva-
latı eşidəndən sonra başın aşağı salıb dərin fikrə getdi. Sonra başını
qaldırıb gülə-gülə Şah Abbasa dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, yadında varmı, filan tarixdə hər gecə
rəhmətlik atanın bir vəziri yox olurdu?

Şah Abbas cavab verdi:

– Bəli, Həsən Qara, yadımdadı. Necə?

Həsən Qara genə gülüb dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, onda mənim başıma bir iş gəlib ki, heç
kim indiyə qədər ondan xəbər tutmayıb. Görünür, o işi gizlin saxlama-
ğım qəzadanmış ki, bu gün lazım olsun.

Şah Abbas təəccüb eləyib dedi:

– Həsən Qara, görək onu bizə nağıl eləyəsən, görək, o necə işdi?

Həsən Qara baş üstə deyib başladı söhbət eləməyə:

– Şah sağ olsun, həmin tarixdə hər gecə bir vəzir yox olurdu. Bi-
linmirdi bu necə işdi. Nə ölümləri tapılırdı, nə də diriləri. Hamı mat qal-
mışdı. Tainki otuz doqquz vəzir gəldi, hamısı yox oldu, tay heç kim
vəzir olmurdu. O vaxt mən rəhmətlik atanın baş vəziriydim. Hamımız
qalmışdıq məəttəl, bilmirdik nə qayıraq.

Bir gecə soyunub yatmışdım, gecəyarısına yaxın birdən darvaza
bərk döyüldü. O saat qapıçı gedib, əhval bilib qayıtdı ki: “ağa, səni bir
şəxs darvazada istəyir”. Mən o saat yerimdən qalxıb çiynimə bir şey
atdım ki, çıxam qapıya, arvadım qabağımı kəsib dedi: “a kişi, sən və-
zirsen, adam da qapıya belə çıxarmı? Libasını gey, sonra çıx”. Mənim
ağlım kəsdi, o saat libasını geydim. Elə mən geyinib qurtarmışdım,
gördüm arvadım əlində qılnc, qalxan, gürz, nə ki dava paltarım var,
hamısını gətirdi. Dedim, arvad bu nədi? Arvad acıqlanıb dedi: “a kişi,
elə bu ağilla vəzirlik eləyirsən? Bəlkə qapıda duran elə düşməndi,

bəlkə bir yerə gedəcəksən? Hamı ehtiyatını gör, atını min, sonra darvazadan çıx. Əgər bir şey olmaz genə qayıdarsan, paltarını çıxardarsan, Allah ölümü deyil ha! Bu hamısı bir neçə dəqiqənin işidi”.

Mən gördüm arvad çox kamallı söz deyir. Dava paltarımı geydim, qalxanımı qoluma keçirdim, çıxdım, gördüm arvad da atımı hazır eləyib, yəhərli, yüyənli qapıda saxlayıbdı. Mən “ya Allah!” – deyib aşırıldım ata. Qapıçı darvazanı açdı, çıxdım çölə, gördüm qapıda bir oğlan ata suvar olub, başdan-ayağa kimi polada qərq olub. Deyirsən Rüstəmi-Zaldı qəbirdən çıxıb. Məni belə hazır görəndə, oğlan şad olub, ədəblə mənə salam verdi:

– Ey Həsən Qara, bu gecə mənə səfərdə yoldaş olarsanmı? Əgər sən mən deyəndən çıxmasan, özün bir bəd hərəkət eləməsən, sənə söz verirəm ki, məndən sənə ziyan toxunmaz.

Mən öz könlümdə dedim ki, vəzirlərin başına nə iş gəlibsə, bundan gəlib, gərək bununla gedəm, görəm bu necə işdi. Bir də fikir elədim ki, İsfahanda mənim qabağıma çıxan bir pəhləvan yoxdu. Bu mənə neyləyə bilər? Görsəm ki, pis fikirdədi, o saat boğazın quş boğazı kimi üzərəm. Üzümü o cavana tutub dedim:

– Ey cavan, mən hazıram, buyur, hara gedirsən, gedək.

Oğlan bu sözü məndən eşidəndə şad olub dedi:

– Afərin, Həsən Qara, doğrudan da sən vəzirliyə layiqsən!

Sonra atın başın döndərüb bir tərəfə çapdı, mən də onun dalınca sürdüm. Bir saatdan artıq yol getdik. Bu oğlan nə qayıdıb dala baxdı, nə də mənə bir kəlmə söz dedi. Mən təəccüb elədim ki, bu oğlan necə adam olsun? Mən Həsən Qara olum, məni dala salıb gedə. Qayıdıb bir arxasına da baxmaya ki, görüm bu necə adamdı? Bəlkə mən daldan bunu öldürdüm? Bəlkə bunu birdən tutub, qollarını bağladım? Niyə bu adam bu işləri heç. fikir etmir? Görünür məni adam saymır. Mən belə-belə fikirləşirdim. Axırda qəzəblənib istədim onu qəfildən vurub öldürəm, sonra lənət sənə şeytan, – deyib, fikrimi dəyişdim: – Yox, bu namərdlik olar, əvvəlcə gərək bunun fikrin biləm, sonra öldürmək hasandı.

Bir az da dinməz-söyləməz yol gedib, axırda təngə gəldim. Atı çapıb ona yanaşdım, əl atıb atının cilovundan yapışıb dedim:

– Ey oğlan, əvvəl de görüm, fikrin nədi? Məni hara aparırsan? Yoxsa mən tay getməyəcəyəm, özü də sən də işin yaxşı olmayacaq.

Oğlan heç mənə etina etməyib, cilovu çəkib əlimdən aldı, atı sürə-sürə gülüb dedi:

– Ey Həsən Qara, mənim zənnimi itirmə, hayıf ki, səbrin iytliyinə görə deyil. Bir də ürəyinə ayrı fikir gəlməsin. Mənim sənnən heç bir düşmənçiliyim yoxdu. Bir Gecəliyə mənə söz vermişən, sözünün üstə də dur, mənə yoldaşlıq elə! Kişi sözündən qaçmaz, əgər belə qorxa-caqdinsa, söz verməyəydin, mən də özümə ayrı bir yoldaş tapaydım.

Bunun bu sözlərindən əvvəlcə utandım. Sonra fikirləşdim ki, bu kimdi ki, mən Həsən Qara olam, hələ bundan da qorxam. O saat ata hey verib onun üstünə atıldım. Qışqırdım ki, ey dilavər, sən kimsən ki, səndən qorxam, yazıq sənə, dilin başına bəla gətirdi, al gəldim. Qılıncı çəkib, atı ildırım kimi onun üstünə saldım. Oğlan bu halı məndə görən kimi atı qəfildən saxladı. Qılınc göydəykən biləyimdən yapışıb mənə elə şillə çəkdi ki, ağlım başımdan gedib tappılıtnan atdan yerə düşdüm. Bilmirəm nə qədər üstən keçib, bir vaxt ayılıb gördüm ki, atlar otlayır, oğlan da üzümə su töküb məni ayıldır. Mənim ayıldığımı görən kimi şad olub dedi:

– Həsən Qara, sənə bihörmətlik elədim. Məni bağışla, səndən başqa hər kim olsa öldürərdim. Amma doğrudan da sən igid imişsən, ona görə də mən səni bağışlayıram. Amma bir də belə iş eləmiyəsən. Mən əvvəldən sənə demişəm, genə də deyirəm. Sənin haqqında yaxşılıqdan başqa bir fikrim yoxdu. Dur atını min, vaxt keçir, gedək.

Durub atımı mindim. Bu oğlan da atlanıb genə düşdü yola. Bu qabaqca, mən də bunun dalınca suyu süzülmüş qarı kimi gedirdim. Öz-özümə fikirləşirdim ki, adə, bu necə işdi mənim başıma gəldi? Bununla heç kəs bacarmaz.

Amma bu oğlan aramızda guya heç bir şey olmamış kimi, kefdə idi, heç dalına da baxmırdı. Dinməz–söyləməz atın sürüb gedirdi. Bir az yol gedəndən sonra Allah şeytana lənət eləsin, başladım genə vəs-vəsəyə. Tay qılınc çəkməkdən qorxub, qəfildən ortasından qucaqlayıb, iki qolundan bərk-bərk tutdum. Oğlan qayıdıb mənə baxdı, sonra yumşaq səs ilə dedi:

– Həsən Qara, fikrin nədi?

Cavab verdim:

– Fikrim səni tutub qolunu bağlamaq. Sonra geri qaytarmaq. Görüm bu necə sirdi. Sən kimsən ki, bu şücaətdəsən. Mən elə bilirəm ki, bizim vəzirlərin hamısını qıran sənsən. Əgər iş belə olsa, öldürüb cəzanı verəcəyəm.

Oğlan dinməzəcə sözlərimə qulaq asıb, axırda gülüb dedi:

– Həsən Qara, sən elə bu ağıl ilə vəzirlik eləyirsən? Əgər mənə heylə asan tutmaq olsaydı, mən sənə qabağına düşməzdim. Qolumu burax, özünə zəhmət vermə. Amma sən doğru bilibsən, sizin vəzirlərin hamısını mən qırmışam. Çünki onlar ölməyə layiq idilər.

Mən bu sözləri oğlandan eşidən kimi qəzəblənib, onun qollarını lap bərk tutub dedim:

– Məni aldada bilməzsən, indi tay sənə nicat vermərəm.

Oğlan bu sözləri eşidən kimi qolun elə dartdı ki, az qaldı biləklərim yerindən qopsun, qollarım boşaldı. Oğlan əlimdən çıxıb atını sıçratdı irəli, əl atıb kəmərimdən yapışdı, mənə uşaq kimi atın üstündən götürüb qalxırdı başına. Tay mən ölümümü yəqin eləyib, kəlməyi-şəhadətimi deyirdim. Amma oğlan mənə yerə vurmayıb genə qoydu atının belinə. Üzün mənə tutub dedi:

– Həsən Qara, bu dəfə də səni bağışladım. Ancaq bu şərtlə ki, and olsun Allaha, bir də səndən bir pis iş baş versə, tay aman yoxdu.

Mən razı olub düşdüm bu oğlanın dalınca, ancaq qorxumdan tay heç bir şey fikirləşmədim. Bir qədər yol gedəndən sonra gəlib çıxdıq bir meşənin kənarına. Oğlan atın başın çəkib durdu. Elə ki ona çatdım, üzünü tutub mənə dedi:

– Ey Həsən Qara, indi dalımca gəl! Sənə vəzirləri görkəzim.

Genə düşdü qabağa mən də dalınca. Yoldan buruldu meşənin içinə, başladı bir tərəfə getməyə. Bir qədər getdik, bir açıqlığa çıxdıq. Gördüm nə? Vəzirlərin otuz doqquzunun da burda başı kəsilib. hamısının da əynində bir dizlik, bir köynəkdən başqa heç nə yoxdu. Mən bunları belə görəndə öz ürəyimdə dedim, vay, evi yığılan canım, elə bu hərami imiş! Məni də soyub belə öldürəcək. Başladım udqunmağa.

Oğlan arif idi, mənim fikrimi o saat anlayıb dedi:

– Həsən Qara, ağılına ayrı şey gəlməsin, mənə dünya malı lazım deyil. Mənim bir düşmənim var, ondan intiqam almağa gedirəm. Mənə bir yoldaş lazım idi ki, mən düşmənimə öldürəncə kənardə durub mənə gözləsin. Ona görə də mən fikirləşib öz ürəyimdə dedim: – hər halda şahın vəzirləri ağıllı və qoçaq adamlar olar. Gedim onları götürüm. Hər kəsin gecə qapısını döydüm, bax, burda gördüyün kimi, tumanpaça, bir köynəknən mənim qabağıma çıxdılar. Mən də bildim ki, bunlarda nə tədbir, nə də ağıl var. Qanacaqları, şücaətləri də yoxdu. Tay düşməni dalınca da getmədim. Bu meşədə gizlənib hər gecə bir vəziri

çağırdım. Hamısı mənim qabağıma lüt çıxdılar, mən də gətirib burda öldürdüm. Belə-belə otuz doqquzun öldürdüm. Tainki axırda gəlib səni çağırdım. Amma sən mənim qabağıma arvad kimi çıxmadın. O saat bildim ki, əsl vəzir sən sən. Ona görə də səni öldürmədim. İndi düş atdan, bir az çörekdən-zaddan yeyək, dincələk, ondan sonra düşək yola. İnşallah, səhər tezdən düşmənim olan yerə çatırıq.

Atları çəkib meşənin bir tərəfində saxladıq, özümüz də bir yerdə əyləşdik. Oğlan üzün tutub mənə dedi:

– Həsən Qara, sən ocaq yandır. Mən güncüzdən ov eləyib gizləmişəm, onu gətirim, kabab eləyib yeyək.

Mən başladım ocaq qalamağa, oğlan da üz qoydu meşənin bir tərəfinə getdi. Bir az keçdi, gördüm bunu oğlan bir maral gətirir. Meşənin çubuqlarından qırıb, bu maralı kabab eləyib yedik. Oğlan dedi:

– Həsən Qara, mən sabah böyük bir düşmənlə dava eləyəcəyəm. Özüm də qırx gündü yuxusuzam. İndi sən bir az gözlə, mən yatım. Qurd-quş atları yeyər, gözdən qoyma. Bir şey olsa, o saat məni oyat. Özü də sabaha iki saat qalmış məni oyadarsan.

Oğlan qalxanı qoyub başının altına yatdı. Mən gözlədim, səhərə iki saat qalmış oğlanı durğuzdum. İkimiz də atımızı minib meşədən çıxdıq. Düşdük yolun ağzına. Az getdik, çox getdik, dərə, təpə, düz getdik, gün çıxınca yol gedib çıxdıq bir təpənin başına.

Bu oğlan cilovu çəkib durdu, üzün mənə tutub dedi:

– Ey Həsən Qara, tay sənəin yoldaşlığın bəsdı. Mən sənədən çox razıyam. İndi sən düş burda atları gözlə. Bax, qalaça ki, görürsən, mənim düşmənim o qalaçadadı. Mən gedəcəyəm o qalaçaya davaya. Düşmənim öldürəcəyəm, ya da özüm öləcəyəm. Sənəinlə şərtim budu: elə ki bir nəərə eşitdin, bil ki, düşmənim tapmışam. İkinci nərəmdə bil ki, tutuşmuşıq. Günortaya qədər gözlərsən, gördün üçüncü nəərə gəlmədi, bil ki, mən ölmüşəm. Onda mənim atımı da götürüb qaçarsan. Bax, bu atın tərkindəki də tamam ləl-cavahiratdı. Onları da bağışlayıram sənə. Ananın südü kimi halalın olsun, götürüb gedərsən. Bax, dediklərimə əməl edərsən. Məbada mənim dalımca gələsən. O düşmənlə elə bir məlundu ki, ona gücün çatmaz. Sən çalış başını götür, qaç.

Mən oğlanın üzün görməmişdim. İndi gün işığında baxıb gördüm nə, bu elə bir oğlandı ki, yemə, içmə, xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Hələ bıç yeri tərləməyib, on altı, on yeddi yaşında bir oğlandı.

Oğlana hayıfım gəlib dedim:

– Oğul, mən səni heç vaxt o məlunun yanına tək buraxmaram, ikimiz də gedərik, ölərik bir yerdə ölərik, qalarıqsa, genə bir yerdə qayıdırıq.

Oğlan gülüb dedi:

– Ey Həsən Qara, Allah səndən razı olsun, bu heç vaxt mümkün deyil. Mən əhd eləmişəm, düşmənimi tək öldürəcəyəm. Bir də mən səninlə bir gecəlik səfər yoldaşlığını şərt qoymuşam. O şərti də poz-maram.

Qibleyi-aləm sağ olsun, mən nə qədər çox dedim, oğlan o qədər az eşitdi. Axırda əlacım kəsilib razı oldum. Oğlan üz qoydu qalaçaya tərəf getməyə. Mən də oturub onu gözləməyə başladım.

Oğlan gedəndən bir saat yarım keçmişdi. Bir də gördüm elə bir nərə gəldi ki, dağ-daş hamısı titrədi. Bildim ki, oğlan düşmənin tapdı. Bir az keçdi, ikinci nərə ondan qüvvəli gəldi. Bildim ki, oğlan düşməni ilə tutaşdı. Mən təzədən üz torpağa qoyub, başladım zar-zar ağlamağa. O qədər ağladım ki, günortaya yaxınlaşdı. Bir də gördüm bir nərə səsi də gəldi. Bildim ki, oğlan düşməninini öldürdü. Şad olub yerimdən qalxdım. Şükür-səna eləyib baxırdım, gördüm qalaçanın başından qanlı bir baş atdılar. Dalınca da oğlan kəmənd ilə qalaçadan endi. Başı da götürüb gəldi mənim yanıma. Baxdım gördüm bu elə nə div başı ki, buynuzları çinar ağacı kimi, qulaqları palaz kimi. Mən heyran qalmışdım. Bilmirdim nə deyim. Axırda özümü toxdadıb, oğlana gözyaşı verdim. Hər ikimiz atları mindik. Yavaş-yavaş qayıtdıq geri. Bir qədər yol gəlmişdik, bir dağın ətəyində oğlan atı saxladı. Atdan düşüb üzün mənə tutub dedi:

– Ey Həsən Qara, Allah səndən razı olsun. İndi tay biz ayrılmalıyıq. Bax, genə də həmənin bu atı və ləl-cavahiratı bağışlayıram sənə. Çıx get, Allah sənə yaxşı yol versin!

Mən dedim:

– Oğlum, əvvəla, mənə at, pul lazım deyil. İkinci, mən heç vaxt səndən ayrılmaram.

Oğlan dedi:

– Ey Həsən Qara, bu tay mənim mənzilimdi, mənə at lazım deyil. İkinci, biz bir yerdə ola bilmərik. Mənim özümə görə bir fikrim var. Bu atı, dövləti sənə yadigar verirəm.

Qibleyi-aləm, nə qədər elədim, gördüm mümkün olmayacaq. Bildim ki, bu oğlanda bir sirr var, öz ürəyimdə fikirləşdim ki, gərək bu sirri

öyrənəm. Atı oğlandan alıb xudahafizləşdim. Düşdüm yola getməyə. Oğlan da başladı dağa tərəf çıxmağa. Mən bir az gedib dayandım. Gözlədim, oğlan gözdən itən kimi, atları bir səfalı yerdə bağladım. Özüm qayıtdım oğlandan ayrıldığı yerə. Elə ki həməən yerə çatdım, başladım oğlan hansı tərəfə getmişsə, mən də o tərəfə getməyə.

Çox ehtiyatlı tərpenirdim ki, oğlan məni görməsin. Axırda oğlanı görüb əyilə-əyilə düşdüm dalınca. O getdi, mən getdim, axırda gəlib çıxdıq dağın döşündə bir açıqlığa. Gördüm bura olduqca səfalı bir yerdi. Sular şırhaşır hər tərəfdən axır, bülbüllər cəh-cəh vurur, güllər pəh-pəh verir. Vallah bir yerdi, deyirsən cənnətin bir guşəsidi. Dünyada nə qədər gül, çiçək varsa, hamısından burda var.

Çəmənliyin gözəl bir yerində, gördüm, qalaça kimi bir yer var. Oğlan başladı qalaçaya tərəf getməyə. Mən bildim ki, əgər mən də açıqlığa çıxsam, oğlan məni görəcək, onda bütün əməyim zaya gedəcək. Ona görə bir ağacın dalında gizləndim. Gördüm, oğlan elə ki qalaçaya çatdı, dayanıb dörd tərəfə nəzər saldı. Gördü heç kəs yoxdu, devin başın əvvəlcə qalaçanın divarından atdı içəri. Belindən kəməndi açıb atdı qalaçanın başına, təkan verib gördü kəmənd möhkəm bənd olub. Əl atıb yapışdı, kəmənddən tuta-tuta dırmaşdı divarın başına. Divarın başına çatandan sonra genə kəmənddən tuta-tuta endi qalaçaya.

Qibleyi-aləm sağ olsun, oğlan qalaçaya enən kimi, mən gizləndiyim yerdən çıxdım, yavaş-yavaş özümü yetirdim qalaçaya, kəməndi belimdən açıb, atdım divarın başına, bənd oldu divara. O saat Allah səndən mədəd, deyib qalxdım barının üstünə. Qalaçanın içinə baxıb gördüm heç kəs yoxdu. Amma qalaçanın ortasında bir günbəz var. Bildim ki, oğlan həməən günbəzdədi. Mən də kəmənddən tutub endim qalaçaya. Günbəzə yaxınlaşıb, gördüm, içəridən həzin-həzin ağlamaq səsi gəlir. Günbəzin qapısının bir tərəfində gizlənib başladım pusmağa. Gördüm ki, burda bir qəbir var, tamam tutublar daş-qaşa. Belə ki, günbəzin içi par-par parıldayır, elə bil alışıb yanır. Oğlan oturub qəbirin baş tərəfində devin də başını atıb ayaq tərəfinə. Ağlaya-ağlaya deyir: – Əmi oğlu, arxayın ol, sənin qanlını öldürdüm. Tay dünyada mənim heç bir qədim yoxdu.

– Qibleyi-aləm sağ olsun, sənə nə baş ağrısı verim, oğlan o qədər ağladı, ağladı, yoruldu. Ondan sonra durub qılıncı sivirdi, dəstəsini qoydu qəbrin üstünə, kəlmeyi-şəhadətin söyləyəndən sonra dedi:

– Əmi oğlu, səndən sonra yaşamaq mənə haramdı. Arxayın ol, bi-vəfa deyiləm. Mən də sənin dalınca gəlirəm, mən sənin intiqamını almaq üçün yaşayırdım. Çox şükür, bu gün düşmənimi öldürdüm. Tay mənə dirilik lazım deyil.

Qibleyi-ələm sağ olsun, istədi oğlan yıxılsın qılıncın üstünə, mən özümü atdım içəri, bir əlimlə oğlanı kənara çəkdim. O biri əlimlə də qılıncı itələdim, düşdü qəbirin o tərəfinə. Oğlan dartındı ki, əlimdən çıxsın, dəbilqəsi başından düşdü. Dəbilqə başından düşək kimi, bulud kimi züflər tökülüb kürəyinin ortasın doldurdu. Görəm nə? Bu oğlan deyil, bir qızmış! Mən donub yerimdə qaldım, qız da çaşıb bilmirdi neyləsin. Axırda qız dedi:

– Ey Həsən Qara, sən görək mənə pusmayaydın. Mənim bu sirrimi istəmirdim heç kim bilsin. Bu qədər ki, mən yaşamışam, hələ bir kəs bilmirdi ki, mən qızam, yoxsa oğlanam. İndi bircə sən mənim sirrimi bildin. Əgər sən mənə pusmasaydın, indi mən özümü öldürüb, biryolluq bu dərd-qəmdən azad olardım. Amma neyləyək?.. Mənim də qismətim belə imiş. Ey Həsən Qara, bil və agah ol ki, mən Hələb padşahının qızıyam, adıma da Günəş xatun deyərlər. Bu qəbir ki, görürsən, bu mənim əmim oğlunun qəbridi. Biz bir-birimizi sevdik. Atam mənə vermişdi həmənin bu əmim oğluna. Birinci gələn günü oğlan mənim gərdəgimə daxil oldu, gecə söhbət edirdik. Birdən qapıda səs gəldi. Əmim oğlu tələsik qapıya çıxdı. O çıxmaqdı ki, daha gəlmədi. Elə ki sabah oldu, gördüm ki, qapıda öldürüb başını da aparıblar. Əmim oğlunun atasından xəbər aldım ki, bu nə işdi? Dedi: İsfahan şəhərinin kənarında bir qalaça var. O qalaçada yeddi nəfər hərəmi var. O hərəmilər mənim oğlunun düşmənidirlər. Oğlan dışarı çıxanda səndən utanıb heç bir kəsi çağırmaıyb, odu ki, düşman fürsəti qənimət bilib öldürüb.

Mən dedim:

– Hərgah belə olsa, əmim oğlunun başı o qalaçada olar.

Bir dəst mərdanə libas geyib bir gecə qalaçaya varid oldum. Bir qədər gözdikdən sonra oğlanın başını burda tapıb, evə gətirdim. Oğlanı dəfn etdik. Mən and-yad etdim ki, ya görək mən də öləm, ya bu hərəmiləri məhv edəm. Bir dəst mərdanə libas geyinib, qılınc, qalxan götürdüm. Bir yaxşı yoldaş axtarırdım ki, onu yanımla götürəm, düşmənimi öldürəm, sonra özümü öldürəm. Nakam əmim oğlusuz mən yaşamaq istəmirəm. Bu gecə gəlib səni özümə yoldaş gətirib düşmə-nimi öldürdüm. Bununla muradıma çatdım.

Mən dedim:

– Günəş xatun, yaxşı, düşməninə məhv etdin. Daha özünü niyə həlak edirsən? Hərgah razı olsan, səni alaram.

Qız bir qədər fikirdən sonra dedi:

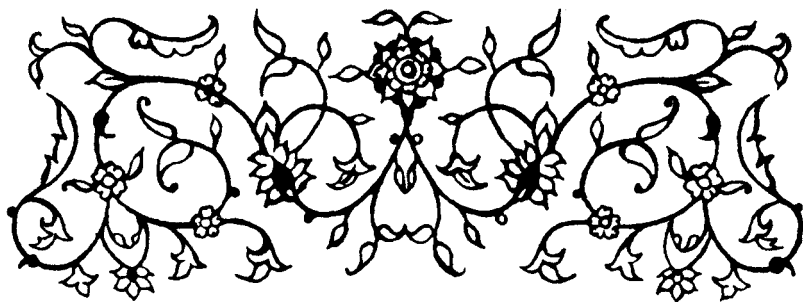
– Razıyam! Qismətim belə gətirib.

Mən yeddi gün, yeddi gecə toy edib, həmin qızı aldım.

İndi, şah sağ olsun, dünyada elə pis arvadlar varsa, belə namuslu, iyit, qeyrətli arvadlar da var. Odur ki, əxlaqsız arvadın ucundan İsfahan kimi şəhərin bütün arvadlarını qırmaq olmaz.

Şah oğlu Şah Abbas, Həsən Qaranın bu hekayəsinə mərhəbə deyib, arvadları öldürmək fikrindən əl çəkdi.

YETİM İBRAHİM VƏ SÖVDƏGƏR

Biri vardı, biri yoxdu, bir padşahın ölkəsində bir ovçu, onun da bir arvadı vardı. Ovçu çox kasıb güzəran keçirirdi. Bütün dağları, meşələri, çölləri gəzirdi, dolanırdı, ancaq ki, gündə bir quş vururdu. Bu quşu bazarda qəpik-quruşa verirdi, çörək alırdı, arvadıynan yarı qarını ac, yarı qarını tox dolanırdılar. Ovçunun arvadı bir qarın fətirə varlılının qapısını süpürərdi, zibilini atardı.

Bəli, bir gün ovçu çox gəzdi, dolandı, ov tapmadı, axırda bir böyük dağın başına çıxdı. Ov axtarırdı ki, birdən böyürdən bir pələng çıxdı. Kişi qorxusundan onu vura bilmədi. Pələng kişini parçalayıb yedi. Arvad ha gözlədi, kişi gəlmədi. Onun dağda öldü sorağını aldı. Başına döydü, ağladı, ərinə yas saxladı.

Arvad həmlı idi. Kişi öləndən bir neçə ay sonra, bari həmlini yerə qoydu, bir gözəl oğlan doğdu. Qohum-qonşu yığılıb oğlanın adını İbrahim qoydular. Nağılda vaxt tez başa gələr, ay dolandı, il keçdi, İbrahim gəlib on yaşa doldu. Bir gün İbrahim anasından soruşdu:

– Ana, mənim atam varmı? Varsa hardadı, nə iş görür? Mənə söylə!

Anası oğluna cavab verdi:

Oğul, sənin atan var idi, özü də ovçu idi. Dağda öldü.

İbrahim dedi:

– Ana, atamdan nə nişanə qalıb?

Anası dedi:

– Bala, o çox kasıb idi, ondan heç bir nişanə qalmayıb. Ancaq ondan bir cələ, bir də bir tütək qalıb.

İbrahim dedi:

– Onlar hardadı?

Anası cavab verdi:

– Bala, sandıqdadı.

İbrahim dedi:

– Ana, onları çıxart görüm.

Anası sandığın ağzını açıb, cələ ilə tütəyi çıxartdı, İbrahimə verdi. İbrahim cələynən tütəyi alıb öpüb gözünün üstünə qoydu dedi:

– Ana, mən də atamın sənətini işlədəcəyəm, ovçu olacağam. Əs-
lini itirən haramzadadı.

Anası dedi:

– Oğul, bu ovçuluq bir sənət deyil, atan ax-ufnan ömrünü başa verdi. Bundan əl çək, ayrı sənət dalınca get.

İbrahim razı olmadı, sözünün üstündə dayandı. İbrahim ovçuluq-
nan məşğul oldu. Üç öynə yeməyi bir eləyirdilər. Bəzən də günlərlə
ac qalırdılar. Bu minvalnan bir neçə il gəldi keçdi. Bir gün İbrahim nə
qədər ov axtardı tapa bilmədi. O, bu meşəni birinci dəfə idi ki, görür-
dü. İbrahim baxıb gördü nə, bu meşə quşnan doludu. Tez cələni qurub
tütəyi çaldı. Onun cələsinə bir gözəl quş düşdü. Bu quşun hər tükü bir
rəng çalırdı, minbir havaynan oxuyurdu. İbrahim bu quşu götürüb,
sevinə-sevinə evlərinə gətirdi. Anası quşa baxıb dedi:

– Bala, bu gözəl quşu hələ satmayaq. Bir az saxlayaq, sonra satırıq.

İbrahim bu sözü Allahdan istəyirdi. Ana-bala bir qəfəs qayırb
quşu içərisinə saldılar. Bir neçə gün gəlib keçdi. Quş bir yumurta yu-
murtladı. Baxdılar ki, bu yumurta o qədər gözəldi ki, hər rəng çalır. İb-
rahimin anası dedi:

– Bu yaxşı oldu, yumurtanı aparıb sataram.

Arvad yumurtanı aparıb, qonşuluqlarında olan sövdəgərə satdı.
Sövdəgər baxdı ki, gözəl yumurtadı, dedi:

– Arvad, bu yumurtadan genə də gətir, sənə çox pul verim, kefnən
dolanın.

Arvad sövdəgərə dua-sana eləyib sevinə-sevinə evlərinə gəldi.
Eşit sövdəgərdən.

Sövdəgər bu yumurtanı götürüb padşaha ənam apardı. Padşah öm-
ründə belə gözəl yumurta görməmişdi.

Sövdəgərdən çox razı qalıb, ona ənam verdi. Sövdəgər ənamı gö-
türüb sevinə-sevinə evinə gəldi. Bir neçə gün keçdi, İbrahimin anası

genə iki yumurta gətirdi, sövdəgər bu yumurtaları alıb, arvada bir az pul verdi. Genə götürüb padşaha apardı. Padşah əmr elədi ki, bunu aparın xəzinəyə salın, nə qədər kefi istəyir ləl-cavahirat götürsün. Sövdəgəri aparıb xəzinəyə saldılar, bacardıqca qızıl götürüb, xəzinədən çıxdı. Belə-belə bu kasıb sövdəgər varlanıb sövdəgərbaşı oldu. Bir sövdəgər onun qabağına keçə bilmədi. Yer qulaqlı olar, bu əhvalatı İbrahimnən anası eşitdilər.

İbrahim dedi:

– Ana, yumurtaları özüm padşaha aparacağam. Bu zalım oğlu bizi aldadırmış.

Anası razı oldu. İbrahim bir neçə yumurta götürüb düz apardı padşaha verdi. Padşah ona çoxlu qızıl verdi. Bunu sövdəgər eşitdi, gəlib İbrahimin qabağını tutub dedi:

– Gərək padşahdan aldığın pulun yarısını mənə verəsən.

İbrahim dedi:

– Tay məni aldatdığın bəsdı. Bir quruş da vermərəm.

Sövdəgər ona həsəd bağladı, ürəyində kin saxladı. İbrahim evə gəlib, keflə dolanmaq binasını qoydu. Hər iki gündən bir padşaha yumurta aparıb çoxlu qızıl aldı, az zaman içində varlandı.

Sövdəgərin ürəyindən kin çıxmırdı, az qalırdı ki, bağı çatlasın. O, İbrahimin başını batırmaq fikrinə düşdü. Düz padşahın yanına gəlib dedi:

Şah sağ olsun, İbrahim yumurta gətirəndə alma, əmr elə ki, bunu yumurtlayan quşu gərək mənə verəsən. Quşu al, qoy öz evində yumurtlasın.

Bu söz padşahın ağılına batdı, sövdəgərə afərin söylədi. Bəli, sabah İbrahim genə bir neçə yumurta götürüb, gətirdi verdi padşaha. Padşah yumurtaları almayıb dedi:

– Gərək bu yumurtaları yumurtlayan quşu mənə gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah sağ olsun, yumurtaları mən meşədən tapıram. Quşu hardan tapıb sənə gətirim?

Şah qəzəblənib dedi:

– Bilmirəm, sənə üç gün möhlətdi, quşu gətirməsən, boynunu vurduracağam.

İbrahim əli qoynunda anasının yanına gəlib, əhvalatı ona nağıl elədi. Anası ona təskinlik verib dedi:

– Oğul, padşahnan padşahlıq eləmək olmaz, istəyir, ver getsin.

Üç gün tamam oldu. İbrahim könüllü-könülsüz quşu götürüb, apardı padşaha verdi. Padşah əmr elədi, İbrahimi xəzinəyə saldılar. Çoxlu qızıl götürüb evinə gəldi. İbrahim çox varlandı. Sövdəgər gördü ki, xeyr a, İbrahim varda onu keçib. Fikirləşdi ki, bunun başını tez bə-tırmaq lazımdı. Sövdəgər padşahın yanına gedib dedi:

– Bu quş həftədə üç dəfə yumurtlayır. Bir azdan sonra yumurtadan kəsiləcək, çünki xoruzu yoxdu.

Padşah dedi:

– Mən nə eləyim, xoruzu hardan alım?

Sövdəgər dedi:

– Nə eləyəcəksən, İbrahimi göndər, gedib bu quşun xoruzunu da gətirsin. O, yerini bilir.

Padşah sövdəgərin fikrinə bərəkallah deyib, İbrahimi barigaha ça-ğırtdırdı, dedi.

– Gərək bu quşun xoruzunu da gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah, ədalətinə güc eləmə, mən bu quşun xoruzunu hardan tapım?

Padşah acıqlanıb dedi:

– Uzun danışma, sənə üç gün möhlətdi, gətirməsən, başını bədə-nindən qoparacağam.

İbrahim kor-peşman anasının yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Anası onu sakit eləyib dedi:

– Oğul, qəm yemə, mıxı mismar eləyən Tanrı, bizə də kömək durar. Sən həmin quşu tutduğun yerə get. Cələni qur tütəyi çal, inşa-lah, o quş da cələnə düşər.

İbrahim çar-naçar quşu tutduğu meşəyə gəldi. Cələni qurub, tütəyi çaldı, ya baxt, səndən mədəd, o quşun xoruzu gəlib cələyə düşdü. İbra-him quşu gətirib padşaha verdi. Padşah ona çoxlu qızıl verdi. İbrahim qızılları yığışdırıb evinə gəldi. Ana-bala kefnən gün keçirməkdə oldular.

Bunu sövdəgər eşitdi, az qaldı bağı çatlasın. Öz-özünə dedi: “yaxşı, səni elə yerə göndərtirim ki, heç meytindən də xəbər verən olmasın”. Fikirləşdi ki, filan devin məkanında bir bağ var, bu bağda bir gül var ki, dünyada ondan gözəl gül yoxdu. Həmişə gün çıxanda açıq, min rəng verir, min bir ətir səpir. Amma çifayda, o bağın yolu yoxdu, barı içindədi, hər kim içəri ayaq qoyursa dev onu öldürür. İbrahimi o gül üçün göndərtirim, gedib orda devin əlində ölsün”. Sövdəgər bu fikirnən düz padşahın yanına gəlib, ədəbnən görüş eləyib dedi:

– Şah sağ olsun, çox yaxşı oldu ki, quşun xoruzu gəldi. Ancaq dünyada bir solmayan gül var ki, bu quşlar onun altında yaşayırlar. O gül də gətirilsə, lap yaxşı olar.

Padşah dedi:

– Sövdəgər, bəs mən o gülü hardan tapım?

Sövdəgər dedi:

– İbrahimi göndər, gedib gətirsin, o, yerini bilir.

Şah əmr elədi, İbrahimi gətirdilər. Şah üzünü ona tutub dedi:

– Dünyada bir solmayan gül var ki, bu gətirdiyin quşlar onun altında yaşayır. Gərək o gülü gətirəsən.

İbrahim dedi:

– Şah, mən o gülün adını da eşitməmişəm, harda olduğunu da bilmirəm. İnsaf elə, bu qədər zülm olmaz.

Şah dedi:

– Bilmirəm, gülü səndən istəyirəm. Sənə qırx gün möhlətdi. Tez get, dayanma.

İbrahim əli qoynunda kefsiz, anasının yanına gəlib əhvalatı ona nağıl elədi, başladı ağlamağa. Anası onu sakit eləyib dedi:

– Oğul, o gül qara devin məkanında, bağdadı. Özü də gedər gəlməz yoldadı. Ora gedən adamların heç biri geri qayıtmayıb. Allaha təvəkkül, düş yola, gün çıxan tərəfə get, bəlkə tapa bildin.

Anası yol tədarükü gördü. Ana-bala ağlaşıb, öpüşüb bir-birindən ayrıldılar. Nağıl dili yüyürək olar, amma iş yüyürək olmaz. İbrahim üç il yol getdi, mənzil keçdi, axırda gəlib gül olan bağın yanına çıxdı. Bu bağın yanında yeddi gün, yeddi gecə dolandı, içəri girməyə yol tapmadı. İbrahim bir gün bağın yanında oturub qəm dəryasına batmışdı, bir də gördü budu bir dev gəlir, elə bil bir dağ yerindən qopub. İbrahim tez gizlənib gözləməyə başladı. Dev hasarın yanına gəldi, iki barmağıynan işara elədi, o saat hasar yarıldı, yol açıldı. Dev içəri girəndə İbrahim də xəlvətcə içəri girdi, dev onu görmədi. Hasar yenə qovuşdu. İbrahim devi güddü, gördü dev gedib bir binaya girdi. İbrahim də onun dalınca getdi. Dev gedib bir otağa çıxdı, burda bir gözəl qız vardı ki, gün kimi işıq verirdi. Dev başını qızın dizinin üstünə qoyub yatdı. İbrahim gizlindən çıxdı, qız onu görən kimi dedi:

– Ay aman, tez çıx get, dev durub səni parça-parça edəcək.

İbrahim dedi:

– Heç hara getməyəcəyəm. Niyə gəlmişəm ki, niyə də gedəm.

Qızın adı Xurşid xanım idi. Xurşid xanım ondan soruşdu:

– Buraya nə üçün gəlmisən?

İbrahim dedi:

– Gəlmişəm səni aparam. Neçə ildi ki, səndən ötrü gəzirəm.

Qız bu sözü eşidəndə çox şad oldu. İbrahimə bir otaq göstərib dedi:

– Get o otaqda gizlən, sabah dev çıxıb gedəcək, onda danışarıq.

İbrahim gedib qız göstərdiyi otaqda gizləndi. Sabahı gün dev yuxudan ayılıb dedi:

– Adam-badam iyisi gəlir, çaqqala-badam iyisi gəlir. Buralara adam gəlmişdi, yerini de.

Xurşid xanım gülə-gülə dedi:

– Yəqin gəzdiyin yerlərdə adam yemisən, iyi hələ də burnunda qalıb. Burda adam nə gəzir?

Dev onun sözünə inandı, tez çıxıb getdi. Xurşid o saat oğlanı çağırırdı, dedi:

– Dev axşam qayıdacaq, gəl biz tez qaçaq. Devin bir bərk yüyürən atı var, onu minərik, bəlkə Allah yar oldu, dev bizi tuta bilmədi.

Onlar devin bərk çapan atını minib, yel kimi yola düşüb qaçmaqda olsunlar, eşit devdən.

Dev qayıdıb gördü Xurşid yoxdu, tövləyə gedib gördü, at da yoxdu. Bildi ki, bəni-adəm gəlib onu aparıb. Tez bir ayrı at minib onların dalınca getməyə başladı. Al xəbəri Xurşidlə İbrahimdən.

Bir qədər gedəndən sonra Xurşid İbrahimə dedi:

– Geri bax, gör nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

Uzaqda qara duman görünür. Xurşid dedi:

– Ay aman, atı qamçıla, o qara duman devdi, gəlir.

İbrahim atı qamçıladı, bir neçə gün də qaçdılar.

Xurşid genə dedi:

– İbrahim, geri bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Çox qaranlıq, çovğun, çiskin görünür, külək əsir, qarmaqarışq səslər eşidilir.

Xurşid dedi:

– Ay aman, dev lap yaxınlaşıb, qorxu var, atı bərk sür. İbrahim atı qamçıladı. Bir neçə gün də yol getdilər.

Sonra Xurşid dedi:

– İbrahim, geri bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Qara duman lap yaxına gəlib, bizi bürümək istəyir, qara yağış yağır, külək əsir.

Xurşid dedi:

– İbrahim, qara duman devdi, yağışnan külək də onun şallağından qalxan tozdu. Ölüm vaxtıdır, bərk sür!

İbrahim atı daha da qamçılıyıb bərk sürdü. Bir müddət yol getdilər.

Xurşid dedi:

– İbrahim, bax, gör indi nə görürsən?

İbrahim geri baxıb dedi:

– Qara duman çəkilib, gözəl gün doğub.

Xurşid dedi:

– İbrahim, tay devin sərhədindən çıxmışdır. O daha bizə çata bilməz, atı yavaş sür.

Bəli, onlar gecəni gündüzə qatıb, gedib İbrahimin evinə çıxdılar. Anası oğlunun salamat gəlməsinə çox sevindi, onların üzündən-gözündən öpdü, şadyanalıq etdi, ac qarınları doyurdu, yalavac əyinləri geyindirdi. İbrahimin başı kefə qarışdı, padşah-zad hamısı yadından çıxdı.

Xurşid İbrahimə dedi:

– Burada elə bir ev tikdirərsən ki, heç padşahda olmasın.

İbrahim ustaları, bənnaları çağırırdı. Ev tikdirməyə başlayanda, birdən yadına düşdü ki, ey dili-qafil, bəs mən padşah üçün gül gətirməyə getmişdim? Başım qarışıb gətirməmişəm, padşah boynumu vurduracaq. İbrahim ustaları ev tikdirməyə göndərirdi. Özü evə gəlib qəmgin əyləşdi. Xurşid onu qəmli görüb dedi:

– Ey mənim sevgilim, qəmə batmağının səbəbi nədi?

İbrahim əhvalatı qıza nağıl eləyib dedi:

– Mən padşaha solmayan gül gətirməyə getmişdim, yadımdan çıxıb gətirməmişəm. Xurşid gülüb dedi:

– Elə bunun dərddini eləyirsən?

İbrahim dedi:

– Bu az dərddirmi? Padşah yəqin məni öldürəcək, əlim səndən, anamdan üzüləcək.

Xurşid dedi:

– Bura bir məcməyi gətirin.

Bir məcməyi gətirdilər. Xurşid əlini burnuna vurdu, hər burun de-siyindən məcməyiə bir damcı qan düşdü. Bu qan o saat dönüb oldu solmayan gül. İbrahim onları götürüb sevinə-sevinə apardı padşaha verdi. Padşah ona bu dəfə də çoxlu ənəm verdi. Sövdəgər bu xəbəri eşitdi, kefi qarışdı. O, fikirləşdi ki, İbrahimi elə yerə göndərmək la-zımdı ki, ölüb oralarda qalsın, ya da padşah deyəni bacarmasın, padşah onu öldürsün.

Padşahın yanına gəlib dedi:

– Şah, İbrahim hər yerə gedə bilir, hər şeyi bacarır. Onu göndər o dünyaya, getsin atandan-anandan xəbər gətirsin. Gör nə təhər dolanırlar.

Bu söz padşahın ağına batdı. İbrahimi yanına çağıraraq dedi:

– Gərək o dünyaya gedib, mənim atamdan-anamdan xəbər gətirə-sən.

İbrahim dedi:

– Ey şah, o dünyaya da getmək olarmı? Ürəyində rəhm olsun.

Padşah çıxaraq dedi:

– Bilmirəm, gərək gedib gətirəsən.

İbrahim kefsiz evə gəldi, əhvalatı Xurşidə danışdı. Xurşid dedi:

– İbrahim, o padşah çox ağılsızdı. Heç qorxma, get bir il bir başqa ölkədə dolan, sonra gəl de ki, salamatdılar, özləri də cənnətdədilər. Sənə də çox duaları var. Qorxma, inanacaq.

Bəli, İbrahim anasıynan, Xurşidnən öpüşüb, görüşüb ayrı bir padşahın ölkəsinə getdi, məktəbə girib oxudu, dünyada olan yetmiş iki dili öyrəndi. Sonra qayıdaraq, padşahın yanına gəldi dedi:

– Bəs atan-anan salamatdılar, özləri də cənnətdədirlər. Sizə çox-xox salamları var. Özləri də dedilər ki, bir gizlin sözüümüz var, vəkil-nən sövdəgəri göndərsin, onlara deyək. Onlar yaxın adamlarımızdı.

Padşah ata-anası üçün çox ağladı, sonra vəkilnən sövdəgəri yanına çağıraraq dedi:

– Gərək gedib görəsiniz atamla anamın gizlin sözləri nədi. Mənə xəbər gətirəsiniz.

Sövdəgər bildi ki, başqasına qurduğu iş, öz başına gəlir. Nə qədər yalvar-yapış elədi, padşah onlardan əl çəkmədi. Axırda sövdəgər bütün var-yoxunu yığıb İbrahimin evinə gətirdi, ona etdiyi xəyanət-lərdən əl çəkdiyini söyləyib dedi:

– Bizə o dünyanın yolunu göstər, gedək görək, padşahın ata-anası nə deyir. Qayıdandan sonra sənnən bir də işim olmaz.

İbrahim dedi:

– Yeddi ağaclıqda bir quyu var, özünüzü onun içinə atarsınız. Sonra quyunun içi ilə gün batan tərəfə bir il yol gedib ora çıxarsınız. Padşahın atasıynan anası cənnətin lap orta göbəyindədilər.

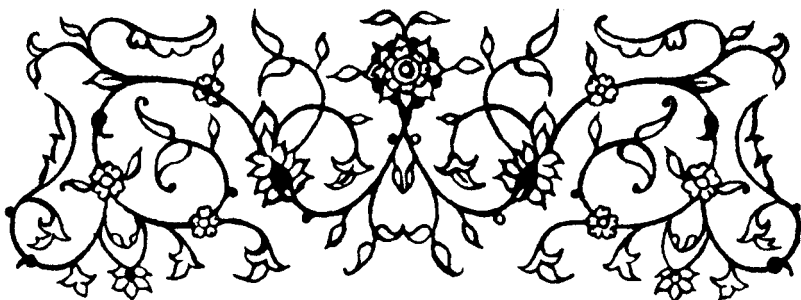
Sövdəgər dedi:

– O quyunu bizə göstər.

İbrahim onları bir dərin quyunun başına apardı. Onlar gözlərini yumdular, özlərini quyuya atıb öldülər. Padşah bir müddət gözlədi, vəkilnən sövdəgər gəlmədi. Onun səbir kasası doldu, dözə bilməyib quyunun başına gəldi, özünü quyuya atıb öldü.

İbrahim çox şad oldu, qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Xurşid xanımnan dövrən sürdü.

LƏLİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşah günlərin bir günündə bərk xəstələndi. Bir gün, beş gün, on gün habelə, padşah böyük oğlunu çağırıb dedi:

– Oğul, mən ölürəm, kiçik mücrüdə bir ləl var, onu bağışladım sənə.

Böyük oğlunu belə yola saldı. Sonra çağırırdı ortancıl oğluna dedi:

– Oğul, mən ölürəm, kiçik mücrüdə bir ləl var, gedib götürərsən, dar günündə satıb xərcləyərsən.

Bunu da belə yola saldı. Lap axırda çağırırdı kiçik oğlunu dedi:

– Oğul, mən ölürəm, balaca mücrüdə bir ləl var, götürərsən.

Bu da belə getdi. Axşam xəbər çıxdı ki, padşah ömrün bağışladı oğlanlarına. Padşahın kiçik oğlu tez mücrünü açdı, ləli götürüb qoydu cibinə. Padşahı aparıb basdırdılar. Böyük oğlu getdi mücrünü açsın, ləli götursün. Bu dəmdə padşahın ortancıl oğlu gəlib gördü ki, böyük qardaşı mücrünü açıb, dedi:

– Ləli atam mənə veribdi.

Böyük qardaş dedi:

– Yox, atam mənə verib.

Kiçik qardaş gəlib gördü ki, qardaşlar ləl üstündə dava edirlər. Bu da dedi:

– Xeyr, atam ləli mənə verib.

Savaşa-savaşa mücrünü açıb gördülər ki, burda ləl-zad yoxdu. O dedi, ləl səndədi, bu dedi, ləl səndədi. Başladılar bunlar vuruşmağa. Ortancıl qardaş dedi:

– Gəlin gedək Yəmən padşahının yanına. O bu işi ayırd eləsin.
Bunlar yola düşüb, padşahın yanına gedirdilər, yolda gördülər ki, bir dəvəçi gedir. Dəvəçiyə dedilər:

– Hara gedirsən?

Dəvəçi dedi:

– Dəvəm itib, axtarıram, tapa bilmirəm.

Böyük qardaş dedi:

– Dəvən harada otlayırdı?

Dəvəçi dəvəsinin otlayan yerini göstərib dedi:

– Dəvəm elə burda otlayırdı.

Böyük qardaş dedi:

– Yəqin dəvənin yükünün bir tayı bal, bir tayı yağ imiş.

O biri qardaş dedi:

– Özü də dəvəsi kor imiş.

Kiçik qardaş dedi:

– Dəvə boğaz imiş.

Kişi gördü ki, bunlar dəvənin bütün nişanlarını bilirlər. Odu ki, dedi:

– Dəvəmi siz oğurlamırsınız.

Bunlar dedi, bu dedi, gedib çatdılar padşahın yanına. Padşah üç qardaşdan xəbər aldı:

– Niyə gəlmisiniz?

Üç qardaş dedi:

– Biz filan padşahın oğluyuq. Aramızda bir ləl itib, gəlmişik ki, ləli tapasız. Yolda gələndə biz bu dəvəçiyə rast gəldik, dedik: – “ay dəvəçi, hara gedirsən? Kişi dedi ki, dəvəm itib. Biz dəvəsinin nişanını ağılınan dedik. Bu da yapışdı bizim yaxamızdan ki, dəvəm sizdədi”.

Padşah dedi:

– Danışın görək, nə cür ağılınan dediniz?

Böyük qardaş dedi:

– Biz bu dəvəçiyə rast gəldik. Dəvənin yatdığı yerə baxıb gördük ki, bir yanına milçək yığılıb, bir yanına da qarışqa. Onun üçün dedim ki, dəvənin yükünün bir tayı baldı, bir tayı yağ. Çünki qarışqa yağa yı-ğılar, milçəklər də şirəyə.

Padşah ortancılına dedi:

– De görüm, sən necə dedin və nədən bildin ki, bu kişinin dəvəsi kordu.

Ortancıl qardaş dedi:

– Mən gördüm ki, dəvə yatdığı yerin sol tərəfini qoyub, sağ tərəfini otlayıb. Ona görə dedim, dəvə sol gözdən şikəstdi.

Padşah kiçiklərindən soruşdu:

– Bəs sən nədən bildin ki, bu kişinin dəvəsi boğazdı?

Kiçik qardaş dedi:

– Mən dəvənin yatan yerinə baxdım, gördüm ki, dəvə çox zərbi-nən yeri eşələyib. Ona görə dedim ki, bu kişinin dəvəsi boğazdı.

Padşah dedi:

– Bir məcmeyi gətirin, üstü örtülü olsun.

Padşahın əmrini yerinə yetirib, məcmeyi gətirdilər.

Padşah dedi:

Yeriyin irəli, bir-bir deyin görək, bu məcmeyinin içindəki nədi?

Böyük qardaş dedi:

– Girdə bir şeydi.

Ortancıl dedi:

– Özü də sarıdı.

Lap kiçiyi dedi:

– Yəqin ki, narıncdı.

Padşah bu işə lap məəttəl qaldı. Üzün dəvəçiyə tutub dedi:

– A kişi, get axtar, gör dəvən hardadı. Bunlar dəvə oğrusu deyil.

Dəvəçi yazıq kor-peşman getməyində olsun, eşit padşahdan. Padşah bunları qonaq çağırırdı. Axşam oldu, süfrə salındı, araya xörək gəldi, padşah baxıb gördü ki, qonaqlar əllərini süfrəyə uzatmırlar. Adam yolladı ki, qonaqlarım niyə xörək yemirlər. Vəzir gəlib bunlardan sual elədi:

– Padşah deyir niyə xörəkdən yemirlər?

Böyük qardaş dedi:

– Bu düyü yaxşı düyüdü, amma vəxim yerdən çıxıb.

Ortancıl dedi:

– Bu quzu şirməst quzusudu, hayıf ki, it südü əmib.

Lap balacaları dedi:

– Padşahımız ədalətli padşahdı, hayıf ki, atasından xəbəri yoxdu.

Xəbər getdi padşaha ki, bəs qonaqlar belə deyir.

Padşah qəzəblənib durub getdi anasının yanına, dedi:

– Ana, bu saat de görüm, məni haradan almısan?

Anası dedi:

– Oğul, eşit və agah ol, mən neçə il idi ki, qız doğurdum. Bir gün ərim mənə dedi ki, əgər qız doğsan, səni öldürəcəyəm, oğlan doğsan, səninlə işim yoxdu. Ay gəldi başa vurdu, bağbanın bir oğlu oldu, mən

də qız doğdum. Mən tez mamaya bir az pul verib dedim, mənim qızımı apar bağbanın oğlu ilə dəyiş. İndi oğul, bağbanın həyətidəki qız mənim qızımdı. Sən də bağbanın oğlusan.

Padşah əmr elədi, rəncbəri çağırdılar.

Padşah dedi:

– Bu düyünü harda əkmisən?

Rəncbər dedi:

– Qurbanın olum, neçə vaxtdı ki, düyü əkirdim, bütün əkdiklərim hədə gedirdi. Axırda belə məsləhət gördüm ki, builkü düyünü vəxim olan yerdə əkəm. Əkdim düyü də çox oldu.

Padşah dedi:

– Sən də get.

Dedi:

– Çoban gəlsin.

Çobanı padşahın hüsuruna gətirdilər. Padşah çobana dedi:

– Çoban, düzün de, bu quzu hardandı ki, qonaqlarım yemədi?

Çoban dedi:

– Şah sağ olsun, bu quzunun anası ölmüşdü, mən bu quzuya it südü verib böyütmüşəm.

Padşah əmr elədi ki, məclis dağılsın. O ki, bağbanın qızı var idi, gətirib evində saxlatdırdı. Eşit padşahın qızından. Padşahın bir qızı var idi. Qız ona dedi:

– Ata, niyə bikefsən, nə olub sənə?

Padşah dedi:

– Qızım, üç nəfər oğlan gəlib, özləri də söz tapandılar, amma öz aralarında ləl itib tapa bilmirlər. Mənə deyirlər tap, mən də tapa bilmirəm.

Qız dedi:

– Ata, gəl onları bir gecəliyə ver mənə. Mən ləli tapım.

Axşam oldu. Aradan pərdə çəkildi. Qız gəlib pərdənin dalına dedi:

– Sizə gəlin bir şey nağıl eləyim, əgər bu şeyin axırını tapsanız, mən billəm ki, siz söz taparsınız.

Günlərin bir günündə bir əmiqızı, bir əmioğlu var idi. Bir gün əmi-qızıya toy eləyirdilər. Bəli, kəcavə gəldi. Qoydular bu qızı kəcavəyə, köçürdülər. Yolda qız kəcavədən düşüb, bir az dincəlmək istədi. Birdən kəcavə tərpendi, qız nə illah elədi kəcavəyə çata bilmədi. Yolda qıza bir şir rast gəldi. Şir bunu görən kimi, ağzın açıb qızı yemək istədi. Qız əlin qoydu şirin döşünə dedi:

– Ey şir, mən gəlinəm, məni əmim oğluna gəlin aparırdılar, yolda başıma bu əhvalat gəldi.

Qız başına gələni şirə danışdı, dedi:

– Gəl, sən məni burax, gedim əmim oğlunu görüm, sonra gəlim bura.

Şir dedi:

– Qız, buraxsam yenə qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:

– Bəli, gələrəm.

Şir dedi:

– Mən insanda vəfa görməmişəm. Nə deyirəm, get!

Qız şirdən ayrıldı, başladı getməyə. Gördü ki, bir çoban yolnan gedir. Çoban qızı görən kimi bir könüldən min könülə aşiq olub dedi:

– Qız, hardan gəlib, hara gedirsən?

Qız bütün başına gələni danışdı, dedi:

– İndi gedirəm vətənə sarı.

Çoban dedi:

– Buraxmaram səni. Gəl gedək qazının yanına, kəbinini kədirim.

Qız dedi:

– İzn ver mənə, gedib öz əmim oğlunu görüm, sonra gəlim yanına, nə eləyirsən elə, ixtiyar sənindi.

Çoban dedi:

– Qız, buraxsam qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:

– Gələrəm.

Çoban razı oldu. Qız bundan da qurtardı. Az qalmışdı şəhərlərinə çatsın, gördü ki, qabağına bir dəstə yolkəsən çıxdı. Yolkəsənlər apar-dılar bunu böyüklərinin yanına. Başçıları xəbər aldı:

– Ay qız, hardan gəlib, hara gedənsən?

Qız başına gələn müsibəti quldurbaşına danışdı. Quldurbaşı dedi:

– Yaxşı düşmüşən əlimizə, səni daha burdan buraxdı yoxdu.

Qız dedi:

– Gəl sən məni burax, gedim əmim oğlunu görüm, sonra genə gəlim yanına.

Quldurbaşı dedi:

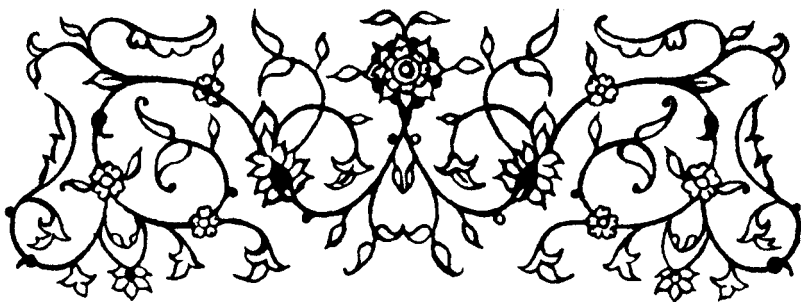
– Qız, buraxsam qayıdıb gələrsənmi?

Qız dedi:

– Gələrəm.

Qız gəlib çatdı öz əmisi oğlunun yanına. Əmisi oğlu dedi:

– Qız, hardaydın?
 Qız nə başına gəlmişdi, başladı danışmağa dedi:
 – Əmioğlu, şirə, çobana, quldurbaşıya söz vermişəm, gəl sən məni burax, gedim.
 Əmisi oğlu qıza izn verdi. Qız bir baş şirin yanına gəldi.
 Şir dedi:
 – Qız, gəldin?
 Qız dedi:
 – Bəli, gəldim.
 Şir dedi:
 – İndi ki əhdüvə vəfa elədin, mən səni yemirəm.
 Ordan birbaş gəldi çobanın yanına. Çoban gördü ki, qız gəlir. Tez çıxdı qızın qabağına dedi:
 – Gəldin?
 Qız dedi:
 – Gəldim.
 Çoban dedi:
 – İndi ki, sən qızılığınla öz sözündə durdun, get, mən səni azad elədim.
 Qız çobandan ayrıldı, gəlib çatdı quldurbaşıya.
 Quldurbaşı gördü ki, qız gəlir, dedi:
 – Qız, indi ki sən öz sözünün üstündə durdun, ölumdən qorxmادين, get işinə, səninlə işim yoxdur.
 Qıza adam qoşub yola saldı. Qız gəlib çatdı əz əmisi oğlunun evinə.
 – İndi siz mənə deyin görüm, qız şirə çatır, çobana çatır, ya quldura?
 Böyük qardaş dedi:
 – Əlbəttə, şirə çatır.
 Ortancıl qardaş dedi:
 – Əlbəttə, çobana çatır.
 Kiçiyi dedi:
 – Əlbəttə, şirə çatır.
 Padşahın qızı kiçik oğlana dedi:
 – Ey oğlan, ləl səndədi.
 Kiçik qardaş qıpqırmızı qızardı, ləli çıxarıb araya qoydu. Padşaha xəbər getdi ki, ləl kiçik qardaşdan tapıldı. Ləli təzədən üç qardaş öz aralarında böldülər. Həmin bağbanın qızını padşah böyük oğlana, vəzirin qızını ortancıla, öz qızını da kiçik qardaşa verdi. Qırx gün, qırx gecə toy edib muradlarına çatdılar.

BACI VƏ QARDAŞ

Xasay adlı bir kasıb kişi vardı. Xasayın Ballı adlı bir arvadı, Fatma adlı bir qızı, Kavi adlı bir oğlu vardı. Xasay kişi kasıbkarlıqnan külfətini dolandırdığı yerdə, birdən Ballı vəfat elədi. Xasayın evi, uşağı dolanmadığından gedib bir arvad aldı. Ay keçdi, il keçdi, bu arvadın keçəl bir qızı oldu.

Arvad ögey uşaqlarına çox əzab verirdi. Onların gününü göy əs-kiyə düymüşdü. Xasay çox çətinliklə uşaqlarını böyütdü. Qızı ərə gedəsi, oğlu arvad alası oldu. Bir gün arvad dedi:

– Ay kişi, indi Fatmaynan Kavi böyüyüb, özlərini dolandıra bilər-lər. Onları apar azdır, bəlkə mənim gözüm onları görməyə.

Xasay dedi:

– Arvad, camaat bizi qınıyar, övladı azdırmaq olmaz.

Arvad dedi:

– Gərək azdırasan, yoxsa səndə oturmaram.

Xasay ələcsiz qaldı, uşaqlarını yanına salıb odun gətirmək mahna-sıynan meşəyə apardı. Dedi:

– Siz burda odun yığın, mən də o biri tərəfdə şələmi qayırım, qur-taran kimi gəlib sizi də götürüb gedərəm.

Xasay uşaqları qalın meşədə qoyub yola düzəldi. Qaçıb evinə gəldi.

Bəli, bacı-qardaş başladılar odun yığmağa. Bir də başlarını qaldı-rıb gördülər lap axşamdı. Əl-ayağa düşdülər. Çox axtardılar, atalarını tapa bilmədilər. Bildilər ki, bu iş analıqlarının işidi.

Meşədə baş alıb getməyə başladılar. Amma bilmirdilər ki, haraya gedirlər. Üç gün, üç gecə yol getdilər. Axırda bir bulaq başına çatdılar.

Kavi bulaqdan su içdi, oldu öküz. Fatma çox ağladı, başına döydü, bir yana çıxmadı. Qardaşı dedi:

– Bacı, ağlama, genə qardaşınam. Bir buynuzum baldı, bir buynuzum yağ. Dalıma min, acdıqca yeyərsən. Gedib evimizi taparıq.

Fatma qardaşının belinə minib, yağ, bal yeyə-yeyə gəlib evlərinə çıxdı. Daz qız onu görüb anasına dedi:

– Budu, Fatma qardaşını bir öküzə verib, minib gəlir.

Anası dedi:

– Zıyanı yoxdu, iki olanda neylədilər ki, bir olanda neyləyələr. Qoy gəlsin, tez başın batıraram gedər.

Fatma qapıda öküzdən düşüb evə gəldi. Hamıynan görüşdü. Qardaşının necə olduğunu xəbər aldılar. Fatma dedi:

– Qardaşımı meşədə ayı yedi. Bu öküzü də meşədən tapdım.

Ögey ana o gündən Fatmaya gündə bir küllü kömbə verib, darağnan yun daramağı ona iş-peşə elədi.

Fatma küllü kömbəni, yunu, darağı götürüb axşamacan çöldə öküzü otarırdı, yunu darayırdı. Acdıqca öküzün bir buynuzundan bal, bir buynuzundan yağ əmirdi. Axşam yunu, kömbəni gətirib analığına verərdi. Bir gün belə, beş gün belə, axırda analığı bildi ki, bu iş öküzün işidi. Özünü yalandan xəstəliyə vurdu. Xasay kişi yanına gəldi, dedi:

– Ay arvad, sənə nə olub?

Arvad dedi:

– Ölürem. Öküzü kəsib ətindən mənə kabab versən, sağalaram.

Xasay öküzü kəsib ətindən arvada kabab verdi. Arvad söyünüb yorğan-döşəkdən qalxdı. Fatma qardaşından ötrü başını yoldu, ağladı. Öküzün bir damcı qanı dilə gəlib dedi:

– Ay bacı, qorxma mənə öküz eləyən ayrı şey də eləyə bilər. Mən bir xoruz olacağam, hər nə dərdin olanda dərmanı mənim əlimdə olacaq. Mənim sür-sümüyümü bir quyuya tök, sənə paltar lazım olanda gəl quyunun ağzını aç apar.

Fatma qardaşı deyən kimi elədi. Qardaşı bu dəfə oldu bir xoruz. Analığı bacısının dalınca hər nə etsəydi xoruz ona xəbər verərdi.

Bir gün şah Məhəmmədin şadlıq məclisi idi. Arvad, uşaq axışb oraya gedirdi. Analığı Fatmanı çağırıb bir çanaq darını külə qatıb ona verdi, dedi:

– Mən gələnə kimi bu darını güldən seç, bir qab da göz yaşı hazırla.

Bunu deyib öz qızıynan bərabər şah Məhəmmədin şadlıq məclisinə getdi. Qonaqlar çörəkdən, xörəkdən yedilər. Şah Məhəmmədin şadlığında kimi xuşkəbər, kimi yemiş, kimi alma paylayırdı. Fatma gözü yaşlı

qardaşının yanına gəlib əhvalatı nağıl etdi. Xoruz toyuqları başına toplayıb darını güldən seçdi. Bacısına bir qab duzlu su qayırdırıb dedi:

– Bu sənin işlərin. İndi get şah Məhəmmədin toyuna.

Fatma sevinmiş gedib quyunu açdı. Gördü quyuda bir dəst elə paltar var ki, heç padşahın da evində ola bilməz. Fatma geyinib şah Məhəmmədin məclisinə getdi. Məclisdə analığı tərəfə kül, qonaqlara tərəf gül səpib oynadı. Toy qurtaranda qaça-qaça evlərinə gəlirdi ki, birdən başmağının tayı sıçrayıb hovuzla düşdü. hovuzla girə bilməyib, tələsik evə gəldi. Təzə paltarını çıxarıb genə quyuya qoydu, köhnə paltarını geydi. Məclisdən camaat dağıldı. Daz qızın anası gözünün külünü oyxalaya-oyxalaya evlərinə gəldilər. Fatma darını, duzlu suyu gətirib analığına verdi, dedi:

– Niyə bikefsən, şah Məhəmmədin toyunda nə gördün, nə eşitdin?

Analıq donquldana-donquldana dedi:

– Nə görüb, nə eşidəcəydik? Bir Tanrı bəxtəvəri gəlib xalqın üstünə gül səpdi, bizim üstümüzə də kül. İndi də gözlərimizi təmizləyə bilməmişik.

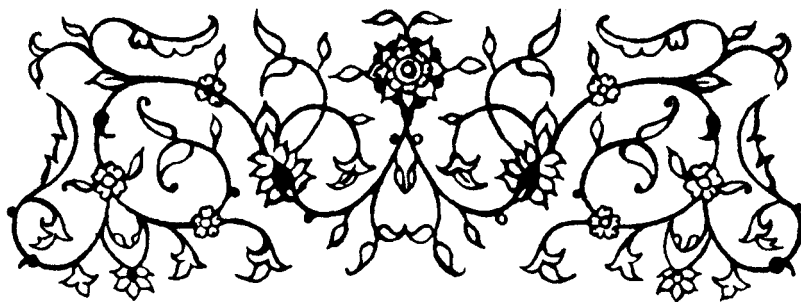
Fatma ürəyində “hay elədi” – deyib qardaşının yanına getdi.

Axşamüstüydü, şah Məhəmməd atını hovuzda sulamağa getdi. Ha elədi, at suya yaxın getmədi ki, getmədi. Düşdü atdan, hovuzla əyildi, gördü hovuzla bir başmaq tayı düşüb. Hovuzla girdi, başmağı çıxartdı. Baxdı heç kəsin evində belə başmaq yoxdu. Dedi ki, bu başmaq hər kimin ayağına olsa, onu alacağam.

Şah Məhəmməd başmağı götürüb evlərinə gəldi. Sabah vəzir, vəkilnən bərabər düşdü qapı-qapı gəzməyə, başmaq tayını ayaqlara geydirib qızı axtarmağa. Bu xəbər hər yana yayılmışdı. Şaha ərə getmək üçün illərnən su görməyən ayaqlar islağa qoyulmuşdu.

Analıq Fatmanın əl-ayağını kömürləyib, öz qızının ayağını axşamdan islanmağa qoymuşdu. Şah başmaq tayını hansı qızın ayağına geydirirdisə, olmurdu. Dolana-dolana gəlib Xasaygilə çıxdı. Analıq daz qızı irəli itələdi. Başmaq onun vəl ayağının ucunda qaldı. Fatma gəldi, başmağı geydi. Başmaq lap ayağının qalıbı oldu. Şah Məhəmməd baxdı Fatmaya, gördü doğurdan da bu ayıbsız gözəldi. Bir könlədən min könlə ona aşiq oldu. Kora, keçələ rast gəlmədiyinə sevindi. Qızı aparası oldu. Qız gedib quyudakı paltarını geyindi, xoruz qardaşını da götürüb getdi. Məhəmməd yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Fatmanı aldı.

Tağda üç yemiş yetişdi. Biri sizin, biri bizim, biri onların. Onlar yedilər, o yana getdilər, biz yedik, bu yana gəldik.

TƏLƏTİN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, keçmiş əyyamlarda Tələt adında yetim bir uşaq vardı. Onun qoca nənəsindən, bir də ucuq daxmasından başqa heç bir şeyi yox idi.

Tələt balaca olduğu üçün nənəsi Şamama onu işə-gücə göndərməzdi. Özü sap əyirib, corab toxuyardı, aparıb bazarda satıb, axşam evinə dönərdi.

Bir gün Tələt nənəsi Şamama qarışa dedi:

– Nənə, corab toxu, bir cüt ver mənə, aparım bazarda satım.

Şamama qarışa dedi:

– Oğul, bu il gəl sən bayır-bacağa çıxma, zəmanə çox pisdi. Yeni ildə çıxarsan.

Tələt ayağını yerə döyüb, dedi:

– Nənə, əgər məni bazara buraxmasan, acıq eləyib, çıxıb gedəcəyəm.

Şamama qarışa Tələtin ürəyini sındırmadı, bir cüt də artıq corab toxuyub, onu yanınca bazara apardı. Tələt nənəsindən corabı alıb, özünü camaatın içinə vurdu. Corabı nənəsi deyən qiymətdən də artığa satdı. Şamama qarışa nəvəsini belə fərasətli görüb çox şad oldu, ayından-oyundan alıb, evlərinə qayıtdılar.

Bir neçə gün Şamama qarışa nəvəsini yanına salıb bazara apardı. Hər gedəndə də ona bir cüt corab verərdi. Tələt də corabı artıq qiymətinə satıb, pulunu nənəsinə verərdi.

Bir gün Şamama qarışa bərk naxoşladı. Toxuduğu corablar da evdə qaldı. Tələt nənəsindən gizlin corabları götürüb bazara çıxdı. O, corabları satmaqda olsun, sənə danışım bir nəfər kordan.

Bu mahalda bir kasıb kişi olurdu. Bu kişi kor idi. Belə ki, evdən bayıra çıxma bilməzdi. Bir gün bu kişi əlinə ağac alıb, evdən bayıra çıxdı, ağacını yerə sürmə-sürmə gəlib, “ya qismət” deyib bir daşın üstə əyləşdi. Tələt də corabları satıb yolla gedirdi. Gördü ki, qara daşın üstə bir kor əyləşib, elə deyir:

– Ya qismət!

Tələt onun ovcuna bir qədər pul basdı. Çəkilib bir tərəfdə gizləndi ki, görsün, bu bazardan uzaq oturub nə qismət axtarır? Gördü ki, bir dərviş əlində təbəzzin, bu korun yanına gəldi, bir ləl çıxarıb ona verdi, çıxıb getdi. Tələt bir də gördü ki, bir qarapaltarlı kişi gəlib ləli korun əlindən aldı, ona bir-iki ağac da vurub getdi.

Tələt bu qarapaltarlı adamın dalınca getdi, qarabaqara gəlib bir imarətin qabağına çatdı. Qarapaltarlı adam yuxarı çıxdı, bu da onun dalınca. Qarapaltarlı adam içəri girdi, qapını örtüdü. Tələt qapının deşiyindən baxdı gördü ki, o, paltarını soyundu, bir arvad gəlib onun qabağına süfrə döşədi, xörəklərini yeyib yatdılar. Tələt bu imarəti nişanlayıb getdi, gördü ki, həmin kor genə oturub. Çıxardıb ona iki qara pul verdi. Kor durub yola düzəldi. Tələt koru aparıb evinə saldı. Onun da evini nişanlayıb, nənəsinin yanına gəldi.

Şamama qarı Tələt gedəndən sonra durub taxçaya baxdı, gördü ki, axşama evdə çörək yoxdu. İstədi corabları aparıb satsın, gördü corablar da yoxdu. İstəyirdi bayıra çıxma, gördü nəvəsi əlində çörək budu, gəlir. Xəbər aldı:

– Bala, hardaydın?

Tələt dedi:

– Nənə, corabları aparıb satdım. Çörək də alıb gətirmişəm.

Şamama qarı nəvəsinin bu zirəkliyinə çox sevindi. Özü də səhərdən bəri ac idi. Tez süfrə salıb, çörək yeməyə oturdular. Süfrə başında Tələt nənəsindən xəbər aldı:

Nənə, filan küçədə bu rəngdə, bu nişanda bir imarət var, o kimin imarətidi?

Şamama qarı dedi:

– Oğul, o imarət tacirbaşının imarətidi. Özü də çox zalım, tamahkar adamdı. Öz köpüyündən keçməz, amma özgəsinin köpüyünü tez alar.

Tələt xəbər aldı:

– Nənə, bəs filan daxmada bir kor kişi var, özü də qocalıb, o kimdi?

Qarı dedi:

– Oğul, o kor haman tacirbaşı Məlikin nökeri olub, Məlikin dövlətini o qazanıb, amma indi Məlik onu o hala salıb.

Tələt nənəsinin bu sözünün üstündən heç bir kəlmə də danışmadı. Rahatca çörəyini yeyib, yıxılıb yatdı.

Səhər tezdən durub bazara çıxdı, gördü ki, həmin qarapaltar Məlik tacir bazarda gəzir, yanında da bir adam var. Bu adam bazarı dolanıb deyir:

– Məlik tacirə nöker lazımdı. Hər kimin meyli var, gəlsin, yaxşı pul verəcək.

Tələt birdən irəli yeriyib, dedi:

– Mən qalaram. Neçə verərsən?

Məlik tacir dedi:

– Ayda üç yüz tümən.

Tələt dedi:

– Qalaram. Amma gərək mənə dilindən kağız verəsən ki, bu adamı ayda üç yüz tümənə özümə nöker tuturam.

Məlik tacir razı oldu. Tələti götürüb, evinə gəldi. Tələt kağızı alıb, cibinə qoydu. Aradan bir neçə gün keçəndən sonra Məlik tacir Tələtə dedi:

– Hazırlaş, səfərə gedirik.

Tələt dedi:

– Tacirbaşı, mənim bir qoca nənəm var, aylığımı ver, aparım qoyum nənəmin yanında, sonra hər yana desən, gedim.

Məlik tacir haqverməz adamdı. Əlini cibinə salıb, əlli tümən çıxarıb Tələtə verdi, dedi:

– Pulları mala vermişəm. Hələlik bu əlli tüməni apar, qoy nənənin yanında, qalanını sonra verərəm.

Tələt özlüyündə dedi:

– Donuzdan bir tük də qoparmaq qənimətdi.

Əlli tüməni alıb, tez özünü nənəsinə yetirdi, pulu verib dedi:

– Nənə, mən gedirəm.

Şamama qarı xəbər aldı:

– Ay oğul, hara gedirsən?

Tələt dedi:

– Səfərə gedirəm.

Nənəsi dedi:

– Bala, kimlə gedirsən?

Tələt dedi:

– Məlik tacirə nökrə dayanmışam, onunla gedirəm. Şamama qarı dedi:

– Oğul, getmə, o bir imansız adamdı. Gedərsən, sənə başını batırar.

Tələt dedi:

– Heç qorxma! Onun başında mən acı turp əkməsəm, sənə nəvəliyinə layiq deyiləm.

Tələt nənəsi ilə halallaşmış, Məlik tacirin yanına gəldi. Gördü ki, Məlik tacirin qapısında üç qatır, bir də yəhərli at var. Haçannan-haçana bir adam bir yabı da gətirdi. Məlik tacir özü ata minib, Tələti də yabıya mindirdi. Atlarını sürməyə başladılar. Az gedib, çox dayandılar, çox gedib, az dayandılar, gəlib bir hündür dağın döşünə çatdılar. Atdan yerə düşdülər. Məlik tacir dedi: Tələt, bu dağı görürsən?

Tələt dedi:

– Bəli, görürəm.

Məlik dedi:

– Bu dağa çıxmağa heç yandan yol yoxdu. Biz səni çıxardacağıq bu dağa. Sən də dağda nə ki, qızıl rəngində daş-qaş var, tök aşağı. Sonra biz səni yenə bu dağdan düşürdük.

Tələt bir xeyli fikirdən sonra öz-özünə dedi: “qoy razı olum, görək bunun axır sözü nə olacaq”.

Məlik tacir diri-diri atın qarnını yarıb, nə ki, içəli vardı, çəkib çıxartdı bayıra atdı, bir qədər də ətinin ora-burasından kəsib, atın cəmdəyini yüngülləşdirdi. Tələti götürüb atın qarnının içinə saldı, əlinə də bir bıçaq verib dedi:

– Elə ki gördün atın cəmdəyi yerə dəydi, bıçağı dəriyə çəkib bayıra çıxarsan.

Məlik tacir atın qarnını tikib, bir qıraqla gizləndi. Haçannan-haçana iyirmiyəcən iri-iri quş gəlib, atın cəmdəyini caynaqlarına aldılar, göyə qalxızdılar, aparıb dağın başına qoydular. Bir balaca dimdiklədilər, gördülər ki, quru sümükdü, uçub getdilər. Quşlar gedəndən sonra Tələt atın qarnından çıxdı, gördü ki, burda o qədər ləl-cavahirat var, gəl görəsən.

Tələt üç qatır yükü bu qiymətli daş-qaşdan yerə tökdü. Məlik tacir də qatırlarını yüklədi. Tələt dedi:

– Məni düşürün.

Məlik dedi:

– Sən orda qal.

Məlik tacir atına mindi, qatırları da götürüb getdi.

Tələt dağın başında qaldı, heç bilmədi hayana getsin. Bir də gördü ki, burda çoxlu uşaq cəmdəyi var, öz-özünə dedi:

– Ey dad, qalıb burda mən də bunlar kimi olacağam. Yaxşısı budu, baş götürüb qaçım.

Hər yana getdisə, gördü dağdan enib qurtara bilməyəcək. Oturub ağlamağa başladı. Bir də gördü ki, burada eniş-yoxuş bir yer var, dedi: “burda qalıb qurd-quşa yem olunca, qoy bu dağdan aşağı sallanım, bəlkə düşüb bir yana çıxdım”.

Tələt dağdan sallandı, o daşdan, bu daşdan tuta-tuta birtəhər aşağı düşdü. Gördü bura dəryadı, hər tərəf sudu, heç bir yana yol yoxdu ki, çıxasan. Dəryanın da yanı meşədi.

Tələt oturub dizlərini qucaqlayıb fikir eləyirdi, axırda öz-özünə dedi: “Boş fikirdən nə çıxar, girim bu meşəyə, bəlkə yeməyə bir şey tapdım”.

Durub meşəyə girdi, gördü burda ağaclar var ki, hər yarpağı bir yorğan boyda, özü də iki barmaq qalınlığında, dedi: “Əcəb oldu. Bundan dərib sal qayıram, dəryaya ataram, özüm də içinə minərəm, bəlkə gedib bir yana çıxa bildim”.

Yarpaqdan bir neçəsini dərib, qabağına qoydu, gördü ki, bu yarpaqları bir-birinə bitişdirə bilməyəcək. Bir neçə qədəm irəli yeridi. Gördü ki, burda bir ağac var, bu ağacın qol-budağından yapışqan kimi bir şey tökülür. Tez bundan bir-iki ovuc gətirdi, yarpaqları bir-birinə yapışdırmağa başladı. İşini tamam qurtarandan sonra götürüb dərya kənarına gəldi, dəryaya saldı. Gördü ki, su buraxmır. Keçib içində oturdu, əlinə də bir ağac alıb, sürməyə başladı.

Tələt dəryanın üzü ilə neçə gün, neçə gecə yol gedəndən sonra gəlib quruya çıxdı. Piyada yol getməyə başladı. Bir müddət yol gəlib çıxdı meşəyə, gördü ki, burada bir yuva var, yuvanın ağzında bir ilan. İlan Simurq quşunun balalarını yemək istəyir. Tələt yerdən bir daş götürüb, ilanın başına saldı. Daş ilanın başına dəyən kimi ilan çapalayıb öldü. Simurqun balaları buna yerbəyerdən alqış elədilər. Bu da oturub bunların qarovulunu çəkməyə başladı. Birdən Simurq özü gəlib çıxdı. Tələti görən kimi caynağına alıb, onu öldürmək istədi. Balaları ağız-ağıza verib dedi:

– Ana, bu oğlan ilanı öldürüb, bizi onun əlindən qurtardı.

Simurq dedi:

– İndi ki, mənim balalarım bu yaxşılığı eləyibsən, diləyini mən-dən istə. Mən sənə qulluğunda hazıram.

Tələt dedi:

– Ey Simurq, mənə İsfahan şəhərinə apar.

Simurq dedi:

– O da mənim gözüüm üstə. Bu gecəni qal, səhər səni aparım.

Tələt gecəni Simurq quşunun yanında qaldı, səhər tezdən durub, quşun qanadlarının arasında oturdu. Simurq göyə qalxdı, bir neçə qanad çalıb, aşağı endi, dedi:

– Gözlərini aç!

Tələt gözlərini açıb, o yan-bu yana baxıb, gördü ki İsfahan şəhə-rinin kənarındadı.

Simurq dedi:

– Oğlan, indi gedə bilərsən.

Tələt Simurq quşundan ayrılıb bir baş evlərinə gəldi, gördü ki, nə-nəsi evdə oturub yun əyirir.

Şamama qarı nəvəsini görən kimi, qucaqlayıb öpdü, ondan xəbər aldı:

– Bala, necə gəldin?

Tələt dedi:

– Nənə, lap yaxşı gəldim.

Tələt gecəni nənəsinin yanında qalıb, səhər tezdən durub gəldi. Məlik tacirin qapısını döydü. Məlik tacir qapını açıb gördü ki, Tələtdi. Boğazının yolu quruyub dedi:

– Tələt, gəl içəri.

Tələt içəri girib eyvana keçdi. Məlik tacirlə üzbəüz oturub, əlini cibinə saldı, qəbzə çıxardıb, dedi:

– Tacirbaşı, bir ilimin zəhmət haqqını ver.

Məlik tacir daha heç bir söz tapa bilmədi ki, buna desin.

Tələt genə dedi:

– Tacirbaşı, hesab elə, ayda üç yüz tüməndən, bir ilin zəhmət haq-qını ver.

Məlik tacir dedi:

– Oğul, iki gün mənə möhlət ver, üçüncü günün tamamında gəl haqq-hesabını apar.

Tələt durub gedəndən sonra Məlik tacir öz ortağını çağıraraq dedi:

– Ortaq, Tələt gəlib çıxıb. Məndən bir ilin zəhmət haqqını istəyir. Tədbir gör...

Ortaq dedi:

– Sən bu işi həvalə elə mənə. Mən ona heç zəqqum da vermərəm.

Məlik tacir razı oldu, ayağa durub, Tələtə xəbər göndərdi ki, bu axşam mənə qonaqdı. Tələt də gəldi.

Məlik tacir aş bişirtirdi. Ortağı aşa bihuşdarı qatdı, Tələtə verdi-lər. Tələt aş yeyib bihuş oldu, tez onu palaza səridilər, qatıra yüklə-yib, qatırı da şəhərdən kənar buraxdılar.

Qatır Tələti bir kəndin qırağına gətirdi. Burda bir kişi xırman dö-yürdü. Gördü ki, yüklü bir qatır gəlir, amma qatırın yanında heç kəs yoxdu. Tez qatırın qabağın saxlayıb, yükünü açdı. Gördü ki, palazın arasında bir oğlan uşağı var, amma huşu özündə deyil. Qoca xırmançı onu huşa gətirdi.

Tələt ayılıb gördü ki, İsfahan burda nə gəzir, Yanında bir qoca kişi var, özü də xırmanda oturub.

Tələt dedi:

– Əmi, mənə İsfahanın yolunu göstər.

Qoca dedi:

– Bala, mənim heç oğlum yoxdu, gəl mənim yanımda qal.

Tələt dedi:

– Yox qala bilmərəm, gerek gedəm.

Qoca dedi:

– İndi ki, gedirsən, düş bu yola, gedib çıxarsan İsfahana.

Tələt qatırı qocaya bağışlayıb, bir az yola çörək aldı, bir müddət yol gedəndən sonra bir meşəyə çatdı... Bir də gördü ki, meşənin içində bir yekə dev var, əlində də qara toppuz. Tələtin ürəyinə qorxu düşdü, qaçmaq istədi. Dev o saat Tələtin üstünü aldı: Tələtin biləyindən yapışb götürdü çiyinə, öz imarətinə apardı.

Dev Tələtə dedi:

– Ey oğlan, neçə gündü acıydım, özümə ov axtarırdım. Rastıma sən gəldin, gerek səni yeyəm.

Tələt dedi:

– Ey devlərbaşı, mən də bərk acam. Əvvəl mənim qarnımı doydur, sonra ye.

Dev razı olub, Tələtin qarnını doydurdu. Yatmaq zamanı gələndə xəbər aldı:

– Devbaşı, o qara şey nədi?

Dev dedi:

– Ona qara toppuz deyərlər. Nə desən o tez əməl eləyir.

Dev yıxılıb yatdı. Amma Tələtin gözüne yuxu getmədi. Gecəni xəlvət eləyib, durub, toppuzu əlinə alıb, dedi:

– Toppuz, devi vur öluncə!

Toppuz düşdü devin üstünə. O qədər vurdu ki, dev cəhənnəmə vasil oldu.

Tələt toppuzu götürüb, gecə ilə yol getməyin binasını qoydu. Az gedib, çox dayandı, çox gedib, az dayandı, bulaqlardan bir oymaq su içib, iynə yarım yol gedəndən sonra özünü çatdırdı İsfahana. Şəhərə girib, bir baş Məlik tacirin qapısına gəldi. İçəri girdi, gördü ki, bütün tacirlər burdadı. Əlini cibinə salıb, istədi ki, Məlik tacir verən qəbz çıxartsın, gördü ki, qəbz yoxdu. Bildi ki, qəbz tacir çıxardıb. Tez toppuzunu əlinə alıb, irəli yeridi, dedi:

– Məlik tacir, bir ilin zəhmət haqqını ver.

Məlik tacir dedi:

– Get, sabah gələrsən.

Tələt toppuzu göyə atıb dedi:

– Toppuzum, öluncəyə qədər vur bunları!

Toppuz düşdü tacirlərin üstünə, o qədər vurdu ki, hamısını, Məlik taciri də onların içində xurd-xəşil elədi.

Camaat səsə yığılıb xəbər aldı:

– Bu tacirləri niyə öldürdün?

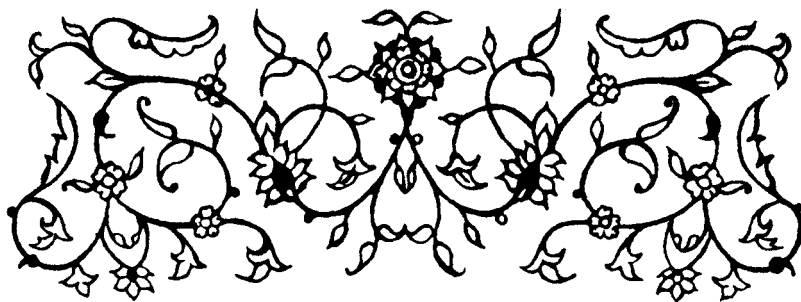
Tələt camaatı bir yerə yığdı, sonra haman koru da çağırıdı, Məlik tacir bunlara nə ki, zülm eləmişdi, açıb söylədi.

Camaat işi belə görəndən sonra yerbəyerdən Məlik tacirə lənət oxuyub, bütün var-yoxunu öz aralarında paylaşırdılar.

Tələt kor kişini də yanına aldı, birlikdə şad ürəklə ömür sürüb yaşıdılar.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri özümün, biri də nağıl deyən.

QURU KƏLLƏ

Raviyani-əxbar və naqilani-asar, şirin göftar belə rəvayət edirlər ki, əyyami-qədimdə bir padşah var idi. Bir gün bu padşah öz vəzirlərilə atlanıb ova gedirdi. Şəhərdən kənarda bir xərabə qəbiristanlıqdan keçəndə vəzir gördü ki, bir quru kəllə o tərəf-bu tərəfə hərlənə-hərlənə deyir: “Qırx qan eyləmişəm, qırx birini də eyləyəcəyəm”. Kəllə qəbrə girmək istəyir, qəbir qoymur. Yazıq düzdə qalıb. Bunu görən vəzir tez atdan düşüb, kəlləni götürüb baxdı ki, bir dənə quru insan kəlləsidi. Vəzir bir az baxdıqdan sonra kəlləni xurcuna qoydu, atın tərkinə bağlayıb yoluna düzəltdi. Axşama qədər padşahla gəzdikdən sonra evə gəldilər. Vəzir evə gələn kimi gələn xurcundan çıxartdı, həvəngdəstəyə salıb un kimi döydükdən sonra bir şüşəyə doldurub öz otağında şkafın bir tərəfinə qoydu.

Eşit vəzirin qızından. Vəzirin on səkkiz yaşında bir qızı var idi. Bir gün bu qız bərk sancıldı. Nə qədər həkimə, dərmana əl atdılsa sancısı yaxşı olmadı ki, olmadı. Qız başı kəsilmiş toyuq kimi partlayırdı. Anası nə qədər əlləşdi, bir dərman eləyə bilmədi. Axırda qız öz-özünə dedi: “bir az zəhər olsa içərəm, bu bəladan qurtararam”. Durub cəld atasının otağına getdi. Şkafı açanda gördü ki, bir şüşənin içində ağ toz kimi bir şey var, dedi:

– Yəqin bu zəhərdir.

Qız şüşənin ağzını açdı, tozdan ovcuna bir qədər töküüb, dililə yaladı. O saat sancısı kəsdi.

Bunun üstündən bir neçə ay keçəndən sonra qız hamilə oldu. Nə qədər çalışdı, uşağı gizləyə bilmədi. Gördü ki, qarnı yekəlir, hamı bi-

ləcək, el içində biabır olacaq. Axırda çar-naçar bu əhvalatı anasına xəbər verdi. Anası da o saat vəzirə xəbər verdi ki, qızın hamilədi. Vəzir qızını çağırıb əhvalatı soruşdu, dedi:

– Çəpəl, bu uşağı kimdən tutmusan, düzünü de!

Qız dedi:

– Ata, mən sancıdan ölürdüm. Özümə zəhər axtarırdım ki, yeyim, biryolluq əzabdan qurtarım. Dedim ki, atamın otağında zəhər olmamış olmaz. Gedib sənin şkafindakı ağ tozdan bir az yaladım, gördüm ki, hamiləyəm. Mənim bundan artıq heç bir günahım yoxdu.

Qız bunu deyən kimi vəzir barmağını dişləyib öz-özünə dedi ki, burda bir hikmət var. Görək bunun axırı nə cür olacaq. Qızına dedi:

– Qızım, sən heç fikir eləmə, görək axırı nə olacaq.

Beləliklə, ruzigar dolanmağa başladı. Bəli, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqədən sonra vəzirin qızı bir oğlan doğdu. O saat uşağı dayələrə tapşırdılar. Uşaq gündən-günə böyüyürdü. Uşaq üç yaşına girəndə, vəzir ona dərs verməyə şeyxlər təyin elədi. Bu minvalla uşaq dərs oxumağa başladı.

Belə rəvayət edirlər ki, həmin şəhərin padşahının bir gözəl bağı var idi. Bağın ortasından bir böyük çay axırdı. Bir gün padşahın bağbanı çayda balıq tuturdu, toruna üç dənə rəngbərəng balıq düşdü. Balıqçı mat qaldı ki, bu balıqlar bizim çayda olan deyil, görəsən hardan gəlib çıxıbdı. Qoy mən bunları diri-diri padşaha aparım. Cəld bir tavanın içinə bir az su töküb balıqları da içinə qoyub, düz padşaha apardı. Padşah bu balıqları görüb çox şad oldu, o saat bir qızıl bağışladı bağbana. Padşah və bütün divan əhli balıqlara baxdıqdan sonra, padşah dedi ki, qoy bunları hərəmxanaya aparaq, arvadım da görsün.

Padşah cəld balıqları götürüb hərəmxanaya getdi, tavanı yerə qoyub dedi:

– Arvad, gör bu gün bağban nə gözəl balıq tutub. Arvad yaxın gəlib balıqlara baxdıqda, cəld üzünü şal ilə örtüdü. Padşah dedi:

Arvad, burda kim var ki, üzünü gizləyirsən? Arvad dedi:

– Ola bilsin ki, bu balıqların biri erkəkdi. Mən istəmirəm ki, mənim üzümü səndən savayı heç bir erkək nəsil görsün.

Bu cavabı deyib üzünü bərk-bərk örtüdü. Bu sözləri eşidən kimi, balıqlar tavadan başlarını qalxızıb üçü də şaqqıldayıb güldülər. Padşahla arvadı bu işə mat qaldılar.

Padşahın arvadı dedi:

– Bu balıqlar nəyə güldülər?

Padşah dedi:

– Mən nə bilim.

Arvad dedi:

– Bu saat tapdır, görüm bu balıqlar nəyə güldülər?

O saat padşah cəmi vəzirlərini, alimləri, bütün rəml atanları yığıb, onlardan balıqların gülməyinin səbəbini soruşdu. Heç kəs cavab verə bilmədi. Padşah dübarə soruşdu. Genə heç kəs cavab verə bilmədi. Arvad da iki ayağını bir başmağa dirəmişdi ki, bu saat görə tapasınız, görüm, balıqlar nəyə güldülər?

Padşah arvadının xatirini çox istədiyi üçün böyük vəzirini çağıraraq dedi:

– Sənə üç gün möhlət verirəm. Üç günə kimi balıqların gülməyinin səbəbini tapmasan boynunu vurduracağam.

Vəzir əlini döşünə qoyub dedi:

– Şah, ədalətinə güc eləmə! Mən balıqların gülməyinin səbəbini hardan tapım?

Padşah qəzəblənib dedi:

– Uzun danışma, get, sənə üç gün möhlətdi.

Vəzir qalxıb məclisdən evlərinə getdi. Öz otağına girib kor-peşman fikrə getmişdi, birdən balaca nəvəsi içəri girdi, babasını bikiyə görüb, soruşdu:

– Baba, sənə nə olub ki, belə kefsizsən?

Babası dedi:

– Heç nə, oğlum.

Oğlan dedi:

– Yox baba, yaqın padşahın sənə qəzəbi tutub. Yoxsa sən belə bikiyə olmazsan.

Uşaq çox yalvardıqdan sonra babası əhvalatı ona söyləyib dedi:

– İndi padşah mənə üç gün möhlət verib. Üç günə kimi tapmasam, boynum vurulacaq.

Uşaq gülüb dedi:

– Baba, mən elə bilirdim ki, sən vəzirsən, dünyada hər şeyi bilir-sən. Ancaq indi görürəm ki, sən heç nə bilmirsən. Vəzirlər həmişə görə tükü-tükdən, sözü-sözdən seçsinlər. Baba, çox qəm yemə, mənə apar, balıqların nədən ötrü güldüklərini deyim.

Babası dedi:

– Oğlum, bütün şəhərin alimləri, münəccimləri yığılıb heç biri cavab verə bilməyiblər, sən nə cür cavab verə bilərsən?

Uşaq dedi:

– Yox baba, sən məni apar. Cavab verməsəm, qoy padşah mənim boynumu vursun.

Vəzir nə qədər uşağı aldadıb başdan elədisə, uşaq əl çəkmədi. Axırda vəzir dedi:

– Yaxşı, oğlum, sabah apararam.

Sabah açıldı, tezdən oğlan babasının yanına gəlib dedi:

– Baba can, dur gedək!

Vəzir uşağın əlindən tutdu, padşahın barigahına getdilər. Vəzir iki qat olandan sonra dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim bu balaca nəvəm deyir ki, balıqların gülməyinin səbəbini mən deyərəm.

Padşah o saat keçib taxtda oturdu. Ətrafında əyanlar, vəzirlər oturdular. Uşaq dedi:

– Padşah sağ olsun, əmr elə arvadın da öz qul-qarabaşları ilə gəlsin.

Cəld padşah hərəmxanaya adam göndərdi. Arvad da öz adamları ilə gəlib məclisdə pərdə dalında oturdu. Uşaq dedi:

– Xanım, balıqların gülməyinin səbəbini bilmək istəyirsən?

Xanım dedi:

– Mən ərz eləmişəm, gərək yerinə yetirilsin. Əgər bilirsənsə, düzgün cavab ver! Əgər bilməsən, boynun vurulacaq.

Uşaq dedi:

– Əgər mümkündürsə, siz bu balıqların gülməyinin səbəbini soruşmayın, peşman olarsınız.

Arvad dedi:

– Heç peşmançılığı yoxdu. Tez söylə görüm, balıqlar nəyə güldülər?

Uşaq genə dedi:

– Xanım peşman olarsınız, soruşmayın!

Xanım dedi:

– Mümkün deyil, tez de!

Oğlan dedi:

– Xanım, Məlik şah öz tutuquşunu boğub öldürdükdən sonra peşman olduğu kimi, sən də peşman olarsan. Gəl, sən soruşma!

Xanım dedi:

– Söylə görüm, Məlik şah öz tutuquşunu niyə öldürüb, niyə peşman oldu?

Uşaq məclisdə diz üstündə çöküb dedi:

– Bütün əhli-məclis, siz də qulaq asın! Qədim zamanda bir padşah var idi. Bunun adına Məlik padşah deyirdilər. Bu padşahın bir tutuquşusu vardı. Padşah quşu o qədər istəyirdi ki, bütün dövlət işlərini buraxıb, gecə-gündüz bu quşla söhbət edib əylənirdi. Padşahın bundan savayı ayrı bir işi-gücü yoxdu. Bütün vəzir-vüzəra padşahın bu hərəkətindən zara gəlmişdilər, istəyirdilər bir növ ilə tutuquşunu yox eləsinlər. Amma nə qədər çalışdırlarsa, bir yol tapa bilmirdilər. Günlərin birində genə padşah öz bağında taxt üstündə oturmuşdu, tutuquşu da qabağındakı bir alma ağacında qızıl qəfəsin içində asılmışdı. Bu halda kənardan bir başqa tutuquşu gəlib ağaca qondu və başladı qəfəsdə olan tutuquşuyla danışmağa. Bir az danışib, çıxıb getdi. Padşah öz tutuquşundan soruşdu:

– O gələn tutuquşu nə deyirdi?

Padşahın tutuquşusu cavab verdi:

– O gələn tutuquşu mənim qardaşımdı. Bacımızın toyudu, məni də toya çağırır. Əgər möhlət versən, gedərəm.

O saat padşah durub qəfəsin qapısını açıb tutuquşunu buraxdı. Bundan sonra padşah dövlət işlərilə məşğul olmağa başladı.

Beləliklə günlər keçdi, qırx gündən sonra tutuquşu gəlib öz qəfəsinə girdi. Bunu görən vəzirlər dedilər ki, yenə günümüz qara olmağa başladı. Tutuquşu gəldi, daha padşah bizləri unuttu.

Bir hiylə düşünməyə başladılar.

Bir gün böyük vəzir padşahın yanına gəlmişdi. Gördü ki, padşah tutuquşuyla oynayır. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, sən ki, bu quşu bu qədər sevib bizim hamımızdan bunun xatirini çox istəyirsən, amma bu sənin xatirini o qədər istəmir. Sən bunu qırx gün buraxdın getdi, toylarını elədi, heç sənə pay gətirmədi.

Padşah tutuquşuya dedi:

– Ey, quş, mən bütün dövlətimdən, malımdan, oğlumdan, qızımdan çox səni istəyirəm. Gör səni nə qədər istəyirəm ki, bir kəlmə sözünü rədd eləmədim. Səni qırx gün azad elədim. Sən də getdin, toyunuzu elədin, genə gəldin. İndi söylə görüm, mənə toy payı nə gətirmisən?

Bunu eşidən quş dilinin altından bir alma dənəsi çıxarıb padşaha verdi, dedi:

– Padşah sağ olsun, bunu ver bağbana əksin. Mənim bundan artıq sovqatım yoxdu.

Padşah dənəni alıb, bağbanı çağırıdırıb verdi ki, bunu bir yaxşı yerdə əksin.

Bağban alma dənəsini alıb, aparıb bağın bir yaxşı yerində əkdə. Vəzir gördü ki, bundan bir şey çıxmadı, başqa hiylələr düşünməyə başladı.

Bunun üstündən bir neçə zaman keçdi, tutuquşu gətirən toxumun ağacı böyüyüb, dördüncü ili iki dənə gözəl alma gətirdi. Payızın orta ayı idi. Bir gün bağban səhər tezdən bağa sulayırdı, gördü ki, almanın biri ağacın dibinə düşüb. Bağban cəld almanı yerdən alıb gördü ki, elə gözəl almadı, insan əlinə almağa qıymır. Bağban dedi:

– Yəqin bu alma yetişib, o biri yox. Qoy bunu padşaha aparım.

Bunu deyib, almanı götürüb bağdan çıxdı. Yolda vəzir bağbanın qabağına çıxdı, gördü ki, bağbanın əlində bir gözəl alma var. Cəld bağbanı saxlayıb soruşdu:

– Bu alma nədi? Bunu hara aparırsan?

Bağban dedi:

– Tutuquşu gətirən alma dənəsindən əmələ gələn ağacın almasıdır ki, bu il alma gətirib. İndi bunun birini padşaha aparıram.

Vəzir dedi:

– Almanı ver mən saxlayım, sən get bizim evdən qələm-davatımı gətir. Mən səni burda gözləyirəm.

Həç bir şeydən xəbəri olmayan bağban, almanı vəzirə verib getdi. Bağban gedən kimi vəzir almanı zəhərlədi. Bir azdan bağdan qələm-davatı gətirib vəzirə verdi, almanı alıb getdi.

Vəzir bağbandan qabaq başqa yolla padşahın barigahına gəldi. Bir azdan sonra bağban barigaha daxil olub, almanı padşahın qabağına qoydu. Padşah dedi:

– Ey mənim sədaqətli qoca bağbanım, səhər-səhər bu nə almadı sən gətirmisən?

Bağban cavab verdi:

– Bu haman tutuquşu gətirən dənənin almasıdır.

Padşah almanı alıb gördü ki, bir tərəfi qırmızı, bir tərəfi sarı bir almadı ki, əlinə alan yerə qoymaq istəmir. Cəld bıçağı alıb almanı soymağa başladı. Soyduqdan sonra bir dilim kəsdi ki, yesin, vəzir qoymayıb dedi:

– Padşah sağ olsun, bu alma bizim yerin alması deyil. Bunun dadı-tamı bizə məlum olmadığı üçün, bunu birdən-birə yemək yaxşı olmaz.

Sən bundan bir dilim ver zindandakı öləsi dustaqların birinə, o yesin. Əgər ona bir şey olmasa, sən də yeyə bilərsən.

Padşah dedi:

– Yaxşı fikirdi.

Padşah cəld əmr elədi zindandan bir dənə dustaq gətirdilər. Padşah almadan bir dilim kəsib dustağa verdi. Dustaq almanı yeyən kimi yıxılıb canı çıxdı. Padşah və bütün əhli-divan məəttəl qaldılar. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, görünür, tutuquşu sənin ölümünü istəyir ki, özü azad olsun. Yoxsa zəhərli yerin almasını sənə gətirməzdi. Görünür, sən bu qədər naz-nemətindən narazıdı.

Bunu eşidən padşah hirsindən ağız-burnunu çeynəyə-çeynəyə durub gedib qəfəsin ağzını açdı, tutuquşunun boğazından tutub, boğub öldürdü.

Bundan sonra padşah lap dəli kimi oldu. Çünki o, quşu olduqca seviridi. Bir tərəfdən quşdan ayrılmaq, bir tərəfdən quşun gördüyü belə hərəkət padşahı qəmgin eləmişdi.

Bir gün səhər tezdən Məlik padşah durub bağa gəzməyə getmişdi. Bağa girdikdə gördü ki, on dörd gecəlik ay kimi gözəl bir oğlan bağda işləməyə məşğuldu. Padşah oğlanın yanına gedib soruşdu:

– Sən kimsən?

Oğlan cavab verdi:

– Mən sənin bağbanınam.

Padşah dedi:

– Mənim bağbanım altmış yaşında bir kişi idi. Sən nə danışırısan, mənimi aldadırısan?

Oğlan dedi:

– Bəli, şahım, mən həmin qoca kişiyəm...

Padşah soruşdu:

– Sənə nə oldu ki, belə cavanlaşdın?

Bağban dedi:

– Padşah sağ olsun, tutuquşu gətirən alma dənəsinin ağacı bu il iki dənə alma gətirmişdi. Mən birini sizə gətirdim, birini də özüm yedim. Yeyən kimi gördüyün hala düşdüm.

Padşah soruşdu:

– Sən almanı mənə gətirəndən qabaq bir yerə-zada qoydunmu, ya bir adamın əlinə verdinmi?

Bağban dedi:

– Şahım, mən almanı sənə gətirəndə yolda qabağıma vəzir çıxdı. Məndən soruşdu ki: “əlindəki nədi? hara aparırsan?” – Mən də dedim ki, tutuquşu gətirən dənənin almasıdı ki, bu il bar gətirib, onu şaha aparıram. Vəzir mənə dedi:

– Ver mənə almanı saxlayım, sən get bizim evdən mənim qələm-davatımı gətir.

Mən də almanı vəzirə verdim, gedib onun qələm-davatını gətirəndən sonra almanı alıb sənə gətirdim.

Padşah dərin fikirdən sonra bildi ki, vəzir almanı zəhərləyibmiş. Padşah bağdan tez qayıdıb, vəzirin boynunu vurdurdu. Ondan sonra gecə-gündüz tutuquşudan ötrü ağlamağa başladı.

İndi xanım, siz də baliqların gülməyini soruşmayın. Məlik padşah kimi sonradan-sonraya peşman olarsınız.

Arvad dedi:

– Olmaz, bu saat de! Yoxsa ömr edəcəyəm cəlladlar boynunu vursunlar.

Bütün əhli-divan heyrətdə qalmışdılar. Uşaq dedi:

– İndi ki, arzu edirsən, bu saat.

Uşaq üzünü padşaha döndərüb dedi:

– Padşah sağ olsun, sizdən üç şey xahiş edəcəyəm. Əgər razı olub izn versəniz, mən də baliqların gülməyinin səbəbini deyərəm.

Padşah dedi:

– İzn verirəm.

Uşaq dedi:

– Birinci, xahiş edirəm mənə iyirmi nəfər öz fərraşlarından verəsən. İkinci, hələlik mən nə desəm ona baxasan, axıra qədər qəzəbini sakit saxlayasan. Üçüncü də bu gün arvadından ayrı dolanasan.

Padşah oğlanın dediklərinə əməl eləyib, fərraşlarından iyirmi nəfər oğlana verdi.

Oğlan fərraşları götürüb bağa gəldi. Bağda bir hovuz var idi. Ömr elədi hovuzun suyunu boşaltdılar. Hovuzun bir yerini sökdürdü, bir qapı çıxdı. Uşaq həmin qapını açdırdı, padşah, vəzir, vəkil yeddi qat aşağı enib gördülər nə? Burda qiyamət var. Padşahın qara qulu, başında otuz doqquz nəfər hərəmi ilə burda kef-damağdadırlar.

Padşah soruşdu:

– Bu nədi? Bu sirdən məni agah elə!

Uşaq dedi:

– Hələ darıxma!

Bəli, məsələ belə qaldı, bunlar qara qulun gözüne görünmədilər.

Gecə uşaq padşaha dedi:

– Şah sağ olsun, mən də sizdə yatacağam.

Padşah razı oldu. Oğlan şərt kəsdi ki, padşah gərək barmağını yarıb, içinə duz doldursun, gecə yatmasın və onun burada qaldığını arvadına bildirməsin.

Gecə oldu, padşahla arvadı başların atıb yatdılar. Oğlan da bir yerdə gizləndi. Padşah özünü yuxululuğa vurub yatmadı. Gecədən bir vaxt keçmişdi. Padşah bir də gördü arvad yerindən qalxıb, göydən qılınıc aldı, üç dəfə onun üstünə hücum etdi. Elə bildi ki, yatıb, tez qapıdan çıxdı. Oğlan gizlindən çıxıb dedi:

– Padşah, dayanma!

Bunlar da bayıra çıxdılar, qarabaqara arvadın dalına düşdülər. Arvad düz gəlib hovuzla çıxdı, hovuzun suyunu sovdurdu, qapını açıb içəri girdi. Padşahla oğlan da onun dalınca girib, bir tərəfdə gizləndilər.

Bəli, arvad çatan kimi qara qul yerindən qalxıb arvadın ağzına bir şillə vurub dedi:

– Çöpəl, niyə gec gəldin?

Arvad dedi:

– Beyman kişi yatmırdı.

Padşah baxıb gördü nə, vəzirin, vəkilin arvadı da burdadı. Qara qul padşahın arvadının boynuna sarıldı. Onlar kef-damağa məşğul olanda padşah fərraşları ilə gizlindən çıxıb hamısını qırdılar. Şahın arvadı sağ qalmışdı, hələ ölməmişdi.

Bir qılınç götürüb ərinin qarnına soxdu öldürdü, sonra özü də öldü. Bu zaman oğlan bir quru kəllə olub hərlənə-hərlənə dedi:

– Qırx qan eləmişdim, qırx birini də elədim.

Quru kəllə yenə gedib əvvəlki yerində durdu. Camaat yığılıb onu bir qəbirdə basdırdılar. Torpaq onu kənara tulladı. Nə qədər əlləşdilər, qəbir qışqırıb dedi:

– Ay aman, məndən uzaq eləyin!

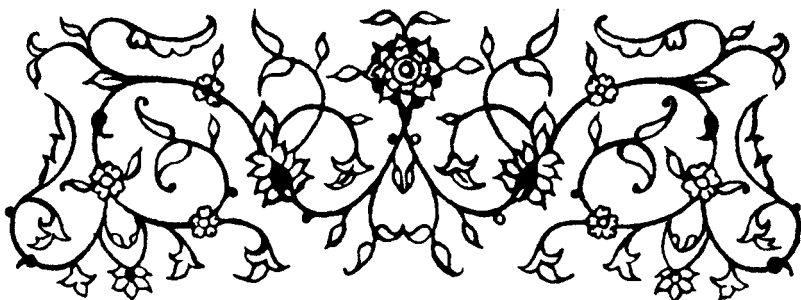
Torpaq qışqırıb dedi:

– Ay aman, onu məndən uzaq eləyin!

Kəllə də elə bunu sevirdi.

Bir tərənin başında tullanıb-düşür, həmişə deyirdi:

– Qırx qan eləmişdim, qırx birini də elədim.

REYHANIN NAĞILI

Bəndər-Puşur mahalında Əhməd adlı bir kişi var idi ki, Gülcahan adlı arvadından başqa kimsəsi yox idi. Bunlar kasıb olsalar da, züryət arzusunda idilər.

Bunların arzuları yerdə qalmadı, yarı sinləri keçəndən sonra arvad bari-həmlə qaldı. Vədə tamam olanda bari-həmlini yerə qoydu. Gülcahanın bir qızı oldu. Bu qızın adını Reyhan qoydular. Qız o qədər gözəl idi ki, elə bilirdin bir təzə gül açıbdı. Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Arpa, darı çörəyi yeyə-yeyə Reyhan gəlib on səkkiz yaşa doldu. Ona baxan deyirdi, bir də baxım. Aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxacağam, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxacağam. Gözlər məhək daşı kimi adamı özünə tərəf çəkirdi. Bu qızın gözəlliyi hər yerə yayıldı. Bütün varlı-karlı adamların oğlanları qıza müştəri çıxdılar. Naxırçı Murtuzun oğlu Bahadır da Reyhana aşiq oldu, elçi göndərdi. Qızın həm atası, həm də anası razı oldu, qızlarını Bahadıra verib nişan taxdılar.

Bəli, gün gəldi, ay keçdi, Reyhanın atası xəstələnib, canını tapşırdı qızına. Gülcahan əri öləndən sonra tay ərə getməyib, qızı ilə kasıb daxmada yaşamağa başladı.

Günlərin bir günündə Reyhan şəhərin bir kənarına çıxıb, pəncər yığırdı. Reyhan pəncər yığmaqda olsun, gəlin sizə Əş-əş devdən xəbər verim.

Əş-əş dev Qülzəmi-Qaf şahının oğlu idi. Çox kömfürsət bir kafir idi. Qəzadan, o günü Əş-əş dev havada seyr edirdi. Gözləri Reyhan pəncər yığan yerə düşdü. Bir qədər aşağıya düşüb diqqətlə baxdıqda

nə gördü... Bu qız o qədər gözəldi ki, dünyada misli-manəndi yoxdu. Əş-əş dev bu nazəninə aşıqı-giriftari mahi-ruyi Reyhan oldu. Dev bir qara bulud olub qızın yanına düşdü. Reyhan gördü ki, hər tərəfi qara bulud basdı. İstədi getsin, dev onun gözlərinə göründü. Reyhan onu gören kimi dərhal bihuş olub, yerə yıxıldı. Əş-əş dev qızı çiyninə alıb havaya qalxdı. Bir azdan sonra özünü Qülzəmi-Qafda olan tilsimə yetirdi. Dev Reyhanı bir zərrin taxt üzərində qoyub, üzünə güləb suyu səpdi, burnuna müşkü-ənbər iyi verdikdən sonra Reyhan huşa gəlib özünü devlərin yanında gördü. Dübarə bihuş olub yerə yıxıldı. Əş-əş dev çox çətinliklə qızı özünə gətirib dedi:

– Ey nazənin, nə üçün belə edirsən? Onu bil ki, səni mən gətirmişəm. Mən səni behişt içində saxlayacağam.

Qız dedi:

– Məni nə üçün gətirmisən ey dev, mənə niyə əziyyət verirsən?

Əş-əş dev dedi:

– Ey qız, bil və agah ol, mən Qülzəmi-Qaf şahının oğlu Əş-əş devəm. Özündən savayı yeddi qardaşım var. Mən sənə hüsni cama-lına aşıqəm. Səni özümə məşuq gətirmişəm.

Qız gözlərinin yaşını axıdıb dedi:

– Ey dev, mənim öz sevgilim var, məndən sənə məşuq olmaz! Allah xatirinə, burax gedim!

Dev qəzəblənib dedi:

– Ölən yerin buradı, tay oranı görməzsən.

Qız öz-özünə fikir edib dedi: “Ey dili-qafil, nə qayırırsan? Əgər devin qılığına girib, onun üzünə yaxşı baxmasan, bu tilsimdən qurtara bilməzsən. Lazımdı ki, bununla xoş danışıb, bütün sirlərini öyrənib, burdan qurtaram. Əgər bunu edə bilməsəm özümü öldürüb, canımı bu ifritənin əlindən qurtararam. Bura tamam devlərin məkanıdır”.

Reyhan xoş sifətlə Əş-əş devin üzünə baxıb dedi:

– Çox yaxşı eləmişən, məni gətirmisən. Səndən yaxşısına getmə-yəcəyəm ki? Ancaq səndən bir təvəqqəm var.

Əş-əş dev dedi:

– Hər nə təvəqqən olsa, gözüm üstə, düzəldərəm.

Reyhan bir az fikirləşdikdən sonra dedi:

– Ey Əş-əş dev, bizim adətimiz belədir ki, iyirmi səkkiz yaşa çatıncaya qədər, qızı ərə verməzlər, nişanlı saxlayarlar. İndi səndən xahiş edirəm, iyirmi səkkiz yaşım tamam oluncaya qədər mənə dəy-

məyəsən. Elə ki iyirmi səkkiz yaşı oldu, toyumu edib, qardaşımı da toya çağırırsan. Əgər bu dediklərimə əməl etməsən, onu bil ki, özümü öldürəcəyəm.

Əş-əş dev öz-özünə dedi: “buna yaxın getsəm, yəqin ki, özünü öldürəcək. Bu bəni-adəmlərin nə axmaq adətləri var imiş? Yaxşısı budu ki, qızın dediklərinə əməl edirəm ki, məndən xoşu gəlsin. Bir də biz dev tayfasına doqquz il, on il çox vaxt deyil. Üç dəfə bir uzaq yerə səfər eləsəm, gəlib keçər. Mən də qıza toy edib, muradıma çataram”.

Əş-əş dev qıza dedi:

– Ey nəzənin, sözlərinə əməl edərdəm, dediyin vaxtı gözləyərdəm.

Bu gündən devlə Reyhan çox mehriban dolanmağa başladı. Bunlar burda yaşamaqda olsunlar, al xəbəri Reyhanın anası Gülcahandan.

Gülcahan ha gözlədi, qızı Reyhan gəlib çıxmadı. Şəhərin kənarına çıxıb ha gəzdi, Reyhanı tapmadı. Dağı, dərəni gəzirdi, bir dəstə naxırçıya rast gəldi. Qızı Reyhanı bunlardan soruşdu. Demə Reyhanı Əş-əş dev apardığını bu naxırçılar görmüşdülər. Başdan-ayağa Gülcahana nağıl elədilər. Gülcahan nə edə bilirdi... Başına döyə-döyə, ağlaya-ağlaya evinə gəldi, əhvalatı qonum-qonşuya söylədi. Reyhanın qaynatası Murtuz, nişanlısı Bahadır hər yerə soraqçı saldılar, Reyhandan bir xəbər öyrənə bilmədilər.

Gülcahan bir müddət başına-gözüne, döyə-döyə qəm içərisində dolandı. Axırda qəmi lap cuşa gəldi. Qızından ötrü çöllü-biyabana üz qoyub Məcnun kimi sərgərdan gəzməyə başladı. Hey, gecə-gündüz gəzdi, Reyhandan bir soraq bilmədi. Gülcahan ağlaya-ağlaya bir dağın dibində uzanıb yatdı. Səhər olan kimi durub dedi:

– Əgər mənim bir oğlum olsaydı, Reyhanı axtarıb tapardı. Ax oğul, oğul!..

Gülcahan oğul arzusunu çəkə-çəkə evlərinə gəlirdi. Yolda az qaldı susuzluqdan həlak olsun. Birtəhər özünü sürüyüb, bir su gölməçəsinin üstünə saldı. Arvad çox sevindi, gölməçədə olan suyu tamam içib qurtardı. Demə Gülcahan içdiyi su dərya atlarının ayğırının su içdiyi gölməçə imiş. Dərya ayğırı biyabana çıxanda həmişə buradan su içərmiş. Gülcahan bir qədər toxtayıb, yola davam etdi, axşam evinə çatdı. Bir müddət keçdi, bu gölməçə suyundan Gülcahanın boynunda uşaq qaldı. Onun bir oğlu oldu, bəeyni Rüstəm pəhləvan.

Gülcahanın ərəsiz doğması böyük söz-sov oldu. Qohum-qardaş Gülcahanın üstünə gəlib onu öldürmək istədilər:

– De görək, bu uşağın atası kimdi? Düzünü deməsən, səni öldürəcəyəm.

Gülcahan dedi:

– Bilin, agah olun, Reyhanı axtarmağa çıxmışdım. Yolda bərk susuzdım. Az qala susuzluqdan ölmüşdüm. Bir gölməçəyə rast gəldim. Ordan doyunca su içdim. Mən bu sudan həmlə qaldım. Mən oğul arzu edirdim. Bu arzumu Allah belə yerinə yetirdi. Oğlumun canında da bəzi at nişanları var.

Şəhər əhalisi böyükdən kiçiyə bu arvadın sözünə inandılar, dedilər ki, bu çox təmiz arvaddı, bunda bəzi iş olmaz. Bu əhvalatdan hamı şad olub, oğlanın adını Aygır Həsən qoydular.

Necə deyirlər, orda aynan ilnən, burda şirin dilynən, Aygır Həsən gəlib səkkiz yaşa çatdı. Elə qüvvətli bir oğlan oldu ki, dağa əl atsaydı yerindən qoparırdı. Axşama kimi çöldə uşaqlarla oynayırdı, hər kəs onunla güləşsəydi, qol-paça eləyib, qıçını bir yana, qolunu da bir yana atardı.

Bir gün Aygır Həsən bir uşağı götürüb yerə vurdu. Uşaq ağlaya-ağlaya ona dedi:

– Əgər qoçaq oğlansan, get bacın Reyhanı devin əlindən al, sonra gəl burda qoçaqlıq elə.

Aygır Həsən bu sözü eşidən kimi dinməz-söyləməz evə gəldi, hirsle anası Gülcahana dedi:

– Ana, söylə görüm, mənim bacım Reyhanı hansı dev aparıb?

Anası hərçi danmaq istədi, oğlu əl çəkmədi. Axırda Aygır Həsən dedi:

– Əgər düzünü deməsən, özümü öldürəcəyəm.

Gülcahan cana gəlib, qızı Reyhanın başına gələn əhvalatı tamam oğluna nağıl elədi. Bu əhvalatı eşitcək, qan Aygır Həsənin beyninə sıçradı, qeyrəti cuşa gəlib dedi:

– Ana, bəs niyə bu əhvalatı bu vaxta kimi mənə demirdin?

Gülcahan dedi:

– Oğul, çünki sən hələ uşaqsan. O biri tərəfdən ürəyini xarab etmək istəmirdim. Dəvlərin əlindən qız almaq çətin məsələdi, onlar adam əti yeyirlər. İndi bacını çoxdan yeyiblər.

Aygır Həsən dedi:

– Ana, qorxma, mən gedib onların başlarına elə oyun gətirəcəyəm ki, bütün dünyada söylənsin.

Bu söhbətdən sonra Ayğır Həsən dəmirçi dükanına gəlib özünə bir gürz qayırdırdı ki, başının böyüklüyü bir dağ qədər... Gürzü götürüb evə gəldi, dedi:

– Ana, mənə yol azuqəsi hazırla, sabah gedəcəyəm. Ya görək öləm, ya da bacım Reyhan harda olsa, tapıb gətirəm.

Gülcahan yalvarıb dedi:

– Oğul, gəl getmə. Devlər səni həlak edərlər, mənim başıma daş salarlar.

Nə qədər dedisə, Ayğır Həsəni yola gətirə bilmədi. Axırda tədərük görüb, çörək bağladı. Səhər olcaq Ayğır Həsən anası Gülcahanla öpüşüb xudahafızlaşdı, üz biyabana qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gördü ki, biyabanda bir nəfər adam hər qolunda bir dəyirman daşı ceyran qovub tutur. Ayğır Həsən buna yaxınlaşıb salam verdi. O adam Ayğır Həsənin salamını aldı. Ayğır Həsən dedi:

– Biz yay-oxla ceyran qovub vura bilmirik, bunun qoçaqlığına baxırsanmı? Hər qolunda bir dəyirman daşı ceyran qovub tutur. Bu nə sirdi?

O adam dedi:

– Qoçaq mən deyiləm, qoçaq Ayğır Həsəndi. İnanmırsan gəl gülüşək.

Ayğır Həsən razı oldu. Bunlar hər ikisi meydana atılıb, güləşməyə başladılar. Elə hücumla güləşirdilər ki, bir-birini çəkəndə dizləri kotan kimi yeri qazırdı. Axırda Ayğır Həsən cana gəldi, qüvvətini qollarına yığıb, bir həmlədə onu yerdən götürüb, başı üstündə dolandırdı, arxası üstündə yerə vurdu. Öldürmək istəyəndə bu adam dedi:

– Məni öldürmə, gəl yoldaş olaq. Sənə köməyim dəyər, adım da Cahankeşdi.

Ayğır Həsən dedi:

– Yox, yoldaş olmayaq, qardaş olaq.

Hər ikisi qardaş olub, şad-xürrəm bərri-biyabana üz qoydular. Nagah gördülər ki, bir adam taza dağı yerindən götürüb köhnə dağın üstünə qoyur. Hər iki qardaş bu adamın yanına gəldilər, salam verib, özlərini ona tanış verdilər. O şəxs salamı alıb, əsil-nəcabətini onlara nişan verdi.

Ayğır Həsən irəli gəlib dedi:

– Biz bir parça daşı yerdən götürə bilmirik. Bunun qoçaqlığına baxırsanmı, bir dağı götürüb o biri dağın üstünə qoyur.

O adamın da adı Fəzahir idi. Fəzahir dedi:

– Qoçaq mən deyiləm, qoçaq atdan olan Ayğır Həsəndi. İnanmırsan gəl güləşək.

Güləşməyə hər ikisi razı oldu. Bir-birinin kəmərlərindən tutdular, o biri gün günortaya qədər güləşdilər. Fəzahir bir acıqlı nəərə çəkib Ayğır Həsənin kəmərinə tutdu, götürüb, yerə elə vurdu ki, Ayğır Həsən boğazına qədər yerə batdı. Ayğır Həsən sıçrayıb torpaqdan çıxdı. Fəzahirə elə bir gürz vurdu ki, huşu başından getdi. Ayğır Həsən istədi onu öldürsün, Fəzahir dedi:

– Məni öldürmə, yoldaş olaq, sənə köməyim dəyər.

Ayğır Həsən dedi:

– Yoldaş yox, qardaş olaq.

Bunlar qardaş oldular. Hər üç qardaş yola düşüb bərri-biyabana üz qoydular. Bu minvalla otuz doqquz gün, otuz doqquz gecə yol getdilər. Axırda bir elə məkana çıxdılar ki, ora həm ağaclıq, həm də otluq idi. Bu üç qardaş bu məkana çox səfahı görüb burada qalmaqı məsləhət bildilər. O gündən orada bir çadır qurub, ceyrandan-zaddan ov edib dolanırdılar. Hər gün bunların birisi çadırdə qalıb çörəkdən-xörəkdən hazır edərđi. Qalanı isə ova gedərđi, axşam da qayıdardı. Bunlar burda keflə ömür keçirsin, gəl sənə xəbər verim Bərdan şəhərində Məhəmməd xanla Qəzənfər xandan.

Qəzənfər xanın Xavər və Zivər adlı iki qızı var idi, dünyada misli-bərabərləri yox idi. Qardaşı Məhəmməd xanın da Güləndam adlı bir qızı var idi. Baxan deyərđi bir də baxım. Allahın kərəmi cusa gələndə yaratmışdı. Bu qızların hər üçü ağ gün içərisində böyüyüb, on yeddi yaşa çatmışdılar. Günlərin bir günündə Xavər, Zivər və Güləndam başında qırx incəbelli qız Qəzənfər xanın nərgiz bağına səyahətə çıxmışdılar. Bağda gəzib seyr edirdilər. Birdən üç dev havadan bunların yanına düşdü. Qızlar bu devləri görən kimi hamısı bihuş olub yerə yıxıldılar. Devlər o saat hərəsi qızın birini çiyinə alıb havaya qalxdılar. Bir azdan sonra zülmət quyusuna yetişib, qızların hərəsini bir zərrin taxt üstünə qoydular. Üzlərinə güləb səpib, özlərinə gətirdilər. Devlər qızları çox kefsiz, qorxulu görüb dedilər:

– Ey nəzərinlər, qorxmayın, biz sizi öldürməyə gətirməmişik. Sizi sevir gətirmişik. Heç xofa düşməyin.

Güləndam özüne toxtaqlıq verib dedi:

– Bəs nə üçün gətirmişsiniz?

Devlər dedilər:

– Bilin və agah olun, biz zülmət dünyasının padşahının oğlanlarıyıq. Atamız bizə devlərdən qız almaq istədi. Biz qəbul etməyib dedik ki, gərək bəni-adəm qızları ala. Atamızın acığı tutub bizi sürgün elədi. Biz həmin gündən, zülmət dünyasından işıqlı dünyaya yol olan bu zülmət quyusunda yaşayırdıq. Biz bu gün də işıqlı dünyaya çıxıb özümüze qız axtarırdıq ki, qəzadan siz nazəninlərə rast gəldik. İndi sizi özümüze arvad gətirmişik. Bizdən qorxmayın.

Qızlar bildilər ki, devlərin əlindən ağlamaqla, sıtqamaqla qurtarmaq olmaz, ancaq burda hiylə lazımdı. Odur ki, hər üçü sözü bir yerə qoyub, dedilər:

– İndi ki, siz bizə aşıq olub, özünüze arvad gətiribsiniz, biz də qəbul edirik. Bu şərtlə ki, gərək bizə elə toy edəsiniz ki, dünyada görünməmiş ola. Bizə zər-zibadan, xaradan paltar almalısınız, evimizdə olan dövlət, hamının evindən çox olmalıdı. Çünki biz xan qızlarıyıq, həmişə var-dövlət içərisində böyümüşük. Baxırıq, sizin evinizə, bu üç taxtdan başqa heç bir şey yoxdu.

Devlər qüvvətdən çox, ağıldan az olarlar. Qızların felinə uyub dedilər:

– Ey nazəninlər, şərtinizə razıyıq. Az zaman içərisində bu quyunu dövlətlə, qızılla doldurarıq. Sizə elə bir toy edərək ki, dünyada edilməmiş olar.

Bu devlərin bəzisi böyük, bəzisi xırda idi. Ancaq hansı böyük, hansı kiçik olması məlum deyildi. Qızlar onlardan xəbər aldılar:

– Siz qocalırsınızmı?

Devlər dedilər:

– Biz bəni-insan kimi qocalmırıq. Bizim ölümümüz Süleyman peyğəmbərin hökmü ilədi. İndi biz böyük qardaşımızı sizin yanınızda qoyub, mal-dövlət gətirməyə gedirik.

Qızlar baxdılar ki, onların yanında qalan devin boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışdı.

Dedilər:

– Çox yaxşı oldu. Bu balaca kişi bizə nə edəcək, hər nə kefirmiz istəsə edərək.

Bu üç dev zülmət dünyasına üz qoyub, mal-dövlət hazır etməyə başladılar. Bir az sonra qızlara zər-zibadan o qədər paltar gətirdilər ki, həddi, hesabı olmadı. Bundan başqa çoxlu qızıl, gümüş də gətirdilər. Gətirdikləri şeyləri qoyub genə də mal-dövlət gətirməyə uzaq səfərə

çıxdılar. Devlər mal-dövlət toplamaqda, qızlar zülmət quyusunda yaxşı paltar geyib, yaxşı yemək yeyib, ömür sürməkdə olsun, indi sizə boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış devdən xəbər verim.

Boyu bir qarış saqqalı yeddi qarış dev qardaşları gedəndən sonra, həmişə zülmət quyusu ilə işıqlı dünyaya çıxıb əlinə düşəndən çalıb-çapıb yenə qayıdardı qızların yanına. Günlərin bir günü genə işıqlı dünyaya çıxmışdı. Qəzadan güzarı Aygır Həsəngilin çadırına düşdü. Gördü ki, burda yaxşı xörək bişirirlər. Yaxına gəlib dedi:

– Ey bəni-adəm, xörəkdən bir qədər də ver mən yeyim.

Bugünkü növbət Fəzahirin idi. Gördü ki, bunun boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışdı, dedi:

– Ey ifritə, sən hara, bura hara? Tez buradan get, yoxsa səni iki parça edərəm.

Dev bir söz demədi. Saqqalından bir tük çəkdi, Fəzahirin əl-ayağını bağlayıb, üstündə oturdu, xörəyi tamam yedikdən sonra havaya qalxdı, zülmət quyusuna gəldi. Hannan-hana Fəzahir durub, nə qədər axtardı, kimsəni tapmadı. Axırda kor-peşman çadırdı oturdu. Aygır Həsənlə Cahankeş evə gəlib gördülər ki, xörək-zad yoxdu, səbəbini soruşdular. Fəzahir danıb dedi:

– Əti ocağın üstünə asdım, qovrulana qədər su gətirməyə getdim. Qayıdanda gördüm ki, qovurma aşıb ocağa tökülüb, tamam yanıb.

Bəli, bu axşam qardaşlar birtəhər dolandılar. Sabah olanda Cahankeşi yemək hazırlamağa qoyub, o biriləri ova getdilər. Cahankeş xörəyi hazır etmişdi, gördü ki, boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış bir adam içəri girib dedi:

– O xörəkdən bir az mənə ver, yeyim.

Cahankeş gec tərpəndi. Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış saqqalından bir tük çəkib Cahankeşin əl-ayağını bağladı, üstündə oturub xörəyi yedi, sonra çıxıb getdi. Cahankeş qaldı məəttəl. Axşam qardaşlar gəlib gördülər ki, xörək yoxdu. Səbəbini soruşdular. Cahankeş utanıb boynundan atmağa çalışdı. Fəzahir dedi:

– Qardaş, utanma, sənin başına gələn oyun mənim də başıma gəlib. Cahankeş dedi:

– O nə oyundu?

Fəzahir dedi:

– Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış dev saqqalının tükü ilə əl-qolumu bağlayıb, xörəyi alıb yedi.

Cahankeş də boynuna aldı. Əhvalatı Ayğır Həsənə nağıl elədilər. Ayğır Həsən əhvalatdan baxəbər olub dedi:

– Nə üçün utanırsınız? Devlərdə sehr-cadu çox olar. İndi sabah siz ova gedin, gəlib görərsiniz, mən onun başına nə oyun gətirəcəyəm.

Səhər olan kimi Cahankeşlə Fəzahir ova getdilər. Ayğır Həsən xə-rəyi günortaya kimi hazır edib, yoldaşlarını gözləyirdi. Bir də gördü ki, budu, boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış gəlir. Bu Ayğır Həsəndən xə-rək istədi. Ayğır Həsən vermədi. Dev saqqalından bir tük çəkib, is-tədi Ayğır Həsənin əl-qolunu bağlasın, xə-rəyi yesin. Ayğır Həsən tez yerindən qalxıb boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarışın saqqalından tutub göydən asdı. Ayğır Həsən xə-rəyə baxmağa gedəndə, dev çapaladı, onun saqqalı dibdən qopub dirəkdə qaldı, özü də kor-peşman saqqalı-nın qanı axa-axa zülmət quyusuna gəldi.

Qızlar gördülər ki, devin yeddi qarış saqqalı dibdən qopub, özü də al qan içindədi. Ondan soruşdular: Bu nə işdi başına gəlib?

Boyu bir qarış, saqqalı yeddi qarış əhvalatı qızlara nağıl elədi. Qız-lar batində şad olub dedilər:

– Ey Allah, özün rəhm et! Bəlkə bu devi qanına boyayan bizi də zülmət dünyasından xilas edib, işıqlı vətənimizə apardı.

Üzdən qəmgin olub, devin yarasını sarıyıb yatırdılar.

Eşit Ayğır Həsəndən. Ayğır Həsən xə-rəyə baxmaqdan geri qayı-dıb ha axtardı, devi tapmadı. Gördü ki, saqqalı qopub ağacda qalıb, amma özü qanı axa-axa gedib. Dedi:

– Eybi yoxdu, sabah yoldaşlarımla onu izləyib, harda olsa taparam.

Axşam qardaşları gəlib gördülər ki, xə-rək hazırdı. Bunların başına oyun gətirən devin saqqalı Ayğır Həsənin yanındaı. Çox şad olub de-dilər:

– Ey pəhləvan, o devi nə cür həlak etdin?

Ayğır Həsən əhvalatı nağıl edib dedi:

– Gərək sabah onun izi ilə gedib, harda olsa tapıb öldürək. Yoxsa onun yoldaşları bu işi bilsələr, bizi qırarlar.

Hər üçü razı oldular, çörək yeyib, yatdılar. Sabah olan kimi hər üç pəhləvan yola düşüb, qanın rəddi¹ ilə düz zülmət quyusunun başına gəldilər. Gördülər ki, dev qanı axa-axa gəlib bu quyuya girib. Ayğır Həsən dedi:

¹ İz

– Qardaşlar, yəqin burda bir sirr var. Gərək nə olur olsun, bu quyuya girək.

Qardaşlar razı oldular. Fəzahirlə Cahankeş kəmənd hazır edib dedilər:

– Yaxşı, razıyıq. Allah bizə yar olsun.

Ayğır Həsən kəməndi Fəzahirin belinə bağlayıb quyuya salladı.

Fəzahir dedi:

– Qardaş, getmək mümkün olmasa, yandım deyəcəyəm, məni yuxarı çəkərsiniz.

Bunlar yaxşı deyib, Fəzahiri zülmət quyusuna salladılar. Bir qərdədən sonra Fəzahir qışqırdı:

– Ay aman, yandım!

Onu geri çəktilər. Ondan sonra Cahankeşi quyuya salladılar. Bu da qışqırdı:

– Ay aman, yandım!

Bunu da geri çəktilər. Ayğır Həsən dedi:

– Məni quyuya sallayın, nə qədər “yandım” desəm, geri çəkməyin. Bəli, Ayğır Həsəni quyuya salladılar. Nə qədər “yandım” dedi, geri çəkmədilər. Axırda Ayğır Həsən zülmət quyusunun dibinə çatdı. Özü də demişdi ki, quyunun dibinə çatanda kəməndi bir dəfə tərpedəcəyəm. O zaman kəməndi geri çəkərsiniz.

Ayğır Həsən quyunun dibində bir tərəfə getdi, gördü ki, bir ev var. İçəri girib baxdı ki, elə həməən dev də burdadı. Ona bir gürz vurub, cəhənnəmə vasil elədi. Qızları gördü. Onların yanına getmək istəyəndə qapı açıldı, bir nahamvar dev içəri girdi. Ayğır Həsən bunu görcək fürsət verməyib ona elə bir qılınca vurdu ki, dev iki parça oldu. Bunun dalınca iki dev qardaş daxil oldu. Ayğır Həsən qılınca dolub hər ikisini öldürdü. Bundan sonra qızların yanına gəlib bu sirri onlardan soruşdu. Qızlar Allaha şükür edib, həmi öz əhvalatlarını, həmi də devlərin əhvalatlarını Ayğır Həsənə, mən sizə söylədiyim kimi, nağıl elədilər. Sonra Ayğır Həsən bacısı Reyhanı bunlardan soruşdu. Onlar dedilər:

– Bilmirik.

Ayğır Həsən qızları götürüb quyuya gəldi. Ayğır Həsən Xavərlə Zivəri bir kəməndə bağladı, qardaşları çəktilər. Sonra devlərin maldövlətini, cavahiratını çıxartdı... Axırda Güləndamı çıxartmaq istədikdə qız dedi:

– İnsan övladına etibar yoxdu. Necə ki, görürsən, mən misilsiz gözələm. Qorxuram kənara çıxanda mənə aşıq olub ipi kəsib səni quyuda qoyalar. Qabaqca sən çıx, sonra məni çəkərsən.

Ayğır Həsən dedi:

– Elə şey olmaz, mən onlara inanıram.

Güləndam dedi:

– Mən bilirəm, dediyim olacaq. İndi kef sənindi, nə eləyirsən, elə. Şər deməsən xeyir gəlməz, sənin kəməndini kəsib, quyunun dibinə salsalar, onda sən zülmət dünyasına düşəcəksən. Haman zülmət dünyası ilə üç gün yol gedərsən. Dördüncü gün bəni-insanların ölkəsinə çatacaqsan. Zülmət dünyasından olan bəni-insanların padşahı Mürsəl padşahdı. Bəlkə ondan sənə nicat oldu.

Qız sözün tamam eləyən kimi Ayğır Həsən ipi tərپətdi. Qardaşlar qızı yuxarı çəkib gördülər, bu qız deyil, xalis mələkdı. Fikirləşdilər ki, Ayğır Həsən çıxsadı, bu qızı özünə götürəcəkdir. Bəli, növbə Ayğır Həsənə gələndə ipi kəsib, onu quyunun dibinə saldılar. Güləndam bunu belə görüb qızlara dedi:

– İndi ki, belə oldu, hiylə ilə dolanıb bunların başına oyun gətirməliyik. Hankı qız mənim sözümdən çıxsadı onu öldürəcəyəm.

Bəli, qızları götürüb çadırlarına apardılar, dedilər:

– Yeriniz yaxşıdırımı? Nə vaxt toyumuzu edək?

Qızlar dedilər:

– Yaxşı yerdı. Bir neçə il dolanaq, sonra atamızın yanına gedib, toyumuzu edərik.

Hamısı qəbul edib, orada qalası oldular.

O biri yandan Ayğır Həsən quyunun yarısından yerə düşüb bihuş oldu. Bir qədərdən sonra huşa gəlib, üz qoydu getməyə. Üç gün, üç gecə yol gedib qaranlıq dünyanın lap ortasına çıxdı.

Ayğır Həsən gəzə-gəzə gedib bir qarının qapısına çıxdı, dedi:

– Qarı nənə, Allah qonağı saxlarsanmı?

Qarı onu qonaq saxladı. Axşam gördü ki, qarı ağlayır. Soruşdu:

– Qarı nənə, niyə ağlayırsan?

Qarı dedi:

– Qadan alım, bir bulağımız var idi, qabağını bir əjdaha kəsib suyunu içir. Hər həftə əjdahanın ağzına bir qız atırıq, başı qızı yeməyə qarışır, bir az su götürürük. Mürsəl padşahın gözünün ağı-qarası bir qızı var, sabah onu əjdahanın ağzına atacaqlar. Onun üçün ağlayıram.

Ayğır Həsən dedi:

– Qarı nənə, mən sabah əjdahanı öldürüb, sizi zülmədən xilas edəmə.

Bəli, sabah açıldı. Şah qızı Dilşadın əlinə bir qab xörək verib, əjdahaya tərəf göndərdilər. Ayğır Həsən qızın əlindən xörəyi alıb, sonra əjdahaya elə bir güz vurdu ki, o saat öldü.

Bəli, oğlanı təntənə ilə Mürsəl şahın yanına apardılar. Mürsəl şah Ayğır Həsənə dedi:

– Oğlan, sən bizim eli susuzluqdan xilas edib, əjdahanı öldürmüşsən. İndi məndən nə xələt istəyirsən?

Ayğır Həsən dedi:

– Şah sağ olsun, səndən heç zad istəmirəm. Məni işıqlı dünyaya çıxart.

Mürsəl şah o saat barigahda olan zümrüd quşunu çağırıb dedi:

– Bu oğlanı işıqlı dünyaya çıxardarsan.

Zümrüd quşu oğlanı götürüb havaya qalxdı və mənzil kəsib işıqlı dünyaya çıxartdı. Zümrüd ondan ayrılmaq istəyəndə Ayğır Həsən dedi:

– Ey Zümrüd, çox yerlər görmüşsən. Mənim bacımın yerini bilir-sənsə, Allah xatirinə mənə söylə.

Zümrüd dedi:

– Ey pəhləvan, sənin bacın Qülzəmi-Qaf padşahının oğlunun əlindədi. Qız on yeddi il ondan vaxt almışdı. İndi vaxtları tamamdı. Dev ona toy edəcək.

Ayğır Həsən çox şad oldu. Zümrüddən ayrılıb dedi:

– Əvvəlcə gedim, namərd yoldaşlarımı öldürüm, sonra bacımı xilas etməyə gedim.

Ayğır Həsən yola rəvan olub düz çadırlarına gəldi, gördü ki, Cahankeşlə Fəzahir kefdədilər. O saat qılıncı çəkib, onların hər ikisini öldürdü. Qızları götürüb, öz şəhərlərinə getdi. Qızları orada qoyub, özü bacısını xilas etmək üçün yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, ta gedib Qülzəmi-Qafa çıxdı. Qülzəmi-Qaf padşahının oğlu onun qabağına çıxdı. Ayğır Həsən qırx gün, qırx gecə dava edib, devi öldürdü, tilsimini dağıtdı. Gəzib bacısı Reyhanın mənzilini tapdı. Amma bacısını apara bilmədi, sirri bacısından soruşdu. Reyhan dedi:

– Qülzəmi-Qaf məni tilsimə salıb. Onu öldürməsən, məni apara bilməzsən.

Ayğır Həsən soruşdu:

– O hardadı?

Reyhan dedi:

– Qırxıncı otaqdadı.

Ayğır Həsən qırxıncı otağa gedib dev padşahını öldürdü. Sonra bacısının yanına gəlib qiymətdən ağır, vəznə yüngül şeylərdən götürüb yola düşdülər, gəlib şəhərlərinə çatdılar.

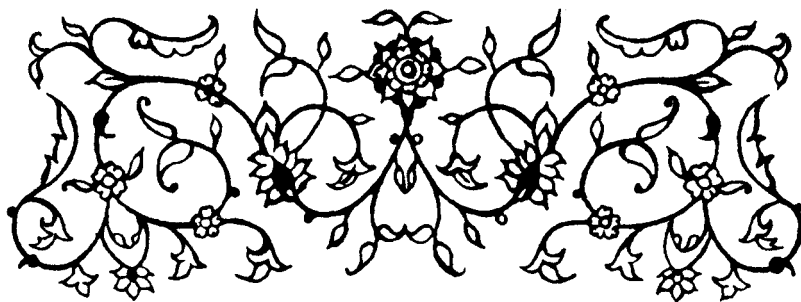
Ayğır Həsən Güləndama qırx gün, qırx gecə toy, edib öz şəhərlərinə getdi. Anası ilə görüşdülər, öpüşdülər. Bir müddət sonra Bahadır öz nişanlısı Reyhana elçi göndərdi. Ayğır Həsən elçini geri qaytarıb dedi:

– Mənim yüz it küçüyüm olsa, birini sən kimi biqeyrətə, qorxağa vermərəm. Get özünə bab tap.

Ayğır Həsən bacısını bir qeyrətli oğlana verdi.

Onlar şad-xürrəm ömür sürüb, dövrən keçirdilər.

KEÇƏL

Biri var idi, biri yox idi, bir qarı var idi. Bu qarının gözünün ağı-qarası bir keçəl oğlu var idi. Qarının keçəl oğlu camaatın buzovunu otarardı.

Bir gün Keçəl buzovları yığıb otarmağa aparmışdı. Buzovları bir göy çəmənlikdə otarırdı. Bir də gördü ki, göyün üzünü bulud aldı, yağış yağmağa başladı. Keçəl o saat paltarını soyunub bir daşın altında gizlətdi. Bərk yağış yağdı. Yağış kəsəndən sonra Keçəl paltarını daşın altından çıxardıb geydi.

Eşit şeytandan. Şeytan adam paltarında gəzirdi. Onun güzarı keçəlin yanına düşdü. Gördü keçəlin paltarı qupqurudu, heç islanmayıbdı.

Şeytan təəccüb eləyib Keçəldən soruşdu:

Ay, Keçəl, bu yağışda sən paltarın niyə islanmayıb?

Keçəl cavab verdi:

– Bunun əməli var, eləyirəm, paltarım islanmır.

Şeytan dedi:

– Keçəl, gəl onu mənə öyrət.

Keçəl dedi:

– Sən mənə bir yaxşı əməl öyrət, mən də onu sənə öyrədim, əvəz-əvəzi olsun. Şeytan dedi:

– Ay Keçəl, mən sənə nə əməl öyrədim?

Keçəl dedi:

– Sən mənə elə əməl öyrət ki, oxuyub hər kəsə üfürsəm, yerə, divara yapışsın.

Şeytan istədi onu aldatsın, dedi:

– Əvvəlcə sən fənd-fəlini öyrət, sonra da mən öyrədim.

Keçəl dedi:

– Aldada bilməzsən. Əvvəl sən öyrədəcəksən, sonra da mən.

Bir az cəhl çəkəndən sonra, şeytan razı oldu, yapışdırmaq əməlini ona öyrətdi, dedi:

– Di, sən öyrət!

Keçəl dedi:

– İndi bu saat öyrədim. Qardaş, gördün ki, göyə bulud gəldi, yağış havası var, o saat paltarını soyun, bir daşın altında, ya kahada gizlə, yağış kəsəndən sonra genə əyninə gey.

Şeytan dedi:

– Sənin əməlin elə bu idi?

Keçəl dedi:

– Bəli, bundan yaxşı əməl olmaz.

Şeytanla Keçəl başladılar dava eləməyə. Bayaq əldən Keçəl çomağı çəkib şeytanın üstünə cumdu. Şeytan işi fırıq görüb qaibə çəkildi.

Keçəl çox peşman olub, öz-özünə dedi ki, ay dadi-bidad, mən nəhaq yerə ondan çox əməllər öyrənmədim.

Bəli, peşmançılıq fayda verməz.

Axşam oldu. Keçəl buzovu yığıb oynaya-oynaya evlərinə gəldi. O saat qarı nənəsinin üzünə dirənib dedi:

– Gedib xanın qızını mənə alarsan.

Nənəsi dedi:

– Ay oğul, xan qızını sənə verməz. Bu sövdadan əl çək.

Keçəl çomağı çəkib dedi:

– Deyəsən mənimlə örkən üstündə darı sərirsən. Sənə deyirəm, get, get!

Qarı çar-naçar gedib, xanın elçi daşının üstündə oturdu. Xan bir adam göndərüb dedi:

– Get, gör, qarı yəqin pay istəyir, ver getsin.

Qarının yanına gedib, ona pay vermək istədilər.

Qarı dedi:

– Mən pay almağa gəlməmişəm. Mənim ölmüş oğlum Keçəl xanın qızını istəyir. Ona elçiliyə gəlmişəm.

Adamlar geri qayıdıb xana dedilər:

– Bəs Keçəl sənin qızını istəyir. Nənəsi elçiliyə gəlibdi.

Xan onu rədd eləmək üçün dedi:

– Keçəl gedib dağlardan mənə göy muncuq tapıb gətirsin, qızımı ona verim.

Qarı qayıdıb oğluna dedi:

– Ay Keçəl, səni görüm yerə girəsən. Buzovu buraxdın, xanın qızını istədin. Xan səni gedər-gəlməz yola göndərir.

Keçəl dedi:

– Ay nənə, de görüm, mənə hara göndərir?

Qarı dedi:

– Belə tilsimli dağlara, göy muncuğa... qandın?

Keçəl dedi:

– Nənə, mən göy muncuğa gedəcəyəm. Mən gəlincə kəndin buzovunu sən otararsan.

Nənəsi qorxusundan razı oldu. Keçəl çomağını da götürüb fişdırıq çala-çala üz qoydu dağlara tərəf getməyə. Keçəl çox gəzdi, dolandı, axırda göy muncuğu tapıb evlərinə gətirdi, dedi:

– Nənə, göy muncuğu apar, xana ver, qızını mənə al.

Nənəsi göy muncuğu götürüb genə gəldi, elçi daşının üstündə oturdu.

Xan adam göndərdi ki, gedin, görün qarı indi nə deyir. Gəlib gör-dülər ki, qarı göy muncuğu gətirib. Xana xəbər apardılar:

– Bəs nə durmusan? Keçəl göy muncuğu gətirib.

Xan başın tutub dedi:

– Vəzir, bir tədbir, qız əldən getdi.

Vəzir dedi:

– Nə tədbir, onu elə yerə göndər ki, gedib geri qayıtmasın.

Bəli, Keçəli xanın hüsuruna gətirildilər. Keçəl xidmət məqamında dayanıb dedi:

– Xan, mənim üçün qulluq.

Xan dedi:

– Keçəl, bir söz demirəm, qızı sənə verirəm. Ancaq bu şərtlə ki, dünyada mənim qızıma layiq bir şey var, gərək onu gətirəsən.

Keçəl dedi:

– O nədir?

Xan dedi:

– Uzaq cəzirədə bir bulaq var. Bu bulağın başında bir əjdaha var. O əjdahanın ağzında bir ləl var. Gərək gedib o ləli qızıma gətirəsən.

Keçəl əlini gözünün üstünə qoyub qapıdan çıxdı. Bərkitti çarıqların dabanın, qırdı yerin damarın, günə bir mənzil gedib bir şəhərə

çıxdı. Keçəl bu şəhərdən bir put qır, bir put da köhnə çaxır aldı. Bunları götürüb, uzun mənzil kəsəndən sonra gedib əjdaha olan yerə çatdı. Əjdahanın adəti idi, hər günorta çıxıb səyahətə gedərdi. Əjdaha yox idi. Keçəl o saat bulağın gözünü qır ilə möhkəm sıvadı, hovuzunu da boşaldıb içinə çaxır tökdü. Sonra da özü qaçıb kənarda gizləndi. Əjdaha çox susamışdı. Yetirib çaxırdan doyunca içdi. O saat məst olub yerə yığıldı. Keçəl qılincını sivirib əjdahanı öldürdü, ləli onun ağzından çıxartdı. Sonra əjdahanın başını kəsib götürdü, daban aldı bir baş xanın yanına. Xan genə vəzir, vəkili yığıb dedi:

– Eviniz yıxılsın, Keçəl bu ölümdən də qurtardı. İndi tədbir tökün, onu elə yerə göndərək ki, getsin, tay gəlməsin.

Vəzir dedi:

– Keçəli göndərin qırx dev tilsiminə. O qırx devin əlində elə bir nar var ki, hər kəs bir dənəsini yesə, on beş yaşında gözəl oğlan olar. Deyərsən get o nari gətir.

Xan bu tədbirə afərin deyib, Keçəli yanına dəvət eləyib dedi:

– Gərək gedəsən qırx dev tilsiminə, Devlərin əlində bir cavanlıq nari var, onu gətirərsən, sonra qızımı sənə verərəm.

Keçəl kor-peşman evlərinə gəlib, çörəkdən-zaddan götürüb yola düşdü. Çox böyük çətinlikdən qırx devin tilsiminə gəldi. Qırx dev qırx günün yuxusuna getmişdi. Keçəl o yana-buyana baxıb, saçlarından asılmış bir gözəl qız gördü. İrəli gedib saçlarını açıb, qızı yerə qoydu.

Qız Keçələ dedi:

– Ey, Keçəl, bura devlərin məkanıdır, onlar yatıblar, indi durub səni öldürəcəklər.

Keçəl dedi:

– Ey nəzinin sənəm, qorxma. Bu, devlərin hamısını mən öldürəcəyəm.

Qız dedi:

– Ey Keçəl, bu devlərin canı o şüşədədir. Kim onu bir oxla vursa, hamısı qırılar. Vura bilməsə, daş olub yerə yapışar.

Keçəl bu sözü eşidən kimi dizini yerə söykədi, oxu çilləyə mindirib atdı. Ox yaydan qurtaran kimi şüşənin ortasından dəydi... Bərk şaq-qıltı, gurultu qopdu, devlərin hamısı cəhənnəmə vasil oldu. Keçəl baxıb gördü, göy şaqqalandı, bir nəriltili eşidildi. Qızdan soruşdu:

– O nədi?

Qız dedi:

– Ey oğlan, bil və agah ol, bu devlərin sehrkar anasıdır. Bizi parça-parça edəcək. Tez gəl burdan qaçaq.

Qız Keçəllə bərabər bir daşın yanına gəldi, bir dua oxuyub daşa üç dəfə çubuqla vurdu. Bu zaman bir qəmər ülgə kişnəyə-kişnəyə çıxıb, qızın bərabərində dayandı. Oğlan soruşdu:

– Bu nə atdır?

Qız dedi:

– Bu devlərin nənələri minən atın balasıdır. Mən devlərdən bunun yerini öyrənmişəm. Min qaçaq, qurtarsa bizi bu qurtaracaq.

Keçəl narı da götürüb atın belinə sıçradı, qızı tərkinə aldı. At yel kimi uçmağa başladı. Bir zaman sonra qız dedi:

– Keçəl, gör daldan nə gəlir?

Keçəl geri baxıb dedi:

– Xanım, qara duman gəlir.

Qız dedi:

– Bərk sür.

Keçəl genə atı qamçıladi. Bir müddət gedəndən sonra qız dedi:

– Keçəl, bax, gör indi nə gəlir?

Keçəl geri baxıb dedi:

– Xanım, boran, tozanaq gəlir.

Qız dedi:

– Bərk sür!

Bunlar yenə bir müddət getdilər. Qız genə Keçəldən soruşdu:

– Bax, gör indi nə gəlir?

Keçəl baxıb dedi:

– Xanım, bir gün doğdu ki, bütün qara dumanı, boranı qovdu.

Qız dedi:

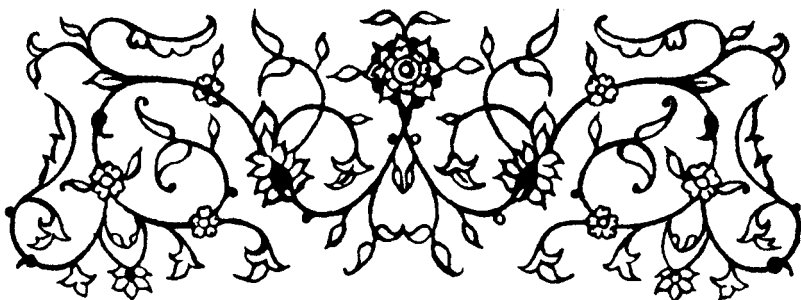
– Keçəl, atı yavaş sür, tay ölümdən qurtardıq. Bəli, bunlar gəlib evə çıxdılar. Keçəl narı xana aparmaq istəyəndə qız verməyib, ona oxşar bir nar verib dedi:

– Bunu apar, onu özümüz yeyərik.

Keçəl narı aparıb xana verdi. Xan şərtinə əməl etmədi; qızı vermədi. Keçəl o saat şeytandan öyrəndiyi sehiri oxuyub xanı, vəzirini, vəkilini bir-birinə yapışdırdı. Xan qızı gəlib yalvarıb dedi:

– Bunları azad elə, sənə gedərəm.

Keçəl bir dua oxuyub onu da atasına yapışdırdı. Narı kəsib qızla yedilər, oldular on beş yaşında cavan. Keçəl özünə qırx gün, qırx gecə toy elədi, gətirdiyi qızı aldı, keflə, damaqla yaşayib ömür sürdülər.

QUŞ DİLİ BİLƏN İSGƏNDƏR

Biri vardı, biri yoxdu, Allah vardı, şəriki yoxdu. Bir naxırçı, bir cə də oğlu vardı ki, adına İsgəndər deyərtilər.

Naxırçının arvadı öldü, bir ayrı arvad gətirdi. Bu zaman İsgəndər altı yaşındaydı, amma çox ağıllı, fərasətli bir oğlandı. İsgəndər hər bir quşun dilini bilirdi, dedikcə də göyçək, padşahyana bir uşaqdı. Bunların evlərinin qabağında bir bağçaları vardı. Bir gün ögey ana həmənl bağçada qazan asıb paltar yuyurdu. İsgəndər çör-çöp yığıb ocağa qoyur, analığına kömək eləyirdi. İsgəndər baxıb gördü ki, bir bülbül oxuyur, ayrı bir bülbül də deyir:

– Ay bülbül, bir vaxt gələcək, İsgəndər bu şəhərin padşahı olacaq, bu bağçaya qonaq gələcək, həmənl bu analığı onun qabağına xörək gətirəcək.

İsgəndər güldü. Arvadın bunun gülməsinə acığı tutdu, ocaqdan bir kösöv götürdü. İsgəndəri vurub dedi:

– Nəyə gülürsən? Koram, şiləm, keçələm? Yaxşı, nəyimə gülürsən?

İsgəndər dedi:

– Ay ana, vallah, sənə gülmürəm. O bülbül oxuyub deyir ki, İsgəndər bir vaxt bu şəhərin padşahı olacaq, bu bağçalarına qonaq gələcək, analığı da bunun qabağına xörək gətirəcək. Mən də ona gülürəm.

Arvad təzədən başladı onu döyməyə, dedi:

– Sən nəsen ki, şəhərə padşah olasan, mən də sənə xörək gətirəm. Gör sənin başına nə gətirəcəyəm.

Axşam kişi naxırdan gəldi.

Arvad dedi:

– Bax, sənə deyirəm, İsgəndəri bu gecə öldür, ya da bu torpaqdan rədd elə. Elədin, elədin, eləmədin səndə oturmayaçağam.

Kişi nə qədər minnət, sünnət elədi, arvad razı olmadı. Əlacı kəsilib İsgəndərə dedi:

– Bala, dur gedək.

Kişi İsgəndəri götürüb gəldi. Bazardan bir sandıq da alıb dedi:

– Bala, arvad deyir ki, gərək İsgəndəri öldürəsən, mən səni öldürməyib suya atacağam. Allah kərimdi, gəl gedək. Heç fikir eləmə.

İsgəndər dedi:

– Ata, indi ki, mənə suya atırsan, bir müşəmbə götür, sandığın ağzını müşəmbələ. Qoy sandığın içinə su dolmasın.

Kişi bir müşəmbə götürdü. Gəldilər bir dəryanın kənarına. İsgəndəri qoydu sandığa, ağzını müşəmbə ilə bağladı, ağlaya-ağlaya dəryaya saldı.

Dərya sandığı ora-bura vura-vura o vilayətdən çıxartdı. İsgəndəri su ayrı bir padşahın vilayətinə gətirdi. Burda bir torçu tor atırdı, gördü bir sandıq gəlir. Toru atdı, sandığı dəryadan çıxarıb dedi:

– Yaxşı oldu, görən hansı sövdəgərin malıdı.

Bu kişinin övladı yoxuydu, elə bir özü idi, bir də arvadı. Sandığı açıb gördü sandıqda elə bir oğlan uşağı var ki, üzünə baxanda göz qa-maşır. Uşağı durğuzub soruşdu:

– Bala, adın nədi?

İsgəndər dedi:

– Adım İsgəndərdir.

Kişi dedi:

– Allah səni mənə yaxşı yetirib, övladım yox idi.

Kişi İsgəndəri sevinə-sevinə evə gətirib dedi:

– Arvad, Allah bizə bir yaxşı oğul yetirib.

Hər üçü sevindi; arvadla kişi sevindi ki, oğlanları oldu, İsgəndər də sevindi ki, dəryadan sağ-salamat qurtardı.

Kişi gedib bazardan bir dəst padşahyana libas aldı, gətirib İsgəndəri geyindirdi, molla çağıraraq tapşırırdı ki, bu mənim oğlumdu, buna yaxşı dərs verərsən.

Molla başladı ona dərs verməyə. Gördü ki, bu uşaq elə fərasətli, elə zəhinli ki, dediyini əlbəəl götürür.

Bu məktəbdə bir Yəhya adlı uşaq vardı. İsgəndər içəri girəndə deyərtilər Yəhyadı, Yəhya girəndə deyərtilər İsgəndərdir. Bunlar o

qədər bir-birinə oxşayırdı ki, biri o birindən seçilmirdi. Bunlar siğə oxutdurub, qardaş oldular. Onların arasındakı dostluq elə böyük idi ki, bir-birini gec görəndə az qalırdılar dəli olsunlar.

Bir gün İsgəndər məktəbdən çıxanda padşahın vəziri onu gördü. Yan alıb bir az danışdırdı, gördü ki, bu çox ağıllı, mərifətli bir uşaqdı. Vəzir də İsgəndərlə siğə oxudub qardaşlıq oldu. İsgəndəri götürüb evinə apardı. Onlar xörəkdən-zaddan yedilər. İsgəndər evlərinə qayıtdı.

Axşam oldu, İsgəndər balıqçıya dedi:

– Ata, sabah mənim baxtım bir tor at, nə düşsə aparacağam vəzir qardaşıma.

Bu kişi İsgəndəri çox istəyirdi. Səhər açıldı, kişi toru götürüb, dər-yaya getdi. Toru atdı, gördü tor çox ağırdı. Çəkib gördü ki, toruna düşən bir qızıl balıqdı. Kişi öz-özünə dedi: “bizim ata-babalarımız deyirdilər ki, bu deryada qızıl balıq olmaz. Gör İsgəndər nə qədər xoş-baxtdı ki, baxtına qızıl balıq çıxdı”.

Kişi balığı da götürüb sevinə-sevinə evlərinə gəldi. Arvad bu balığı yarıb təmizlədi, xonçaya qoydu.

İsgəndər məktəbdən qayıdıb dedi:

– Ata, balığı neylədin?

Atası dedi:

– Bala, sən çox xoşbaxt adamsan. Mən yaşımdan bəri o deryada qızıl balıq olduğunu eşidib, görməmişdim. Ata-babamız da deyirdi ki, bu deryada qızıl balıq olmaz.

Səhər cümə günü idi. İsgəndərin dərsi yoxdu. O, bu xonçanı da götürüb vəzirə apardı. Vəzir baxıb gördü ki, bu bir qızıl balıqdı, dedi:

– İsgəndər, bu necə işdi? Heç mən yaşımdan bəri bu deryada qızıl balıq olduğunu eşitməmişdim.

Xörəyi yedilər, içdilər. Vəzir həmən xonçanı qızılla doldurdu, İsgəndər götürüb evlərinə getdi.

İsgəndər hər cümə axşamı atasına tapşırırdı ki, “ata, sabah mənim dərsim yoxdu, bu gün də toru mənim baxtım at. Səhər vəzirə aparacağam”. Toru da hər dəfə atanda bir qızıl balıq düşərdi. İsgəndər balığı xonçada vəzirə gətirərdi, hər dəfə vəzir onun xonçasını qızılla doldurardı, İsgəndər də qızılı götürüb atasına verərdi. Balıqçı bu qızıl-larla özünə yaxşı bir ev tikdirdi, imarət düzəltdi. Kişi öz-özünə deyirdi: “Allah sənə şükür, nə yaxşı İsgəndəri yetirdin. Adamın heç öz oğlu da belə olmaz.

Bir gün padşah divanxanada oturmuşdu ki, camaatın nə şikayəti olsa, gəlib orda padşaha desin. Bir də gördü, bir dəstə ala qarğa qapıya töküldü, qırxır eləməyə başladı. Padşah bu ala qarğaların səsindən nə şikayətə baxa bildi, nə də divan eləyə bildi. Nə qədər elədilər, ala qarğalar uçub getmədilər. Padşah divanxananı bağlayıb evinə gəldi. O gecəni yatdı, səhər durub dedi:

– Gedim divanxanaya şikayətə–zadə baxım. Divanxanaya gəlib şikayətə baxmaq istəyirdi ki, yenə həməən qarğalar tökülüb gəldilər, qırxır eləməyə başladılar.

Padşah yenə qapını bağlayıb evinə gəldi, dedi:

– Vəzir, quş adamdan qaçar. Bəs bu necə işdi, bu qarğalar niyə qaçmır?

Vəzir dedi:

– Qibleyi–aləm, yəqin şikayətləri var. Quş dilini kim bilir ki, onların dərini də bilə.

Padşah dedi:

– Bir quş dili bilən tapıb gətirərsən.

Vəzir dedi:

– Ay padşah, mən hardan bunu tapım?

Padşah dedi:

– Qırx gün sənə vaxt verirəm, qırx günəcən tapdın, tapdın, tapmadın, boynunu vurduracağam.

Vəzir bikef evinə gəlib dedi:

– Arvad, dəsmala bir az çörəkdən–zaddan bağla, gedəcəyəm qırx günün səfərinə. Qırx gündən sonra boynum vurulacaq.

Arvad dedi:

– Niyə, nə olub?

Vəzir əhvalatı arvadına söyləyib dedi:

– Nə bəda İsgəndərə deyəsən, demə. Özü də evə gələndə həmişəki qayda ilə hörmət elə.

Bunu deyib, vəzir yola düşdü.

İsgəndər yenə cümə günü bir qızıl balığı xonçada gətirib vəzirin evinə verdi. Soruşdu:

– Bəs qardaşım hanı?

Arvad dedi:

– Padşah onu qırx günün səfərinə göndərüb.

İsgəndər soruşdu:

– Nə işə gedib?

Arvad dedi:

– Bilmirəm vallah.

İsgəndər nə qədər elədi arvad demədi, onu həmişəki kimi yola saldı.

İsgəndər hər cümə onlara gəlirdi. Vəzirin haçan gələcəyini soruşurdu. Otuz doqquzuncu günün tamamında o, xonçaya bir qızıl balıq qoyub gəldi.

Vəzir də gəlmişdi. İsgəndər xonçanı verəndə baxıb gördü ki, vəzirin üzünə ölü bənizi çəkilib, soruşdu:

– Qardaş, niyə belə olmusan?

Vəzir dedi:

– Heç, bir az azarlamışam.

İsgəndərin qabağına çay, çörək gətirdilər. O, yeməyib dedi:

– Xeyr, yemərəm, gərək sənin dərđini biləm. Sən azarlı deyilsən, ayrı dərđin var. Qardaşın qardaşdan gizlin dərđi olmaz.

Vəzir nə qədər dedi ki, xörəyini ye, neyləyirsən, İsgəndər dedi:

– Xeyr, yemərəm, gərək deyəsən.

Vəzir gördü olmayacaq, dedi:

– Gündə padşahın divanxanasına bir sürü ala qarğa tökülür, qoy-murlar ki, padşah şikayətə baxa, səsləri aləmə düşür. Padşah da mənə qırx gün möhlət verib ki, gərək bir quş dili bilən adam tapasan. Mən də bütün şəhərləri gezdim, quş dili bilən tapmadım. Sabah qırx gün tamamdı, boynum vurulacaq.

İsgəndər dedi:

– Qardaş, mənə burda qoyub şəhərləri gəzirsən?

Vəzir dedi:

– Nə deyirsən!? – Sən quş dili bilirsən?

İsgəndər dedi:

– Canın üçün, quşların hamısının dilini bilirəm.

Vəzirin kefi kökəldi. Hər ikisi xörəklərini yedilər.

Səhər vəzir İsgəndəri padşahın yanına gətirdi.

Padşah dedi:

– Quş dili bilən tapdın?

Vəzir dedi:

– Bəli, bu oğlandı.

Padşah nəzər saldı, gördü bu bir padşahyana, göyçək oğlandı. İsgəndəri yanına çağırıb dedi:

– Qoçağım, quş dili bilirsənsə, gör o qarğalar nə deyir.

İsgəndər quş dilincə qarğalara dedi:

– Sakit olun!

O saat camaat gördü ki, qarğalar elə sakit oldular, ta birindən bir səs çıxmadı. İsgəndər dedi:

– Şikayətiniz nədi? Biriniz deyin.

Ana qarğa dedi:

– Bir il elə aclıq oldu ki, quşlar özlərinə dən tapa bilmədilər. Bu ata qarğa da balaları töküb mənim üstümə çıxıb getdi. Mən saxladım, böyütdüm. İndi ata gəlib ki, mən də balalara şərikəm.

İsgəndər ana qarğanın dediklərini padşaha yetirib dedi:

– Qibleyi-aləm, şikayətləri budur.

Padşah dedi:

– Balalar ana qarğanındı, ata qarğanın haqqı yoxdu, bir söz deyə bilməz.

İsgəndər padşah dediyi sözü quş dilincə bunlara dedi. Ata qarğa ağzını çevirdi bir tərəfə, çıxıb getdi. Ana qarğa da balalarını yığıb, bir tərəfə getdi.

Padşah dedi:

– Məni istəyən, İsgəndərə xələt!

Hərə İsgəndərə bir xələt verdi, İsgəndər nə ki, xələt aldı, balıqçı atasına göndərdi. Padşah dedi:

– Vəzir, bu nə bilikli oğlandı.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, gəl buna bir yüngül qulluq verək, əlimizin altında dolansın.

Padşah dedi:

– Yaxşı olar. Nə qulluğa qoyaq?

Vəzir dedi:

– Mən bir qulluq deyim, gör nə təhərdi. Gündə üç dəfə ki, qızına xörək çəkilir aparılır, qoy o xörəyi aşpazxanadan İsgəndər aparıb qıza versin.

Padşah dedi:

– Yaxşı olar.

İsgəndəri çağırıb işini dedilər. İsgəndər də razı oldu. Səhər xörəyi çəkdilər, verdilər ki, aparsın. İsgəndər xörəyi gətirdi, içəri girəndə qız bir könlüdən min könülə bu oğlana aşiq oldu.

İsgəndər xörəyi qıza verdi. Qız dedi:

– Ay oğlan, otur söhbət eləyək.

İsgəndər dedi:

– Xeyr, oturmuram.

Qız dedi:

– Aləm deyir, o qızı bir görəydik, amma sən oturub söhbət eləmək istəmirsən?

İsgəndər dedi:

– Xeyr, gedəcəyəm.

İsgəndər çıxıb getdi. Günorta vaxtı xörəyini gətirib qıza vermədi, qapının ağzında qoydu. Qız nə qədər yalvardı ki, ədə, bəri gəl, İsgəndər baxmayıb qapıdan çıxdı. Axşam yenə xörəyi gətirdi, qapının ağzında qoydu. Qız nə qədər yalvardısa, baxmayıb getdi. Beləliklə, İsgəndər həmişə xörəyi gətirib qapının ağzında qoyardı, qız nə qədər eləyərdi, o içəri girməzdi. Tamam bir ay xörək gətirib, qapının ağzına qoydu. Bir ayın tamamında İsgəndər xəstələndi, Yəhyanı yanına çağırıb dedi:

– Yəhya, mən xəstələnmişəm. Bu gündən sən padşahın qızına xörək apararsan.

Səhəri gün Yəhya İsgəndərin əvəzinə padşahın qızına xörək apardı. Yəhya xörəyi gətirəndə padşahın qızı elə bildi ki, bu İsgəndərdir, yenə dedi:

– Gəl söhbət eləyək.

Yəhya oturdu, söhbətə başladılar.

Yəhya gündə xörək aparanda söhbətin nazik yerindən başlayırdılar. On beş günün tamamında İsgəndər dedi:

– Qardaş, ta yaxşıyam. Gəl sən get işinə, xörəyi özüm aparım.

İsgəndər xörəyi aparıb yenə qapının ağzına qoydu. İstədi geri qayıtsın, qız dedi:

– Ay oğlan, elə dünən mənnən söhbət eləyirdin, bu gün sənə nə oldu?

İsgəndər o saat barmağını dişləyib dedi:

– Bəli, ta iş ayrı cür oldu.

İsgəndər vəzirin yanına gəlib özünün yalandan padşah oğlu olduğunu söyləyib dedi:

– Mən də filan padşahın oğluyam. İndi istəyirəm gedəm.

Vəzir İsgəndəri də götürüb padşahın yanına gəldi, dedi:

– Qibleyi-aləm, bu da filan padşahın oğludu, indi getmək istəyir.

Padşah dedi:

– Onda mənim qızımı alsın, mənim yerimdə şahlıq eləsin.

Nə qədər yalvardılar, İsgəndər razı olmadı. Buna bir dəst padşah-yana libas verdilər, hamama apardılar, bir dəstə qoşunla öz şəhərinə yola saldılar. İsgəndər qoşunla yola düşdü, o qədər gəldi ki, ta öz şəhərlərinə çatdı. Bu şəhərdə padşah ölmüşdü, qızı yerində padşahlıq eləyirdi.

Bu qıza xəbər getdi ki, qoşun gəlib şəhərə tökülüb. Qız adam göndərdi ki, gedin görün nə iş gəlib, bizlə davayamı gəlib, yoxsa ayrı iş gəlib. İsgəndər gələn adama dedi:

– Xeyr, heç bir iş gəlməmişəm, ayrı padşahın oğluyam, gedirəm öz yerimə.

Xəbəri qıza gətirdilər. Qız dedi ki, onda mənə qonaqdı. Gəldilər İsgəndərə dedilər ki, xanım deyir bizə qonaqdı. İsgəndər razı olub padşah qızının evinə getdi. Oturub söhbət elədilər, xörək-zad yedilər. Qız dedi:

– İsgəndər, atam ölüb, yerində padşahlığı mən eləyirəm, gəl mənə al, padşahlığı sən elə.

İsgəndər razı oldu. Qoşunu azad eləyib geri qaytardı. Bir molla gətirdilər, qızın kəbinini İsgəndərə kəsdi. İsgəndər qızı alıb, yerində padşahlıq elədi. O, bir müddət bu şəhərdə padşah oldu.

Bir gecə yatmışdı, gördü qapı döyülür. İsgəndərin əlindən pəhləvanlıq da gəlirdi. Durdu, öz pəhləvan paltarını geydi, xas-polada qərq oldu, getdi qapını açdı, gördü qardaşı Yəhyadı.

Yəhya dedi:

– Qardaş, filan padşah bir pəhləvan göndərüb, padşahdan həmin qızı da istəyir, yeddi ilin bac-xəracını da.

İsgəndərin arvadı bu əhvalatdan bixəbərdi, yatmışdı. İsgəndər dedi:

– Qardaş, gəl sən yavaşca soyun, gir mənim yerimə. Mən də gedim. İndi Allaha pənəh, görək nə olar.

İsgəndər yola düşdü. Yəhya da soyunub, qılncı arvadla öz arasına qoydu.

İsgəndər gecəni-gündüzə, gündüzü-gecəyə verdi, getdi çıxdı həmin yerə, yetirib gördü ki, camaat meydana yığışıb. Kağız möhürlənir ki, yeddi ilin bac-xəracını da, qızı da versinlər. O qədər gözlədi ki, kağız buna gələndə alıb dörd parça elədi, yerə tökdü. O saat pəhləvan İsgəndərin üstünə qalxdı. Elə bildilər ki, bu Yəhyadı, çünki İsgəndər-lə Yəhya bir-birinə o qədər oxşayırdılar ki, ayırmaq olmurdu.

İsgəndər dedi:

– Qibleyi–aləm, bu adam sənin neçə pəhləvanını öldürüb, adamını qırıb?

Padşah dedi:

– O, mənim çox adamımı öldürüb.

İsgəndər qılıncını siyirdi, qalxanını götürdü. Pəhləvan da durdu, meydana gəldilər. Pəhləvan dedi:

– Növbə sənindi, ya mənim?

İsgəndər dedi:

– Xeyr, növbə sənindi.

İsgəndər qalxanı başına çəkdi. Bu pəhləvan İsgəndərin başına üç qılınc vurdu. İsgəndər qalxanın altından silkinib çıxdı, dedi:

– Mən dəmirçi zindanı deyiləm ki, dəmirçiliyi mənim başımda öyrənəsən, düşməmisən qoç davasına, düşmüşsən tülkü–mülkü davasına, çək qalxanı başına.

O, qalxanı başına çəkdi.

İsgəndər dedi:

– Üç qılınc vurmusan başıma. İkisini bağışlayıram sənə, tək birçə qılınc vuracağam.

İsgəndər qılıncı qalxızıb elə vurdu ki, pəhləvan iki bölündü, hər parçası bir tərəfə düşdü. İsgəndəri camaat alqışladı, hərə ona bir xələt verdi. İsgəndər yığılan xələtləri Yəhyanın evinə göndərdi. Padşah bir yaxşı kamil molla gətirdi, qızının kəbinini Yəhyaya kəsdirdi. İsgəndər gecə qalıb, səhər yola düşdü. Gəlib çıxdı öz şəhərinə, qapını yavaşca taqqıldatdı. O saat Yəhya durub geyindi, gəldi qapını açdı, gördü İsgəndəri. Soruşdu:

– Qardaş, nə təhər oldu?

İsgəndər dedi:

– Qardaş, pəhləvanı öldürdüm, qızın kəbinini də kəsdirdim sənə. Nə qədər də xələt verilmişdi, göndərdim evinizə.

Yəhya ondan razılıq edib öz evlərinə getdi. İsgəndər də soyundu, arvadının yanına girdi. Arvad buna acıqlanıb dedi:

– Neçə gündü araya qılınc qoyursan, indi gəlmisən mənə tərəf?

Arvad qayıdıb bir əfsun oxudu, İsgəndəri çox iyrənc bir heyvan şəklinə saldı. Özünə də bir aclıq verdi ki, nə qədər yesə doymasın.

Arvad o saat geyindi, çağırıb nökərlərə dedi:

– Ay köpək uşağı, bu necə heyvandı gətirmisiz bura?

Hərə bir ağac götürüb onu döyə-döyə şəhərdən çıxartdılar. İsgəndər gəlib bir meşəyə çıxdı, meyvələrdən-zaddan nə qədər yedi, gördü elə acından ölür.

Bu burada qalsın, sizə xəbər verim Yəhyadan. Yəhya evinə gəldi, gördü o qədər xələt veriblər ki, evdə xələt əlindən yer yoxdu. Padşah da adam göndərdi ki, toy ehtiyatını görsün. O, toy ehtiyatı gördü, yeddi gün, yeddi gecə toy vurdurdu, padşahın qızını gəlin gətirdi. On beş günün tamamında padşah öldü. Yəhyanı bunun yerində padşah elədi-lər. Yəhya burda qalsın, sizə kimdən xəbər verim, İsgəndərdən.

İsgəndər bu meşədən, o meşədən meyvə yeyə-yeyə gəldi Yəhya-nın şəhərinin meşəsinə çıxdı. Yəhya padşaha xeyrat verirdi. Adam töküb meşədən odun qırırdırdı. İsgəndər soruşdu:

– Bu odunu neyləyirsiniz, bir bu qədər qırıb?

Odunçu baxıb gördü bu bir pis heyvandı, qorxub qaçdı.

İsgəndər dedi:

– Qorxma, adam yeyən deyiləm, səndən söz xəbər alıram.

Odunçu gəndən durub dedi:

– De sözünü.

İsgəndər dedi:

– Deyirəm ki, bu odunu neyləyirsiniz?

Odunçu dedi:

– Padşahımız ölüb, Yəhya onun yerində padşah olub. İndi ölən padşaha xeyrat verir.

İsgəndər dedi:

– Yəhya xörək yeyiləndə gəlib aralıqda gəzəcək ki, görüm kimin xörəyi azdı, yağlıdı, yavandı. Onda ətəyindən tut, denən: – Filan meşədə bir heyvan var, deyir ki: “o olsun İsgəndərin canı, məni doyursun”.

Odunçu gəldi padşahın imarətinə. Xeyrat yeyilməkdə idi. Yəhya aralıqda gəzirdi. Odunçu Yəhyanın ətəyindən, tutdu.

Yəhya dedi:

– Nə deyirsən, bala, xörəyin azdı, yavandı?

Kişi dedi:

– Xeyr, filan meşədə bir heyvan var, deyir: “O olsun İsgəndərin canı, məni doyursun”.

O saat Yəhya dedi:

– Ay aman, durun gedin, onu gətirin bura.
 Gedib İsgəndəri gətirdilər. Bir nimçə verdilər İsgəndərə, yeyib dedi:
 – Sən İsgəndərin canı, məni doyur.
 Birini də verdilər, genə heylə. Axırda baxdılar, gördülər ki, ta xörək-xanada xörək qalmır. Yəhya gəlib dedi:
 – Bu sirdən məni agah elə, görüm sən kimsən, nəçisən?
 Heyvan dedi:
 – Mən İsgəndərəm. O arvad mənim başıma bu oyunu gətirib.
 Yəhya nə ki münəccim, həkim vardısı, tökdü bura. Hamısı baxıb dedi:
 – Buna əlac yoxdu.
 Bunların biri dedi:
 – Filan yerdə bir qoca cadugün var, qocalıb əldən düşüb, bəlkə o əlac elədi. Adamlar gedib onu da gətirdilər. O baxıb dedi:
 – Mənim filan yerdə bir kitabım var, əgər əlac olsa, onda olar, olmasa buna əlac yoxdu.
 Gedib o kitabı gətirdilər. Kitaba baxıb dedi:
 – Budu, tapdım.
 Yəhyaya bir vürd öyrədib dedi:
 – Bu vürdü oxuyub, bunu filan hamamda çimdirərsən. O zaman bu cildən çıxacaq, öz cildinə düşəcək.
 İsgəndəri hamama apardılar. Yəhya o vürdü oxuyandan sonra onu çimdirdilər. İsgəndər o cildən çıxıb, öz cildinə düşdü. Paltar gətirib geyindirdilər. Yəhya dedi:
 – Qardaş, nə qədər qoşun istəyirsən, hazırdı.
 İsgəndər dedi:
 Xeyr, mənə qoşun lazım deyil.
 Dava libasını geyindi, qılıncını, qalxanını götürdü, yola düşdü. Gecəni-gündüzə, gündüzü gecəyə vurub gəldi öz evinə çıxdı. Kəmənd atdı, barıdan aşib içəri girdi. Otağa girib gördü arvadı taxtın üstə yatıb. Qılıncı siyirib elə vurdu ki, iki parça olub yerə düşdü. Padşah paltarını geyinib, taxta çıxdı.
 Günlərin bir günü adam göndərdi ki, filan naxırçıya deyin ki, padşah deyir bu gün ona qonağam. Naxırçıya xəbər apardılar. Naxırçı xörək-zad hazırladı, bağcanı döşətdirdi, padşahyana bir məclis düzəltirdi. Xörək vaxtı padşah gəlib əyləşdi. Atası əlində aftafa, ləyən, analığı da xonçada xörək gətirirdi. Onlar İsgəndərə baş endirdilər, dil-

ağız elədilər. Atası İsgəndərin əlinə su tökmək istədi. İsgəndər ayağa durub dedi:

– Mehriban ata, layiq deyil ki, ata oğlunun əlinə su tökə. Mən sənin oğlun İsgəndərəm.

İsgəndər analığını çağırıb dedi:

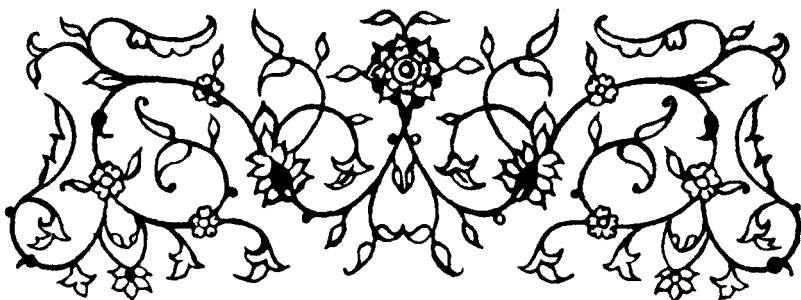
– O zaman sən mənə zülm elədin, didərgin saldın. Anam olduğun üçün günahından keçirəm. Analığımsan, mən sənə həmişə hörmət eləyəcəyəm.

İsgəndər bir dəst də padşahyana paltar gətirtirdi. Atasını geyindirirdi, yanına çağırıb dedi:

– Ata, nə qədər canımda can var, yeyin, için, kef eləyin, heç fikir eləməyin.

O yedi, yerə keçdi, siz də yeyin, dövrə keçin.

TACİR OĞLU

Biri var idi, biri yox idi, qədim zamanda Əhməd adlı bir tacir var idi. Bu tacirin Fərəməz adda bir oğlu var idi. Tacir həmişə bunun fikrini çəkib deyirdi:

– Heyif, mənim zəhmətlə qazandığım dövlətə ki, belə fərsiz oğula qalacaq.

Günlərin bir günü bu tacir bir qonaqlıq elədi. Bütün tacirləri çağırır, böyük Eys-ışrət məclisi qurdu. Qonaqlıqdan sonra üzünü yoldaşlarına tutub dedi:

– Sizdən bir təvəqqüm var, onu qəbul eləyin.

Tacirlər dedilər:

– Buyur, nə deyirsən, baş üstə.

Tacir dedi:

– Gözümün ağı-qarası bir fərasətsiz oğlum var. Bu qədər zəhmət, zəlalət çəkib var-dövlət yığmışam. İndi qocalmışam, gözlərimə tor gəlib, yeri əməlli görmürəm, bu gün, sabah öləcəyəm, oğlum Fərəməz dövlətimi zay edəcək. Mənim qoca yoldaşlığıma hörmət eləyin. Bu oğlumu ticarət səfərinə gedəndə özünüznən aparın, gözü açılsın.

Tacirlər yerbəyerdən razılıq verdilər, hamı dağılışıb getdi.

Bir neçə gün sonra tacirlər qoca yoldaşlarına xəbər yolladılar ki, sabah səfərə gedirik, oğluna hazırlıq görsün. Tacirin oğlu atasından pul alıb, səfər üçün tədarük düzəltdi. Atasını oğluna dedi:

– Oğlum, indi bazara çıx, bir xidmətçi tapginən ki, səfərdə sənə kömək olsun.

Bəli, oğlan bazara getdi. Gördü ki, camaat hamısı şəhər meydanına yığılır. Oğlan da oraya gedib gördü ki, bir adamın meyitini meydanın ortasına qoyub döyürlər. Oğlan camaatdan xəbər aldı:

– Bu meyiti niyə döyürlər?

Cavab verdilər ki:

– Bu adam borclu idi. Borcunu verməyib ölüb, ona görə də bunun meyitini döyürlər.

Oğlan xəbər aldı:

– Bunun nə qədər borcu var imiş?

Cavab verdilər ki, üç yüz tümən.

Oğlan bu pulu verib meyiti aldı, aparıb qəbiristanda basdırdı. Sonra qayıdıb evlərinə gəldi. Tacir gördü ki, oğlu gəlir, xəbər aldı:

– Pulları nə elədin?

Oğlan dedi:

Bir meyiti əziyyətdən xilas edib, onun borcunu verdim.

Atası dedi:

– Afərin oğlum! Yaxşı eləmişən.

Oğlan şəhər atasından pul alıb, yenə bazara çıxdı. Bazarda bir nəfər adam ona rast gəldi. Oğlan bu adamdan xəbər aldı:

– Nökər durarsanmı?

O adam dedi:

– Duraram, nə də versən razıyam.

Oğlan ikinci dəfə sualı yenə verdi. O adam yenə belə cavab verdi. Oğlan onu götürüb gəldi evə.

Şəhər səfər tədarükünü görüb qurtardılar.

Tacir oğlunun bir ov iti də var idi, bunu da özlərilə bərabər götürüb yola düşdülər.

Bir xeyli yol gedəndən sonra bir mənzildə düşdülər. Həmənin mən-zildə gecə qalmaq fikirləri oldu. Nökərin əlinə ox, qılınc verib, ov itini də ona tapşırdılar, dəvələrin, yüklərin qarovlucusu qoydular. Tacirlər də çadırlarda yatdılar. Gecənin bir vaxtında nökər gördü ki, ona tərəf səhradan yavaş-yavaş bir qurd gəlir. Nökər heç səsini çıxarmayıb özünü yuxululuğa qoydu. Qurd gəlib ov itinə yetişdi. Ulayıb dedi:

– Əgər sənin sahibinin ağılı olsaydı, sənin gözlərini çıxarıb, atasının gözlərinə sürtərdi, gözləri işıqlanardı.

İt də qurda dedi:

– Mənim sahibim gerek yuxuda olmayaydı, səni öldürüb, başını kəsəydi, yağını əridib, İsfahan padşahının qızının bədənində sarmaşan ilan üzünə çırpaydı. İlan ondan rədd olub, qız şəfa tapaydı.

Bu sözləri eşidən nökr yavaşca oxu çilləyə mindirdi. Vurub qurdu yerə sərdi. Cəld yerindən qalxıb onun başını kəsib heybəsinə qoydu, ov itini də öldürüb gözlərini çıxartdı, özündə saxladı. Bu barədə heç kəsə bir kəlmə demədi. Şəhər açıldı; yol gedib, mənzil kəsib, İsfahan şəhərinə çatdılar. Şəhərin yanında tacirlər çadırlarını qurub əyləşdilər. Nökəri heyvanların, şeylərin yanında qarovul qoyub, özləri bazara çıxdılar. Tacirlər qayıdandan sonra nökr onların qulluğuna gəlib, bazara çıxmaq üçün icazə istədi. Ağası icazə verdi. Nökr heybəsini əlinə alıb gəldi şəhərə. İsfahan padşahının evini xəbər aldı. Nişan verdilər. Nökr əlinə bir neçə təbəqə kağız alıb, İsfahan padşahının hərəmxanasının qabağında o tərəf–bu tərəfə gəzməyə başladı. Xidmətçilər xəbər aldılar:

– A kişi, bu yerdə nə gəzirsən?

Nökr dedi:

– Müsafirəm, tamaşa edirəm, görmədiyim yerlərdi.

Soruşdular:

– Sənətin nədi?

Nökr dedi:

– Təbibəm.

İsfahan padşahına bu xəbəri verdilər. Padşah təbibi yanına çağırıb dedi:

– A kişi, nə sənətin sahibisən?

Nökr dedi:

– Padşahım, mən təbibəm.

Padşah dedi:

– Mənim bir xəstə qızım var ki, ona çox təbiblər gətirmişəm, əlac olmayıb. Əgər sən də təbibsən, mənim qızıma əlac elə!

Nökr dedi:

– Bəli, təbibəm, qızının da əlacını taparam.

Padşah icazə verdi, nökr içəri girib qulluqçuya əmr elədi:

– Mənə bir yanacaq verin, od qalayacağam.

Təbibə yanacaq hazır elədilər. Təbib dedi:

– Mənə bir qazan da verin.

Onu da verdilər. Təbib od qaladı, qazanı qoydu odun üstünə, heybəsindən qurdun başını çıxarıb doğradı, tökdü qazana. Qurdun başını qazanda qaynatdı, yağını süzüb, bir qaba tökdü, sonra xəstə qızın mən-

zilinə girdi, gördü ki, boğazına bir yekə ilan sarılıbdı. O, qurdun yağın-
dan ilanın üzünə çırpdı. İlan o saat qızın boğazından açılıb düşdü.

İsfahan padşahı bu xəbəri eşidib, çox şad oldu. Təbibləri yanına ça-
ğırıb, qırx gün, qırx gecə toy eləyib qızı ona verdi və onları böyük ca-
lalla yola saldı. Onlar gəldilər tacirlərin yanına. Tacirlər nökrə də pad-
şahlıq calalını görəndə bu məsələnin sirrini soruşdular. Nökrə dedi:

– Dinməyin, işin hikməti var, sonra söyləyəm.

Elə ki hamı dağılışdı, tək qaldılar, nökrə ağasına dedi:

– Bu qızı mən özümə yox, sənə almışam.

Qız oğlana getməyə razı oldu. Tacirlər işlərini görüb qurtardılar,
səfərdən qayıtdılar. Evlərinə yetişməyə bir mənzil qalmış, nökrə yenə
də icazə aldı qabaqda evə gəlib, itin gözlərini qoca tacirin gözlərinə
sürtdü. Tacirin gözləri açıldı, toru getdi. Nökrə dedi:

– İndi oğlunun da calalını görərsən.

Tacirin oğlu da gəlib çıxdı, anası ilə görüşdü, atasının zəif gözlə-
rini açılmış görüb çox sevindi. Tacir də oğlunun səfərdən salamat gəl-
məyinə, İsfahan padşahının yeznəsi olmağına çox sevindi.

Bu işdən bir neçə gün keçdi. Nökrə dedi:

– Mənim ürəyim çox sıxılır, səyahət etmək istəyirəm. Mənimlə
bərabər gedək qəbiristanına.

Tacir oğlu ilə nökrə qəbiristanına getdilər. Baxdılar ki, bir açıq qəbir
var, taxtalarının hərəsi bir tərəfə atılıb, içində də bir təzə kəfən. Nökrə
girib bu qəbirdə uzandı. Qəbir onun bədənində bərabər gəldi. Kəfəni
əyninə geyib tacir oğluna dedi:

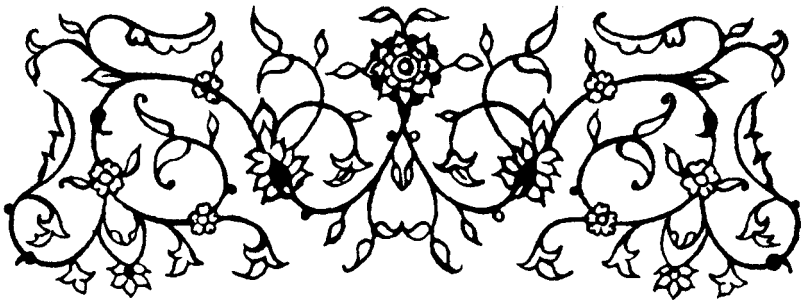
– İndi mən sənə bir neçə kəlmə axır sözlərimi deyim. Yadına salıram,
sən tacirlərlə ticarət səfərinə getmək istəyəndə bazara çıxmışdın, gördün
ki, camaat üzəsağı gedir. Sən də onlara qoşulub şəhər meydanına gəldin.
Gördün ki, meydanın ortasında bir meyiti borclular araya qoyub döyürlər.
Sən həməən adamın borclarını verib xilas elədin. Bil və ağah ol, həməən
meyit mənəm. O yaxşılığın əvəzində, mən də sənə padşah qızını aldım,
atanın gözlərini sağaltmışam. İndi bu mənim qəbrimdir. Salamat qal!

Nökrə qəbirin içində uzandı, öldü. Tacir oğlunu heyrət götürdü.
Bir qədər ağlayandan sonra taxtaları düzüb, qəbirin üstünü torpaqladı.
Sonra qayıdıb evə gəldi. Atasını oğlundan xəbər aldı:

– Bəs nökrə hanı?

Tacir oğlu əhvalatı atasına nağıl elədi. Atasını qulaq asıb dedi:

– Oğul, həmişə hamıya yaxşılıq elə! Görürsən ki, ölüyə də yaxşı-
lıq eyləyəndə yerdə qalmır.

PADŞAH OĞLU

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Onun da qırx arvadı var idi. Bu arvadların Heç birindən padşahın övladı olmurdu. Bir gün padşah qəm dəryasına batmışdı, övlad fikri edirdi. Bu zaman bir dərviş peyda olub dedi:

– Qibleyi-aləm, niyə fikir edirsən? Dərdin nədi?

Padşah dedi:

– Ağa dərviş, niyə fikir eləməyim ki, saqqalıma dən düşüb. Bir övladım yoxdu ki, məndən sonra taxt-tacıma sahib olsun.

Dərviş dedi:

– Padşah qonşuluqda olan əkinçinin qızından Allah sənə övlad əta elər. Əkinçinin qızını al!

Padşah dedi:

– Ağa dərviş, qırx arvadımdan heç uşaq olmur, ondan olacaq? Məndən Allah üz döndərib.

Dərviş ona bir alma verib dedi:

– Al bu almanı, əkinçi qızını gətirən gecə yarısını sən yeyərsən, yarısını da arvadın yeyər. Sizdən bir övlad olacaq.

Dərviş sözünü tamam eləyib qeyb oldu.

Padşah o gecəni sabah elədi, səhər əkinçi qızı üçün elçi göndərib onu aldı. Qırx gün, qırx gecə toy elədi. Əkinçi qızını hərəmxanaya aparən gecəsi dərviş verdiyi almanı ikiye böldü, yarısını özü yedi, yarısını da əkinçi qızına verdi.

Bir müddət sonra əkinçi qızının boynuna uşaq düşdü. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz saniyədən sonra əkinçi qızı bari-həmlini yerə qoyub bir oğlan doğdu.

Padşahın baş hərəmi dedi:

– Bu olan iş deyil ki, biz doğmayaq, əkinçi qızı doğsun. Görək onun başın batıraq.

Baş hərəm mamanı çağırıb dedi:

– Əgər uşağı oğurlayıb, yerinə it küçüyü qoysan, səni dünya mamlından qəni edərəm.

Üstəlik qızıl boyunbağını da ona verdi. Mama əkinçi qızının uşağını oğurlayıb, dəyirmançının arvadına verdi, əkinçi qızının da yanına bir it küçüyü qoydu.

Padşaha xəbər getdi ki, arvadın bir küçük doğub. Padşah o saat əmr elədi, əkinçi qızını uzaq bir ölkəyə sürgün elədilər.

Nağıl dili yüyürək olar. Uşaq böyüyüb səkkiz yaşa çatdı. Dəyirmançı onu molla yanına oxumağa qoydu. Oğlanın adı Məhəmməd idi. Özü də elə gözəldi ki, küçədən keçəndə bütün qızların ağızlarının suyu axırdı. Bir gün padşah seyrə çıxmışdı. Gördü ki, bir uşaq gedir, elə gözəldi ki, adam gözünü çəkmək istəmir, soruşdu:

– Bu uşaq kimindi?

Dedilər:

– Dəyirmançının oğludu.

Padşah həsrət çəkib dedi:

– Bəs rəvadırmı, dəyirmançının belə ay parçası kimi oğlu ola, sənin olmaya.

Padşah hərəmxanaya gəlib, dəyirmançı oğlundan baş hərəminə danışdı. Baş hərəm barmağını dişləyib, öz-özünə dedi:

– Ey dili-qafil, nə qayırırsan? Oğlanı öldürmək lazımdı. Bu əvvəl, axır sənin başına əngəl olacaq.

Baş hərəm axtarib bir qarı tapdı, onun ətəyinə bir neçə ovuc qızıl töküb dedi:

– Dəyirmançının oğlunu elə yerə göndərsən ki, gedər ölər, orda qalar.

Qarı dedi:

– Mən elə belə işlərin ustasıyam. Onu elə yerə göndərim ki, devlərə yem olsun.

Qarı bir ətək kişmiş götürüb gəldi Məhəmmədin yolunun üstündə oturdu. Məhəmməd dərindən qayıdırdı, gördü yolda bir qarı oturub. Ondən soruşdu:

– Qarı nənə, niyə burda oturmusan?

Qarı dedi:

– Qadan alım, yorulmuşam. Al sənə kişmiş verim. Bala, sənın adın Məhəmməd deyil?

Məhəmməd dedi:

– Bəli, Məhəmməddi.

Qarı dedi:

– Qadan alım, Məhəmməd, bil və agah ol, sən dəyirmançının oğlu deyilsən. Sənin atan yetmiş beş ağacılıqda bir dağda olur. Onlar gecəynən burdan keçirdilər, sən yaddan çıxıb qaldın. Dəyirmançı götürüb saxladı.

Məhəmməd bu sözü eşidən kimi düz evə gəlib anasına dedi:

– Ana, mənim dədəm kimdi? Mən kimin oğluyam?

Anası dedi:

– Oğul, sən mənim oğlumsan, atan da dəyirmançıdı.

Məhəmməd dedi:

– Bir qarı mənə dedi ki, sən köçdən qalmısan, atan-anan da dağda olur. Mən ora gedəcəyəm.

Arvad nə qədər dedisə, Məhəmməd inanmadı. Məhəmməd gecə ata-anasını yuxuya verib evdən çıxdı, getməyin binasını qoydu. Gedib bir dağa qalxdı, gördü uzaqdan bir tüstü gəlir. Düz tüstünün yanına getdi. Gördü bir dev anası əmcəklərini çiyindənən aşırıb yeddi qazan xörək bişirir. Qarı onu görən kimi dedi:

– Səni filan qarımı göndərdi?

Məhəmməd dedi:

– Bəli, nənə, mənim ata-anamın yerini mənə söylə!

Dev gülüb dedi:

– Ey oğlan, qarı səni mənə kabablıq göndərib. Amma baxıram yaxşı oğlansan, istəyirəm səni özümə oğul eliyəm.

Bu zaman bərk gurultu, nəriltili səsi gəldi. Oğlan soruşdu:

– Ana, bu nə gurultu, bu nə nəriltili?

Dev anası dedi:

– Oğlanlarım gəlir, səni yeyəcəklər. Tez gəl, sandığa gir.

Dev anası Məhəmmədi sandığa qoyub gizlətdi. Oğlanları gəlib dedilər:

– Adam-madam iyisi gəlir, yağlı badam iyisi gəlir. Ana, burda bəni-adam var, tez yerini bizə söylə!

Anaları dedi:

– Ay oğlanlarım, bəni-adam zad yoxdu, yəqin burnunuz iy çəkir.

Oğlanları ondan əl çəkmədi. Anaları dedi:

– Mənim südümə and için ki, heç zad eləməyəcəyik, adamı çıxardım, əhvalatı da sizə söyləyim.

Devlər dedilər:

– Ana, sənin südün haqqı ona bir şey eləməyəcəyik. Bir şey eləsək, südün bizə haram olsun.

Devlərin anası dedi:

– Atanız öləndən sonra mən sizdən xəlvət bir bəni-insana ərə getdim. Ondan bir uşaq oldu. Uşaq uzaq yerdəydi, indi gəlib çıxıb.

Arvad durub sandıqdan Məhəmmədi çıxarıb, oğlanlarının yanına gətirdi.

Devlər yerdən qalxıb, Məhəmmədi duz kimi yaladırlar. Ona qardaş – deyib özlərindən bir dəqiqə də kənara qoymadılar. Bəli, Məhəmməd də bunlara qoşuldu. Az zaman içində bu elə qüvvətli pəhləvan oldu ki, kimin meydanına girsəydi, zəhri yarılardı. Məhəmməd dev qardaşlarını da götürüb həmin ölkənin padşahıynan davaya başladı. Yeddi gün, yeddi gecə dava eləyib, padşahın bütün pəhləvanlarını qılıncdan keçirdi, özünü də taxtdan saldı. Onun xəzinələrini daşıyıb, böyük imarətlər tikdirdi.

Bəli, bir müddət belə gəldi keçdi, Məhəmmədin adı hər yerə yayıldı. Onun tərifini padşahın baş hərəmi də eşitdi. Padşahın baş hərəmi qarını çağıraraq dedi:

– Evin yıxılsın, sən onu göndərdin ki, ölüb başımızdan rədd olsun. Amma tay da möhkəmlənib, qüvvətli pəhləvan olub. Tez bir çarə... Onu elə yerə göndər ki, getsin, gəlməsin.

Qarı dedi:

– Qorxma, mən onu göndərəcəyəm Kəlləgözün əlindəki şamdanı gətirməyə. Getsin Kəlləgözün əlində ölsün.

Xanım ona çoxlu qızıl verdi. Qarı yola düşüb, düz Məhəmməd olan imarətə gəlib dedi:

– Çox gözəl imarət tikdirmisən. Allah sağlığına qismət eləsin! Ancaq Kəlləgözün əlində olan şamdan bu evə yaraşar.

Məhəmməd bu sözü eşidən kimi düz ana devin yanına gəlib dedi:

– Ana, bu evin qızıl şamdanı əskikdi. Mən şamdan gətirməyə gedəcəyəm.

Dev dedi:

– Məhəmməd, o şamdan Kəlləgözün əlindədi. Kəlləgöz də yaman qüvvətli sehrkardı. Dünyada olan pəhləvanlar o şamdan üçün

gedib, amma heç biri Kəlləgöznən bacarmayıblar. Gəl daşı ətəyindən tök, getmə.

Məhəmməd dedi:

– Yox, üz vurma, gedəcəyəm.

Dev dedi:

– İndi ki, gedirsən, sözümə qulaq as! Mən sənə yel atını verəcəyəm, minib gedərsən. Kəlləgöz bir hasarın içində olur, o hasarın yanına gedərsən. Orda bir qəbiristanlıq var, atı üç dəfə o qəbiristanlığın başına hərləyib, hasardan sıçradarsan. Hasarın içində gözüne nə dəysə, hamısına salam verərsən. Əgər bir şeyə salam verməsən, o səs eləyəcək, Kəlləgöz oyanıb səni öldürəcək. Elə ki hamısına salam verdin, yavaşca gedib, Kəlləgözün əlindən qızıl şamdanı alıb ata minərsən.

Məhəmməd devin dediklərini yadında saxladı. Dev tükünü bir-birinə tutdu, o saat yel atı hazır oldu. Məhəmməd ata minib, düz Kəlləgözün hasarının yanına gəldi, atı üç dəfə qəbiristanlığın başına hərləyib hasardan sıçratdı. Məhəmməd hər nə gördü, hamısına salam verdi. Ancaq yadından çıxdı, bir aftafaya salam vermədi. Aftafa bərkdən səsləndi. Kəlləgöz yuxudan oyanıb, Məhəmmədin üstünə həmlə elədi. Məhəmməd ona aman verməyib, gözündən bir ox vurdu, Kəlləgözü cəhənnəmə vasil elədi. Şamdanı götürüb, düz imarətinə gəldi. Şamdan nə şamdan, hər rəngi şəfəq çalırdı, otağı min bir rəngə salırdı.

Bəli, Məhəmmədin qızıl şamdanı gətirməyi, Kəlləgözü öldürməyi xəbərini baş hərəm də eşitdi. Onun canına ud düşdü, az qaldı hirsindən çatlasın. Qarını çağırıb dedi:

– A qarı nənə, çarə!.. Məhəmməd Kəlləgözü öldürüb, şamdanı da gətirib!

Qarı dedi:

– Qorxma, onu göndərəcəyəm tilsimlər ölkəsinin padşahının qızı Gülzar xanımı gətirməyə, Onu gətirməyə gedən daş olub, orda qalır.

Xanım ona bir ovuc qızıl verdi, qarının gözləri döndü oğurluqla süd əmmiş yetim çəpişin gözlərinə. Tumanını çəkə-çəkə, burnunu silə-silə özünü saldı Məhəmmədin imarətinə, dedi:

– Bəh, bəh, bəh, əhsən!.. Nə gözəl şamdandı. İndi bunun birçə Gülzar xanımı əskikdi ki, yeriyəndə yerə naz eləyə deyər: “ey yer, fəxr elə ki, sənə qədəm, basıram”.

Məhəmməd dedi:

– Gülzar xanım kimdi?

Qarı dedi:

– Gedib gətirərsən, görərsən kimdi.

Məhəmməd dev anasının yanına gəlib dedi:

– Mən Gülzar xanımı gətirməyə gedəcəyəm.

Dev dedi:

– Oğul, bu daşı ətəyinnən tök! Gülzar xanım tilsimlər ölkəsinin padşahının qızıdır. Özünü də təpədən dırnağa kimi tilsimlidi. Həm də şərt qoyub ki, kimin səsi üç dəfə mənim qulağıma gəlsə, ona ərə gedəcəyəm. Hər kəs də gedib onu çağırırsa, daş olub orda qalır. Mən sənə kimi igidlər ona aşıq olub gedib, amma daş olub, orda qalıb.

Məhəmməd dedi:

– Ana, üz vurma, gedəcəyəm.

Dev anası ona yolların təhər-tühürün öyrətdi. Məhəmməd yel atına minib düz tilsimlər padşahının ölkəsinə getdi. hər rəng çalan bağa girib bir dəfə Gülzar xanımı çağırdı, dizə qədər daş olub yerində qaldı. İkinci dəfə çağıranda qurşağa qədər daş oldu. Öz-özünə dedi ki: “yox olsun o can ki, Gülzar kimi gözəl yolunda ölümündən qorxacaq”.

Özünə ürək-dirək verib üçüncü dəfə çağırdı. O saat boğaza qədər daş oldu. Gülzar xanım dedi:

– Baxım görüm, bu nə cür oğlandı ki, nə qədər daş oldusa da, geri qayıtmadı.

Başını qaldırıb gördü nə, elə gözəl oğlandı ki, adam gözünü ondan kəsmək istəmir. Bıç yeri bənövşə kimi yenicə baş qaldırıb. Gülzar xanım bir könüldən min könülə Məhəmmədə aşıq olub, tilsimdən qurtardı, öz mənzilinə aparıb dedi:

– Oğlan, bura niyə gəlmisən?

Məhəmməd dedi:

– Səndən ötrü gəlmişəm.

Gülzar xanım dedi:

– Oğlan, səni həmişə tilsimdə çürüdürəm.

Məhəmməd dedi:

– Öldü var, döndü yoxdu. Göz gördü, könül sevdi.

Gülzar xanım dedi:

– Sən ki, belə qorxmaz oğulsan, səni öldürmürəm. Mən də sənə aşıq olmuşam.

Bəli, onlar sarmaşıq kimi bir-birinin boynuna sarılıb, bir müddət burda kefdə oldular. Sonra Məhəmməd onu da götürüb, öz vilayətinə gəldi.

Bir gün Gülzar xanım Məhəmmədə dedi:

– Padşahı bütün adamlarıynan qonaq çağır.

Məhəmməd padşahı bütün dəstəsi ilə evinə qonaq çağırdı. Gülzar xanım əlini tərpedən kimi qeybdən bir məclis düzəldi ki, hamının ağzı açıla qaldı. Padşah Gülzar xanımı görən kimi ona aşiq oldu, oğlanı öldürmək fikrinə düşdü.

Səhəri padşah Məhəmmədi qonaq çağırdı. Gülzar xanım dedi:

– Məhəmməd, padşah sənin xörəyinə zəhər qatacaq. Xörəyi yeyəndə gördün zəhər var, tez qaç gəl!

Məhəmməd padşahın qonaqlığına gəlib, məclisdə əyləşdi. Padşahın əmriynən onun xörəyinə zəhər qatdılar. Məhəmməd bir tikə yeyən kimi gördü, xörəkdə zəhər var. Yerindən durub evə qaçdı. Gülzar xanım əlini onun canına çəkdi, zəhər tamam çıxıb kənara töküldü.

Padşah elə bildi ki, Məhəmməd öləcək. Səhər gördü Məhəmmədə zəhər kar eləməyib. Vəziri yanına çağırıb dedi:

– Vəzir, tədbir!..

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, oğlanı bir də qonaq çağır.

Bəli, padşah Məhəmmədi bir də qonaq çağırdı. Məhəmməd gəldi, xörəkdən qabaq əlini yumağa çıxdı. Əlini yuyub qayıtmaq istəyəndə, baş hərəm bərkdən çıxırır dedi:

– Ay haray, gəlin, bu oğlan mənə sataşdı.

Padşah hökm elədi, Məhəmmədi dar ağacının dibinə çəkdilər. Cəllad onun boynunu vurhavurda, Gülzar xanım özün yetirib dedi:

– Padşah, izn ver, bir neçə söz deyim, sonra onun boynunu vurdur.

Padşah dedi:

– Buyur.

Gülzar xanım dedi:

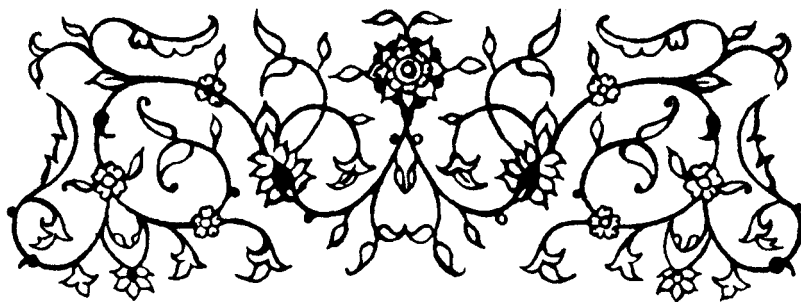
– Padşah, dəyirmançını, mamanı, baş hərəmi bura çağır.

Padşah əmr elədi, dəyirmançını, mamanı və baş hərəmi gətirdilər.

Gülzar xanım dedi:

– Padşah sağ olsun, dara çəkdiydiyin sənin öz oğlundur. Bu oğlan əkinçi qızından olanda, baş hərəm mamaya çoxlu pul verib, sənin arvadının yanına bir it küçüyü qoydurdu. Dəyirmançıynan qarı desin, doğrudurmu?

Dəyirmançıynan qarı təsdiq elədilər. Padşah oğlunun gözlərindən öpdü, mamaynan baş hərəmi dəli qatırın quyruğuna bağlayıb yal-yamaca buraxdı. Dəyirmançını da barigaha gətirdi. Sonra Gülzarnan Məhəmmədə qırx gün, qırx gecə toy elədi, öluncə şad yaşadılar.

MƏLİKMƏMMƏD

Biri varmış, biri yoxmuş, bir padşah varmış. Bu padşahın da bağında bir alma ağacı varmış. Bu ağac birinci gün çiçək açarmış, ikinci gündə çiçəyini tökərmiş, üçüncü gündə bar verərmiş. Bu almanı hər kəs ye-səymiş, on beş yaşında oğlan olarmış.

Padşah hər gün səhər tezdən sübh açılan kimi durub gedərmiş bağa ki, almanı dərib yesin, amma görərmiş ki, alma dərilib. Kor-peşman geri qayıdarmış. Bir gün belə, beş gün belə, axırda padşah tənə gəlib böyük oğlunu yanına çağırırdı. Oğul atasının qulluğuna gələn kimi baş endirib dedi:

– Ata, sənə fəda olum, mənə görə qulluq?

Atası dedi:

– Belə də iş olar? Mən padşah ola-ola bağimdakı almaya həsrət qalam, heç ondan yeməyəm. Gərək nə təhər olsa, almanı oğurlayanı tutasan ki, tənbeh oluna.

Oğlan atasının əlindən öpüb çıxdı, ox-kamanını götürüb dava libasını geyinib bağa getdi.

Oğlan bir saat gözlədi, iki saat gözlədi, sübh alma yetişən vaxt yuxu onu tutdu. Bir zaman ayılıb gördü ki, alma ağacda yoxdu, dərilirdi. Padşahın böyük oğlu kor-peşman evə qayıtdı. O biri gün padşah ortancıl oğlunu yanına çağıraraq dedi:

– Belə də iş olarmı? Mən özüm padşah ola-ola bağimdakı almaya həsrət qalam, heç ondan yeməyəm. Gərək nə təhər olsa, alma oğurlayanı tutasan ki, tənbeh oluna.

Ortancıl oğlan atasının əlindən öpüb çıxdı, ox-kamanını götürdü, dava libasını geyib bağa getdi. Bu da bir saat gözləyib, iki saat gözləyib axırda alma yetişən vaxtı yuxuya gedib yatdı. Bir zaman ayılıb gördü alma dərilib. Kor-peşman evə qayıtdı.

Bu xəbəri padşahın balaca oğlu Məlikməmməd eşitcək, atasının yanına gəldi, ədəblə baş endirib dedi:

– Ata, izn ver, bu səfər də alma ağacının keşiyini mən çəkim.

Atası dedi:

– Səndən böyük qardaşların deyirdilər, alma ağacının keşiyini çəkib oğrunu tutacağıq, amma tuta bilmədilər, kor-peşman geri qayıtdılar. İndi sən gedib nə qayıracaqsan?

Məlikməmməd əl çəkməyib, atasından təvəqqe elədi ki, ona izn versin. Atası çar-naçar izn verdi. Məlikməmməd kefi kök, damağı çağ, qayıdıb öz otağına gəldi. Elə ki gün batdı, axşam oldu, Məlikməmməd qıvraq geyinib ox-kamanını götürüb bağa getdi. O biri qardaşları kimi bir saat gözlədi, iki saat gözlədi, axırda gördü yuxusu gəlir. Xəncərini çıxarıb, barmağının başını yardı, yerinə duz tökdü. Gecə ta səhərə kimi barmağının ağrısından yata bilmədi.

Sübhə yaxın gördü ki, bir gurultu, bir nəriltili gəlir, ta nə təhər... Durub ağacın dalında gizləndi ki, görsün bu nədir. Bir vaxt gördü ki, bir dev gəlir, boyu minarə kimi, adam baxanda bağrı yarılr, elə bilir-sən bir dağ qopub gəlir.

Məlikməmməd o saat barmağını dişləyib dedi:

– Aha, almanı aparən bu imiş.

Dev gəlib alma ağacına yaxınlaşanda Məlikməmməd birdən onun başına elə bir qılnc vurdu ki, qılnc zərbdən iki parça olub əlindən yerə düşdü. Dev o saat qayıdıb, nə-rə çəkə-çəkə qaçdı.

Sabah olan kimi Məlikməmməd almaları yığıb bir məcmeyiyə qoydu, üstünə də bir örtük çəkib atasına apardı. Padşah almaları gör-cək çox şad oldu.

Məlikməmməd dedi:

– Ay ata, izn ver, qanın iziynən gedib devi öldürüm.

Padşah razı oldu. Məlikməmmədə bir qədər də qoşun verib, o biri oğlanlarını da ona qoşdu və yola saldı. Az gedib, üz gedib, dərə, təpə, düz gedib bir quyuya rast gəldilər. Bildilər ki, dev bu quyuya giribdi. Quyunun ağzına bir dəyirman daşı qoyulmuşdu. Padşahın oğlanları is-tədilər daşı götürüb içəri girsinlər. Əvvəl böyük oğlan daşdan yapışdı,

nə qədər çalışdı, yerindən tərpədə bilmədi. Ortancıl oğlan irəli yeridi, bu da nə qədər çalışdı daşa gücü çatmadı. Növbə Məlikməmmədə yetişdi. Bu, daşa yapışdı, bir dəfə güc verib daşı götürdü, kənara atdı. Daşı atandan sonra devin dalınca quyuya girmək lazım idi. Yenə böyük oğlan qabağa yeriyib dedi:

– Gərək məni sallayasınız.

Dedilər:

– Yaxşı.

O saat bir kəndir götürüb, bunun belinə bağladılar, quyuya sallamağa başladılar. Bir az sallamışdılar ki, bərk çıxırdı:

– Ay yandım, çəkin!

Padşahın böyük oğlunu quyudan çəkdilər. Ortancıl oğlan qabağa yeriyib dedi:

– Məni quyuya sallayın, devin dalınca gedim.

Yenə razı oldular, kəndiri belinə bağlayıb, onu quyuya salladılar.

Padşahın ortancıl oğlunu da elə bir az quyuya sallamışdılar, quyudan səs gəldi:

– Ay yandım, çəkin!

Yenə çəkdilər.

Axırdə növbət Məlikməmmədə yetişdi. Məlikməmməd qabağa yeriyib dedi:

– Məni quyuya sallayın, amma nə qədər yandım desəm, qulaq asmayın.

Məlikməmmədi quyuya sallayanda o da o biri qardaşları kimi çıxırmağa başladı:

– Ay yandım, çəkin!

Bu sözlərə qulaq asmadılar. Məlikməmməd bir az aşağı enmişdi, gördü ki, yavaş-yavaş isti azalır. Quyunun tərkinə çatan kimi, bir o yana, bir bu yana baxıb gördü ki, bir yol var. Belindən kəndiri açıb yolnan başladı getməyə. Məlikməmməd az getdi, çox getdi, gedib bir otağa çıxdı. Qapını açıb bir boş otağa girdi, gördü ki, bu otağın içindən də bir qapı var, bu qapını açdı, bir ayrı otağın içində də bir qapı var, bu qapını açdı, bir ayrı otağa girdi. Onun da qapısını açdı... Belə-belə Məlikməmməd yeddinci qapını açdı. Gördü burda taxtın üstündə elə bir nazənin öyləşib ki, yemə, içmə, xətti-xalına gül-camalına tamaşa elə. Qızın dizi üstə bir dev başını qoyub yatmışdı.

Qız Məlikməmmədi görcək dedi:

– Ey cavan, kimsən, nəkarasan? Heyifsən, qaç gizlən. Dev yaralanıb, acığı tutub. Ayılıb, səni bir dəqiqə də sağ qoymayıb yeyəcək.

Məlikməmməd dedi:

– Mən elə bu devi öldürməkdən ötrü bura gəlmişəm. Məlikməmməd xəncərini çıxarıb, devin ayağını dəlməyə başladı. Dev gözlərini açıb qıza dedi:

– Qoyma, ayağımı milçək yedi.

Məlikməmməd bir az sakit olub yenə başladı devin ayağını dəlməyə. Dev gözlərini açıb çığırdı:

– Qoyma, ayağımı milçək yedi.

Üçüncü dəfə Məlikməmməd devin ayağını dələndə dev yerdən qalxıb qıza bir şapalaq vurdu, dedi:

– Sənə demirəm ayağımı milçək yedi?!

Bu halda Məlikməmməd yerindən şir kimi sıçrayıb, devnən güləşməyə başladı. Bunlar qırx gün, qırx gecə güləşdilər. Heç biri o birisini yıxa bilmədi. Axırda hər ikisi gücdən düşdü. Dev dedi:

– Hər kəssən, buraya gəlmisən, bir az möhlət ver yatım, sonra yenə güləşərik.

Məlikməmməd razı oldu. Dev başını yenə qızın dizi üstünə qoyub yatdı. Durdu, yenə başladılar güləşməyə. Bu minvalnan yeddi gün, yeddi gecə güləşdilər.

Axırda qız Məlikməmmədə dedi:

– Ey cavan, o taxçada bir şüşə var, bu devin canı o şüşədədi. Onu sındırmasan, devə güc gələ bilməyəcəksən.

Məlikməmməd sıçrayıb taxcadakı şüşəni yerə çırpdı. Şüşənin içindən bir quş çıxıb uçmaq istəyəndə Məlikməmməd o saat onu tutdu. Dev yerindən qalxıb yalvarmağa başladı:

– O quşa dəymə, dünyada nə istəyirsən sənə verim. O quşu öldürmə, o mənim canımdı.

Məlikməmməd qəbul etməyib dedi:

– Mənim elə axtardığım bu idi.

Sonra quşun başını üzüb yerə atdı; haman saat dev gurultu ilə taxtdan düşüb öldü.

Məlikməmməd devi öldürdükdən sonra başını qızın dizinin üstə qoyub doyunca rahat oldu. Bir qədər keçdi, durub o biri otağa keçdi.

Məlikməmməd gördü ki, burda əvvəlkindən də gözəl bir qız oturubdu, bunun da dizi üstə bir dev başını qoyub yatıb. Qız Məlikməmmədi görəndə dedi:

– Ey cavan, yazıqsan, qayıt qaç. İndicə dev oyanar, səni parça-parça elər.

Məlikməmməd dedi:

– Qorxma, ay, qız, bunu da öldürəcəyəm.

Məlikməmməd qılincını çıxarıb devin ayağını dəlməyə başladı. Dev gözlərini açıb qıza dedi:

– Qoyma, ayağımı milçək yedi.

Məlikməmməd bir az sakit olub, yenə başladı devin ayağını dəlməyə. Dev gözlərini açıb qıza dedi:

– Qoyma, ayağımı milçək yedi.

Məlikməmməd üçüncü dəfə devin ayağını dələndə, dev yerdən qalxıb qıza bir şapalaq vurdu, dedi:

– Sənə demirəm ayağımı milçək yedi?!

Məlikməmməd yenə sıçrayıb devnən güləsməyə başladı. Bunlar qırx gün, qırx gecə güləşib bir-birini yıxa bilmədilər. Axırda Məlikməmməd devi yuxuya verdi, taxçadakı şüşəni sındırıb quşu tutdu, başını üzən kimi tez gurultuynan yıxılıb öldü.

Məlikməmməd qızın dizi üstə başını qoyub bir az rahat oldu, sonra üçüncü otağa girdi. Burda taxtın üstə bir nəzənin sənəm əyləşmişdi ki, o biri qızların ikisindən də gözəl idi. Elə gözəl idi ki, yemə, içmə, xətti-xalına, gül-camalına tamaşa elə.

Məlikməmməd qıza lap ürəkdən aşıq oldu. Qızın da gözü Məlikməmmədə düşdü.

Qız yalvardı ki, ay cavan, heyifsən, qaç gizlən. Dev gəlib səni yeyəcək.

Məlikməmməd qulaq asmayıb bir az oturdu, bir də gördü nə, göy guruldadı, ildırım çaxdı, dağ kimi bir dev gəldi.

Bunlar qırx gün, qırx gecə güləşdilər. Bu devin də canı şüşədə idi. Məlikməmməd şüşəni cəld götürüb yerə çırpdı, quşun boğazını üzdü, dev öldü.

Məlikməmməd kefi kök, damağı çağ, başını qızın dizi üstə qoyub yatdı.

Məlikməmməd yuxudan duran kimi, qızları başına yığıb, vəzndən yüngül, qiymətdən ağır şeylərdən götürüb quyunun tərkinə gəldi. Əvvəl böyük qızın belinə kəndir bağladı qardaşları yuxarı çəkdilər, ondan sonra ortancıl qızın. Növbə balaca qıza gələndə qız Məlikməmmədə dedi:

– Qoy əvvəl sənin belinə kəndir bağlayım, yuxarı çəksinlər, sonra da mən çıxaram. Qorxuram qardaşların görərlər ki, mən o birilərdən gözələm, paxıllıqları tuta, kəndiri kəsib, səni quyuya salalar.

Məlikməmməd razı olmadı. Qız dedi:

– İndi ki razı olursan, bəri bu dediklərimə qulaq as. Kəndiri kəsəcəklər, genə quyunun tərkinə düşəcəksən. O vaxt döyüşə-döyüşə iki qoç gələcək; biri ağ, biri qara. Ağ qoç qara qoçu qovacaq, onda atıl min ağ qoçun belinə. Ağ qoçun belinə minən kimi, işıqlı dünyaya çıxacaqсан. Qara qoca minsən, qaranlıq dünyaya düşəcəksən.

Məlikməmməd qızın sözünə qulaq asandan sonra onun belinə ip bağladı, qızı yuxarı çəkdilər. Kiçik qız quyudan çıxanda qardaşların ağilları başlarından çıxdı, dedilər:

– Bəs Məlikməmməd kiçik qardaş olduğu üçün gözəl qızı özünə götürəcək.

Bunların paxıllığı tutdu, yarı yolda Məlikməmmədin kəndirini kəsdi. O, şappıltıyan quyunun tərkinə düşdü.

Quyuda Məlikməmməd bikef oturmuşdu. Bir də gördü ki, qız deyən ağ qoçnan qara qoç, budu, döyüşə-döyüşə gəlir. Məlikməmməd o saat sıçrayıb ağ qoçun belinə mindi. Amma qoç bunu qara qoçun belinə tulladı. Qara qoç da Məlikməmmədi götürüb qaranlıq dünyaya apardı.

Burda Məlikməmməd bir ağacın dibinə gəldi. Elə bir az oturmuşdu, gördü bu ağaca bir əjdaha dırmaşır. Əjdaha bir az yuxarı qalxmışdı ki, ağacın başında çoxlu quş balasının səsi gəldi.

Demə, bu ağacda Zümrüd quşunun yuvası var imiş. Bu Zümrüd quşu ha vaxt ki, yumurtadan bala çıxarıb bəsləmiş, balaları böyüyəndə əjdaha gəlib onları yeyərmiş. Zümrüd quşu da bala üzünə həsrət qalarmış. Bu dəfə də əjdaha ağaca dırmaşırdı ki, yenə Zümrüdün balalarını yesin. Məlikməmməd bunu gördü, cəld qılıncını çəkib əjdahanı iki parça elədi. Sonra ağacın dibində yatdı.

Sizə kimdən deyim, Zümrüd quşundan. Zümrüd quşu balalarına dən gətirməyə getmişdi, qayıdıb gələndə ağacın dibində gözüne bir qaraltı dəydi. Quş elə bildi ki, balalarını yeyən bu adamdı. Cəld gedib dimdiyinə bir iri daş aldı, istədi Məlikməmmədin üstünə salsın. Balaları yuvadan çıxırışb qoymadılar, dedilər:

– Bəs əjdaha bizi yemək istəyirdi, bu oğlan əjdahanı öldürüb, canımızı qurtardı.

Zümrüd quşu daşı kənara atıb aşağı endi, qanadlarını Məlikməmmədin üstünə çəkdi.

Məlikməmməd yuxudan ayılıb quşu gördü, çox qorxdı.

Quş dedi:

– Hər kəssən, nəkarasan, qorxma. Mən sənə pislik eləməyəm. Mən neçə ildi ki, sən öldürdüyün əjdahanın əlindən bala üzünə həsrət idim. İndi sən əjdahanı öldürüb, mənim balalarımı ölümdən qurtardın. Bu yaxşılığın əvəzində nə istəyirsən?

Məlikməmməd başına gələn qəza-qədəri açıb quşa nağıl elədi, dedi:

– Heç zad istəmirəm, ancaq məni işıqlı dünyaya çıxart.

Zümrüd dedi:

– Onda gərək qırx şaqqa ət, qırx tuluq da su alıb gətirəsən.

Məlikməmməd bilmədi ki, qırx şaqqa ət, qırx tuluq suyu haradan tapsın. Quş Məlikməmmədin bikef olduğunu görüb dedi:

– Ey Məlikməmməd, qırx ağaclıqda bir padşahın ölkəsi var. Bir əjdaha gəlib suyun qabağını kəsib. Nə qədər ərzuman pəhləvanlar gədirsə, onu öldürə bilmir. Yeddi ildi ki, əjdaha suyun qabağını kəsib. hər gün bir qız aparıb onun ağzına atırlar. Əjdaha qızı yeyəndə bir az su axır, camaat da su götürür. İndi görürəm, sən qüvvətli pəhləvansan, olsa olsa o əjdahanı da sən öldürə bilərsən. Get, o əjdahanı öldür. Padşahdan qırx şaqqa ət, qırx tuluq su al. Elə ki mən dediklərimə əməl elədin, bu tükümü oda tut, mən hazır olaram, səni işıqlı dünyaya çıxardaram.

Bəli, Məlikməmməd quşdan tükü alıb, yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gəldi Zümrüd dediyi padşahın ölkəsinə çıxdı. O, gəzə-gəzə bir qarının qapısına gəlib dedi:

– Qarı nənə, Allah qonağı istərsənmi?

Qarı dedi:

– Niyə istəmirəm. Allaha da qurban olum, qonağına da.

Məlikməmməd gördü ki, bütün şəhər əhli qara geyib.

Qarıdan soruşdu:

– Qarı nənə, bu camaat niyə qara geyib?

Qarı dedi:

– Qadan alım, bir əjdaha suyun qabağını kəsib, hər gün onun ağzına bir qız atırıq, qızı yeyənə qədər bir az su axır, biz də götürürük. Ölkədən qız qurtarıb. Padşahın gözünün ağı-qarası bir qızı var, sabah onu əjdahanın ağzına atacaqlar. Odu ki, camaat qara geyib.

Məlikməmməd axşam qarının evində yatdı. Şəhər tezdən əjdahanın yerini qarıdan öyrəndi, ora getdi. Bir də gördü ki, camaat böyükdən-küçüyə ağlaşa-ağlaşa padşahın qızını suyun qabağına gətirdilər. Qızı əjdahanın ağzına atmaq istəyəndə Məlikməmməd irəli getdi,

qılıncı sivrilib, əjdahaya elə bir qılınc vurdu ki, o iki parça oldu. Padşaha muştuluqçu getdi. Təntənə ilə Məlikməmmədi padşahın hüzuruna apardılar. Padşah üzünü Məlikməmmədə tutub dedi:

– Ey oğlan, o əjdaha mənim ərzuman pəhləvanlarımın hamısını yeyib. Sən bizim ölkəni əzabdan qurtardın. İndi gəl padşahlığımı sənə verim, qızımı da al, bütün taxt-tacıma sahib ol.

Məlikməmməd ədəblə gərnuş eləyib dedi:

– Padşah sağ olsun, səndən heç zad istəmirəm. Mənə qırx şaqqa ət, qırx tuluq da su ver, işıqlı dünyaya çıxım.

Padşah əmr elədi, Məlikməmmədə qırx şaqqa ət, qırx tuluq su hazır elədilər. Məlikməmməd şeyləri alandan sonra padşahın xudafəziləşib kənara çıxdı, Zümrüd verdiyi tükü oda tutdu.

O saat Zümrüd hazır oldu. Əti quşun bir qanadının üstünə qoydu, suyu da birinə. Özü də Zümrüdün belinə mindi, yola düşdülər. Quş göyün üzünə qalxdı, qaranlıq dünyadan uzaqlaşmağa başladılar. Məlikməmməd aşağı baxdı, gördü ki, yer xəlbi kimi görünür. Bir az da qalxdılar. Məlikməmməd bir də baxıb gördü ki, yer lap gözdən itib. Elə quş havaxt “qa” dedi, Məlikməmməd ətdən verdi, “qu” dedi, sudan verdi. İşıqlı dünyaya bircə mənzil qalmışdı ki, bir şaqqa ət Məlikməmmədin əlindən yerə düşdü, quş “qa” deyəndə Məlikməmməd məəttəl qaldı, bilmədi nə eləsin. Əlacı kəsildi, qılıncı çıxarıb baldırının ətindən kəsib quşun ağzına atdı. Zümrüd quşu gördü ki, bu ət o biri ətlərə oxşamır, çox şirindi. Odu ki, dilinin altına qoydu, yemədi. Axırncı mənzil də qurtardı. Zümrüd quşu Məlikməmmədi işıqlı dünyaya çıxartdı, qanadının üstündən yerə qoyub dedi:

– Di get.

Məlikməmməd dedi:

– Sən get, mən özüm gedərəm.

Zümrüd dedi:

– Yox, gərək gedəsən.

Məlikməmməd axsaya-axsaya getməyə başladı.

Zümrüd dedi:

– Ey oğlan, səbəb nədi ki, axsayırsan?

Məlikməmməd əhvalatı açıb nağıl elədi dedi:

– Daha nə gizlədim, sənə verdiyim axırncı ət baldırımın əti idi.

Quş o saat dilinin altından əti çıxarıb Məlikməmmədin baldırına yapışdırdı. Tüpürçəyindən də sürtüb yaxşı elədi. Sonra öz tükündən çıxarıb bir az da Məlikməmmədə verdi, dedi:

– Ha vaxt dara düşsən, bu tükləri yandır, mən o saat gəlib səni dardan qurtararam. Quş sözünü deyib, uçub getdi. Məlikməmməd yavaş-yavaş gəlib bir dərzi dükanının qabağına çıxdı, dedi:

– Ay usta, Allah rızasına, məni yanında şeyird saxla.

Ustanın buna yazığı gəlib saxladı. Məlikməmməd yamaq-sökük-dən tikirdi, ustasına qulluq eləyirdi. Bir gün adam gəldi ki, padşah böyük oğluna toy eləyir, usta gəlsin, paltar biçsin. Dərzi sevinə-sevinə qayçısını da götürüb padşahın imarətinə getdi. Məlikməmməd bir az oturdu, sonra dükanı bağlayıb bir guşəyə getdi, Zümrüd quşunun tükünü çıxarıb yandırdı. O saat Zümrüd hazır olub dedi:

– Mənə görə nə qulluq?

Məlikməmməd dedi:

– Bu saat mənə bir dəst sarı paltar, qılinc, qalxan, bir də sarı yel atı gətir.

Zümrüd “baş üstə” – deyib, uçub getdi, bir az çəkmədi ki, Məlikməmməd deyən şeylər hazır oldu. Məlikməmməd paltarları qıvracaq geyindi, qılincini belinə bağladı, qalxanı qoluna taxdı, bir baş atı padşahın evinin qabağına sürdü. Şəhər camaatı, bütün qoşun tamaşaya yığılmışdı. Padşahın böyük oğlu da at çapırdı.

Məlikməmməd atını meydana salıb bir o başa çapdı, bir bu başa çapdı, sonra qılincini çıxarıb padşahın böyük oğlunun boynunu vurdu.

Qoşun bir-birinə qarışdı. Camaat bir-birinə dəydi. Hamı Məlikməmmədin dalınca tökülüb onu oxa basdılar. Məlikməmməd atı çapıb yel kimi gözədən itdi. Yenə gəlib dükanı açıb oturdu. Bir azdan sonra dərzi başına döyə-döyə dükana gəldi. Məlikməmməd durub, yalandan ustanın o tərəf-bu tərəfinə keçib dedi:

– Ay usta, qurbanın olum, nə olubdu?

Usta dedi:

– Nə olacaq, padşahın evinin qabağında at çapışında hardansa suya dönmüş sarı paltarlı bir atlı gəldi, bir az o başa, bir az bu başa at çapdı, birdən qılincini çəkib padşahın oğlunun boynunu vurdu. Dalınca töküldülər, tuta bilmədilər.

Məlikməmməd yalandan bir az heyifsilənib, gedib yerində oturdu. Aradan bir neçə vaxt da keçdi. Padşahın böyük oğlunun qırxı çıxdı.

Bir gün yenə adam gəldi ki, padşah ortancıl oğluna toy eləyir, usta gəlsin paltar biçməyə.

Dərzi sevinə-sevinə qayçısını götürüb yola düşdü. Məlikməmməd də dükanda qaldı. Usta gedəndən sonra Məlikməmməd yenə durub

dükənı bağladı. Haman küçəyə gedib, Zümrüdün tükünü yandırdı. O saat Zümrüd hazır olub dedi:

– Mənə görə nə qulluq?

Məlikməmməd dedi:

– Bu saat mənə bir dəst qırmızı paltar, qılinc, qalxan, bir də qırmızı at gətirərsən.

Zümrüd “baş üstə” – deyib, bir dəqiqədə gedib atı, paltarı gətirdi. Məlikməmməd qıs-qıvraq geyinib padşahın imarətinə tərəf getdi.

Orda yenə qoşun, camaat düzülüb padşah oğlunun at çapmağına tamaşa eləyirdilər.

Məlikməmməd atı meydana salıb bir o başa, bir bu başa çapdı, sonra padşahın ortancıl oğlunun başın qılincnən vurub yerə saldı, qaçdı. Qoşun nə qədər onun dalınca at çapdısa tuta bilmədi, ox atdısa vura bilmədi.

Camaat, qoşun təzədən qara geyib yasa batdı.

Məlikməmməd paltarını dəyişib dükana gəldi. Yenə dərzi başına, gözüne döyə-döyə geri qayıtdı.

Məlikməmməd dedi:

– Ay usta, sənə nə olub ki, elə hər yerə gedəndə başına, gözüne döyə-döyə qayıdırsan?

Usta dedi:

– Mərdimazar, kim idisə, qırmızı paltar bir atlı gəlib padşahın gözü'nün ağı, qarası bircə oğlu qalmışdı, onun boynunu vurub qaçdı. Dalınca nə qədər töküldülərsə, tuta bilmədilər, ox atdılar, vura bilmədilər.

Bu işdən bir neçə vaxt keçdi, il ötdü, ay, dolandı, günlərin bir günü, yenə ustaynan şeyirdi dükanda oturmuşdu. Birdən şeyird ustasına dedi:

– Dur get, padşaha muştuluq ver ki, balaca oğlunu tapmışam. Usta cavabında dedi:

– Ədə, dəli olmamısan. Padşah deməz ki, balaca oğlum hardadı? Onda nə cavab verərəm?

Məlikməmməd başına gələn qəza-qədəri açib dərziyə nağıl elədi. Dərzi burdan sevinə-sevinə bir baş padşahın evinə getdi. Elə darvazadan içəri girmişdi ki, tələsdiyindən ayağı daşa ilişib yıxıldı. Padşah pəncərədən bunu görüb dedi:

– Yəqin dərzidə bir xəbər nar. Gedin bura gətirin.

Qul-qarabaş tökülüb dərziyi padşahın qulluğuna gətirdilər.

Dərzi yetişən kimi, padşaha baş endirib dedi:

– Padşah, sənə fəda olum, muştuluğumu ver, balaca oğlun Məlik-məmmədin yerini deyim. Padşah az qaldı özündən getsin, dedi:

– Məlikməmməd quyuda ölübdü. Bəs ölü də dirilərmə? Tez de görüm, bu nə əhvalatdı?

Dərzi dedi:

– Muştuluğumu verməsən, deməyəcəyəm.

Padşah vədə verdi ki, ona özü ağırlıqda qızıl versin.

Dərzi Məlikməmmədin başına gələn qəza-qədəri nağıl elədi.

Padşah dedi:

– Ay məni istəyən, dərziyə xələt!..

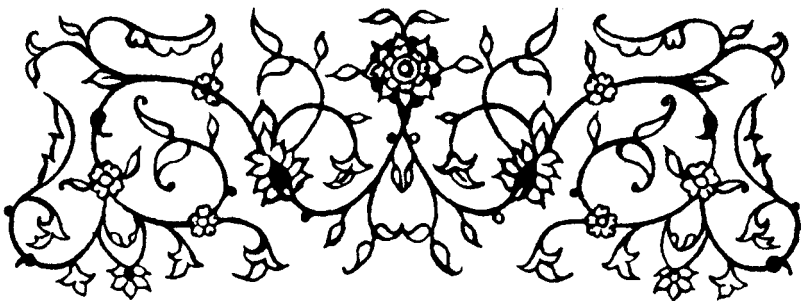
Dərziyə o qədər xələt verdilər ki, çəkib apara bilmədi. Vəzir, vəkil tökülüb Məlikməmmədin dalınca getdilər. Padşah oğlunun üzündən, gözündən öpdülər, sonra hamama apardılar, şahzadələrə layiq paltar geyindirib, atasının qulluğuna apardılar. Padşah oğlunu duz kimi yaladı, bağına basdı.

Məlikməmməd başına gələn əhvalatı atasına nağıl eləyib dedi:

– Ata, meydanda qardaşlarımı öldürən mən idim. Quyuda neçə vaxt devlərlə əlləşib üç qız gətirmişdim. Bəs rəvadırmı, onlar kəndiri kəsib məni quyunun dibinə salsınlar, nişanlımı özlərinə götürsünlər?

Padşah oğlunun alnından öpüb, şükür elədi ki, o sağ-salamatdı. Böyük qızı vəzirin oğluna, ortancılını vəkilin oğluna, kiçiyini də Məlikməmmədə verdilər. Qırx gün, qırx gecə toy oldu. Onlar yedilər, yerə keçdilər, siz də yeyin, dövrə keçin.

BARXUDARIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, yaradan var idi, bəndəsi yox idi. Barxudar adlı bir balıqçı vardı. Barxudar deryadan balıq tutar, bazarda satıb dolanardı.

Barxudar bir gün axşam tərəfi deryaya tor atdı. Çoxlu balıq tutub bazara gətirdi, satdı. Sonra çayçıya gedib, yedi, içdi, tanış-bilişnən görüşdü. Onun başı söhbətə qarışmışdı, bir də baxdı ki, gecədən çox keçib, qalxıb getdi. Barxudar qaranlıqda fikirləşə-fikirləşə gedirdi. Bir balaca boylu dərvişə rast gəldi. Dərviş Barxudara dedi:

– Niyə fikirlisən? Al, bu qızıl bıçağı apar, ver padşahın qızı Ülkərə. Muradına çatarsan.

Dərviş bu sözü deyib qeyb oldu. Barxudar bıçağı götürüb gəldi padşah qızı Ülkərin yanına. Bıçağı verdi Ülkərə. Ülkər dedi:

– Xalaoğlu, Barxudar, gəldinmi?

Barxudar dedi:

– Gəldim, padşah qızı, gəldim.

Qız dedi:

– Barxudar, daha durmaq vaxtı deyil, hazırlaş gedək.

Barxudar getdi padşahın töyləsindən iki at çəkdi, yəhərlədi. Atları minib gecə vaxtı yola düşdülər. 0 gecə səhərə kimi at sürdülər, gedib bir bulaq başına çatdılar. Gördülər suyan bir qiymətli daş axır.

Barxudar atdan düşüb daşı götürdü, genə yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, axır bir şəhərə çıxdılar. Padşah qızı atasının qızıl-gümüşündən çoxlu götürmüşdü. Verdilər üçmərtəbəli bir imarət tutdular, orda yaşamağa başladılar.

Bir gün Barxudar ilə Ülkər eyvanda oturmuşdular. Çay içib söhbət eləyirdilər. Söhbət sudan tapdıqları daşdan düşdü. Barxudar dedi:

– Padşah qızı, gətir o daşı bir baxım.

Padşah qızı daşı gətirdi, əlində tutdu. Daş ay, gün kimi işıq salmağa başladı. O yandan o şəhərin padşahı Eyvaz, vəzir, vəkil ilə ovdan gəlirdi. İmarətin qabağından keçəndə gözü əlində ləl daşı oynadan Ülkərə düşdü. Gözəlliyini görüb ona aşiq oldu. Ürəyi pərişan, qəlbi yaralı, gəldi divanxanaya. Al-qırmızı geyinib taxta çıxdı. Vəziri çağırıdırıb dərđini ona söyləyib dedi:

– Aman, vəzir, bu dərđimə bir çarə elə.

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, nədən qəm yeyirsən? Güc səndə, mal, pul səndə. Nə cür istəsən, o cür qızı ələ keçirə bilərsən.

Padşah dedi:

– Vəzir, mən qızı gücnən o oğlanın əlindən ala bilmərəm. El məni qınar, tədbir tökmək lazımdı.

Vəzir dedi:

– Onda ləl daşını bəhanə eləyib, qızı almaq olar. Sən hökm elə, oğlanı gətirt, de ki, o daşı mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan. Onda söz tapa bilməz, boynuna oğurluq qoyub, öldürərsən, qız sənə qalar.

Padşah vəzirin tədbirini bəyəndi. Hökm elədi, Barxudarı gətirdi, dedi:

– O səndəki ləl daşını mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan. Boynuna al, yoxsa səni öldürəcəyəm.

Barxudar dedi:

– Şah sağ olsun, belə qırmızı böhtan olmaz. Mən daşı bir bulaqdan tapmışam. İnanmırsan, gedib o daşdan genə gətirərəm.

Padşah Barxudara on gün möhlət verdi ki, getsin, o daşdan genə gətirsin. Padşahın fikri bu idi ki, oğlan getsin, devlər onu tələf eləsin, qız buna qalsın. Barxudar bidamaq evlərinə gəlib əhvalatı Ülkərə danışdı. Ülkər dedi:

– Barxudar, ayrılıqdı. Sən getməmiş qulaq as, mən əhvalatı sənə söyləyim. Mən öz torpağımızın padşahının qızıyam. Öz xalam oğluna nişanlı idim. Bu yaxınlarda toyum olacaqdı, amma mənim onda könlüm yox idi. O gecə sən qızıl bıçaq əlində gəldin, mən də gecə sənə yuxunu görmüşdüm. Gördüm ki, öz elimizdə sənə getsəm, hamı məni qınayar, qoşulub bu yerə gəldim. İndi mən səninem, sən də mənim.

Padşah mənə aşiq olubdu. Ləl daşını bəhanə eləyib, səni öldürmək istəyir. Get, Tanrı sənə yar olsun. Daşı tapıb gətirərsən, canımız qurtarar. Bir də devlərin əlində mənim bir bacım var, on beş yaşında, onu dev götürüb aparıb. Bəlkə ona rast gəldin, özünə gətir, o, bizi padşahın cəngəlidən qurtarar.

Barxudar “baş üstə” – deyib, qıznan halal-hümmət eləyib, yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gedib suya çatdı. Axtarıb o ləl daşından birini tapdı, götürdü. Sonra öz-özünə dedi ki, bir bu suyun başına tərəf get. Hər nə sirr var, bu suyun başındadı. Barxudar su yuxarı getdi dərinin boğazında bir mağaraya çatdı. İçəri girib gördü bir qızıl taxt qoyulub, üstə də bir gözəl qız yatıb.

– Yəqin bu qız Ülkərin bacısıdır, sir-sifətindən də ona oxşayır, görək aparam.

Barxudar ha çağırırdı ki, qız oyansın, qızdan cavab çıxmıdı. Əliynən itələdi, yenə də qız oyanmadı. Bildi ki, qız tilsimə düşüb. Yuxarı baxdı gördü bir ləl daşı asılıb qızın başının üstündən. İstədi əl atıb ləli tuta, ləl yuxarı çəkildi. Bildi ki, qızı huşa aparan bu daşdır, dedi:

– Gözləmək lazımdı. Bunu bu hala salan bir gün gələr.

Bəli, bir yana çəkilib gizləndi. Çox çəkmədi, göy guruladı, ildırım çaxdı, bir dev yerə düşüb mağaraya girdi. Qız yatan taxtın baş ucundan bir qamçı götürdü, ləl daşına vurdu. Daş göyə çəkildi, qız huşa gəldi. Dev dedi:

– Ay qız, razılıq ver, canın bu tilsimdən qurtarsın.

Qız dedi:

– Sənin pis üzünü görməkdənsə, bu tilsimdə ölmək yaxşıdır.

Dev acıqlanıb qıza bir qamçı vurdu, qız özündən getdi. Ləl daşı üstünə gəldi. Dev çıxıb getdi.

Barxudar devin bütün işlərini görmüşdü. Mağaraya girdi, taxtın başından qamçını götürdü, lələ vurdu, ləl göyə çəkildi. Qız ayılıb dedi:

– Ey oğlan, sən kimsən, bura gəlmişən, bura bəni-adəm gələ bilməz.

Barxudar özünün və Ülkərin əhvalatını ona söylədi. Sonra dedi:

– Səni aparmağa gəlmişəm.

Qız dedi:

– Məni aparmaq üçün bu dev öldürmək lazımdı. Mən devdən xəbər aldım ki, sənin canın hardadı. O da dedi ki, mənim canım şüşə içərisində bir quşdu. Hər kimdə Süleyman peyğəmbərin üzüyü olsa, o gedib üzüyü suya salsa, mənim canımı tapa bilər. Barxudar dedi:

– Bacın gələndə o üzüyü mənə verib, dur gedək.

Bunlar durub getdilər su kənarına, üzüyü suya saldılar, bir şüşə gəldi. Şüşəni qaldırdılar, bir quş çıxdı. Barxudar quşun boğazını üzüb atdı. O saat dev göydən düşüb öldü.

Bir qatır tapıb, iki xurcun dolusu ləl daşı yükləyib yola düşdülər. Mənzil eləyə-eləyə gəlib Ülkərə çatdılar. Hər iki bacı görüşdülər. Başlarına gələnləri bir-birilərinə söylədilər. Barxudar gətirdiyi beş ləl daşını padşaha verdi.

Padşah dedi:

– Get, canını yaxşı qurtardın.

Barxudar gəldi evlərinə.

Padşah vəziri çağırıb bu işə bir çarə istədi.

Vəzir dedi:

– Padşah, oğlanı çağır, deyindən mən naxoşlamışam, həkimlər ceyran südü buyurur. Gərək gedib gətirəsən. Gedib gətirə bilməz, sən də boynunu vurdurarsan, qıza sahib olarsan.

Padşah Barxudarı gətirdi, vəzir deyən kimi dedi. Barxudar gəldi, əhvalatı qızlara söylədi. Dev aparən qız dedi:

– Devın məndə bir müşkü var. Apar meşəyə səp, ceyranlar bihuş olacaq. Onda sağıb gətir, südünü ver şaha.

Barxudar qız deyən kimi eləyib, gətirdi südü padşaha verdi. Padşahın bundan da əli üzüldü. Çarəsiz Barxudarı azad elədi. Barxudar evə gəldi. Dev aparən qız dedi:

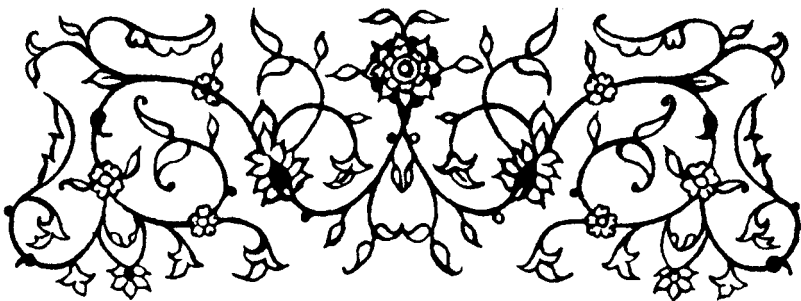
– Padşah bizdən əl çəkməyəcək, gərək çarəsini eləyək. İndi Barxudar, sən get, padşahı vəzir, vəkiliynən qonaq çağır, mən onların başını duzlayım.

Barxudar getdi padşahı başının adamıynan qonaq çağırırdı.

Padşah dedi:

– Gedərəm, mənə layiq qonaqlıq verməsə, boynunu vurdurub, qıza sahib ollam.

Bu fikrənən padşah başının adamıynan Barxudarı evinə gəldi. Dev aparən qız məclis açdı, hamısı əyləşdi. Qız birdən devin ləl daşını atdı, padşah başının adamlarıynan bihuş oldu. Barxudar qızların bərabər onların başlarını kəsib, sinələrinin üstünə qoydu. Camaata xəbər verdi, hamı gəldi. Barxudar əhvalatı başdan-başa nağıl elədi. Camaat şaha lənət oxudu. Barxudarı onun yerində padşah tıkdılar. Barxudar camaatnan yaxşı rəftar eləyib, dövrən sürməyə, gün keçirməyə başladı.

QARA AT

Günlərin bir günündə, əyyami-qədimdə, biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Bir gün padşahın arvadı öldü. Ölən arvaddan padşahın İbrahim adlı bir oğlu qaldı. Padşahın ikinci arvadından da bir oğlan oldu. Padşah bunları qoydu dərşə. Bir müddət dərşə gedib gələndən sonra padşah bir gün İbrahim üçün şərbət payladı və əmr verdi ki, ilxıdakı atlarını yoxsul adamlara paylasınlar.

İbrahim dərşədən gəlirdi, bir də gördü ki, bir qoca əkinçi yedəyində bir zil qara day aparır. İbrahim qocanı saxladı, dedi:

– Hardan gəlirsən?

Qoca dedi:

– Padşah sağ olsun, oğlu İbrahimin dərşə qurtarması şirinliyinə ilxı atlarını yoxsullara peşkəş verir. Mən də muncağazı tutdum.

İbrahim dedi:

– Qoca, bu day sənə əl verməz. Sən gəl, dayı mənə ver, mən də onun əvəzində sənə bir yaxşı atın pulunu verim.

Qocanı İbrahim razı saldı. Qoca atın pulun alıb dua eləyə-eləyə getdi. İbrahim dayı tumarlayıb yedəyinə aldı, atasından bixəbər bir tövlə tikdirdi. Bir neçə gün at bir şey yemədi. İbrahim bir gün əlində şirni yeyirdi. Qara at şirniyi görən kimi kişnəməyə başladı. İbrahim şirniyi ata uzatdı. At yedi. Bundan sonra İbrahim ata hər gün kişmiş verirdi.

Bir gün İbrahimin ögey anası gördü ki, padşah İbrahimi başqa oğlanlarından artıq istəyir, dedi:

– Mən necə edim ki, İbrahimin başını batırım, yoxsa padşah öləndən sonra, yəqinimdi ki, padşahlıq qalacaq İbrahimə.

Ögey ana getdi aşpazın yanına, dedi:

– İbrahimin xörəyinə bu zəhəri səpərsən, əgər bu sözü bir adama desən, boynuvu vurduraram.

Günorta İbrahim dərsdən gəldi. Xörək hazırı. İbrahim xörəyi yeməmişdən qabaq atına baş çəkdi. At ağlamağa və ayağını yerə döyməyə başladı. İbrahim dedi:

– Ay heyvan, nə var?

At dilə gəlib dedi:

– İbrahim, sənin ögey anan xörəyüvə zəhər töküüb. Amandı, yemə, get o xörəyi gətir bura.

İbrahim evə girdi, xörəyi götürüb atın yanına gəldi.

İbrahim xörəyi gizlətdi. Ögey ana bir saat, iki saat gözətdədi, İbrahim ölmədi. Aşpazın üstə gedib dedi:

– Oğlan, məgər xörəyə zəhər qatmadın?

Aşpaz dedi:

– Qatdım.

Ögey ana dedi:

– Sabah İbrahimə naharı özüm verəcəyəm.

O biri günorta İbrahim dərsdən gəldi. Bu səfər zəhəri şərbətin içinə tökdülər.

At İbrahimə dedi:

– Xörəyi yeyərsən, şərbəti içməzsən.

İbrahim xörəyi yedi, şərbətdən içmədi. İbrahimin analığı od götürdü, dedi:

– Ay aman, bu necə sirdi? Hər nə var, o qara atdadı. Onu gərək rədd etdirəm.

Bir həkim çağırırdı, həkimə dedi:

– Bax, boynuvu vurduraram, bu sirri açsan. Mən əndamıma zəfəran çəkəcəyəm, sən də padşaha xəbər yollarsan ki, gərək bunun əndamına zil qara atın dərisi çəkilə, bu sarılıqdı.

Həkim canının qorxusundan bir söz demədi, arvad söylədiyi na-xoşluğu padşaha söyləyib dedi:

– Arvadın xəstəliyi sarılıqdı, gərək qara atın dərisi əndamına çəkilə.

Padşah əmr etdi ki, gedin ilxıdakı atlarıma baxın.

Bəli, gedib axtardılar, ilxıdan qara at tapmadılar.

Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, oğlunun tövləsində bir zil qara day var.

Padşah dedi:

– Bu saat oğlumu çağırırdırın.

İbrahim gəldi, baş əyib oturdu.

Padşah dedi:

– Oğlum, anan sarılıq gətirib, gərək qara atını kəsdirəsən, dərisi ona çəkilə.

İbrahim dedi:

– Yaxşı, sözüm yoxdu. Amma mən ata heç minməmişəm, gərək babam şah Mirzədən qalan yəhəri xəzinədən verəsən, qoyam atın belinə, bir cövlan vuram, sonra verəm kəsəsiniz.

Padşah razı oldu, əmr verdi ki, xəzinəni açıb İbrahimə nə istəyir versinlər. İbrahim yəhəri atın belinə qoydu, qılıncını bağladı, atını mindi. Zəhərli xörək ilə şərbəti ki, saxlamışdı, padşah üçün yolladı və bərkdən dedi:

– Sənin arvadın naxoş deyil. O, mənim xörəyimə zəhər tökmüşdü. Al, bu da zəhərli xörək.

Sözün tamama yetirib ata hərəkət verdi. Qara at qanad açıb yelə döndü. Padşah əmr verdi ki, qapıları bağlasınlar, İbrahimi şəhərdən buraxmasınlar. Fərraşlar qapını bağlayınca İbrahim şəhərdən çıxıb getməkdə oldu. Padşah hərəmxanaya keçdi, azarlı arvadının yanına xidmətçiləri çağırdı, əmr etdi ki, su gətirsinlər. Sonra padşah dedi:

– Bunun qolunu yuyun.

Xidmətçilər azarlının qolunu yudular, zəfəran su ilə getdi.

Padşah güldü. Əmr etdi ki, arvadı ilə həkimin boynunu vursunlar.

O biri tərəfdən İbrahim bir xeyli getdi, bir çinar ağacının dibində atını bağladı. İbrahim gördü ki, bir əjdaha Zümrüd quşunun balalarını yemək istəyir. İbrahim qılıncın əjdahanı iki böldü.

Əjdahanın ətindən quşun balalarına yem verdi, özü də ağacın dibində yatdı. Bu zaman Zümrüd quşu gəldi, İbrahimi yatmış görüb dedi:

– Aha, mənim hər il balalarımı yeyən budu.

Yerdən bir daş götürdü, istədi İbrahimin başına salsın. Zümrüdün balaları çığırdılar və analarına dedilər:

– Ay aman, onu öldürmə, o əjdahanı öldürdü, ətin də bizə verdi.

Zümrüd quşu daşı atdı. İbrahim yuxudan ayıldı. Zümrüd quşu dedi:

– Al, balalarımın birini sənə verim, sən onları ölümdən qurtarıbsan.

At dil açıb dedi:

– Al!

İbrahim Zümrüd quşunu aldı, atına mindi, başladı getməyə. Düz getdi, dərə keçdi, bir meşəyə çatdı. Bir də gördü ki, bir zarıltı gəlir. Zarıltıya tərəf getdi, bir də gördü ki, bir pələngdi, ayağına ağac batıb, naləsi ərşə çıxıb. İbrahim atdan düşdü, pələngin ayağından ağacı çəkdi, əsgilə bərk bağladı, pələng də qoşuldu İbrahimə. İndi İbrahim, Zümrüd, pələng yol elədilər, bir şəhərə çatdılar. İbrahim gördü çox qoşun var, xəbər aldı:

– Bu qoşun bura niyə yığılıb?

Dedilər:

– Qeyri padşah bizim bu padşahdan ya yeddi ilin bac xəracın, ya da padşahın gözəl qızı olan Xurşidi-aləmi istəyir.

İbrahim şəhərin qırağında durdu. Qara at dedi:

– İbrahim, sən get şəhərə. Elə ki biz sənə görə olduq, al, bu tükümdən yandırarsan, biz gəlib çıxarıq,

İbrahim şəhərə girdi, qabağına bir qarı çıxdı. İbrahim qarıya dedi:

– Qonaq saxlarsanmı?

Qarı dedi:

– Kül başıva, sən nə hayda, mən nə hayda? Padşahın qızını aparmağa gəliblər.

İbrahim dedi:

– Az danış, al bu pulu, get mənə düyü al, aş bişir.

Qarı hıqqana-hıqqana getdi, düyü aldı, aş bişirdi.

İbrahim xörəyi yedi. Tükü yandırdı, qarıya dedi:

– Al, bu qızıl da sənin olsun. Mən yatıram, sən get!

Qarı getdi, o saat, pələng və zümrüd quşu hazır oldu. İbrahim qara ata minib qoşuna həmlə etdi, dalı oturtdu. İki-üç zərbədə qoşunu yer ilə yeksan etdi.

Padşaha xəbər getdi ki, padşah sağ olsun, bir qara atlı oğlan düşməni qırıb leş-leşə çatdı.

Padşah əmr verib, atlını çağırırdı. İbrahimi axtardılar, amma tapa bilmədilər. Qoca qarı padşaha dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim evimdə bir qərib var, bəlkə elə odu? Çünki həmişə evə gələndə əl-qolu qanlı gəlir.

Padşah  mr verdi ki, qarının qonağını  ağırıslar. İbrahimi gəlib apardılar. Padşah  z n İbrahimə tutdu, xoş sifətlə dedi:

– Xoş gəlmisən, oğlan, otur.

İbrahim oturdu.

Padşah bildi ki, qoşunu qıran budu, dedi:

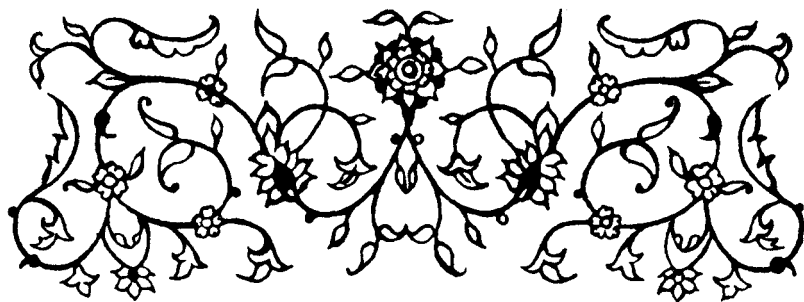
– G l sən qal barigahda, mən qızımı sənə verim.

Pərdə quruldu, Xurşidi-al m gəldi pərdənin dalında durdu, dedi:

– Ata, bu oğlanı tanıyırsan? Bu Şenqar padşahının oğludu.

Bəli, bu padşah yeddi gün, yeddi gecə toy elədi, qızı Xurşidi-aləmi verdi İbrahimə. İbrahim Xurşidi-aləmi götürüb çoxlu qızıl və qoşunla atasının vilayətinə gəldi.

ƏHMƏDİ ÇEKKAŞ

Biri vardı, biri yoxdu, keçmiş qərinələrdə Əhmədi Çekkaş adında birisi vardı. Bu hər gün səhər tezdən işinə gedib, günü batıranda evinə gələrdi. Əhmədi Çekkaş bir gün çayçı dükanında oturub, bir dərvişin oxumağına qulaq asırdı. Dərviş oxuyub qurtarandan sonra keçib oturdu Əhmədi Çekkaşın yanında. Əhmədi Çekkaşnan başladılar gələcək-dən-keçəcəkdən danışmağa. Dərviş çox söhbətdən sonra Əhmədi Çekkaşa dedi:

– Gəl bir nərdivan qoyaq, bəlkə qabağımıza kölgəlik çıxsın.

Əhmədi Çekkaş çox ağıllı adamdı. Dərviş belə deyəndə Əhmədi Çekkaş qalxıb dərvişi apardı öz evinə. Dərvişin altına xalça salıb oturtdu evin yuxarı başında. Azdan-çoxdan yeyib-içəndən sonra yıxılıb yatdılar.

Dərviş səhər durdu, namazını qılıb oturdu çay-çörəyə. Çay vaxtı dərviş dedi:

Ey Əhmədi Çekkaş, dərviş gəzərgi olar. Mən çox yerlər gəzirəm, amma sən səxavətdə, sən ağılda adam heç mənə rast olmayıb. Odur ki, səni özümə qardaş götürürəm.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Dərviş, gəl sən mənə özünə qardaş götürmə! Bilirəm, sən mənə yola verə bilməzsən. Amma qapım həmişə üzvə açıqdı, hər vaxt gəlib gedə bilərsən.

Dərvişə bu söz çox toxundu, durub ayağa, çıxdı bazara, bina qoydu yol getməyə.

Dərviş bu şəhərdən çıxıb özünü yetirdi başqa şəhərə. Gördü ki, bu şəhərin padşahı ölübdü. Camaat yığılıb təzə padşah tikmək üçün quş uçurdurlar. Quş uçurdan vaxt dövlət quşu gəlib qondu dərvişin başına. Camaat yerli-yərdən dərvişi özlərinə padşah tikdilər.

Dərviş bir ədalətnən padşahlıq elədi ki, camaat yerbəyerdən onu alqışladılar ki, bəs belə padşah olmaz.

Dərviş bir gün oturmuşdu, birdən qardaşı Əhmədi Çekkaş yadına düşdü. Tez bir kağız yazıb Əhmədi Çekkaşa göndərdi. Qasid kağızı aparıb Əhmədi Çekkaşa verdi. Əhmədi Çekkaş alıban kağızı oxuyub, gördü ki, kağızı yazan dərvişdi, dedi:

– Get, deginən, gələrəm.

Qasid kağızın cavabın dərviş padşaha yetirdi.

Əhmədi Çekkaş qasiddən bir gün sonra öz vilayətindən çıxıb gəldi dərviş padşahın hüzuruna. Dərviş padşaha xəbər getdi ki, Əhmədi Çekkaş gəlibdi. Dərviş padşah durub ayağa, Əhmədi Çekkaşın qabağına çıxdı, dedi:

– Xoş gəlmisən!

Əhmədi Çekkaş çox ağır adamdı. Ədəbnən salam verdi. Dərviş padşah Əhmədi Çekkaşın yanında oturub dedi:

– Əhməd, gəl mənə qardaş ol! Bu varım, dövlətim sənin olsun.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Mənimki sənnən tutmaz.

Padşaha söz acıq gəldi, amma Əhmədi Çekkaşın kefinə dəymədi. Beş-on gün Əhmədi Çekkaşı yanında qonaq saxladı. Bir gün Əhmədi Çekkaş dedi:

– Ta mən gedirəm.

Dərviş dedi:

– Əhməd, gəl mənə qardaş ol!

Əhmədi Çekkaşın canı təngə gəlibən dedi:

– Oluram, amma gərək mənə bir ev tikdirəsən ki, arvad-uşağımı gətirəm.

Padşah razı olub əmr verdi ki, Əhmədi Çekkaşın özü bəyənən yerdə ev tiksinlər. Bir ay çəkmədi ki, bina hazır oldu. Padşah Əhmədi Çekkaşdan xəbər aldı:

– Daha nəyin qaldı?

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Da ha sağlığın!

Əhmədi Çekkaşın tək bir arvadı vardı. Sov-züriyyəti yoxudu. Gəlib şəhərlərinə, ev şeylərini satıb-sovub, arvadını aldı yanına. çıxı-ban gəldi bu vilayətə. Əhmədi Çekkaş bir neçə müddət dərviş padşahnın bir yerdə yeyib, içib kefi çəkdi.

Bir gün Əhmədi Çekkaş padşah qonaq çağırırdı. Oturub yeyib, içəndən sonra padşah Əhmədi Çekkaşın bağına gəzməyə çıxırdı. Gün batana kimi gəzib, bağ-bağcanı dolanıb, evə gəlirdilər. Birdən bir nəfər dərviş qapıda peyda oldu. Dərviş dayanıb qapıda pay istədi. Padşah ona iki qara pul atdı.

Əhmədi Çekkaş əl atıb padşahın barmağında olan qiymətli üzüyü dartıb çıxartdı, verdi dərvişə. Dərviş də çıxıb getdi.

Padşah Əhmədi Çekkaşa dedi:

– Səfeh kişinin oğlu, o üzüyün min tümən qiyməti vardı, sən nəyənin?

Əhmədi Çekkaş dinmədi, səssizcə çıxıb getdi. Padşah yüyürüb dərvişdən üzüyü aldı. Qayıdıb gələndə gördü ki, Əhmədi Çekkaş yoxdu, çıxıb gedibdi.

Əhmədi Çekkaş gecəni yatıbən, şəhər tezdən bir kağız yazdı, göndərdi padşaha. Padşah kağızı açıb oxudu. Gördü Əhmədi Çekkaş yazırdı ki: “Mən sənə əzəl gündən dedim ki, səninki mənimlə tutmaz. Sən dedin ki, varım-yoxum sənindir. Amma mən sənə bir üzüyü götürüb verdim dərvişə, onu dərvişin əlindən aldın. Daha mənimki sənənin tutmaz”.

Padşah baxubən gördü ki, Əhmədi Çekkaş belə yazıb, çox peşman oldu, amma dadı heç bir yana çatmadı.

Al xəbəri Əhmədi Çekkaşdan. Əhmədi Çekkaş bir gün arvadına dedi:

– Arvad, mən gedirəm tilsim dərşini oxuyub gələm.

Arvad dedi:

– Ay başıva daş, sən bu yaşında tilsim dərşini nəyiniyirsən?

Əhmədi Çekkaş acıqlanubən arvadına dedi:

– Tez mənə yol tədarükü gör, yoxsa qol-qabırğamı əzərəm.

Arvad qorxub ərinə tədarük gördü. Əhmədi Çekkaş götürübən xurcunu düzəldi yola. O şəhər sənənin, bu şəhər mənim, gəlib çıxırdı Hindustan vilayətinə, qoca bir tilsimçinin yanına. Bu qoca tilsimçiyə şeyird durub, dərş aldı. Çox çəkmədi ki, Əhmədi Çekkaş elə bir tilsimçi oldu ki, ustadınan da artıq. Minib gəmiyə gəldi öz vilayətinə.

Arvad çıxıbbən kişinin qabağına dedi:

– Ay kişi, gəldin?

Kişi dedi:

– Bəli, gəldim! Arvad, ta bu otaqların biri mənim, biri sənindi.

Əhmədi Çekkaş otaqların birini alıb özünə düzəltdi, sonra bir tilsim oxuyub, padşahın xəzinəsinin yarısını çəkib yığdı evinə, başladı fəqir-füqərəyə paylamağa. Padşaha xəbər getdi ki, xəzinənin yarısı yoxdu. Adam saldı şəhərə, amma xəzinənin oğrusunu tapa bilmədilər.

Əhmədi Çekkaş durub bir gecə çıxdı bazara. Gördü ki, dükən, bazar bağlıdı, amma burda bir halvaçı dükanı var, bu dükandan işıq gəlir. Əhmədi Çekkaş dükanın qapısının arasından baxıb gördü ki, burda bir oğlan var ki, gözəllikdə Yusif. Bu oğlan qabağına bir kasa qoydu, bir də şam yandırdı, başladı ağlamağa. O qədər ağladı ki, kasa gözünün yaşynan doldu. Durub yatan macalda Əhmədi Çekkaş qapını döydü. Oğlan qapını açdı. Əhmədi Çekkaş dedi:

– Allah qonağıyam.

Oğlan dedi:

– Allaha da qurban, qonağına da.

Əhmədi Çekkaş keçib oturdu, xəbər aldı:

– Ey oğlan, adın nədi?

Oğlan dedi:

– Adıma Məmməd deyirlər.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Ey Məmməd, mən gedirəm, amma səndən bir sualım var.

Məmməd dedi:

– İkisini xəbər al!

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Xəbər alıram səndən, sən niyə ağlayıban o kasanı gözüvün yaşynan doldurdun?

Məmməd dedi:

– Gəl məndən bu sirri xəbər alma! Mənim dərdimə əlac eləyə bilməzsən.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Məmməd, mən sənə nə kömək istəsən, elərəm. Gəl de görüm sən niyə ağlayırdın?

Məmməd dedi:

– İndi ki, məni qısnamısan, qulaq as, deyim.

Mən bu gecə yuxuda Hindustan padşahının qızını gördüm. O qızın dərdinnən ağlayıram. Amma qızın mənə meyli yoxdu. Bir də mən

kasıb bir kişinin oğluyam, o qızı mənə verməzlər. Qorxuram ki, bu dörd mənə məzara apara.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Ey oğlan, qorxma. Yarım saatdan sonra qız sənənin yanında olar.

Əhmədi Çekkaş durub gəldi evə. Çağırıb əcinnələri əmr elədi:

– Gedin, Hindustan padşahının qızı Pəri xanımı gətirin bura, öz yorğan-döşəyinnən. Filan yerdə Məmməd adında bir oğlana tapşırın, amma səhər, sübh namazından qabaq aparıb qoyarsınız öz otağına.

Cin-əcinnələr qalxuban ərşə, göz açıb yumunca özlərini yetirdilər Hindustana. Pəri xanımı yatmış götürüb, gəldilər qoydular Məmmədin yanına, çıxıb getdilər.

Məmməd ayılıb gördü ki, Hindustan padşahının qızı Pəri xanım yanında. Məmmədi xof götürdü. Pəri xanım da ayılıb gördü ki, öz otağında deyil. Yanında da bir oğlan var, dedi:

– Yəqin yuxu görürəm.

Gördü ki, yox, bu yuxu deyil. Oğlan bunun gözüne xoş gəldi, gecəni Eys-ışrətlə məşğul olub yorulandan sonra yıxılıban yatdılar.

Əcinnələr Pəri xanımı götürüb səhərnən aparıb qoydular öz otağına. Pəri xanım açıb gözlərini gördü ki, öz otağındadır. Eləliknən doqquz ay tamam oldu. Pəri xanımın ata-anası qızlarından xəbər aldılar:

– Ay qız, sən ərə getməmişən, bu dörd divar arasında necə hamilə olmusan?

Pəri xanım utanıb başını aşağı saluban, ağlamağa başlayıb dedi:

– Ata, düz doqquz aydır ki, gecəyarı mənə gögnən əcinnələr bir vi-layətə aparırlar. Orda aparıb salırlar Məmməd adında bir oğlanın yanına, çıxıban gəlirlər. Səhər olan kimi mənə gətirib qoyurlar öz otağıma.

Padşah dedi:

– Bu gecə aparsalar, sən o şəhərin adını, oğlanın adını xəbər al, gəl de mənə.

Pəri xanım öz otağına keçdi. Padşah gecəni yatmayıban, durdu qarrovula. Gecə yarıdan keçən kimi, əcinnələr gəlib Pəri xanımı aparanda padşah gözüynən gördü, ta ürəgi rahat oldu.

Pəri xanım kef-damaq vaxtında Məmməddən xəbər aldı:

– Bu şəhərin adı nədir?

Məmməd dedi:

– Bu şəhərin adı İsfahandır.

Pəri xanım xəbər aldı:

– Bəs sən necə eləyirsən ki, məni bura hər gecə gətirirsən?

Məmməd dedi:

– İsfahanda bir cindar Əhmədi Çekkaş var, səni bura gətirən odur.

Pəri xanım Məmmədin bütün dediklərini yazdı dəftərə, başladılar kefə. Gözlərinə yuxu gedən kimi Pəri xanımı əcinnələr gətirib gəldilər Hindustana.

Səhər Pəri xanım durub gəldi atasının yanına. Məmməd necə danışmışdı, ixtilat elədi atasına.

Hindustan padşahı çox nəhəng padşahdı. İsfahan padşahına bir kağız yazdı ki, sənin şəhərinə Əhmədi Çekkaş adında bir cindar mənim qızımı hər gecə oğurluyuban Məmməd adında bir gedənin qucağına salır. Həmin adamı tutub mənim hüzuruma gətirməsən, davamız davadır.

Xəbəri sənə kimdən verim, Əhmədi Çekkaşdan və İsfahan padşahından. Bunlar qabaqcadan dostdular, küsülü olandan sonra oldular düşmən. Padşah hər gecə Əhmədi Çekkaşın üstə qoşun göndərirdi ki, öldürsünlər, gələn qoşunun Əhmədi Çekkaşa gücü çatmırdı. Əhmədi Çekkaş tilsimnən qoşunu dala qaytarırdı.

Padşah Hindustan padşahının kağızını alan kimi, Məmmədi tutub saldı dustağa. Beş gün Hindustan padşahından möhlət istədi ki, Əhmədi Çekkaşı da tutub göndərsin.

Dünyada iki cür qarı var. Biri imanlı, biri imansız. Bir imansız qarı eşitdi ki, Əhmədi Çekkaşı hər kəs tutsa, şah ona xələt verəcək. Duruban gəldi padşahın yanına dedi:

– Mənə iki gün möhlət ver, Əhmədi Çekkaşı tutub sənin yanına qolubağlı gətirim.

Padşah razı oldu. Qarını saldı işə. Qarı durub gəldi, Əhmədi Çekkaşın arvadına dedi:

– Allah qonağıyam!

Əhmədi Çekkaşın arvadı qarını evində bir gün, bir gecə saxladı.

Bir dəfə qarı Əhmədi Çekkaşın arvadına dedi:

– Sənin kişinin bu qədər güclüdür, gəlsənə onnan xəbər alasan ki, onun bu gücünə, bu elminə nə bata bilər?

Əhmədi Çekkaşın arvadı sözü yadında saxlayıb, gecə yatmaq məqamında ərindən soruşdu:

– A kişi, bu qədər ki, sənin gücün var, padşah səni tuta bilmir, o nədəndi? Mən qorxuram ki, bu qədər padşahı incidirsən, səni bir kərəm tutalar.

Əhmədi Çekkaş dedi:

– Qorxma, mənə yüz min padşah bata bilməz, amma murdar olma-yam.

Arvad bunu yadında saxladı. Səhər durub qarıya ixtilat elədi.

Qarı qaş qaralan kimi Əhmədi Çekkaşın yorğan-döşəyini də, arvadını da murdarladı, bu tərəfdən də padşaha xəbər göndərdi ki, Əhmədi Çekkaşı tutmuşam, adam göndərsin.

Gecə qarı su qablarının hamısını bayıra çıxartdı. Əhmədi Çekkaş arvadıynan yatan macalda padşahın qoşunu gəlib çatdı Əhmədi Çekkaşın qapısına. Bir vaxt Əhmədi Çekkaş ayılıb gördü ki, qoşun hər tərəfi alıbdır. Əhmədi Çekkaş tilsim oxudu, gördü ki, murdarlanıb, əl atdı qablara su götürə, pak ola, gördü qablarda su yoxdu. Çığırıp dedi:

– Arvad, mənə su ver!

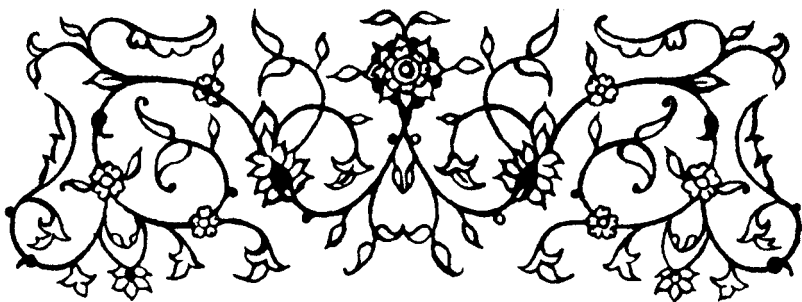
Arvad tərpinəncə qoşun Əhmədi Çekkaşın əl-qolun bağlayıb apardı padşahın hüzuruna. Padşah Əhmədi Çekkaşnan Məmmədi qoyub gəmiyə Hindustana göndərdi. Bu tərəfdən də qarıya xələt verib razı saldı.

Əhmədi Çekkaş dəryanın üzünən gəmidə gedirdi. Gəmiçini tutub ixtilata, birdən özünü atıb dəryaya pak oldu. O saat əcinnələr Əhmədi Çekkaşı dəryadan götürüb gəldilər İsfahana.

Əhmədi Çekkaş ömr elədi, əcinnələr Məmmədi də götürüb gəldilər onun yanına. Sonra Əhməd padşah üçün xəbər göndərdi ki: gəlmişəm, gərək sənin atovu yandıraram.

Bir tilsim oxuyub padşahı verdi əcinnələrin əlinə. Əcinnələr padşahı yeddi tikə eləyib atdılar yeddi dağın ətəyinə. Məmmədi həmin padşahın yerində padşah tikibən Hindustan padşahının qızını götürüb gəldi. Təzədən toy elədi qızı Məmmədə aldı. Onlar yeyib, içib, yerə keçdilər, siz də burda var olun.

ÜÇ QARDAŞ

Belə rəvayət eləyirlər ki, bir şəhərdə bir padşah var idi. Bu padşahın üç oğlu, bir də qardaşı var idi. Günlərin bir günündə padşah ömrünü bağışladı oğlanlarına. Üç qardaş qaldı yetim. Padşah öləndə vəsiyyəət elədi qardaşına ki, bəs qızını verərsən mənim oğlum Məlikməmmədə. Bəli, aradan bir neçə müddət keçəndən sonra Məlikməmməd əmisinin yanına gedib dedi:

– Əmi, atamın vəsiyyətinə əməl elə, qızını mənə ver.

Padşah bu sözü eşidən kimi əmr elədi ki, bu saat bunların üçünü də şəhərdən çıxartsınlar. Məlikməmməd qardaşlarını götürüb bir şəhərə çatdı. Onlar bir adamın yanında mehtər oldular. Bir az mehtərlik edəndən sonra Məlikməmməd qardaşlarına dedi:

– Mən bu şəhərdə qalmıram, gedirəm. Siz də istəyirsiniz gedək.

Hər üç qardaş öz haqq-hesablarını alıb şəhərdən çıxdılar. Bir müddət yol gedib bir şəhərə çatdılar. Gördülər ki, burda çox sənət yoxdur. Durdular ot biçməyə. Payıza yaxın idi, bunlar otdan bir taya qurmuşdular. Bir gün Məlikməmməd çölə gedib gördü ki, ot tayasını atlar dağıdıb, qayıtdı qardaşlarının yanına dedi:

– Ot tayasını atlar dağıdır. Görək hər gecə bizimiz qarovula gedək.

Növbə düşdü böyük qardaşa. Böyük qardaş getdi. Gecəni yatdı, şəhər durub gördü ki, tayanı genə dağıdıblar. Sabahısı ortancıl qardaş getdi, yenə yuxuya gedib yatdı. Şəhər durub gördü ki, atlar otu dağıdıb. Eşit Məlikməmməddən. Məlikməmməd qardaşlarına dedi:

– Bu gecə mən gedirəm.

Axşam oldu, Məlikməmməd başdan geyinib, ayaqdan qıfıllandı, ayaqdan geyinib, başdan qıfıllandı, bir tor götürüb yol elədi tayanın yanına. Özünə tayanın yanında yer düzəltdi, oturdu. Amma gecədən bir qədər keçəndən sonra Məlikməmmədin gözüne yuxu gəldi, odur ki, barmağını kəsib duz basdı. Beləliklə, barmağının göynəməsindən sübhə kimi yata bilmədi. Sübh hələ açılmamışdı, dərýadan bir dəstə at çıxdı, tayaya tərəf gəlib otu yeməyə başladılar. Məlikməmməd tor atdı, atlardan üçünü tutub gizlətdi. Gündə gedərdi fəhləlik edib, atları saxlardı. Bir gün qardaşlarına dedi:

– Gəlin gedək bu şəhərdən başqa vilayətə.

Qardaşları dedilər:

– Bəs piyada necə gedək? Atımız yox, hara gedə bilərik?

Məlikməmməd tövləyə girib atları açdı. Böyük atı böyük qardaşına, ortancılını ortancıla verdi, bir yaş kiçik atı da özü minib şəhərdən çıxdılar. Bəli, üç qardaş az gedib, çox gedib, iynə yarım yol getdilər. Birdən qabaqlarına üç yol çıxdı. Məlikməmməd atı saxladı, qardaşlarına dedi:

– Qardaşlar, siz bu yol ilə gedin, mən gedər–gəlməz yola gedirəm.

Qardaşları razı olmayıb dedilər:

– Biz də bu yol ilə gedirik.

Üç qardaş üz qoydular gedər–gəlməz yola. Bir qalaçaya çatdılar. Məlikməmmədin qabağına bir qarı çıxıb dedi:

– Xoş gəlmisən, ey Məlikməmməd!

Məlikməmməd qoca qarının salamını aldı. Atdan düşdülər. Qarı atları tövləyə çəkib yem verdi, sonra gəlib Məlikməmmədin bərabərinə dedi:

– Qorxma, atlarınızı rahat elədim, oturun.

Üç qardaş oturdular. Amma Məlikməmmədin yarı canı atın yanında idi. Durub tövləyə endi. Bir də gördü ki, çil at yem yemir. Məlikməmməd dedi:

– Ey heyvan, nə oldu sənə?

Çil at dil açıb Məlikməmmədə dedi:

– Ey mənim sahibim Məlikməmməd! Bil və agah ol, bu qarı bu gecə üçünüzü də öldürəcək.

Məlikməmməd Çil ata dedi:

– Bəs necə edək?

At dedi:

– Ey Məlikməmməd, bu gecə qarı qızlarını yollayacaq sizin yanınıza, amma siz qızları o qədər incidərsiniz ki, yorulub yatsınlar. Sonra da qızların örpəyini götürərsiniz, öz papaqlarınızı qoyarsınız qarının qızlarının başına. Qarı gələcək, bu səfər sizin yerinizə onları öldürəcək.

Məlikməmməd gəlib qardaşlarını başa saldı. Yatmaq zamanı qarı qızlarını yolladı onların yanına. Çil at necə ki, Məlikməmmədə demişdi, qardaşlar qızları o ki var incitdilər, axırda qızlar bərk yuxuya getdilər. Qardaşlar o saat qızların örpəklərini götürdülər.

Qızlar yatmaqda olsun, eşit qarıdan.

Sübh namazında qarı qılıncı əlinə alıb, oğlanların otağına gəldi, qızlarını oğlanlar hesab edib başlarını kəsdi, yenə qayıtdı. Məlikməmməd durub qardaşlarını oyatdı, atlarına minib yola düşdülər. Bunlar qaçmaqda olsunlar, sənə xəbər verim Çil atdan. Çil at göy üzü ilə gəldirdi. Birdən dil açıb dedi:

– Ey Məlikməmməd, bir dala bax.

Məlikməmməd dala baxıb gördü ki, qarı əlində siyirmə qılınc budu gəlir. Çil at dedi:

– Nə gördün?

Məlikməmməd dedi:

– Budu, qarı əlində qılınc gəlir.

Çil at dedi:

– Ey Məlikməmməd, elə bir qırmanc vur mənə ki, anadan əmdiyim süd burnumdan gəlsin.

Məlikməmməd ata bir qırmanc vurdu. Çil at özün bir şəhərin qırağına yetişdirdi.

Məlikməmməd qardaşları ilə şəhərə girib padşahın yanında meh-tər durdular. Məlikməmmədin atları çox kökəlmişdi. Hamı onun xatirini istəyirdi. Onun üçün də qardaşları buna paxıllıq edirdilər. Qardaşlar bu qərara gəldilər ki, Məlikməmmədin başını batırıb, özləri ad qazansınlar. Bir gün onlar padşahın yanına gəlib dedilər:

– Bəs Məlikməmməd atları qırdı acıdan.

Padşah qəzəbnək oldu, özü tövləyə girdi, gördü ki, Məlikməmmədin atları kişmiş kimidi. Padşah Məlikməmmədin qardaşlarına dedi:

– Bəs siz deyirsiniz ki, Məlikməmməd atları ac saxlayır? Atlar hamısı kökdür.

Böyük qardaş dedi:

– O, belə bəcidir ki, Günün batmasından, çıxmasından loğman xəbər gətirə bilmir, amma o bilir.

Padşah bu sözü eşidən kimi Məlikməmmədi çağırır dedi:

– Ey oğlan, gərək mənəm üçün Gündən xəbər gətirəsən, görüm, filan gün nə üçün tutulub.

Məlikməmməd Çil atın yanına gəldi, hekayəti ona nağıl elədi. Çil at dedi:

– Elə bunun üçün fikir eləyirsən? Get bu saat padşahdan bir kağız al ki, o səni zülm ilə yollayır Gündən xəbər gətirəsən.

Məlikməmməd padşahdan kağız aldı, gəlib Çil atı mindi. Çil at göyə çəkildi, ta ki, Məlikməmmədi aparıb bir derya qırağında qoydu. Çil at Məlikməmmədə dedi:

– Ey Məlikməmməd, padşahdan aldığı kağızı götürüb gedərsən o qalaçaya. Günün anası ordadı. Kağızı Günün anasına verərsən, o sənə nə lazımdı deyər.

Məlikməmməd ondan ayrılıb qalaçaya çatdı. Günün anasını tapıb kağızı verdi. Günün anası kağızı oxudu, gördü ki, padşah bunu zülm ilə yollayıb. Günün anası Məlikməmmədə dedi:

– Sən gizlən, Gün indi gələr, xəbər allam, sən də eşidərsən. Məlikməmməd gizləndi, Gün gəldi, Günün anası Gündən xəbər alıb dedi:

– Filan gün nə üçün tutulmuşdun?

Gün anasına dedi:

– Ey mənəm anam, günlərin bir günündə pərilər padşahının qızı seyrə çıxmışdı, mən onun göyçəkliyindən utanıb öz üzümü gizləmişdim. Çünki o mənəm gözəlliyimi batıl eləyirdi.

Məlikməmməd bu sözü eşidib, atına mindi. Üz qoydu qardaşları olan şəhərə, gəlib çatdı qardaşlarının yanına. Məlikməmməd gəlib padşaha baş əydi, Günün tutulması səbəbini nağıl elədi, dedi:

– Gün filan gün çıxanda pərilər padşahının qızı öz qırx qarabaşlarıryan seyrə çıxmışdı. Pərilər padşahının göyçəkliyindən Gün utanıb tutulmuşdu.

Padşah dedi:

– Gərək mənəm üçün pərilər padşahının qızını gətirəsən, gətirməsən boynunu vurduracağam.

Məlikməmməd atın yanına gəldi, atına dedi:

– Padşah indi də pərilər padşahının qızını istəyir.

At dedi:

– Məlikməmməd, sən get padşaha de, sənə bir padşahyana çadır, bir neçə zərli mütəkkə versin.

Məlikməmməd gəldi padşahın yanına, padşahdan bir neçə mütəkkə və bir çadır istədi. Padşah əmr elədi ki, Məlikməmmədə bir çadır, bir neçə mütəkkə versinlər. Məlikməmməd bunları alıb gəldi atın yanına. At soruşdu:

– Aldın?

Məlikməmməd dedi:

– Aldım.

Məlikməmməd atına mindi. Çil at qalxdı havaya, gedib düşdü bir çəmənlikdə. Çil at Məlikməmmədə dedi:

– Ey Məlikməmməd, get qur çadırı, sonra gəl bura.

Məlikməmməd çadırı qurdu, gəldi atın yanına. Çil at dedi:

– Ey Məlikməmməd, bu saat pərilər padşahının qızı gələr, çadıra girər, qarabaşlarını qovub özü yatar. Onda sən qızı götürüb qaçaasan.

Məlikməmməd gizləndi. Bir də gördü ki, pərilər padşahının qızı gəldi. Çadıra girdi, öz qarabaşlarına dedi:

– Ey qızlar, mən üç küpün yuxusuna gedirəm, siz gedin.

Pərilər padşahının qızı üç günün yuxusuna gedən kimi Məlikməmməd qızı götürüb qaçdı.

Şəhərin qırağında Pəri xanım oyandı. Yanında Məlikməmmədi görüb dedi:

– Ey oğlan, mənə hara aparırsan?

Məlikməmməd dedi:

– Səni padşahın yanına aparıram.

Pəri xanım dedi:

– Get, padşaha de ki, mənə elçi göndərsin.

Məlikməmməd padşaha xəbərə getdi. O, qıza elçi göndərdi. Pəri xanım elçilərə dedi:

– Padşah gərək iki çarhovuz dərya atı südü tapsın, o da çimsin, mən də. Onda o da olar cavan. Əgər tapmasa mən ona getməərəm.

Xəbər getdi çatdı padşaha ki, bəs Pəri xanım belə deyir. Padşah Məlikməmmədi çağırırdı, dedi:

– Gərək qırx tuluq dərya atı südü tapasan.

Məlikməmməd Çil atın yanına gəlib dedi:

– Ey mənim atım, padşah məndən at südü istəyir.

Çil at dedi:

– Ey Məlikməmməd, qorxma. Sən padşaha de ki, qoy, hovuzları tiksin, sonra sənə işin yoxdu. O mənim işimdi.

Məlikməmməd padşaha dedi:

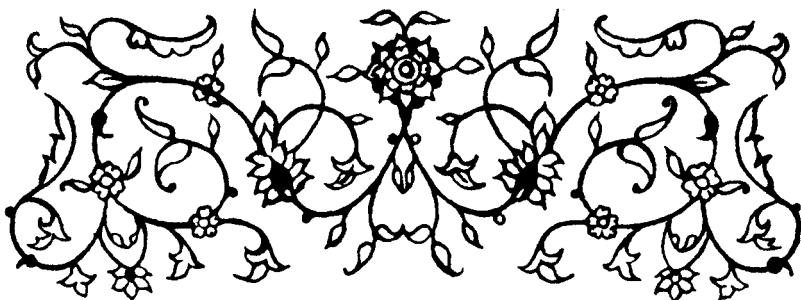
– İki dənə hovuz hazırla.

Padşah hovuzu hazır elədi. Gecəni yatdılar, səhər durub gördülər ki, hovuzlar ikisi də at südü ilə doludu. Məlikməmməd padşaha xəbər yollaı ki, bəs hovuz hazırı, gəlsin çimsin. Padşah gəldi, soyundu. Pəri xanım Məlikməmmədə bir ovuc torpaq verib dedi:

– Bu torpağı atarsan padşah olan hovuzla, sonra özün də o birisin-də çimərsən. Bu birisində çiməndə padşah olar torpaq. Sonra səni camaat padşah eylər, mən də sənə gedərəm.

Məlikməmməd hovuzların qırağına gəldi, yavaşca soyundu, əvvəl torpağı atdı padşah olan hovuzla, padşah oldu torpaq. Sonra özü o birisi hovuzla girdi, oldu bir cavan oğlan. Qırx gün, qırx gecə toy elədi, Pəri xanımı aldı. Məlikməmməd qardaşlarının xainliyini Pəri xanımdan eşitdi. Onların ikisinin də boynunu vurdurdu, özü də padşahın yerində oturdu.

BALIQLAR PADŞAHI İLƏ YAQUB

Biri vardı, biri yoxdu, bir sövdəgər vardı. Günlərin bir günündə bu sövdəgər səfərdən qayıdırdı. Yolda onu tozanaq tutub, iki gözlərini kor elədi. Sövdəgər evinə gəlib nə qədər dava-dərman elədisə, gözləri açılmadı. Bir gün bir qoca qarı onun yanına gəlib dedi:

– Ay, qadan alsın nənən, gözlərini açsam, mənə nə verərsən?

Sövdəgər dedi:

– Ay nənə, gözlərimi açsan, sənə yeddi torba qızıl verərəm.

Qarı dedi:

– Onda sən bir balıqçı tap, yolla bir yeddi dağın dalısına. Orda Dəryayi-Kəmər deyilən bir dərə var. O dərəni keçər, bir dənizə rast gələr, o dənizə tor atar, balıqlar padşahını tutub gətirər, onun qanından gözüne çəkərlər, açılar. Sövdəgərin gözüünün ağı-qarası bir oğlu vardı, adı da Yaqubdu. Sövdəgər həmin yerə adam göndərəndə Yaqub atasına dedi:

– Ata, izn ver mən də gedim.

Yaqub balıqçıya qoşulub getdi. Az getdilər, çox getdilər, iynə yarım yol getdilər, yeddi dağı aşdılar, dərədən keçdilər, dəniz kənarına yetişdilər. Balıqçı bir tor atdı, torda bir neçə xırda balıq, üç dənə də tikan çıxdı. İkinci kərə tor atanda bir əlvan balıq düşdü.

Sövdəgərin oğlu balığı əlinə alıb dəryaya tulladı, dedi:

– Balıq bilməsə, xalıq bilsin.

Balıqçı bir də tor atdı, yenə həmin balıq düşdü. Sövdəgərin oğlu yenə onu suya atdı.

Balıqçı acıqlanıb, torunu yığışdırdı, sövdəgərin yanına gəldi, əh-valatı danışdı. Sövdəgər qəzəblənib əmr etdi ki, Yaqubu şəhərdən çıxarsınlar. Yaqub anasının yanına gəldi. Anası Yaquba yeddi qoğal, üç çörək verib yola saldı. Yaqub bir az yol getdi. Dəryanın ləpə döyənində oturdu. Süfrəsini açıb, çörək yemək istəyirdi ki, dəniz ləpələndi, dənizin içindən bir oğlan çıxdı, Yaquba salam verdi. Hər ikisi yoldaş olub çörək yedilər. Sonra Yaqub süfrəni bağladı. Süfrədə beş qoğal, bir çörək vardı. Oğlan süfrəni Yaqubun əlindən alıb, dənizə atdı, dedi:

– Gəl dalımca!

Hər ikisi gedib, bir şəhərə çatdılar. Bu şəhərdə bir padşah vardı. Bu padşahın aman-zaman, gözüünün ağı-qarası bir qızı vardı. Bu qızın dili tutulmuşdu. Çox həkimlər gəlmişdi, əlac tapa bilməmişdilər.

Yaqubla oğlan gəlib, padşahın imarətinə çatdılar. İmarətin qırx bir qapısı vardı. Hansı qapıya çatdılsa “həkim” dedilər, amma qapıçılar onları qovub dedi:

– Gedin işinizə. Min həkim gəlib, çarə tapmayıb, indi sizin əlinizdən nə gələcək?

Axırda bir qapıçı padşaha xəbər apardı. Padşah onları yanına çağıraraq dedi:

– Hərgah dərman edə bilsəniz, qızımı sizə verəcəyəm.

Onları qızın yatdığı otağa apardılar. Oğlan qızın başı üstə oturdu. Cibindən iki şamdan çıxartdı, biri qızıl, biri də gümüş. Qızıl şamdanı qızın başı üstə, gümüş şamdanı da ayağı altına qoyub dedi:

– Şorba gəlsin.

Şorba gətirib qızın qabağına qoydular. Oğlan söhbətə başladı, gümüş şamdana dedi:

– Şamdan qardaş, qulaq as: günlərin bir günündə bir xarrat, bir dərzi, bir də bir cadugər yol gedirmiş. Bunlar gecəyə düşdülər. Yol qırağında bir xarabaya rast gəldilər. Cadugərlə dərzi yatır. Xarrat onların qarovulunu çəkir. Gecə yarıdan keçir. Xarrat bekarlıqdan darıxır, meşəyə gedib, bir az ağac yığır, oturub bir arvad düzəldir. Xarrat yatır, bir dəfə dərzi növbədə dayanır. Dərzi görür ki, küncdə bir şey var, gedib baxır, öz-özünə deyir ki: “xarrat öz xarratlığını göstərüb, mən də dərziyəm, gərək öz sənətimi göstərəm”. İynəsini çıxardıb saplayır, bir dəst arvad paltarını tikib, arvada geyindirir, cadugəri durğuzub özü yatır. Cadugər də ağacdən qayıyırılmış arvadı görüb, işdən xəbərdar olur, öz-özünə deyir: “İndi ki, onlar öz sənətini göstərüb, mən də cadugərəm,

gərək öz sənətimi göstərəm”. Bir dua oxuyub, arvadın üzünə üfürür. O saat arvad axsırıb ayılır. İndi şamdan qardaş, de görüm, arvad kimə çatar? Cadugərəmi, dərziyəmi, xarratamı?

Cavab verən olmadı.

Padşahın qızı dedi:

– Arvad xarrata çatar.

Padşaha xəbər apardılar ki, qızın üç kəlmə danışdı. O günü axşam təbil çalındı, şadlıq elədilər. Sabah açıldı, dəniz oğlanı yenə gəldi. Qızıl şamdanı qızın başının üstünə qoyub, gümüş şamdanı ayağının altına qoydu, sözə başladı:

– Günlərin bir günündə üç bacı vardı. Böyük bacı padşahın, kiçik bacı vəzirin, ortancıl bacı mollanın arvadı idi. Bu üç bacı bir gün hamama gedirdi. Yola bir həmail düşmüşdü. Ortancıl bacı həmaili götürüb keçdi. Hər üçü hamama girdilər. Mollanın arvadı dedi:

– Mən bir həmail tapmışam.

Padşahın arvadı dedi:

– Mən gördüm, amma götürmədim.

Vəzirin arvadı dedi:

– Eh, mən lap ayağımın altında qoyub keçdim.

Sonra savaşımağa başladılar. Biri dedi, həmail mənə çatar, o biri dedi yox, mənə çatar. Mollanın arvadı da dedi:

– Yox, gəlin ərimizə məkr sataq, hər kəs yaxşı məkr satsa, həmail onun olsun.

Hər üçü razı oldu. Padşahın arvadı evinə gəlib sandığın qabağına bir başmaq qoydu. Padşah gəlib başmağı gören kimi dedi:

– Arvad, sandıqda adam var.

Padşah arvadı gülüb dedi:

– A kişi, sandıqda adam nə gəzir?

Vəzirin arvadı evinə çatdı. Bu dəmdə vəzir arvadına dedi:

– Arvad, padşah məni saat birdə yanına çağırırdı. Mən yatıram, gözlə yuxuya qalmayım.

Vəzir yatdı. Arvad ona bihuşdarı verib yatırdı, üzünü zəfəranladı, aparıb köhnə bir xarabalığa qoydu. Bir neçə saatdan sonra vəzir ayıldı, o yan-bu yana baxıb fikir elədi ki: “yəqin mən ölmüşəm ki, məni bu-raya salıblar”.

Vəzir təzədən yuxuya getdi. Arvad gəlib ona yenə bihuşdarı verdi, öz otağına apardı, vəzir təzədən ayılanda dedi:

– Ay kişi, dur tez ol, saat birdən keçib.

Vəzir yorğan-döşəkdən qalxıb, təəccüblə öz arvadına baxdı, dedi:

– Ay arvad, mən ölmüşdüm ki?

Arvad dedi:

– Ay kişi, ölüm nədi, səfehləməmişən ki? Dur əl-üzünü yu, padşahın yanına get.

Eşit mollanın arvadından.

Mollanın arvadı bir tabaq unu qabağına qoyub ələməyə başladı. Sonra o biri qapıdan çıxdı. Bir qoca kişiye beş manat verib dedi:

– Ay kişi, mollanın yanına gedək, mənim kəbinimi özünə kəsdir.

Hər ikisi mollanın yanına getdi. Molla diqqətlə arvada baxıb öz-özünə dedi: “yaxşı, bunun çarşabı mənim arvadımın çarşabıdır, tumanı da onun tumanına oxşayır, bu nə olan işdi?”

Molla arvadını yoxlamaq üçün yanına getdi. Arvad molladan qabaq qaçıb mətbəxdə un ələməyə başladı. Molla gəlib gördü ki, arvad mətbəxdədi, təzədən qoca kişinin yanına getdi. Arvad genə ondan tez kişinin yanına gəlmişdi. Molla arvada bir də diqqətlə baxdı gördü, bəli, tuman arvadının tumanıdır, çarşab da arvadının çarşabıdır, bu xalis öz arvadıdır ki, durub. Yenə mətbəxə getdi, gördü xeyr, arvad mətbəxdədi. Axırda onların kəbinini kəsib yola saldı.

İndi şamdan qardaş, həmail kimə çatar, mollanın arvadınamı, padşahın arvadınamı, yoxsa vəzirin arvadına?

Yenə qız üç kəlmə danışib dedi:

– Mollanın arvadına çatar.

Padşaha xəbər apardılar ki, qızın üç kəlmə də danışdı, yenə təbil vurulub, şadlıq edildi. Padşah çox sevindi. Yedilər, içdilər, gecəni yatıb səhər dəniz oğlanı yenə padşah qızının yanına gəldi, qızıl şamdanı qızın başı üstə, gümüş şamdanı ayağı altına qoyub sözə başladı:

– Günlərin bir günündə bir padşah qızı vardı. Bu qız hər gün əlini yuyanda çarhovuzdan eşidərdi: “Kül sənə başına, bir ölüyə qulluq eləyəcəksən”. Qız çox bikiş olurdur, gecə-gündüz ağlayırdı. Qızın ağlamasını padşaha xəbər verdilər.

Padşah qızına dedi:

– Qızım, nə üçün ağlayırsan?

Qız dedi:

– Ata, neçə gündü ki, çarhovuzda əlimi yuyanda bir səs gəlir: “Kül sənə başına, bir ölüyə qulluq eləyəcəksən”.

Padşah dedi:

– Gəl, qızım, səni ova aparım.

Qoşun, vəkil, vəzir hazır oldu. Padşah qızı ilə ova çıxdı. Qız qabaqda bir mağara qapısı gördü, mağaranın: qabağından keçmək istəyəndə qapıdan bir əl çıxıb, onu mağaraya çəkdi. Padşah nə qədər çalışdısa, qapını açdıra bilmədi. Kor-peşman geri qayıtdı.

Qız mağaranın pillələri ilə aşağı düşdü. Gördü ki, burada bir gözəl bağ var, amma heç yandan səs gəlmir. Çarhovuzun günbatan tərəfində ağac altında bir oğlan yatır. Qız onun yanına getdi, düz bir il oğlanın üzünü yellədi. Axırda yorulub bayıra çıxdı. Gördü ki, yolda bir kişi gedir, yanında da bir qulluqçu qız var. Pul verib, qızı kişidən aldı. Qızı içəri gətirdi, haman oğlanın yanında oturdub dedi:

– Ay qız, burda oturarsan, bu oğlanın milçəyini qovarsan.

Padşah qızı burda olan yeddi otağın altısını gəzib, yeddinci otağa çatdı, qapını açıb, içəri girdi, gördü burada bir sandıqça var. Sandıqçanın üstündə bir bülbül oturub. Padşah qızının bu bülbüldən xoşu gəldi, əlini bülbülə vuranda bülbül külə döndü. Sandığın qapısını açanda sandığın içindən tüstü çıxdı, Qız xoflanıb otaqdan qaçdı. İndi xəbəri sizə verim bağda yatan oğlandan. Demə qız sandıqla bülbülə əl vuran da tilsim sınıbmış. Ona görə də oğlan o saat asqırıb, ayıldı. Oğlan ayılıb öz-özünə dedi:

– Nə çox yatmışam.

Gördü ki, başının üstündə bir qız var, dedi:

– Ay qız, sən kimsən?

Qulluqçu dedi:

– Mən iki ildir ki, sənin milçəyini qovuram, hələ sənin üçün bir qulluqçu da tutmuşam.

Bu söhbətlərin içində padşahın qızı gəldi. Gördü oğlan qıza deyir:

– İndi ki, sən mənim iki il zəhmətimi çəkmişən, gərək mən səni alam.

Qız padşah qızını görüb dedi:

– Bu da bizim qulluqçumuz.

Padşah qızı işdən xəbərdar olub, heç bir söz demədi. Oğlan ayağa durdu, qıza dedi:

– Mən bazara gedirəm, nə istəyirsən sənin üçün alım?

Qulluqçu dedi:

– Mənim üçün bir dəst tuman al, bir az da saqqız.

Oğlan sonra üzünü padşah qızına tutub dedi:

– Bəs sən nə istəyirsən?

Padşah qızı dedi:

– Mənim üçün bir bıçaq, bir də səbir daşı al.

Oğlan qulluqçunun tapşırığını aldı. Qayıdanda padşah qızının tapşırığı yadına düşdü, nə qədər gəzdisə, tapa bilmədi. Axırda gəlib bir dükana çıxdı, soruşdu. Dükançı dedi:

– Məndə var. Ancaq o adam ki, səbir daşıyla bıçaq istəyir, onu gözlə, o özünü öldürəcək.

Oğlan bunları da alıb, evinə qayıtdı. Saqqızla tumanı qıza verdi, səbir daşı ilə bıçağı padşah qızına verəndə gördü ki, qız gedib xəlvət bir yerdə oturdu, nə ki, başına gəlmişdi, səbir daşına deməyə başladı. Dedikcə də bıçağı səbir daşına sürtürdü. Oğlan elə ki, gördü qız özünü öldürəcək, tez durub qızın əlindən bıçağı aldı, bütün əhvalatı qızdan soruşdu. Qız başına gələnin hamısını oğlana nağıl elədi.

Dəniz oğlanı dedi:

– Şamdan qardaş, oğlan padşahın qızına çatar, ya qulluqçuya?

Padşah qızı dedi:

– Əlbəttə, padşah qızına çatar.

Bu xəbər padşaha çatdı. Şeypur çalındı, o gün də şadlıq elədilər, qızı dəniz oğlanına verdilər.

Padşah onlara yeddi qatır da qızıl verdi, yola saldı, bunlar gəlib dəniz qırağına çatdılar.

Dəniz oğlanı dedi:

– Mən haman sənin deryaya atdığın balıqlar padşahıyam, o yaxşılığın qabağında mən də sənə yaxşılıq elədim.

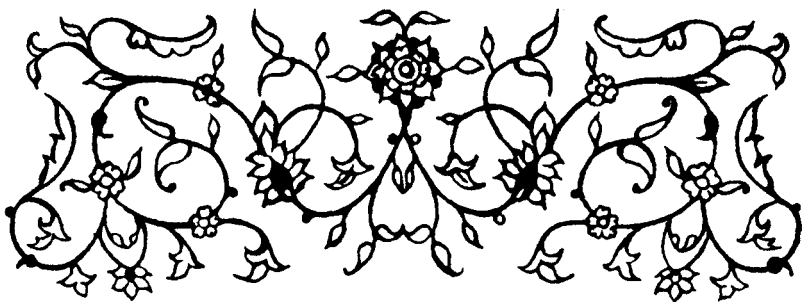
Dəniz oğlanı öz qanından bir az Yaquba verib dedi:

– Apar sürt atanın gözüne.

Bunu deyəndən sonra yox oldu.

Yaqub qızı götürüb, atasının vilayətinə gəldi, həmin qandan atasının gözüne çəkdi, atasının gözləri açıldı. Sonra qırx gün, qırx gecə toy eləyib, gətirdiyi qızı aldı.

ƏLİMƏ SU TÖK

Biri var idi, biri yox idi, dövlətli bir tacirin gözəl bir qızı var idi. Bu qız nə qədər gözəl idisə, bir o qədər də ağıllı idi. Tacir çoxlu pul xərcləyib qızı oxutmuşdu. Qız həddi-bülüğa çatandan sonra bunun gözəlliyi, ağıl-kamalı, şöhrəti yayıldı ətrafa. Yaxşı-yaxşı yerlərdən gündə qıza elçi gəlirdi. Amma qız heç kəsə getmirdi, gələn elçilərin hamısına deyirdi:

– Kim məni almaq istəsə, gərək əvvəlcə mənim əlimə su tökə. hərgah dediklərimi eləməsə, ona getməyəm.

Buna görə də heç kəsə getmirdi. Bir gün şəhər padşahının oğlu bu qızın gözəlliyini eşidib, ona elçi göndərdi. Qız onun da elçilərinə hamıya dediyi sözləri dedi:

– Gedin, padşahın oğluna deyin ki, mənim əhdim var. Qabaqca əlimə su tökməsə, ona getməyəm. Əgər şərtimi yerinə yetirsə, gedərəm.

Bunu padşahın oğluna xəbər verdilər, Bu söz padşahın oğluna çox acıq gəldi. Öz-özünə fikirləşdi, dedi:

– Necə yanı, mən padşah oğlu ola-ola gedim tacir qızının əlinə su töküm?.. Onun nə həddi var ki, mənə belə söz deyir.

Oğlan düşdü lap acığa, toy elətdirdi. Gəldilər gəlini aparmağa. Qız yengəsiylə sifariş göndərdi:

– Hərçənd ki, gücnən məni aldı, amma lap əlin qoysun ürəyinin başına, arxayın olsun. Əvvəlcə əlimə su tökməsə, məndən ona arvad olmayacaq.

Padşahın oğlu hirsələnib əmr etdi ki, bir quyu qazsınlar. Bir quyu qazdılar, üstünə bir az çör-çöp töküüb, ağzını basdırdılar, getdilər gəlini

gətirməyə. Gəlin qapıya çatanda padşahın oğlu camaatı mürəxxəs eləyib özü yapışdı qızın qolundan, apardı həyətə, qızı saxladı quyunun ağzında, dedi:

– Hə necə oldu, gəldin, gəlmədin?

Qız dedi:

– Mən sözümü demişəm, əvvəlcə əlimə su tökməsən, məndən sənə arvad olmayacaq.

Padşah oğlu hirsələnib qızı itələdi saldı quyuya. Qız qaldı quyuda. Padşahın oğlu hər gün səhər qıza bir az çörək, bir bardaqa da su salayıb deyirdi:

– Hə, sözün nədir, gəlirsən, gəlmirsən?

Qız cavabında elə bircə bu sözü deyirdi:

– Mən demişəm, əvvəlcə əlimə su tökməsən, gəlməyəcəyəm. Məndən sənə arvad olmayacaq.

Bu minvalnan bir neçə gün keçdi. Qız fikirləşdi, fikirləşdi axırda bir kələk qurdu. Bir gün padşahın oğlu genə səhər çörək, su gətirib soruşdu:

– Mənə gəlirsən, yoxsa yox?

Qız yenə həmişəki cavabını verdi, padşahın oğlu getmək istəyəndə qız ona dedi:

– Ay insafsız, məni salmısan bura, özün gedib kef eləyirsən, gəzib dolanırsan, mən qurd kimi qalıram burda tək. Barı heç olmasa bir çəkiç at bura, burda məşğuliyyət eləyim.

Padşah oğlu götürüb bir külüng saldı quyuya.

Qız yaman ağıllı idi, öz hesabını apardı, planını qurdu, başladı qazmağa. O, hər gün padşahın oğlu gələn vaxt quyunun dibində oturardı, suyun, çörəyin alıb, həmişəki cavabını verib, genə gedərdi qazmağa. Belə-belə düz bir ay qazdı, axırda lağım vurub gəldi çıxdı düz dədəsinin mətbəxinə. Axşamçağı tacirin arvadı mətbəxdə plov bişirirdi. Bir də baxdı ki, ayağının altı tappıldayır. Qorxu onu basdı ki, görəsən bu nə tappıltıdır. Bir də baxdı ki, yer sökülür. Arvad lap özün itirdi, elə bildi ki, cin çıxır.

Bir də baxdı ki, öz qızı budu, salam əleyküm, çıxdı yerdən. Arvad gözlərinə inanmadı. Bir gözlərini dəsmalnan silib, baxdı gördü ki, yox, elə öz qızıdır ki, var, soruşdu:

– Ay qız, bu nə işdi?

Qız dedi:

– Ana, hələ bir az çörək ver yeyim, lap acından ölürəm, sonra danışaram.

Bəli, çörəyi yeyəndən sonra əhvalatı başdan-ayağa anasına danışdı. Anası heç qızından geri qalan deyildi. O da onun kimi əllamənin biri idi. Huşi-guşinən qızının sözünə qulaq asandan sonra dedi:

– Qızım, fikrin çox yaxşı fikirdi, bu kişiləri elə gərək belə eləyə-sən, yoxsa qədrini bilməzlər. Çox yaxşı fikir eləmişən, fikrindən əl çəkmə. Ancaq bir yerdə nahaq iş görmüşən ki, fikrini əvvəldən mənə deməmişən. Yoxsa indiyə kimi oğlanı elə bir hala salmışdım ki, ayağından öpmüşdü.

Qərəz, ana-bala verdilər baş-başa. Anası ona dedi:

– Bala çörəyini-zadını ye, gecəni burda yat, səhər tezdən dur get-ginən genə yerinə. Elə ki oğlan gəldi, bir təhərnən ondan soruş gör, sabah hara gəzməyə gedəcək. Bunu öyrənib, gəlib mənə de. Daha dalısıynan işin olmasın.

Qız gecəni orda yatıb, səhər tezdən genə gəldi quyuya, oğlan genə həmişəki kimi bir bardaq su, bir az da çörək götürüb, gəldi quyunun ağzına. Genə qızdan soruşdu:

– Nə deyirsən, hələ yorulmadın? Gəlirsən?

Qız cavab verdi:

– Mən demişəm, əlimə su tökməsən, gəlməyəcəyəm. Oğlan çörəyi, suyu sallayıb getmək istəyəndə, qız dedi:

– Hara gedirsən?

Oğlan cavab verdi:

– Sənə nə var? Gəzməyə.

Qız dedi:

– Harda gəzirsən? Sən barı heç olmasa gəzdiiyin yerləri denən, mən də burda onun fikriynən birtəhər dolanım. Yoxsa lap tək qalıram, bağrım çatlayır.

Oğlan dedi:

– İndi ki bağrın çatlayır, razı ol, quyudan çıxarım.

Qız cavab verdi:

– Yox, əlimə su tökməyincə, o barədə danışma.

Oğlan gördü yox, razı olmur ki, olmur, axırda dedi:

– Bu gün Ağ gülün bağına gəzməyə gedəcəyəm.

Bunu deyib getdi. Qız tez lağımnan öz evlərinə gəlib, əhvalatı anasına danışdı ki, oğlan bu gün gedəcək Ağ gülün bağına gəzməyə. Arvad ömr verdi, qulluqçular gedib bazardan qırx dəst paltarlıq ağ ipək gətirdilər. Tez tikdilər, hazırladılar. Qızın da otuz doqquz yoldaşı var idi. Arvad çağırıb əhvalatı onlara dedi, hamısı qızın da, arvadın da fikrini bəyəndilər, razılıq verdilər. Bu yolda cannan-başnan kömək etməyə söz verdilər. Arvad səhər tezdən adam göndərüb, Ağ gülün bağını rahatlamışdı. Bəli, qızlar hamısı səhər tezdən geyinib, qırxı da gəldilər Ağ gülün bağına. Padşahın oğlu da gəldi həməən bağa ki, bağ qızla doludu. Ordan-burdan, qapıdan-bacadan boylanıb gördü ki, ədə kasıb, evin yıxılsın, pulun yoxdu, xəbərin olsun, bağ doludu qıznan.

Bağbana bir az pul verib girdi içəriyə, bir tərəfdə gizləndi. Oğlan özü heç qızın üzün görməmişdi, odu ki, burda qızı görəndə tanımadı. Baxdı ki, ədə, qırx dənə qızdı, amma içində biri var, elə gözəldi ki, tay nə bilim. Bir ürəkdən, min ürəyə vuruldu bu qıza. Qızlar da duymuşdular ki, padşahın oğlu gəlib, özü də gizlənib ağacların arasında. Ancaq anası tapşırırmışdı ki, bu gün bir şey eləməsinlər, heç oğlana məhəl də qoymasınlar. Özlərini elə göstərsinlər ki, guya ki, heç onu görmür.

Bəli, yedilər, içdilər, çaldılar, oynadılar, padşahın oğlu da ağzının suyu axa-axa axşamacan ağacın dalında durub, bunlara tamaşa elədi. Axşam qızlar durub getdilər. Gəlib oğlan gizləndiyi ağacın yanından keçəndə qız qəsdən oğlana eşitdirə-eşitdirə dedi:

– Qızlar, sabah da gedərik Qırmızı gülün bağına.

Qızlar getdi. Padşahın oğlu da lap hayıl-mayıl oldu. Fikrində qoydu ki, sabah hər nə təhər olsa gedəcəyəm Qırmızı gülün bağına. Qız gəlib əhvalatı anasına danışdı. Anası çoxdan qırmızı ipək paltarlar tikdirmişdi. Qızları mürəxxəs, eləyib tapşırdı ki, səhər tezdən gəlsinlər. Səhər tezdən qız genə gəldi quyuya. Oğlan suyunu, çörəyini gətirdi. Qız baxdı ki, oğlanın kefi bu gün xarəbdı, heç də bundan soruşmur ki, gəlirsən, gəlmirsən.

Yəqin elədi ki, bəli, kələk baş tutub, oğlan vurulub buna. Padşahın oğlu çörəyi, suyu sallayıb getmək istəyəndə qız ona dedi:

– İnsafsız, məni salmısan burda quyuya, özün gedib bağda qızların gəzirsən.

Oğlan dedi:

– Necə qız? Bağda qız nağayır?

Qız dedi:

– Bah, guya ki, bilmirəm. Yatmışdım yuxuda gördüm ki, sən Ağ gülün bağında gəzirsən, yanında da qırx dənə qız var. Onların içində bir gözəl qız var, özün də ona bənd olmusan.

Oğlan dedi:

– Hə, ağlın olsun, razı olginən, sənnən gedək bağda gəzək.

Qız dedi:

– Yox, əlimə su tök, sonra. Yoxsa razı olmayacağam.

Oğlan dedi:

– Özün bil, olursan ol, olmursan heç olma.

Oğlan getdi. Qız onun sözlərindən açıq gördü ki, yox, oğlan lap hayıl-mayıl olub. Tez gəlib əhvalatı anasına xəbər verdi. Anası onları geyindirdi, saldı yola. Özü də nə eləmək lazım olduğunu öyrətdi.

Gəlib girdilər bağa. Bir az keçdi, padşahın oğlu özün yetirdi bağa, baxdı ki, qızlar burdadı. Tez bağbana bir az pul verib, girdi içəriyə, ağacların arasında gizlənib, başladı qıza tamaşa eləməyə. Qız deyəsən bu gün lap gözəlləşmişdi. Qız gördü ki, oğlan gəlir, anasının dediyini başladı eləməyə, çağırdı qızlara dedi:

– Ay qızlar, əti gətirin mənə doğrayım, siz gedin pencər yığın. Bişirək, yeyək kef eləyək.

Qızlar əti onun qabağına qoyub, özləri əkildilər. Qız gördü ki, ta heç kəs qalmayıb, birdən qəsdən əlini bıçaqnan kəsdi. Çığır-bağır saldı, dedi:

– Ay qızlar, ay qızlar, tez olun, kim var burda, əlimi bıçaq kəsdi, qan məni aparır.

Qızlar ta heç birisi cavab vermədilər, qaçıb gizlənib, özlərini eşitməməzliyə vurdular, guya ki, çox uzaqdaydılar. Padşahın oğlu ağacların arasında gizlənmişdi. Gördü ki, heç kəs gəlmir, sevdiyi qızın da əlini bıçaq kəsib qan tökülür... Ürəyi tab gətirməyib tez çıxdı. Dəsmalını cibindən çıxardıb, yüyürdü qızın yanına, dedi:

– Xanım, qoy mən bağlayım.

Qız dedi:

– Sən kimsən, burda nə qayırırsan?

Oğlan dedi:

– Heç zad, xanım, mən belə... quş qovanam.

Bəli, oğlan qızın əlini bağlamaq istədi.

Qız dedi:

– Orda lüləyin var, su tök əlimin qanını yuyum, sonra bağla.

Bəli, oğlan su tökdü, qız da əlini ağır-ağır yuyub qurtardı. Sonra oğlan öz əl dəsmalını çıxardıb qızın əlini bağlayırdı ki, qızlar gəlib yığışdılar. Yedilər, içdilər, axşam durub getdilər. Gedəndə oğlana eşitdirdilər ki, sabah Sarı gülün bağına gedəcəklər. Qız gəldi evə, paltarın soyundu, çörək-zad yedi, əhvalatı anasına danışdı, dəsmalı da açıb verdi anasına, getdi genə quyuya. Səhər genə padşahın oğlu suyan çörəyi gətirdi verdi qıza. Qız qəsdən ona heç bir söz demədi. Sonra gəldi evə, durdular qızlardan bir yerdə geyinib, getdilər Sarı gülün bağına. Padşahın oğlu genə həmişəki kimi gəldi bağa girdi, uzandı ot-ların arasında, başladı bunlara tamaşa eləməyə. Qıza xəbər verdilər ki, oğlan gəlib. Qız anasının öyrətdiyi kimi, yoldaşlarını başından dağıtdı. Qaldı tək. Qəsdən arxın başına bir lüləyin qoymuşdu. Yoldaşları gedəndən bir az sonra, qız, əlini palçığa buladı, birdən başladı qışqırmağa.

– Ay qızlar, tez olun, o lüləyini doldurun verin mənə. Əlim palçığa bulaşib.

Qızlardan səda çıxmırdı. Qız bicliynən başladı ora-buranı axtarmağa, guya ki, lüləyini tapa bilmir.

Padşahın oğlu o yan-bu yana baxıb gördü ki, lüləyin arxın başındadı. Tez durub lüləyini doldurub, gəldi qızın yanına, dedi:

– Xanım, ala, budu.

Qız bir diqqətnən ona baxıb, ürəyində güldü, sonra dedi:

– Tök, əlimi yuyum, yaxşı-yaxşı tök!

Oğlan suyu tökdü, qız yudu, dedi:

– Bax belə... Nə qəşəng su tökürsən. Di apar lüləyini qoy yerinə.

Birdən qəsdən əlini torpağa buladı, dedi:

– Bay, bay, əlimə torpaq sıçrayıb. A gədə, bir lüləyin gətir, əlim torpağa bulaşib.

Oğlan gedib lüləyini gətirdi, qızın əlinə su tökdü, qız da əlini üçüncü dəfə yudu, öz məqsədinə çatdı. Qızlar yığışdılar. Hamısı çıxıb getdi evə. Qız genə soyunub getdi quyuya, oğlan getdi buna çörək, su sallamağa. Qız dedi:

– Hə, mənə su tökmürsən, amma gedib Sarı gülün bağında xalqın qızlarının əlinə üç dəfə su tökürsən.

Oğlan dedi:

– Sən hardan onu bilirsən?

Qız dedi:

– Sənin fikrinlə yatıram, ta heç şey bilmirəm?

Oğlan dedi:

– Mən heç kəsin əlinə su tökməmişəm.

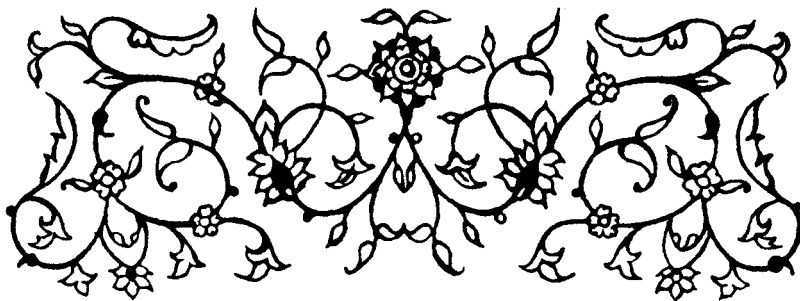
Qız bir ucadan güldü, sonra oğlanın dünən o gün əlinə bağladığı dəsmalı bağladı ipə, oğlan çəkdi yuxarı. Oğlan baxdı ki, öz dəsmalıdı. Lap qaldı məəttəl, soruşdu ki, dəsmal səndə hardandı.

Qız dedi:

– Get evə, sonra bilərsən. Gözlə məni, heç yerə getmə.

Bunu deyib gəldi evə, sarı paltarını geyinib getdi padşahın evinə. Oğlan oturmuşdu evdə, bir də gördü ki, qapı açıldı, həmin o əlinə su tökdüyü qız girdi içəriyə. Qız əhvalatı oğlana danışdı. Oğlan baxdı ki, iş-işdən keçib, qızın əhdi yerinə gəlib... Təzədən qıza qırx gün, qırx gecə toy elədi. Onlar muradlarına çatdılar, siz də öz ürəyinizdə olan muradınıza çatın.

HACININ QIZI

Biri var idi, biri yox idi, bir Hacı var idi. Bir günləri Hacı arvadına dedi:

– Ay arvad, gəl hazırlaşaq, gedək Kərbəlaya.

Arvad razı oldu. Bunlar hazırlaşıb getməkdə olsun, sizə kimnən xəbər verim, Hacinın qızlarının. Hacinın üç qızı var idi. Bu qızlar eşitdilər ki, ataları Kərbəlaya gedir, o saat böyük qız bir yemiş, ortancıl qız bir heyva, kiçik qız da bir alma atalarına göndərdilər ki, ata, bunlar yetişib, saralıb çürüyəndə bil ki, biz ərə getdik.

Hacı qızları ilə öpüşüb, görüşüb yola düşdü.

Bir gün Hacinın böyük qızı güllü bağçada gəzirdi. Padşahın oğlu bunu gördü, bir könüldən min könülə buna bənd oldu, götürüb qıza bir alma atdı. Qız almanı alıb öpdü, gözünün üstünə qoydu. Padşahın oğlu adam göndərüb bu qızı aldı, toy eləyib, gətirdi evinə.

Aradan bir müddət keçmişdi, padşahın oğlu Hacinın bağçasının yanından keçib ova gedirdi, bir də gördü ki, həmin bağçada bir qız gəzir ki, qabaq aldığı qız heç bunun əlinə su tökməyə də yaramaz. Bunu görən kimi, oğlanın az qaldı ağı başından çıxa. Padşah oğlu bu qıza da bir alma atdı, bu qız da almanı öpüb gözünün üstünə qoydu, padşahın oğlu qayıtdı evinə, adam göndərüb, bu qızı da aldı, toy eləyib apardı evinə.

Eşit Hacıdan. Hacı gördü ki, yemiş də, heyva da çürüdü. Arvadına dedi:

– Ay arvad, qızlar ərə gedib.

İndi eşit kiçik bacıdan. Bir günləri Hacınn kiçik qızı başında bir dəstə qız güllü bağçada gəzirdi. Elə bu vaxt padşahın oğlu bir dəstə atlı ilə gedirdi. Baxıb gördü ki, həmin bağçada bir qız gəzir ki, yemə, içmə, xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Oğlan bu qıza da bir alma atdı. Qız almanı aldı, əzdi-əzdi, qaytardı, atdı özünə. Bunu görənn oğlan özündən gedib atdan yıxıldı. Gədələr bunu götürüb evinə apar-dılar. Oğlan ayılıb arvadlarına dedi:

– Əgər bacınızı mənə aldınız, aldınız, almadınız ikinizi də öldürt-dürəcəyəm.

Qızlar qaldı məəttəl. Nə elədilər, olmadı. Axırda qızlar durub ba-cılarının yanına gəldilər. Bacılarına dedilər:

– Ay bacı, padşahın oğlu bizə deyir ya bacınızı mənə alın, ya da ki, sizi öldürtdürəcəm.

Qız bir qədər fikir eləyib dedi:

– Gedərəm, ancaq gərək halvadan bir hamam tikdirə ki, mən gəlin gedən gecə, o hamamda çiməm.

Bunlar bu xəbəri padşahın oğluna yetirdilər. Oğlan razı oldu. O saat vəziri çağırtdırıb, halvadan bir hamam tikdirməyi ona əmr elədi. Vəzir “baş üstə” deyib çıxdı. O saat usta gətirib hamam tikdirmək bi-nasını qoydu.

Hacınn qızının bir qoca lələsi vardı. Bir gün hacının qızı lələsinə dedi:

– Lələ, get gör, padşahın oğlu nə çeşni paltar geyinib, nə rəng at minib, o cür mənə paltar və at al gətir.

Qoca getdi, padşahın oğlunu görüb qayıtdı bazara, padşahın oğlu-nun paltarı kimi bir dəst paltar və bir at aldı. Qız paltar gələnn kimi durub, paltarı geyindi, atı minib, bir baş hamamı tikənn ustaların yanına gəldi. Ustalar da gördü ki, padşahın oğlu gəlir. Qız gələnn kimi:

– Ay ustalar, Allah xeyir versin, əliniz, qolunuz ağrıməsın, – deyib, çıxardıb bunlara xələt verib, üstəlik dedi:

– Usta, yaxşı hamamdı, ancaq burdan bir gizli yol qoy.

Usta dedi:

– Baş üstə!

Qız atı minib genə qayıtdı özlərinə.

Müxtəsər, hamam tikilib qurtardı. Oğlan adam göndərdi ki, hamam hazırdı, toyu başlayıram. Qız da razı oldu. Bəli, toy başlandı. Qırx gün, qırx gecə toy oldu. Qızı gəlin apardılar, gəlin hamamına göndərdilər.

Qız hamama girən kimi barmağından üzüyü çıxardıb bağladı bir ipə, bir ucun da bağladı göydəki dirəyə, saldı suya. Özü də həmin qoydurduğu gizli yolla qaçıb getdi. Üzük batırdı suya, qalxırdı, hamamdan səs çıxırdı. Oğlan da elə bilirdi ki, qız hamamdadı, hələ qurtarmayıb. Oğlan bir xeyli gözlədi, gördü qız gəlmir, içəri girdi ki, görüm bu niyə qurtarıb gəlmir. Girib gördü nə, qız nə gözür burda, bu səs də bir üzüyün səsidir, suya batıb çıxır.

Padşah oğlu qəzəbnak oldu. Yağı kimi gəldi arvadlarının üstünə, dedi:

– Bu saat bacınızı mənə aldınız, aldınız, almadınız, ikinci də dar ağacına çəkdirəcəm.

Arvadlar bir-birinə qoşulub gəldilər bacılarının yanına dedilər:

– Ay bacı, bu nə işdi bizim başımıza açmısan? Padşahın oğlu bizə deyir: ya bacınızı mənə alın, ya da ki, sizi asdıracam. Gəl bu daşı ətəyindən tök. Padşahın oğlundan artığına getməyəcəksən ki? Həm bizi ölümdən qurtar, həm də özün sərfnaz ol.

Qız dedi:

– Ay bacı, sizin xatirinizə gedərəm, ancaq bir iş var, gerek padşah oğlu qızıldan bir bağça saldıra ki, heç bir padşahda o bağçadan olmaya. Özü də meyvələri qızıldan olmalıdır ki, mən gəlin gedən gecəsi o bağçada gəzəm.

Bu sözü qızlar eşidən kimi, padşahın oğluna xəbərə getdilər, Oğlana məsələni açıb dedilər ki, hal-qəzyə belə.

Oğlan razı olub dedi:

– Bağcanı da saldıraram.

Başladı usta gətirib bağcanın binasını qoydurdu. Bağça salınmaqda olsun, sizə Hacınin qızından xəbər verim. Hacınin qızı lələsin çağırıdır dedi:

– Ay lələ, get gör, padşahın oğlu nə cür paltar geyib, o cür də mənə bir dəst paltar al, gətir.

Qızın lələsi getdi, oğlanın paltarına baxıb, o rəngdə paltardan bir dəst aldı, gətirdi. Paltarı gətirən kimi, qız altdan geyinib, üstə qıfılandı. Atını minib getdi bağça salınan yerə. Ustalar gördü ki, padşahın oğlu gəlir. Ona ehtiramla salam verdilər. Padşah oğlu çıxardıb bunlara xələt verdi, dedi:

– Ay usta, yaxşıdır, ancaq burdan barı çəkən vaxtı bir gizli yol qoyun.

Sözün qurtarıb getdi. Müxtəsər, o zaman aynan-ılən, indi şirin dılən, bağça hazır oldu. Poladdan darvaza asıldı. Padşahın oğlu adam göndərdi:

– Bağça hazırды, toyu başlayımmı?

Qız dedi:

– Başlasın.

Yenə də qırx gün, qırx gecə toy elədi, qırx gün tamam olan günü gəlib, gəlini təzə salınmış bağçaya apardılar. Qız gördü ki, doğrudan da özü dediyinnən yaxşı bağcadı, beş ağacın ortasından bir bulaq axır, dörd bir tərəfi güllükdür. Bunun yanında bir böyük stol qoyulub. Nə qədər meyvəcat varsa, hamısından bu stolun üstə var. Amma burda bir çarmıx var, qırx kom da çubuq. Qızı gətirib bura qoydular, qayıtdılar. Bir azdan sonra oğlan gəldi, dedi:

– Hacınin qızı, xoş gəlmisən!

Qız dedi:

– Sağ ol! Padşah oğlu, bəs bu çarmıx nədi, bu çubuq nədi? Sənin nəyinə lazımды bunlar?

Oğlan baxıb dedi:

– Bunların hamısı sənin canından ötəridi.

Qız dedi:

– Necə yanı, sənin canından ötəri?

Oğlan dedi:

– Bu çarmıxa səni çəkəcəm, bu çubuqla da döyəcəm. Yorulanda da bu meyvələrdən yeyəcəm. Heylə–heylə bu qırx çubuq sınıncə səni döyəcəm.

Qız ürəyində dedi:

– Yaxşı, gör mən sənin başına nə iş açaram.

Sonra oğlana dedi:

– Axı, mən çarmıxa uzanmağın qaydasını bilmirəm. Sən uzan, səni çəkək çarmıxa, mən baxıb öyrənəm, sonra da sən dur, mən uzanım.

Oğlan razı oldu. Oğlan uzanan kimi, qız oğlanı çəkdi çarmıxa. Oğlan nə qədər çıxırdı, yalvardı, qız dedi:

– Olmaz, gərək öyrənəm.

Qız oğlanı qırx kom çubuq sınıncə vurdu. Oğlan dildən kəsildi. Qız meyvələrdən də yedi, çıxıb həmin gizli yolla getdi. Gedən kimi lələsinə bir dəst həkim paltarı aldırdı.

Sizə kimdən deyim, padşahdan. Üç gün gözlədi, gördü oğlu gəlmədi, dörd gün gözlədi, gördü gəlmədi, adam göndərdi ki, get gör nə oldular, niyə gəlmirlər. Fərraş gəldi, gördü darvaza qıfıllıdı. Nə qədər elədisə, açə bilmədi. Barıdan aşdı. Getdi, gördü nə? Padşahın oğlu çarmıxda ölüb. Qız–zad da yoxdu. Tez gəlib padşaha xəbər verdi. Bunlar

ağlaşa-ağlaşa gəldilər gördülər ki, oğlan ölüb, ağlaşma, qiyamət, oğlanı apardılar evinə. Ağzına güzgü tutmuşdular, gördülər ki, nəfəsi var. Bunlar o saat həkim axtarmaqda olsunlar, Hacınin qızı da bir dəst həkim paltarı geyinib, bir ülgüc götürüb, bir qədər də duz, padşahlığın qapısına gəlməkdə olsun. Bunu görən kimi dedilər:

– Ay həkim, adam yaxşı eləyə bilirsənmi?

Qız dedi:

– Ax, necə!.. Elə yaxşı eləyirəm ki, sizin kefiniz istəyən kimi.

Dedilər:

– Onda qayıt, padşahın oğlu bərk xəstədi, onu yaxşı elə.

Həkim dedi:

– Yaxşı!

Getdilər. Qapıdan içəri girən kimi oğlan qızı tanıdı. Dili yox idi ki, deyə məni bu öldürəcək. Həkim gəldi, baxdı dedi:

– Gərək bir xəlvət otaq ola ki, bunu orda müalicə edəm.

Müxtəsər, otağı xəlvət elədilər. Hamı çəkildi getdi.

Qız durub oğlanı göydən asdı, başladı bunu ülgüc ilə doğrayıb yerinə duz basıb, iynə ilə tikməyə. Belə-belə bunda bir sağ yer qoymadı. Hamısını kəsdi, yerinə duz basdı, iynə ilə tikdi. Qız bir yandan qaçıb getdi. Aradan bir neçə saat keçdi. Getdilər görsünlər ki, oğlan necədi.

Gördülər ki, oğlan tamam qanın içindədi, həkim-zad da yoxdu. Təzədən getdilər həkim gətirdilər. Həkim buna üç ay dava-dərman eləyib axırda yaxşı elədi. Oğlan yaxşı olan kimi arvadlarına dedi ki: “bacınızı mənə aldınız, aldınız, almadınız, ikinizi də öldürəcəm”.

Arvadlar durub, kor-peşman bacılarının yanına getdilər, dedilər:

– Ay bacı, səni salamat olma! Bacı, bizim təqsirimiz nədi ki, bizi öldürtdürürsən? Bu nə kələkdə ki, bizim başımıza gətirirsən? Padşahın oğlu bizi öldürür, bizim qanımıza bais olma, gəl sən də get padşahın oğluna.

Qız bacılarına söz verib dedi:

– Gedərəm, gedin deyin, toyun eləsin!

Arvadlar gedib padşah oğluna xəbər apardılar. Padşahın oğlu üçüncü toyu başladı, yenə qırx gün, qırx gecə toy elədi. Gəlin aparmaq məqamı olanda Hacınin qızı lələsinə bir balqabaq aldırıb, için təmizləyib doşabla doldurdu, özünə gələn paltarın da bir dəstinə ona tikib geyindirdi. Gəlin gedəndə balqabağı gəlin yerinə mindirdi. Özü də yengə yerinə minib kəcavəyə getdi. Gəlini apardılar gərdəyin dalına, yengə də onunla getdi... Gecə oldu. Oğlanı gəlin otağına gətirdilər.

Bunu görüb Hacınin qızı balabağın boğazına bir ip bağlayıb, ucun aldı əlinə, özü də qaçdı gizləndi. Padşahın oğlu qılını siyirib, girdi gərdəyin dalına. Dedi:

– Hacınin qızı!

Hacınin qızı əlindəki ipi çəkdi, qabağın başı tərpendi.

Oğlan dedi:

– Hacınin qızı, almanı əzib-əzib üstümə atan sən idin?

Hacınin qızı ipi çəkdi, balqabağın başı tərpendi. Oğlan elə bildi ki, deyir hə...

Oğlan dedi:

– Hacınin qızı, mənə xərc çəkdirib, halvadan hamam tikdirib, üzünü suya salıb, məni aldadıb, qaçan sən idin?

Qız ipi çəkdi, balqabağın başı tərpendi.

Oğlan dedi:

– Hacınin qızı, nə zəhmətnən mənə bağça saldırıb, axırda da özümü çarmıxa çəkib, qırx kom çubuqla məni döyən sən idin?

Hacınin qızı yenə ipi çəkdi, balqabağın başı tərpendi.

Oğlan dedi:

– Hacınin qızı, bu işlərin hamısından ürəyi soyumayıb, həkim paltarını geyib, gəlib məni doğrayan sən idin?

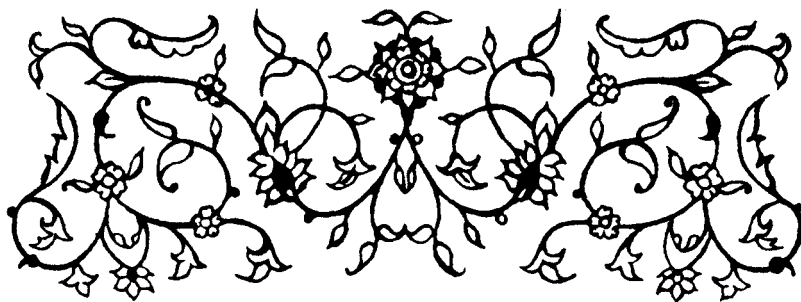
Qız yenə ipi çəkdi, balqabağın başı tərpendi. Oğlan əlindəki qılıncla balqabağın boynunu vurdu, ovucun tutdu bunun axan qanının altına, ovucu doldu qanla. Oğlan çəkdi başına, qan əvəzində doşabı içdi. Qurtarandan sonra oğlan dedi:

– Bunun qanı belə şirin olanda, gör özü necə şirin imiş!

Oğlan sözünü qurtarıb özündən getdi. O saat qız gizləndiyi yerdən çıxıb, qılını aldı, oğlanın başını kəsdi. Oğlanın paltarını soyundurub özü geydi. Gəldi bacılarının yanına ki, durun gedək, sizi xilas etmişəm. Qızları da götürüb gəldi öz evlərinə.

Atası da gəldi gördü ki, qızların üçü də evdədi.

GÜLOĞLAN

Biri var idi, biri yox idi, iki qardaş var idi. Bu qardaşların biri dövlətli, biri kasıb idi. Dövlətli qardaş sonsuz idi. Kasıb qardaşın Güloğlan adlı bir yaxşı oğlu var idi. Dövlətli qardaş kasıb qardaşın oğlu olduğuna paxıllıq eləyirdi. Bir gün dövlətli qardaş uzaq bir yerə qoyun satmağa gedirdi. Dövlətli qardaş kasıb qardaşına dedi:

– Qardaş, gəl oğlunu qoy mənimlə getsin, qoyuna kömək eləsin. Gələndə əvəzində sənə pul verərəm. Kasıbsan, dolanarsan.

Kasıb qardaş dövlətli qardaşın ürəyindəkini bilmirdi deyın, razı oldu. Dövlətli qardaş Güloğlanla qoyunları qabağına qatıb, yola düşdü. Yolda dövlətli qardaş Güloğlanı gecənin birində yatdığı yerdə qoyub, çıxdı getdi. Elə ki evlərinə yetişdi, kasıb qardaş onun yanına gəlib dedi:

– Ay qardaş, bəs Güloğlan niyə gəlmədi?

Dövlətli qardaş dedi:

– Qardaş, yolda canavarlar bizim üstümüzə töküldü. Mən qaçdım, yaxamı qurtardım. Güloğlanı yedilər.

Kasıb qardaş bundan ağladı. Bikef, məyus qayıtdı evinə. Bunlar burda qalsınlar, sənə kimdən xəbər verim, Güloğlandan. Güloğlan gecənin birində yuxudan oyandı, gördü əmisi yoxdu. Bildi ki, əmisi paxıllıqla onu burda qoyub gedibdi. Güloğlan bir gün, bir gecə yol getdi, gəldi bir şəhərə çatdı.

Şəhərdə bir qocaya qonaq oldu. Qoca Güloğlanı qərrib görüb, ona bacardığı qədər hörmət elədi. Evində olanı azdan-çoxdan onun qabağına qoydu. Güloğlan yedi, yatdı, sabahısı elə yuxudan təzəcə qalxmışdı ki, birdən şəhərə səs-küy düşdü.

Güloğlan dedi:

– Ay baba, bu nə səs-küydü?

Qoca dedi:

– Oğul, dağda bir əjdaha peyda olub, hər nə verirlər, qəbul eləmir, padşahın qızını istəyir. Deyir ki, ya padşahın qızını mənə verin, ya da şəhəri alt-üst eləyəcəyəm. Padşah da deyib ki, bir qızdan ötrü şəhəri dağıtdırmaq olmaz, əlac yoxdu, gərək qızı əjdahaya verəm. İndi bu gün padşahın qızını əjdahaya aparırlar. Bu səs-küy onun üçündü.

Güloğlan dedi:

– Baba, izn ver, mən də gedim görüm, o əjdaha necə əjdahadı.

Qoca dedi:

– Oğul, sözünü sındırmıram, get, ancaq əjdahaya yaxın durma, səni də kamına çəkər.

Güloğlan yaxşı, deyib, evdən çıxdı. Camaat əjdahaya tamaşa etmək üçün dəstə-dəstə gedirdilər. Şahzadələr, vəzirlər, vəkillər, qullar, qarabaşlar da padşahın qızını gözü yaşlı, əlləri qoynunda, əjdahaya aparırdılar. Güloğlan bir tərəfdən gəlib, özünü dağa yetirdi. Dağın ətəyində bir daşın üstündə oturdu. Güloğlan oturan yerdə heç kəs yox idi.

Camaat o biri tərəfdən, dağa, əjdahanın yanına tərəf gedirdilər. Güloğlan daşın üstündə oturub fikrə getmişdi. Əllərini başına qoyub dayanmışdı. Bir azdan bir quş uçub oraya gəldi. Quş Güloğlanın oturduğu daşdan bir az aralı bir kola qondu, birdən-birə adam kimi dil açıb dedi:

– Ay Güloğlan, yatıbsan oyan, oyanıbsan eşit. O sən oturan daşın altında bir yay-ox var. Daşı qaldır, o yay oxu götür, dağın başına get. Əjdahanı o yay-oxdan savayı heç nə öldürməz. Yay-oxla vur əjdahanı öldür, padşahın qızını qurtar.

Quş bunu deyib, uçub getdi. Güloğlan sevinmiş yerindən qalxdı, daşı qaldırdı. Gördü doğrudan da daşın altında bir yay-ox var. Güloğlan yay-oxu götürüb, dağa dırmaşdı. Gəlib o zaman yetişdi ki, adamlar padşah qızını gətirib əjdahaya vermək istəyirlər. Əjdaha padşah qızını udmaq istəyəndə Güloğlan çıxarib yay-oxu çəkdi, əjdahanın kəlləsindən bir ox vurdu. Əjdaha nərilti, gurultu ilə yıxılıb öldü. Padşah qızı şadlığından özünü Güloğlanın üstünə atmaq istəyəndə, Güloğlan hələlik bu sirr açılmasın deyə qızdan aralandı. Yeyin-yeyin enib qocanın evinə yetişdi. Yay-oxu da bir yanda gizlədib oturdu. O tərəfdən padşah qızı dağda nə qədər hərləndisə, Güloğlanı tapa bilmədi. Sevinmiş yüyürə-yüyürə evlərinə gəldi. Əhvalatı ata-anasına nağıl elədi.

Padşah hökm elədi, şəhərə car çəkdi, əjdahanı öldürüb qızını qurtaran oğlanı axtardı. Adamlar Güloğlanı nə qədər axtarıdılarsa, tapa bilmədilər. Qayıdıb padşaha xəbər apardılar ki, tapa bilmədik.

Güloğlan evə gələndə qoca kişi evdə deyildi. O da səsə-küyə şəhərə çıxmışdı. Qoca bir də töyşümüş evə gəldi, gördü Güloğlan evdədi. Güloğlan üzünü qocaya tutub dedi:

– Ay baba, nə gördün, nə eşitdin?

Qoca dedi:

– Ay oğul, nə görəcəyəm? Eşitdim ki, dağda bir oğlan çıxıb yay-oxla vurub əjdahanı öldürüb, padşah qızını qurtarıbdı. Oğlanın baxtı açılıb, padşah indi şəhərdə car çəkdirib onu gəzir ki, böyük xələt versin, hörmət eləsin. Padşah qızı da əjdahanı öldürən oğlanı çox bəyənibdi. Onun igidliyini dilində əzbər eləyibdi. Ancaq hardadırsa, oğlan tapılmır.

Güloğlan bir söz demədi. Bundan bir xeyli keçdi.

Gecələrin birində padşahın vəziri küçə ilə gedirdi. Birdən bir gözəl qız gördü. Qız əl eləyib vəziri çağırırdı, özü isə yoluna davam eləyib getməyə başladı. Vəzir bu sirri bilmək üçün qızın dalınca getdi. Qız getdi, vəzir getdi, o qədər getdilər ki, axırda şəhərdən çıxdılar. Bir xeyli getdilər, meşənin kənarında bir hündür qayaya rast gəldilər. Qız qayanın bir tərəfindən keçdi, yuxarı çıxdı. Vəzir də onun dalınca getdi. Bir qalaçaya yetişdilər. Qız qalaçanın içinə girdi. Qalaçanın qapısı bağlandı. Bir az keçdi, içəridən bir qoca sehrkar qarı çıxdı. Qarı oxudu, üfördü, vəziri bir daş elədi. Sonra dönüb qalaçaya girdi.

Bunlar burda qalsınlar, sizə vəzirin oğlanlarından xəbər verim. Vəzirin oğlanları gözlədilər, gecədən xeyli keçdi, ataları gəlmədi, axırda atlanıb şəhərə çıxdılar, atalarını gəzməyə başladılar. Şəhərdə atalarını tapa bilmədilər. Şəhərdən çıxdılar, o qədər getdilər ki, axırda qayadakı qalaçaya yetişdilər. Düşüb qalaçaya girmək istəyəndə qalaçanın qapısı açıldı, sehrkar qarı eşiyə çıxdı, oxudu, üfördü, vəzirin oğlanlarını da daş elədi. Bu tərəfdən xəbər tutdular ki, vəzir oğlanları ilə itibdi. Hər yana ün saldılar, çar çəktilər, ancaq onlardan bir xəbər çıxmıdı ki, çıxmıdı.

Bunlar da burda qalsınlar, sizə padşahdan xəbər verim. Günlərin bir günü bir xoş saatda padşah atlanıb maral ovuna çıxmışdı. Başının atlıları ilə çox gəzdi, axtardı, axırda bir gözəl maral tapdı. Maralı tutmaq üçün başının atlıları ilə onun dalınca düşdü. Maral qaçdı, onlar

qovdular. Axırda padşahın başının atlılarının atları yoruldu, gerilədilər. Şah maraldan aralanmadı. Maralı dağdan-daşdan uçura-uçura qovurdu. Maral axırda qaça-qaça gəldi haman vəzir oğlanları ilə daş olan qalaçaya yetişdi. Maral qalaçaya tərəf gələndə qalaçanın qapısı açıldı. Maral içəri girdi, qapı örtüldü. Bir az keçdi, qapı açıldı, içəridən qarı çıxdı. Oxudu, üfördü, padşahı da daş elədi. Padşahın başının atlıları geri qayıdıb, padşahın oğlanlarına xəbər verdilər ki, ataları bir maral dalınca düşüb getdi, geri qayıtmadı. Padşahın oğlanları atlanıb çıxdılar. Dağları, daşları, hər yeri gözdilər. Atalarından bir əsər tapa bilmədilər. Axırda atlarını sürüb qalaçaya gəldilər. Qalaçanın qapısını açıb içəri girmək istədilər. Birdən qalaçanın qapısı açıldı. İçəridən sehrkar qarı çıxdı. Oxudu, üfördü, padşahın oğlanlarını başının atlıları ilə daş elədi.

Bunlar burda qalsınlar, sizə Güloğlandan xəbər verim. Güloğlan qoca kişinin evində olurdu. Gündüzlər şəhərə çıxır gəzir, axşamlar evə gəlirdi. Bir gün yenə şəhərə çıxmışdı. Gördü şəhərdə danışırılar ki, padşah, vəziri, vəkili, oğlanları ilə bərabər itiblər. Neçə vaxtdır ki, tapılmırlar. Camaat padşah tapılana qədər onun yerinə qızını taxta çıxarıbdır. Qız da taxtda qərar tuta bilmir. Bir yandan atasının, qardaşlarının itməyi, bir yandan da onu əjdahanın ağzından qurtaran oğlanın tapılmamağı qızı rahat qoymur. Qız padşahlığı aparmaq istəmir, ancaq camaat razı olmur. Hələlik taxtda oturur.

Güloğlan şəhəri dolanıb axşam evə qayıtdı. Qoca kişi də evdə idi. Xörək gətirildi, yedilər, içdilər, söhbətə başladılar. Söhbət arasında Güloğlan dedi:

– Ay baba, bilmirsənmi padşah, vəzir, vəkil, oğlanları ilə harda itiblər? Hayana gedib, qayıtmayıblar, başlarına nə gəlib, nə olubdu?

Qoca kişi dedi:

– Bilmirəm, şəhərdə danışırılar ki, vəzir gecənin birində yox olub. Evdən çıxıb bir də geri dönməyib, oğlanları da vəziri axtarmağa gedəndə itiblər. Padşah da bir maralın dalına düşüb, gecə-gündüz qovlayıb-qovlayıb, bütün atlılar yorulub qalıblar, o isə maraldan əl çəkməyib. İndi haraya gedib, heç kim bilmir. O da maralın bəlasına rast gəlib. Padşahın oğlanları da atalarının dalınca gedib, qayıtmayıblar. Şəhərin ətrafı dağdı, meşədi, əjdaha var, hərəmi var, yırtıcı heyvanlar var, sehrkarlar var. Kim bilir, hansına rast gəldilər, tələf oldular, getdilər.

Güloğlanla qoca gələcəkdən, keçmişdən söhbət elədilər, gecədən xeyli keçmiş yatdılar. Elə ki sabah açıldı, Güloğlan sıçrayıb yerindən

qalxdı, yay-oxunu götürdü, çiyinə keçirtti. Bir az çörək də götürəndə qoca dedi:

– Ay oğul, haraya belə səfərin var? Sən qonaq olsan da indi qonaqlıqdan çıxıb mənim oğlum olubsan, sənə elə isinişmişəm ki, bir gün gözümdən uzaq olmağın istəmirəm.

Güloğlan dedi:

– Ay baba, çox sağ ol. Mənə çox yaxşılıq, hörmət eləyibsən, mən onu itirmərəm. Əlbət, olar ki, onların altından çıxaram. İndi mən, sən gecə söylədiyin dağları, daşları, meşələri gəzməyə çıxıram. Görüm bu yerin dağlarında, daşlarında nə var, nə yox. Nə sirr var ki, gedən geri qayıtmır.

– Qoca dedi:

– Ay oğul, mən sənə dedim ki, bu dağlarda, daşlarda hərəmilər, yırtıcılar var. Gəl sən getmə, tələf olarsan.

Güloğlan dedi:

– Baba, qorxma. Sağlıq olsa, mənə heç nə olmaz, yenə qayıdıb gələləm.

Qoca ha elədi, Güloğlan dayanmadı, üzünü dağlara çevirib getdi. Güloğlan üç gün, üç gecə dağları, daşları, meşələri gəzdirdi, dolandı, axırda həməni padşah, vəzir, oğlanları daş olan qalaçaya yetişdi. Güloğlan qalaçanın çöl tərəfində oturdu. Yorulmuşdu, həm də fikir-xəyala cummuşdu. Güloğlan fikir xəyalda ikən oturduğu yerdə onu yuxu apardı. Güloğlan gözü yuxuda, könlü isə oyaq olan zaman yenə həməni quş uçub gəldi, ona yaxın bir budağa qondu, dedi:

– Ay Güloğlan, yatıbsan oyan, oyanıbsan eşit! Bu qalaçada bir sehrkar qarısı var. Sehrlə hər dona girə bilir. Sehrkar qarısı bir gözəl qız sifətinə düşüb, vəziri gətirib qalaçanın qapısında daş eləyib. Oğlanları da dalınca gələndə onları da daşa döndərmiş. Bir gün də maral cildinə girib, padşahı dalınca gətirib, burada onu da daş eləyib, sonra da oğlanlarını, başının atlıları ilə daşa döndərmiş. İndi o sehrkar qarısı qalaçadadır. Yaxşı eşit mənim dediklərimi! Qalxıb gedərsən qalaçanın qapısını itələrsən, açılar, içəridən sehrkar qarısı çıxar. Onda sən deyərsən: – Süleyman eşqinə sehrkar qarısının sehri batil olsun!

Onda sehrkar qarısı nə qədər sehr oxuyub, səni də daş eləmək istəsə, eləyə bilməz. Sehri batil olar. O zaman sən yay-oxu çəkib onun sinəsindən vurarsan. Sehrkar qarısı ölür, sehri pozular, qalaçası dağılar. Daş olmuşlar da dönüb adam olurlar.

Quş bunu deyib, uçub getdi. Güloğlan quşun dediklərini bütüm eşitdi. Yerindən qalxdı, qalaçanın yanına gəldi. İtələdi, qalaçanın qapısı açıldı. İçəridən sehrkar qarı çıxdı. Qarı çıxanda Güloğlan dedi:

– Süleyman eşqinə qarının sehri batil olsun!

Qarının sehri batil oldu. Qarı nə qədər istədi ki, sehr oxuyub Güloğlanı daş eləsin, sehri baş tutmadı. Güloğlan qarıya aman vermədi. Yay-oxu çəkdi, sehrkar qarının sinəsindən bir ox vurdu. Sehrkar qarı yıxılıb öldü. Sehr pozuldu, qalaça dağıldı. Daş olanlar dönüb adam oldular. Padşah, oğlanları, vəzir, oğlanları başının adamları ilə Güloğlanın yanına gəldilər. Onu aralığa alıb, başına dolandılar. Padşah Güloğlana çox hörmət elədi. Sehri necə batil etdiyini ondan soruşdu. Güloğlan sehrkar qarını öldürüb, sehri batil elədiyini, onları qurtardığını söylədi.

Onlar hamısı şadlıqla şəhərə qayıdıb gəldilər. Şəhər əhli bunların gəldiyini eşidib görüşə toplandılar... Padşah qızı da oraya gəldi. Qız Güloğlanı görəndə kimi tanıdı, ancaq hələlik danışmadı, işin axırını gözlədi. Padşah üzünü camaata tutub, başlarına gələnləri başdan-ayağa nağıl elədi. Güloğlanın onları necə qurtardığını, onun igidliyini bir-bir söylədi. Camaat Güloğlanın igidliyinə, qoçaqlığına mat qaldı. Bu zaman padşah qızı dedi:

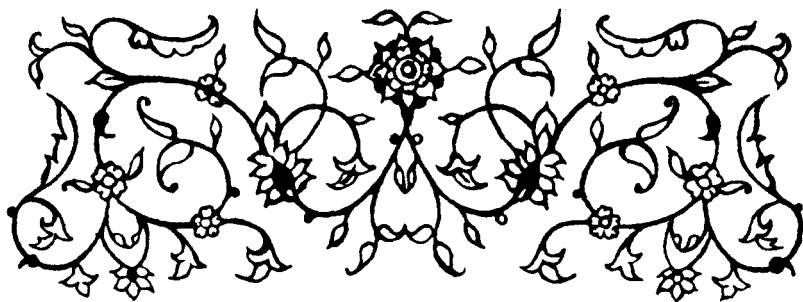
– Ay ata, sizi sehrdən qurtaran Güloğlan o oğlandı ki, mənə də əjdahanın çəngindən qurtarıb. O vaxtdan bəri mən də bunu axtarırdım, indi burda tapdım.

Güloğlan əhvalatı bir də camaata danışdı. Bundan hamı çox şad oldu. Güloğlanı evində saxlayan qoca hamıdan çox sevindi.

Padşah, Güloğlanın rəyini biləndən sonra yaxşı toy eləyib, qızını Güloğlana verdi. Güloğlan bir müddət burda qaldı. Bir gün öz yerlərinə getmək üçün padşahdan izn aldı. Padşahla, vəzir-vəkillə, evində olduğu qoca ilə görüşüb padşahın qızını da götürüb yola düşdü. Gecə-gündüz yol gedib, gəldi öz yerlərinə yetişdi. Güloğlanın atası oğlunun gəlməyindən xəbər tutub, şad oldu. Oğluyla görüşdü. Başına gələnləri ondan xəbər aldı. Güloğlan başına gələnləri əvvəldən axıra kimi atasına nağıl elədi. Atasının öz qardaşının onun oğluna xəyanət elədiyinə çox acığı tutdu. Onda bu hayıfın qalmamağı üçün oğluna dedi:

– Oğul, gərək hayıfını paxıl əmindən alasan.

Güloğlan getdi, yay-oxu çəkdi, paxıl əmisini öldürdü. Güloğlan özü ilə böyük var-dövlət gətirmişdi. Evlərinə dolanacaq düzəldilər, gün gördülər, ömür sürdülər, öldülər, yerə keçdilər. Nağıl da onlardan yadigar qaldı.

ƏMİR İLƏ ŞAH QIZI

Bir qoca kişi var idi. Qocanın Əmir adlı bir oğlu vardı. Əmir on beş yaşında idi. Günlərin bir günü qoca evdə arvadı ilə oturmuşdu, dedi:

Arvad, mənim yaşım keçib, bir gün olar, ölüb dünyadan gedərəm. Oğlum uşaqdır, dolanacağınız pis keçər. Mən evin orta divarında bir sandıq basdırmışam. Sandığın içində bir papaq, bir torba və bir zurna var. Mən öləndən sonra oğlumun əli kasıblığa düşəndə o şeyləri çıxarıb hərdən birini ona verərsən. Fərasəti olsa, o şeylərlə dolana bilərsiniz.

Günlər keçdi qoca naxoşlayıb öldü. Əmir onu el adəti ilə aparıb basdırdı. Aradan bir qədər keçmişdi. Bir gün Əmir şəhərdə bir daş üstə oturmuşdu. O tərəfdən şahın qızı qırx incəbelli xanımla gəlib ordan keçirdi. Əmir qızlara tamaşa eləməyə başladı. Şah qızı bundan acıqlandı. Qarabaşlara Əmirin əl-qolunu bağlayıb gətirmələrini hökm elədi. Kənzilər oğlanın əlini, qolunu bağlayıb gətirdilər. Şah qızı hökm elədi, qarabaşlar Əmiri özündən gedənə qədər döydülər. Ölümcül halda götürüb bağa atdılar.

Əmir səhərə kimi bağda qaldı. Səhər bağban gəlib onu ayıltı. Əmir bədəni əzilmiş halda cırıq-cındır paltarda bağbanın köməyi ilə evlərinə qayıtdı.

Anası dedi:

– Oğul, indiyə kimi harda idin? Niyə bu haldasan, sənə nə olub?

Əmir başına gələnə anasına söylədi.

Bundan bir neçə gün keçdi. Əmirin güzəranı pis keçirdi. Anasının yadına qocanın vəsiyyəti düşdü, dedi:

– Oğul, dur orta divarı sök, orda atanın saxladığı bir sandıq var, onu çıxart.

Əmir qalxıb orta divarı sökdü, sandığı çıxardıb anasına verdi. Anası sandığı açdı, içindən torbanı çıxardıb Əmirə verdi, dedi:

– Oğul, bu kisə çox bərəkətli kisədi, götür, get şəhərdə hamballıq elə. Onunla dolanarıq.

Əmir torbanı götürüb şəhərə çıxdı. Birinin xurcununu götürdü. Yiyəsi qabaqca, Əmir dalca gedirdi. Birdən xurcun çiyindən yerə düşdü, içindəki şeylər əzildi. Xurcun yiyəsi Əmiri çoxlu döydü. Əmir ağladı. Sonra yerə tökülmüş şeyləri xurcuna doldurub yola düşdü. Apardı şey yiyəsinin evinə qoydu. Xurcun yiyəsi Əmirə bir abbası verməli idi. Bir abbası yerinə bir şahı verdi. Əmir bu şahını götürüb torbaya saldı, ordan çörəkçi dükanına gəldi, kisenin ağzını açıb, pulu çörəkçiyə verdi, dedi:

– Çörək ver.

Çörəkçi Əmirə çörək verdi, dedi:

– Pulun xırdasının yarısını verə billəm. Yarısı sonraya qalar.

Əmir məəttəl qaldı. Elə bildi çörəkçi onu ələ salır. Dillənmədi, çörəkçi daxıldakı pulu Əmirin ətəyinə töküb, dedi:

– Qalanını da sabah verərəm apararsan.

Əmir sevindi, anasının yanına qayıtdı, əhvalatı ona söylədi. Anası da bundan sevindi. Sabah yenə Əmir şəhərə çıxdı. Bir neçə adamın şeylərini götürüb evlərinə apardı, qazandığı pulları kisəyə atdı. Sonra gətirib dükanlarda xırdaladı. Çoxlu pul qazandı. Əmir beş-on günün içərisində özünə gözəl ev-eşik düzəltdi.

Günlərin bir günü Əmir şah qızının onu döydüyünü yadına saldı. Ürəyində dedi ki, bu hayıfı onda qoymaram, gərək şah qızını alam. Əmir şah qızına elçi göndərdi. Şah Əmirin onun qızına elçi göndərdiyinə mat qaldı, vəzirini çağırıb dedi:

– Vəzir, bu Əmir hardan belə dövlətlənib ki, qudurub mənim qızıma elçi göndərib?

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, bilmirəm bu pulları hardan qazanıb. Ancaq mənim tədbirim budu ki, qızını ona verəsən. Qızın Əmirin bu var-dövləti hardan qazandığını bilib, gələr sirri sənə açar.

Padşah vəzirin tədbirinə razı oldu. Əmirin elçisinə dedi:

– Get, Əmirə söylə ki, padşah deyir bir imarət tikdirsin. O imarət üç mərtəbə olsun. İmarətin bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüş, eyvanı da on altı sütunlu olsun. Onda qızımı ona verərəm.

Elçi şahın söylədiklərini gəlib Əmirə dedi:

Əmir qazandığı qızıldan, gümüşdən tökdü, az vaxtda şahın dediyi imarəti başa gətirdi. Qırx gün, qırx gecə toy elədi, şah qızını aldı.

Şah qızı Əmirə köçəndə özü ilə qarabaş paltarında cəllad aparmışdı. Axşam oldu. Əmir şah qızının yanına gəldi. Şah qızı dedi:

– Oğlan, bizim yerdə adətdir, qıza üz görmək üçün kəmərlər bağışlayarlar.

Əmir dedi:

– Şah qızı, nə istəyirsən, istə verirəm.

Şah qızı dedi:

– Mən bu varı, dövləti hardan qazandığını bilmək istəyirəm.

Əmir dedi:

– Şah qızı, gümüş, qızıl, ləl-cavahirət nə istəyirsən istə, verirəm, ancaq bunu soruşma.

Şah qızı dedi:

– Heç nə istəmirəm. Gərək bu sirri mənə açasan. Əgər sirri açmasan, çıxıb atamın evinə gedəcəyəm.

Əmir şah qızının çıxıb getməsindən qorxub ələcsiz qaldı, sirri ona açdı. Bu zaman şah qızı yanınca gətirmiş olduğu cəlladlara hökm elədi, Əmirin qollarını bağlatdı, padşahın yanına apardı. Şah qızı özü atasının yanına gəldi. Kisəni atasına verdi. Əhvalatı ona nağıl elədi.

Şah əmr elədi, Əmirin imarətini, varını–dövlətini əlindən aldı.

Şah kisəni də xəzinəyə qoydurdu. Əmiri isə zindana saldırdı. Əmir qırx gün zindanda qaldı.

Əmir zindanda qalmaqda olsun, sənə zindanbandan danışım. Zindanbanın Əmirə yazığı gəldi, şahdan xəlvət onu açıb buraxdı və şahın onun zindandan qaçdığını söylədi.

Əmir zindandan çıxıb, anasının yanına gəldi. Bir müddət keçdi. Anası gördü ki, genə günləri pis keçir, bu dəfə sandığı açıb papağı çıxartdı. Əmirə verdi, dedi:

– Oğul, get qazanc qazan, gətir dolanaq.

Əmir papağı başına qoyub, şəhərə çıxdı. Bir çörəkçi dükanına gəldi, çox acmışdı. Cibində pulu yox idi. Əlini atdı çörəkçinin qabağından bir çörək götürdü. Baxdı ki, çörəkçi heç bir söz demədi. Birini də götürdü, baxdı yenə bir söz demədi, birini də götürdü. Beləliklə, Əmir çörəkçinin bütün çörəklərini götürdü. Bu vaxt çörəkçi ətrafına, baxıb gördü çörəkləri yoxdu. Çörəkçi haray salmağa başladı. Əmir

ordan götürüldü. Gəldi bir çəkməçi dükanına girdi. Çəkməçi dükanından bir biz götürdü, gördü o da görmədi. Beləliklə, o, yəqin elədi ki, hər nə var, papaqda var. Əmir ordan çıxıb şahın yanına gəldi. Gördü şah vəzir ilə söhbət eləyir. Əmir şaha yanaşib boynunun dalından bir biz sancdı. Şah “of” deyib, boynunu tutdu, dedi:

– Vəzir, boynuma biz batırdılar.

Bu zaman Əmir vəzirə yanaşib bir biz də onun boynuna batırdı. Vəzir də boynunu tutub elə çıxırdı ki, az qaldı padşahın qulağı partlasın, dedi:

– Şah sağ olsun, mənim də boynuma biz batırdılar.

Şahla vəzir hər tərəfə baxdılar, heç kimi görmədilər.

Əmir qapıdan çıxıb şah qızının yanına gəldi. Gördü şah qızı vəzir qızı ilə oturub şirin söhbət eləyir. Əmir övvəl vəzirin qızına yanaşib onun boynuna bir biz sancdı. Vəzir qızı boynunu tutub dedi:

– Ay aman, boynuma biz sancdılar.

Əmir bu dəfə şah qızına yanaşdı, bir biz də onun boynuna sancdı. Şah qızı da boynunu tutub qışqırdı:

– Aman, mənim də boynuma biz sancdılar.

Əmir şah qızının yanında idi. Şah qızı Əmirin kölgəsindən diksindi. Əlini yuxarı atdı. Şah qızının əli Əmirin papağına toxundu. Əmirin papağı başından düşdü. Şah qızı o saat Əmiri tanıdı. Çığırıp dedi:

– Ay aman, bu Əmirdi.

Şah qızının səsinə cəlladlar tökülüb gəldilər. Əmir gördü cəlladlar onu tutacaqlar. Qorxub papağını da orda qoyub qaçdı. Cəlladlar getdilər şaha xəbər apardılar. Şah, vəzir, adamları ilə ora gəldilər. Hər yanı axtardılar bir şey tapa bilmədilər. Şah papağı götürüb dedi:

– Yəqin hər nə var, bu papaqda var. Bizim boynumuza da biz sancan bu papağın yiyəsidir. Axtarın, papağın yiyəsini tapın.

Şah papağı xəzinəyə qoydurdu. Əmiri axtarmağa başladılar.

Əmir çıxıb evlərinə gəldi. Əhvalatı anasına söylədi.

Anası dedi:

– Oğul, atandan axırıncı bir yadigar qalıb ki, o da zurnadı. Verim götür, get qazan, dolanaq.

Əmir zurnanı götürüb çölə tərəf üz qoydu. Getdi bir dərəyə yetişdi. Gördü bir çoban sürüsünü dərəyə yayıb otarır. Özü də bir daş üstündə oturub zurna çalır. Əmir bunu görüb, zurnanı çalmağa başladı. Bir ağız çalmışdı ki, birdən yüz min atlı hazır oldu. Atlılar dedilər:

– Ağa, nə buyurursan, buyur, yerinə yetirək. Əmir bundan çox sevindi. Bildi ki, hər nə var, zurnada var. Üzünü atlılara tutub dedi:

– Gedək, şahın qızını mənə alağ.

Əmir də bir at mindi. Atlıların qabağına düşdü. Atlılarla şahın sarayına hücum elədi. O tərəfdən şah xəbər verdilər ki, Əmir yüz min atlı ilə üstünə gəlir. Şah, bir neçə adamla vəzir qabağa göndərdi.

Vəzir Əmirin yanına gəldi. Baş əyib dedi:

– Nə istəyirsən, buyur, yerinə yetirək.

Əmir dedi:

– Get şah söylə ki, qızı da, mənim imarətimi də özümə qaytarsın. Yoxsa qoşunumu çəkib, onu taxtından salacağam.

Vəzir şahın yanına qayıtdı. Əhvalatı ona nağıl elədi. Şah vəzirdən məsləhət istədi. Vəzir dedi:

– Məsləhət belədi ki, qızını Əmirə ver. Qoy getsin, bu sirri də öyrənsin. Sonra çarə eləyək.

Şah vəzirin tədbirinə razı oldu. Vəzir Əmirin yanına qayıtdı, dedi:

– Get, şah qızı da içində, imarətinə hazırdı.

Vəzir geri qayıtdı. Əmir zurnanı çaldı qoşun yox oldu.

Əmir imarətə gəldi. Anasını da ora gətirdi. Şah qızı da imarətdə idi. Şah qızı bu dəfə də özü ilə on cəllad gətirmişdi. Axşam oldu. Əmir şah qızı ilə oturub söhbət eləyirdi.

Şah qızı dedi:

– Bizlərdə adətdir ki, oğlan üz görmək üçün qıza kəməər verər.

Əmir dedi:

– Nə istəyirsən, istə verim.

Şah qızı dedi:

– Söylə görüm, o qədər qoşunu hardan tapıb atamın üstünə çəkmişdin?

Əmir dedi:

– Şah qızı, məndən qızıl istə, gümüş istə, verim. O sirri aç bilmərəm.

Şah qızı dedi:

– Sirri mənə açmasan, atamın evinə gedəcəyəm.

Əmir şah qızının çıxıb getməsindən qorxub, dedi:

– Şah qızı, qoşunu bu zurna ilə çəkmişdim.

Şah qızı Əmirdən bu sözü eşidib hökm elədi, cəlladlar töküldülər, Əmiri tutdular, qollarını bağladılar. Şah qızı zurnanı Əmirin əlindən

aldı, onun özünü də götürüb cəlladlarla atasının yanına gəldi. Əhvalatı ona söylədi. Şah zurnanı aldı, xəzinəyə qoydurdu, yenə Əmirin var-dövlətini, imarətini əlindən aldı, özünü də cəlladların qabağına qatıb, bir uzaq cəzirəyə sürgün elədi.

Cəlladlar Əmiri aparıb cəzirəyə qoydular, geri qayıtdılar. Əmir cəzirədə gəzirdi. Çox acmışdı. Bir alma ağacına rast gəldi. Gördü ağacın başında qırmızı almalar var. Əmir əlini uzadıb almaların birini üzüb yedi. Əmirin ayaqları göyə qalxdı, başı yerə sancıldı. Əmir bir müddət belə qaldı. Axırda əlləri ilə dirənə-dirənə alma ağacının dibindən bir az o yana getdi. Bir armud ağacı gördü. Yerdən bir armud götürüb yedi. Ayağı üstə durdu.

Əmir bundan çox şad oldu. Bildi ki, hər nə var, almalarda var. Dedi ki, bu almalarla padşahdan hayıfımı çıxaram.

Əmir alma ağacından qırx alma dərdi. Armud ağacından da bir armud dərdi, götürüb yola düşdü. Gəldi şəhərə çatdı, paltarını dəyişdirdi. Bir alma satan paltarı geyindi, şah qızının imarətinin qabağına gəldi:

– Ay alma alan, ay alma alan! – deyib qışqırdı.

Şah qızı qapıya çıxıb dedi:

– Ay oğlan, satdığın necə almadı?

Əmir dedi:

– Bu elə almadı ki, hər kim yesə on beş yaşında olar.

Şah qızı dedi:

– Burda dur, gedim atama deyim, gəlsin almalarından alsın.

Əmir orda durdu, şah qızı getdi, əhvalatı atasına nağıl elədi. Şah Əmiri yanına çağırırdı, dedi:

– Ay alma satan, almalarından birini mənə sat.

Əmir dedi:

– Almalar bir-bir satılmaz, görək qırxı da birdən satıla, birdən yeyilə.

Şah vəzir-vəkili, qızını, arvadını, hamısını yanına çağırırdı. Şahın başında özü ilə qırx adam oldu. Hamısı əyləşdi. Əmir almaları payladı. Özü də bir yanda durdu, dedi:

– Hamınız birdən yeyin.

Almaları hamı birdən yedi. Onların qırxının da ayaqları göyə qalxdı, başları yerə sancıldı. Əmir alma satan paltarını çıxarıb bir yana atdı, öz əvvəlki paltarında oldu. Üzünü şaha tutub dedi:

– İndi necəsən?

Şah özü, qızı, hamı Əmiri tanıdılar. Ona yalvarmağa başladılar, dedilər:

– Amandı, bizi öldürmə, azad elə.

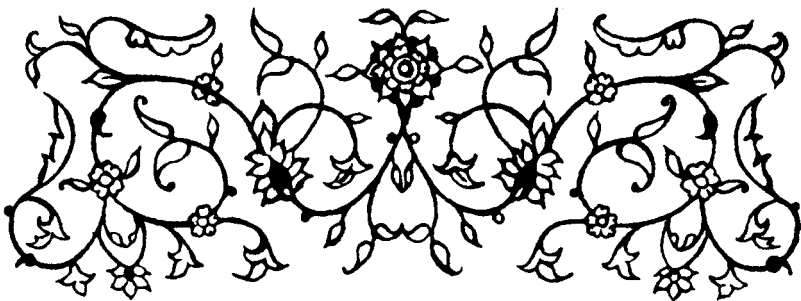
Əmir dedi:

Ay şah, zurnanı gətir çalım, siz azad olun.

Şah əmr elədi, xəzinədar xəzinədən zurnanı gətirdi, Əmirə verdi. Əmir zurnanı çaldı, yüz min atlı hazır oldu. Əmir atlılara hökm elədi. Şahı, qızını, vəzirini, vəkili, onları istəyənləri qılıncdan keçirdilər. Camaat onların zülmündən qurtardı.

Göydən üç alma düşdü. Biri söyləyənin, biri nağıla qulaq asanın, biri də qapıdan boylananın.

YOXSUL QOCAYNAN VƏZİR

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Bu qoca kişinin birçə sözü var idi, hər kəsi görsə ona deyərdi: “Yaxşılara yaxşılıq eylə, pislərə öz pislilikləri kifayətdi”.

Bir gün padşah səfərdən gəlirdi. Yolda bu qocaya rast gəldi. Padşah çox tədbirli adam idi. Gördü ki, bu qoca öz-özünə danışır. Padşah atını onun yanına sürüb dedi:

– Ay qoca, öz-özünə nə danışırısan? Olmaya bir dərdin var?

Qoca padşahın üzünə baxıb dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislilikləri kifayət edər.

Padşah bu sözü çox bəyəndi, dedi:

– Qoca, bu sözü sabah gəlib mənim yadıma salarsan.

Padşah yola düşüb getdi.

Sabah oldu, qoca durub getdi padşahın qapısına, padşah da qapıçılara tapşırırmışdı ki, bu sifətdə, bu libasda bir qoca gələcək, onu mənim yanıma buraxarsınız. Qapıçılar da qocanı içəri buraxdılar. Qoca girdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislilikləri kifayət edər.

Padşah ona bir söz demədi. Qələmi aldı, bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Aparıb verərsən burda yazılan şəxsə, sabah gələrsən bu sözü mənim yadıma salarsan.

Qoca möhürlü kağızı aparıb çatdırdı yazılan adama. Gördü ki, çox böyük adamdı. Kağızı açdı oxudu, gördü padşah yazıb ki: “Hərgah mənə istəyirsən, bu qocaya bəxşiş verərsən”. Haman böyük adam qocaya çoxlu mal-dövlət verib yola saldı.

Bu qocanın da bir xasiyyəti vardı ki, əlinə nə düşsəydi, qabağına çıxan fəğırlara paylardı. Bu verilən mal-dövləti oradaca payladı yetimə-yesirə. Sabah oldu, qoca kişi getdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah genə qələmi götürdü. Bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Apar ver adı yazılana, sabah genə gəl mənim yanıma, bu sözü mənim xatirimə sal.

Qoca kağızı götürüb apardı sahibinə, genə gördü çox mötəbər adamdı. Bu adam kağızı açdı, gördü, yazılıbdır ki: “Hərgah mənim xatirimə istəyirsən, bu qocaya bəxşiş verərsən”.

Bu adam da dünənki adam kimi, qocaya çoxlu mal-dövlət bağışladı, razı edib saldı yola.

Qoca da öz adəti ilə bu mal-dövlətin hamısını payladı qabağına çıxan şil-kütə.

Bu tərəfdən sizə xəbər verim padşahın qapı vəzirindən.

Bu vəzir çox nanəcib adam idi. Bir kişiyə yaxşılıq olmasına razı olmazdı, peşəsi ondan-bundan padşaha yalan xəbərçilik etmək idi. Elə ki, gördü qocaya padşahın çox iltifatı var, xainliyi tutdu, bir hiylə eləmək fikrinə düşdü. Gəlib padşaha dedi:

– Haman qoca ki, sənəin hüzuruna gəlib-gedir, kənarda belə deyir ki, padşahın ağzından pis iy gəlir.

Elə ki padşah bu sözü eşitdi, çox qəzəbləndi, dedi:

– Hərgah bu sözü qoca demiş olsa, mən ona elə tənbeh elərəm ki, başqasına da ibrət olar. Amma qocadan belə nalayiq söz çıxmaz.

Vəzir dedi:

– Bu işi imtahan edərsən, hərgah doğru olmazsa, mənə cəza verərsən. Doğru olsa, qocaya cəza verərsən.

Padşah qəbul etdi.

İndi xəbər verim vəzirin hiyləsindən. Qocanın adəti idi, genə sabah tezdən padşahın hüzuruna gəlməyə üz qoydu. Vəzir onu yolda görüb dedi:

– Ay qoca, görürəm sən yaxşı adamsan, padşahın da sənə hörməti var, nə olar ki, bizim də evimizə təşrif gətirib bir loğma çörəyimizi qəbul edəsən.

Qoca bu sözü qəbul edib getdi vəzirin evinə. Vəzir ona çoxlu sarımsaqlı xörəklər verdi. Sarımsağın qoxusundan ona yaxınlaşmaq olmurdu.

Qoca xörəyi yeyib getdi padşahın hüzuruna. Padşah imtahan etmək üçün qocanı yaxın gəlməyə çağırırdı. Qoca ağzından sarımsaq qoxusu gəldiyinə görə padşahdan kənar durmaq istədi. Padşah genə çağırırdı. Qoca yaxınlaşdı, amma əli ilə ağzını örtüdü. Padşah bu hal ilə vəzirin sözüne inandı.

Padşahın bir xasiyyəti var idi ki, o əsla cəza üçün yazı yazmazdı, həmişə yaxşılığa əmr yazardı. Cəzanı katiblər yazardı. Amma bu dəfə çox qəzəbli olduğundan özü kağız götürdü, şəhər hakiminin üstünə yazdı:

– Bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdırarsan və üstünə yazarsan ki, böhtan atan adamın cəzası budur.

Kağızı genə möhürlədi verdi qocaya. Qoca çıxdı getdi. Vəzir baxdı gördü ki, qoca genə əlində kağız gəlir, belə güman etdi ki, bu kağızı da padşah bəxşiş üçün yazmışdır. Vəzir tamahkar bir adam idi, tamah ona güc verdi. Qocadan o kağızı almaq məqsədilə dedi:

– Ey qoca, padşahın sənə hörməti çoxdu, olar ki, o kağızı verəsən mənə, bəxşişi bu dəfə də mən alım?

Qoca dedi:

– Ey vəzir, mənə dünya malı lazım deyil, mən bu dövləti alıb ac-yalavaqlara paylayıram. Budur, al kağızı, apar bəxşişi al.

Vəzir kağızı aldı, düşdü yola. Çatdı şəhər hakiminin yanına, padşahın kağızını ona verdi.

Şəhər hakimi elə ki, möhürü açdı, kağızı oxudu, təəccüblə vəziərə baxdı. Vəzir çox şadlıq ilə bəxşiş gözləyirdi ki, tərsinə çıxdı, birdən hakim əmr elədi, vəziri tutub qolunu bağladılar. Vəzir halı belə görünəndə ağlayıb dedi:

– Ey hakim, bu iş səhv olub, o adam mən deyiləm, başqa adamdır. Padşahdan soruş, sonra məni öldürt. Hakim dedi:

Mən padşahın əmrini poza bilmərəm, mənə borc deyil ki, padşahdan soruşam. Padşah yazıb ki, bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhər darvazasından asarsan. Mən də borcluyam əmri yerinə yetirəm.

Hakim əmr elədi vəziri iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdılar. Üstünə də yazdılar ki: “Böhtan deyən cəzası budur”.

İndi xəbər verək padşahdan. Padşah eşitdi ki, şəhərdə bir adam iki şaqqa edilibdir. Qoca yadına düşdü. Çox qəmləndi. Tutduğu işdən peş-

man oldu. Sabah çox məyus oturmuşdu, bir də gördü ki, genə qoca girdi içəri, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah çox təəccüb elədi, dedi:

– Ey qoca, bu necə əhvalatdı? Səni öldürməyiblərimi?

Qoca dedi:

– Məni niyə öldürsünlər, padşah sağ olsun?

Padşah dedi:

– Dünənki kağızı kimə verdin?

Qoca dedi:

– Dünən kağızı məndən qapı vəziriniz istədi. Mən də verdim ona ki, bəxşişi o alsın.

Padşah o saat başa düşdü ki, şaqqa vurulan vəziridi. Padşah dedi:

– Bəs dünən səni mən çağırdım. Sən nə səbəbə mənim yanıma gəlmək istəmədin? Gələndə də əlinlə ağız-burnunu örtdüün?

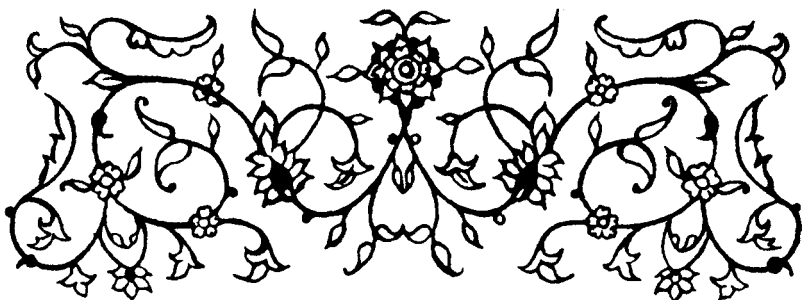
Qoca əhvalatı ona nağıl eləyib dedi:

– O işə səbəb o idi ki, qapı vəziri məni qonaq edib çoxlu sarımsaq yedirtmişdi. Mənim ağzımdan sarımsaq qoxusu gəlirdi. Ona görə də əlimlə ağzımı örtüdü ki, iy sizə getməsin.

Elə ki padşah əhvalatı tamam öyrəndi, bildi ki, bu işlər vəzirin hiyləsi imiş, qocanın günahı yox imiş. Qocaya öz xəzinəsindən çoxlu mal, dövlət bağışladı, dedi:

– Qoca, daha zəhmət çəkib mənim hüzuruma gəlmə, çünki daha sən dediyin sözlərin nəticəsini gördüm.

TÜLKÜ BABA VƏ HACİLEYLƏK

Keçmiş zamanlarda bir tülkü, bir də bir hacıleylək var idi. Bunlar qardaş olmuşdular. Bir gün tülkü hacıleyləyi qonaq çağırırdı. Bir qazan ayrınlı şorba bişirdi, bir siniyə tökdü, gətirib süfrəyə qoydu. Yeməyə başladılar. Qab dayaz idi. Hacıleyləyin dimdiyinə bir düyü də gəlmirdi. Amma tülkü hər dəfə dilini uzadanda şorbanın bir tərəfini yalayıb qurtarırdı. Belə-belə hacıleylək bir neçə düyü götürənə qədər tülkü ayrınlı şorbanı yalayıb qurtardı. Hacıleylək tamam ac qaldı. Hacıleylək deyinə-deyinə evinə getdi. O gecə səhərə kimi qarnı curuldaya-curuldaya ac yatdı. Bir neçə gün keçdi, tülkü yenə də hacıleyləyi qonaq çağırırdı. Hacıleylək üzüyümşaq bir quş idi. Ürəyində nə var idi, hamısını unuttu, yenə də tülküyə qonaq getdi. Tülkü bu dəfə də şorba bişirdi, siniyə tökdü, gətirib süfrəyə qoydu. Yenə hacıleylək dimdiylə iki düyü götürməmiş, tülkü şorbanı yalayıb qurtardı. Hacıleylək yenə də ac qaldı, ürəyində dedi: “Yaxşı, tülkü, sənlə mənimki qalsın. Bu hayıfı yerdə qoymaram”. Hacıleylək özünü şad göstərdi, tülküyə dedi:

– Qardaş, çox sağ ol, mənə xəcalətlik verdin. Xəcalətimdən çıxaram. Gəl bir seyrə çıxmaq könlümüz açılsın.

Tülkü dedi:

– Elə mənim könlüm seyrə çıxmaq istəyirdi. Ay sağ ol. Ürəyimdən xəbər verdin. Hacıleylək dedi:

– Onda mənim qanadlarımın üstünə min, göydə seyr eləyək.

Tülkü hacıleyləyin qanadının üstünə mindi. Hacıleylək göyə qalxdı. Bir az gəzəndən sonra hacıleylək tülküyə dedi:

– Qardaş, bax, gör yer nə təhər görünür?

Tülkü dedi:

– Bir xırman boyda görünür.

Hacıleylək bir az da yuxarı qalxıb dedi:

– Qardaş, indi bax, gör nə təhər görünür?

Tülkü baxıb dedi:

– Yer heç görünmür.

Hacıleylək bir az da yuxarı uçub dedi:

– Qardaş, tay qanadım ağrıyır, yorulmuşam. Bir az düş, qanadımın dincini alım.

Tülkü dedi:

– Ay qardaş, başına dönüm, qurban olum, mən bu göyün üzündə haraya düşüm? Nə təhər düşüm? Məni aşağı endir.

Hacıleylək dedi:

– Yox, qanadlarım ağrıyır, düşməsən yerə salacağam. Özün bil.

Tülkü hacıleyləyin toruna düşdüyünü bilib, hiylə gəlməyə, yalvarmağa başladı:

– Qardaş, bir qələtdi eləmişəm, yamanlığa yaxşılıq deyiblər. Gəl bu dəfə günahımdan keç, öluncə sənə xidmət edərim.

Hacıleylək onun sözünü qəbul eləməyib dedi:

– Yox, yaxşılığa yaxşılıq, yamanlığa yamanlıq deyiblər. Nə əkər-sən, onu biçərsən, mən sənə borclu idim, borcunu verirəm. – Hacıleyləyin tülküyə yazığı gəldi, göyün qatından aşağı endi, beş-on arşın hündürlükdən, – al gəldi – deyib tülkünü qanadının üstündən havaya tulladı. Yel tülkünü hərləyə-hərləyə gətirib bir dəstə məktəb uşağının yanında yerə saldı. Uşaqlar yüyürüşəndə birinin kitabı yerə düşdü. Tülkü o saat kitabı götürdü... Qaçıb bir dağın döşündə bir mağaraya girdi. Onun sol qabırğası əzilmişdi deyə uzağa getmirdi. Mağaranın ağzına çıxıb, kitabı açdı və mızıldamağa başladı.

Bir ayı burdan keçirdi, gördü tülkü əlinə bir kitab alıb oxuyur. Ayı soruşdu:

– Ay tülkü baba, əlindəki nədi?

Tülkü dedi:

– Utanmırsan, mənə tülkü baba deyirsən? Görmürsən ki, mən mollayam, uşaq oxuduram?

Ayı dedi:

– Bilməmişəm, bağışla, ay molla əmi, mənim iki oğlum var, gətir-səm onlara dərs verərsənmi? Əti sənin, sümüyü mənim.

Tülkü dedi:

– Niyə vermirəm? Çox yaxşı dərs verərəm. İki ayda onlara bütün elmləri öyrədərəm.

Ayı evinə gəldi, uşaqlarını gətirib tülküyə verdi. Tülkü dedi:

– Get, arxayın ol, bunları lap yaxşı oxudacağam.

Tülkünün bir mənzili var idi, mənzilin qabağı enli, gerisi dar idi. Ayının balalarını aparıb o dar yerdə parçaladı, bir neçə gün yedi. Sümüklerini də torbaya yığıb ağzını bərk-bərk bağladı. Ayı bir neçə aydan sonra gəlib dedi:

– Uşaqları gətir görüm, nə təhər oxuyurlar.

Tülkü dedi:

– Hələ uşaqları sənə göstərmək olmaz. Göstərsəm, gözləri yayınar, huşları dağılar. Get, sonra gələrsən.

Ayı qayıdıb getdi. Bir neçə aydan sonra ayı öz-özünə dedi: “Gedim, uşaqları görüm”. Gəldi tülkünün yanına, dedi:

– Uşaqları könlüm istəyir. Gətir görüm.

Tülkü dedi:

– Göstərə bilmərəm. Huşları dağılar.

Ayı yenə qayıdıb getdi. Bir aydan sonra yenə gəlib dedi:

– Uşaqları gətir görüm, könlüm istəyir.

Tülkü ayının balalarının sümüklerini gətirib ayının qabağına atdı. Ayı dedi:

– Bu nədir?

Tülkü dedi:

– Bəs demişdin balalarımın əti sənin, sümüyü mənim. Mən də elə elədim. Ötlərini yedim, sümüyü də budur.

Ayı tülkünün üstünə yüyürdü ki, onu parçalasın. Tülkü yuvasının dar yerinə girdi. Ayı ora sığışmadı, başını soxanda tülkü dal dəşikdən çıxıb qaçdı. Ayı birtəhər geri qayıtdı. Bir cütçünün yanına gəlib dedi:

– Ay cütçü baba, Allah qüvvət versin!

Cütçü dedi:

– Sağ ol, ayı qardaş.

Ayı dedi:

– Tülkü mənim balalarımı yediyini bilirsənmi?

Cütçü dedi:

– Bilirəm.

Ayı dedi:

– Bu sözü heç kəsə demə, sənə gündə bir qoyun verəcəyəm.

Cütçü dedi:

– Yaxşı, demərəm.

Hər gün ayı bu cütçüyə bir qoyun verirdi. Kişi qoyunu aparanda arvadı soruşurdu:

– Bu qoyunu hardan alırsan?

Kişi deyirdi:

– Sənə borc deyil, sən ye. Neyləyirsən soruşursan.

Bir gün kişi qoyunu gətirəndə arvadı dedi:

– Qoyunu hardan aldığını deməsən səndə oturmayaçağam.

Kişi əhvalatı ona nağıl edib dedi:

– Ayıdan alıram.

Kişinin sözlərini ayı bayırdan eşidirdi, bərkdən qışqırıb dedi:

– Yaxşı, səhər gör sənə başına nə oyun gətirəcəyəm.

Kişi arvadına dedi:

– Qoyun qarnını dəlirdi. İndi, mənə yaxşı ölümə verdin.

Kişi ayının qorxusundan cütə də getmədi. Qohum-qardaş yığışib kişini töhmətlədilər.

– A kişi, yerini boş qoyma, get ək.

Kişi el töhmətinə boğuldu, səhər qorxa-qorxa əkin yerinə gəldi.

Bu zaman tülkü baba onun yanına gəlib dedi:

– Ay cütçü, neçə gündür niyə cüt əkmirsən?

Kişi əhvalatı tülküyə nağıl edib dedi:

– Tülkü baba, bir ayı mənim başıma bu oyunu gətirdi. Onun qorxusundan gələ bilmirəm.

Tülkü dedi:

– Nə verərsən onu öldürüm?

Cütçü dedi:

– Sənə iki toyuq, bir xoruz verərəm.

Tülkü sevindi, cütün bir o başına tullandı, bir bu başına tullandı, oynadı dedi:

– Sabah mən quyruğuma bir süpürgə bağlayacağam, sonra o dağın başına çıxacağam, oyana-buyana yüyürüb toz eləyəcəyəm. Ayı sənə yanına gəlib deyəcək “o nə tozdur?” Onda deyərsən, “padşahın oğlu azarlıdı, həkimlər ona ayı ödü dərman deyiblər. O toz eləyən padşahın qoşunudu, ayı axtarır”. Onda ayı deyəcək, “mən harda gizlənim?” Onda sən deyərsən ki, “gəl, bu çuvala gir, elə bilsinlər ki, buğdadı”. – Sonrası ilə işin yoxdu.

Səhər tezdən tülkü quyruğuna bir süpürgə bağladı, həmin dağın başına çıxdı. Gözlədi, ayı cütçünün yanına gələndə, oyana-buyana yüyürüb toz elədi. Ayı baxdı ki, təpənin başından bir toz qalxıb, göyün üzünü tutub. Ayı cütçüdən soruşdu:

– O nə tozdu?

Cütçü dedi:

– Hələ bilmirsən? Tez ol gizlən!

Ayı dedi:

– Nə var?

Cütçü dedi:

– Padşahın oğlu azarlayıbdı, həkimlər ona ayı ətə dərman deyiblər. O, padşahın qoşunudu, ayı axtarır.

Ayının canına qorxu düşüb dedi:

– Bəs harda gizlənim?

Cütçü dedi:

– Gəl, gir bu çuvala, ağzını bağlayım. Elə biləcəklər toxumdu.

Ayı çuvala girdi. Cütçü ağzını bərk-bərk bağladı.

Kişi yavaşca tülküyə əl elədi. Tülkü də gəldi. Hərəsi bir ağac gö-türdülər, ayını döyməyə başladılar. O qədər döydülər ki, ayı öldü.

Cütçü dedi:

– Sabah toyuqları, xoruzu gətirəcəyəm.

Səhər cütçü cütə çıxmışdı. Tülkü onun yanına gəlib dedi:

– Bəs toyuqlar necə oldu?

Cütçü dedi:

– Bay, yadımdan çıxıb. Səhər gətirərəm.

Sabah yenə tülkü cütçünün yanına gəldi. Cütçü ayran yemişdi, qarnı quruldayırdı. Tülkü ondan soruşdu:

– Cütçü baba, o səs edən nədi?

Cütçü dedi:

– Nə bilim, bir neçə il bundan qabaq bərk aclıq oldu, onda bir tazi küçüyü yedim. İndi sən səsini eşidib, istəyir çıxsın.

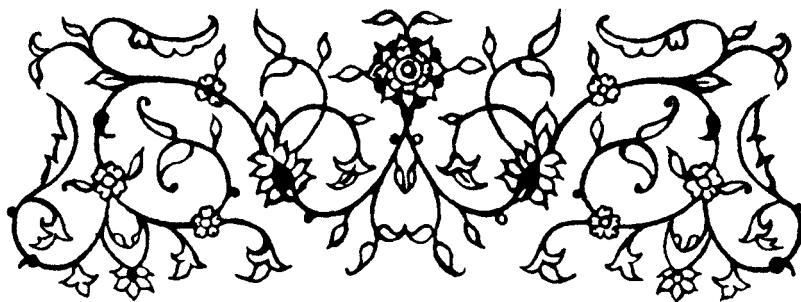
Tülkü dedi:

– Ay cütçü baba, qurbanın olum, qoyma çıxsın, mən qaçım.

Cütçü dedi:

– Qorxma, qoymaram çıxsın, tez qaç!

Tülkü qaçıb gözdən itdi, cütçü də sevinə-sevinə evinə gəldi.

HİYLƏGƏR KEÇİ

Günlərin bir günündə el dağdan arana köçürdü. Bir keçi, bir dana, bir qoyunun bundan xəbəri yox idi. Özlərini xəlvət bir yerə verib otlayırdılar. Heyvanlar bir vaxt başlarını qaldırıb gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb; bir-birinin üzünə baxdılar. Dana ağlayıb dedi:

– Keçi qardaş, qurd gəlib bizi yeyəcək. Tez bir çarə elə.

Keçi dedi:

– Gedək bir daxma tapıb içində yaşayaq.

Hər üçü buna razı oldu.

Çox gözdilər, az gözdilər, dana bir ayı dərisi, keçi bir qurd dərisi, qoyun da bir tülkü dərisi tapıb бүrүndү.

Bir xeyli gəzəndən sonra daxma tapdılar.

Sevinə-sevinə içəri girib gördülər: bir ayı, bir qurd, bir də bir tülkü oturub söhbət eləyir:

Ayı sevinib dedi:

– Tülkü baba, qalx bir odun gətir.

Tülkü gedib odun gətirdi. Ayı odunu döşünə basıb dedi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir dana yemişəm, biri də bacadan düşdü.

Qurd odunu ayıdan alıb dedi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir keçi yemişəm, biri də öz ayağı ilə gəldi.

Sonra odunu tülkü aldı:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir qoyun yemişəm, birini də yeyəcəyəm.

Bu sözü eşidən keçİ qoyuna dedi:

– Qalx, mənə bir odun gətir.

Qoyun keçiyə bir odun verdi. Keçi odunu döşünə basıb böyürdü:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir qurd yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Odunu danaya verdi. Dana bir şllaq atıb dilə gəlди:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir ayı yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Dana da odunu qoyuna verdi, qoyun söylədi:

– Dınqır sazım, dınqır sazım, bir tülkü yemişəm, dərisini bürünmüşəm, birini də yeyəcəyəm.

Tülkü bu sözü eşidən kimi götürüldü. Onun dalınca qurd daban aldı, ayı da onlara baxıb qaçdı. Keçi yoldaşlarına dedi:

– Bu kələklə ölümdən qurtardıq. Gəlin qaçıb bir yana gedək. Onlar yolda fikirləşəcək, geri qayıdıb bizi yeyəcəklər.

Keçinin fikrini bəyənib yola düşdülər. Bir az getdilər. Qabaqlarına bir qaya çıxdı. Dırmaşıb qayanın başına çıxdılar, orada uzandılar.

Ayı, qurd və tülkü də bir xeyli qaçdılar. Sonra bir ağacın dibində durdular, Qurd dedi:

– Ədə, qoyun, keçİ, dana bizi yeyə bilməz. Onlar bizi aldatdılar. Qayıdın gedək, onları yeyək.

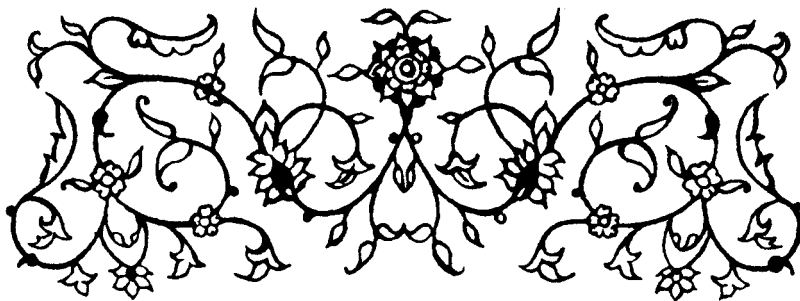
Qayıdıb daxmaya gəldilər, gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. Onların izi ilə gedib qayaya çatdılar. Gördülər ki, keçİ, dana, qoyun qayanın başındadı. Ayı gözlərini aşağıdan yuxarı bərəldəndə, dana bərk qorxdı, ayağı sürüşüb tappıltı ilə qayadan yerə düşdü. Dananı gören keçİ, səsi gəldikcə bağırdı:

– Dana qardaş, sən ayını bərk tut, qaçmasın, biz də qurdla tülkünü tutaq.

Tülkü keçinin bu sözlərini eşidən kimi qaçdı, onun dalınca qurd, qurdun da dalınca ayı götürüldü.

Keçi, dana, qoyun o ki, var güldülər, sonra hər üçü bir-birinə qoşulub arana gəldilər.

YAXŞILIĞA YAXŞILIQ

Həmid adlı yoxsul bir kişi var idi. Bu kişinin altı xırda uşağı var idi. Həmid kişi hər gün meşədən şələ ilə odun gətirib satar, aldığı pulla uşaqlarını yarı qarnı ac, yarı qarnı tox dolandırardı. Bir gün Həmid kişi yenə tezdən durdu. Əl-üzünü yudu, oturub bir az çörək yedi, sonra dəhrəsini, baltasını götürüb meşəyə odun yığmağa getdi. Az getdi, çox getdi, meşənin lap qalın yerinə çatdı. Bir də gördü bir şey od tutub yanır. Kişi yaxına gedib gördü alovun içində bir qutu var. Bu qutunun içindən səs gəlir.

– Ay aman, kömək eləyin, məni bu alovun içindən qurtarın!

Həmid kişi çox rəhmli adam idi. Ürəyi yandı. Özünü alovun içinə atıb qutunu kənara çıxartdı. Qutunun ağzını açan kimi, içindən bir ilan çıxıb, kişinin boğazına dolandı, qışqırıb dedi:

– Səni elə vuracağam ki, parça-parça olasan.

Kişi yalvarıb dedi:

– İlan qardaş, insaf elə, mürvət elə. Mən səni ölümdən qurtardım, sənə yaxşılıq elədim. Yaxşılığın əvəzini vermirsən vermirsən, tay məni niyə vurursan? Məndən əl çək, bir bölük çolma-çocuğum var. Onları yetim qoyma!

İlan onun boğazını sıxıb dedi:

– Nahaq yerə mənə yaxşılıq eləmişən. Niyə, bilmirdin ki, biz nəsil yaxşılıq qabağında pislik elərik? Yaxşılığın əvəzində səni vurub bala-larını yetim qoyacağam.

Kişi dedi:

– A ilan qardaş, gəl sən bu daşı ətəyindən tök. Bu dəfə yaxşılığın qabağında pislik eləmə, adətini poz, məni vurma.

İlan dedi:

– Üz vurma, səni vuracağam. Mən qaydanı poza bilmərəm.

Kişi nəalac qalıb dedi:

– İlan qardaş, onda aman ver, üç şertə gedək, sən də sözünü de, mən də deyim. Onlar səni haqlı bilsələr, sözüm yoxdu, vurarsan ölərəm.

İlan kişinin sözünə razı oldu. Kişi qutunu da götürüb ilan boğazında yola düşdü. Az getdi, çox getdi, bir bayquşa rast gəldi. Kişi bütün əhvalatı bayquşa nağıl eləyib dedi:

– Bayquş qardaş, bizim şərimizi kəs. De görək, bu yaxşılığın qabağında ilan məni vurmağa haqlıdımı?

Bayquş bərkdən ulayıb dedi:

– Əlbəttə, vurmağa haqlıdı. Siz insan nəslinin yaxşılığının qabağında pislik eləmək lazımdı. Sizdən mənim də ürəyim yaralıdı. Məni qoymursunuz ulayıb istədiyim yerləri xaraba qoyam. Mən dağıdıram, siz tikirsiniz. İlan qardaş, bunu elə vurarsan ki, parça-parça olar.

İlan istədi Həmid kişini vursun. Həmid kişi şərtlərini onun yadına salıb dedi:

– Bizim hələ iki şərimiz qalıb, aman ver.

İlan razılaşdı. Həmid ilan da boynunda yola düşdü. Bir qədər gəndəndən sonra bir canavara rast gəldi. Kişi dedi:

– Ay canavar lələ, bu ilan alov içində yanırdı. Mən onun köməyinə çatdım, özümü alovun içinə salıb onu ölümdən qurtardım. Bu yaxşılığın qabağında ilan deyir səni vuracağam. Sən nə deyirsən, bu haqlıdımı?

Canavar bərkdən ulayıb dedi:

– Əlbəttə, haqlıdı. O, sənə böyük xətir qoyub ki, hələ bu vaxta kimi vurmayıb.

Kişi dedi:

– Canavar qardaş, düz demirsən. Məgər yaxşılıq eləyənə pislik elərlər.

Canavar dedi:

– Mən düz deyirəm. İlan ondan ötrü haqlıdır ki, bu insanlardan mənim də ürəyim yaralıdı. Qoymurlar istədiyim qoyunu, quzunu yeyəm. Məni görəndə vurub öldürürlər. İndicə bir sürüyə təpindim. Çoban itlərə “tut” dedi. Birtəhər ölümdən qurtardım. Dad bu insanların əlindən. Onların yaxşıqlarının qabağında pislik lazımdı. İlan qardaş, bunu elə vur ki, parça-parça olsun.

İlan Həmid kişiyyə dedi:

– Eşitdin ki, bu da ikinci şəhər. İndi düş yola üçüncü şəhərə gedək.

Kişi ilan boğazında yola düşdü. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi gedib bir tülküyə rast gəldilər.

Kişi tülküyə baş əyib dedi:

– Salam-ələyküm, tülkü baba, xoş gördük.

Tülkü yuxarı tullanıb dedi:

– Ələyküm-əssəlam, ay topqarasaqqal kişi! Xoş gəlmişən, beş gətirmişən. Bu ilanı boynuna dolayıb, hara belə gedirsən?

Kişi dedi:

– Ay tülkü baba, bu ilan meşədə alov içində yanırdı. Mən onun imdadına çatıb ölümdən qurtardım. Bu yaxşılığın qabağında deyir “Səni vuracağam”. İndi sən şərimizi kəs, görək bu məni vurmağa haqlıdı, ya yox?

Tülkü bərk qəzəbləndi, gözlərini bərəldib dedi:

– Gözünün içinə qədər yalan danışsən. Bu yekəlikdə ilan heç vaxt o qutuya sığmaz. İlan qardaş, sən qutuda idin, yoxsa bu kişi sənə böhtan atır?

– Yalan demir, mən qutuda idim.

Tülkü dedi:

– Sən də yalan deyirsən. Sən heç vaxt o qutuya sığmazsan. Şahidinizi göstərin, şərinizi kəsim.

İlan hirsələnib dedi:

– A tülkü baba, nə şahid? Şahid bu qutu. İstəyirsən içərisinə girim, bax gör sığıram, yoxsa sığmıram.

Tülkü dedi:

– Yaxşı, onda razıyam. Amma heç aqlım kəsmir ki, sən bu qutuya sığasan. Şərinizi kəsərəm, bu kişini buradaca vurarsan ölür. Üç gündü ki, dilimə ət dəyməyib, acından qarnım cur-cur curuldayır. Bir az ətindən mən yeyərəm.

İlan dedi:

– A kişi, qutunu yerə qoy.

Kişi qutunu yerə qoydu. İlan qutunun içinə girib qıvrılan kimi, tülkü cəld qutunun ağzını örtüdü və kişiyyə dedi:

– A kişi, yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidi. Amma yamanlığa yaxşılıq hər ötənin işi deyil. Fərsəti fəvtə vermə, bu gavuru tez öldür, canın qurtarsın.

Kişi o saat bir tonqal ocaq qaladı, qutunu götürüb alovun içinə atdı. İlan nə qədər qışqırdı, yalvardı, onun sözünə baxan olmadı. İlan qutu ilə bərabər yanib kül oldu. Kişi tülküyə dua, alqış eləyirdi ki, birdən ovçuların qıyhaqıy səsi, tazıların hürüşməsi eşidildi. Tülkü əl-ayağa düşüb kişiye dedi:

– A kişi, o ovçular məni axtarırlar. Mən onların əlindən qurtarıb buraya gəlmişəm. Sənə yaxşılıq eləyib ölumdən qurtardım, əvəzində sən də mənə yaxşılıq elə, məni gizlə.

Həmid kişi fikirləşməmiş ovçular gəlib çıxdılar. Tülkü işi belə görüb qaçmaq istədi. Amma tazılar imkan verməyib, başının üstünü kəsdilər. Ovçular tülkünü diri tutdular.

Kişi ovçulara salam verib dedi:

– Ovçu qardaşlar, mən çoxdandı ki, bu hiyləgər tülkünün dalınca gəzirdim, Amma ki, tuta bilmirdim. Çox yaxşı oldu ki, siz onu tutdunuz. Bunu mənə verin.

Ovçular soruşdular:

– Tülkü sənə nəyinə gerekdi?

Kişi dedi:

– Bu tülkü məndə toyuq-cücə qoymayıb, hamısını yeyib qurtarıb. İstəyirəm onun dərisini özüm soyam, içərisinə saman doldurub saxlayam. Gündə bir dəfə ona baxam ki, ürəyim soyuya.

Tülkü Həmid kişidən bu sözləri eşidəndə bir altdan yuxarı ona baxıb dedi:

– Ay namərd insan, heyif mənim sənə elədiyim yaxşılığa. Belə bilsəydim, heç səni ilanın əlindən qurtarmazdım, qoyardım vurardı.

Həmid kişi dedi:

– Çox danışma. Bir yaxşılıq eləyibsənsə, min də pislik eləyibsən. Sonra üzünü ovçulara tutub dedi:

– Qardaşlar, neçə istəyirsiniz verim, bunun dərisini soyub mənə verin.

Ovçulardan biri bıçağını çıxartdı. Tülkünü yerə yıxdı, dərisini boğazından çıxartmaq istəyəndə, Həmid kişi dedi:

– Dayan, elə soyma!

Ovçu dedi:

– Bəs necə soyum?

Həmid kişi soruşdu:

– Bir mənə deyın görüm, siz bu tülkünün dərisinə, bir də onu soymaq üçün çəkdiyiniz zəhmətə məndən neçə alacaqsınız?

Ovçu dedi:

– On tümən.

Həmid kişi on beş tümən pul çıxardıb ovçuya verdi, dedi:

– Al, bu on beş tümən, soymaq zəhməti də sizə qalsın. Tülkünü elə diri-diri mənə verin. Beləliklə, mənim ürəyim soyumaz. Mən görə də onu öz əllərimlə diri-diri soyam.

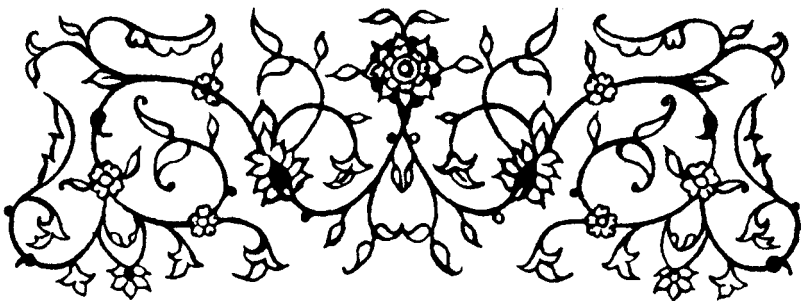
Ovçular pulu alıb getdilər. Elə ki gedib gözdən itdilər, Həmid kişi tülküyə dedi:

– Tülkü qardaş, sən mənə yaxşılıq eləmişdin, mən də sənə xəcalətindən çıxdım. Get, yaşa!

Bunu deyib Həmid kişi tülkünü buraxdı, özü də ipini açıb arasına odun yığmağa başladı.

Tülkü də ona kömək elədi. Həmid kişi şələsini dalına alıb evlərinə getdi. Tülkü də balalarının yanına qaçdı.

ÇİL MADYAN

Biri var idi, biri yox idi, göyün altında, yerin üstündə bir şah oğlu var idi. Bu şah oğlunun bir göy atı var idi. Şah oğlu hər gün göy atını minib, meydana çıxarmış. Şəhərin bütün yaxşı at minənləri də ora yığılmışlar. Şah oğlu atlılarla cıdır çıxarmış. Cıdırda şah oğlunun göy atı bütün atlıları keçərmiş.

Şah oğlunun bir də göyçək bir bacısı var imiş. Şərt kəsibmiş ki, cıdırda hər kimin atı göy atı ötsə, bacımı ona verib, özümə qohum eləyəcəm.

Bu şəhərdə kasıblıqla gün keçirən İlyas adlı bir oğlan var idi. İlyasın da gözəllikdə şah oğlunun bacısından gözəl, ağılda ondan da ağıllı bir bacısı var idi. Şah oğlunun şöhrətini İlyas da eşitmişdi. Bilmirdi nə təhər eləsin ki, şah oğluna üstün gəlsin. İlyasın bacısı qardaşını fikirli görüb soruşdu:

– Qurbanın olum, qardaş, sənə gələn qada-bəla mənə gəlsin, söylə görüm niyə fikirlisən?

İlyas dedi:

– Bacı, fikirli olmayım, neyləyim? Bu gün şah oğlu göy atını minib cıdır çıxmışdı. Cıdırda sən bilirsən ki, bu şəhərdə şah oğlunun göy atını keçən at tapılmaz. İndi iş o yerə çıxıb ki, şah oğlu şərt kəsib, hər kimin atı göy atı keçsə, bacısını ona verib onu özünə qohum eləyəcək. Doğrusu, bu məni çox düşündürür. Deyirəm, görəsən dünyada heç elə at olarmı ki, şah oğlunun atını keçə?

Bacısı dedi:

– Qardaş, bu nədi ki, bunun fikrini çəkirsən? Get bir yəhər al, iki tuluq da çaxır. Mən səni göndərim, şah oğlunun atını ötən atı gətir.

İlyas getdi, bir yəhər aldı, iki tuluq da çaxır. Bacısının yanına qayıtdı. Bacısı dedi:

– Qardaş, yəhəri də, iki tuluq çaxırı da götürüb bax bu tərəfə get. Gedərsən, gedərsən, bir meşəyə çatarsan. Meşədə yol haçalanar, üç olar. Nə sol yolla, nə də sağ yolla get. Orta yolla gedərsən. Az gedərsən, çox gedərsən bir deryaya çatarsan. Deryanın kənarında bir bulaq var. Bulağın suyu axıb bir hovuza tökülür, o deryada bir çil madyan var. Gündə bir yol çıxar, gələr haman hovuzdan su içər, qayıdar deryaya girər. Sən iki tuluq çaxırı hovuza tökərsən, olmaya atın gözüne görünəsən, yoxsa səni tikə-tikə eləyər. Bir tərəfdə gizlənərsən. Çil madyan deryadan çıxar, gələr hovuzdakı sudan içər. Çaxır ona əsər eləyər, məst olar, yıxılar. Onda cəld gizləndiyin yerdən çıxarsan, yəhəri çil atın belinə basıb minərsən. Nə qədər ayaq-baş vurub, soncuq atsa, oyana-buyana qaçsa, sən üstündən düşməzsən. Yalından bərk tutub, yəhərə yapışarsan. Bir az keçər, çil madyan sakitləşər. Ondan sonra götürüb gələrsən. Şah oğlunun göy atı çil madyanın tozuna da yetişə bilməz.

İlyas bacısı ilə halal-hümmət eləyib yəhəri, çaxır tuluqlarını götürüb yola düşdü. Bacısı öyrətdiyi yol ilə çox getdi, az dayandı, az getdi, çox dayandı, axır ki, gəlib haman deryanın kənarına çatdı. Çaxır tuluqlarını hovuza tökdü. Özü də bir yanda gizləndi. Aradan xeyli keçdi, deryadan bir madyan çıxdı. Gəlib hovuzdakı sudan içdi... İlyas baxdı ki, çaxır ata əsər eləyib. Cəld gizləndiyi yerdən çıxdı, yəhəri belinə basdı, üstünə mindi. Çil madyan ayaq-baş atdı, soncuqladı. Oyana-buyana qaçdı, atıldı, düşdü. İlyas çil madyanın yalından tutub bərk durdu. At yavaşdı. İlyas onu sürüb təpələrdən yel kimi, dərələrdən sel kimi gəldi, bacısının yanına çatdı. Bacısı qardaşını çil madyanın üstündə görüb şad oldu, dedi:

– Qardaş, indi çil madyanı sür. Şah oğlunun göy atıyla çapış.

İlyas çil madyanı sürdü, o vaxt yetişdi ki, şah oğlu göy atı oynadıb deyirdi:

– Bir oğlan istəyəm, atını sürsün, mənimlə cıdırı çıxsın. Göy atımı ötüb keçsin, mənimlə qohum olsun.

İlyas çil madyanı şah oğlunun göy atına yanaşdırıb dedi:

– Şah oğlu, sözünə doğru çıxsan, mən səninlə cıdırı çıxaram.

Şah oğlu dedi:

– Mənim sözüüm sözdü. Atın mənim atımı keçsə sənənlə qohumam.

Şah oğlu ilə İlyas atları qoşalaşdırdılar. Çil madyan ağzını ayırıb, quyuğunu dik tutub, götürüldü. Şah oğlunun göy atı nə qədər qaçdısı çil madyanın tozuna da yetişə bilmədi. Çil madyan mərəyə yetişdi, orada dayandı. Şah oğlu cığallıq elədi, dedi:

– Bir dəfə at atı ötməklə mərc tamam olmur. Bir baş da çapaq.

İlyas razı oldu. Atları bir baş da çapdılar. Yenə çil madyan şah oğlunun göy atını yarı yolda qoydu. Yığılan adamlar İlyasa “sağ ol” dedilər. Şah oğlu atını sürüb qayıtdı Əhvalatı vəzirinə–vəkilinə söylədi. İlyas da çil madyanı sürüb evlərinə gəldi, əhvalatı öz bacısına danışdı. Bacısı şad olub, dedi:

– Qardaş, indi get, şah oğluna de, şərtə əməl eləyib, bacısını sənə versin.

İlyas şah oğlunun yanına gəlməkdə olsun, sənə şah oğlundan danışım. Şah oğlu ürəyində dediyindən dönmüşdü. Bacısını İlyasa vermək istəmirdi. Amma bunu açıqdan–açığa eləmək istəmirdi ki, el içində yalançı çıxmasın. Ona görə vəzirə dedi:

– Vəzir, bu barədə tədbirin nədi?

Vəzir dedi:

– Şahzadə sağ olsun, İlyas gələr, deyərsən, getsin uçuq dağdan ilanının əlindən qızıl sandığı alsın, gətirsin. Oraya indiyə kimi minlərlə pəhləvanlar gedib hamısını ilan vurub, öldürüb. Onu da ilan vurub öldürər, sən də şərtədən qurtararsan.

Elə bu vaxt İlyas gəldi, dedi:

– Şah oğlu, atım sənə atını keçdi, şərtinə əməl elə.

Şah oğlu dedi:

– Mənim sözüüm sözdü. Bacımı sənə verəcəyəm. Get, uçuq dağdan ilanının əlindən qızıl sandığı al gətir, sonra bacımı apar.

İlyas bacısının yanına qayıtdı. Bacısı bunu bikef görüb dedi:

– Qardaş, qurbanın olum, sənə gələn qada–bəla mənə gəlsin. Nə olub, niyə bikefsən?

İlyas dedi:

– Şah oğlu deyir: get, uçuq dağdan ilanının əlindən qızıl sandığı al gətir, bacımı sənə verim.

Bacısı dedi:

– Qardaş, bundan ötrü niyə bikef olursan? Çək, çil madyanı min, sür. İki gün yol gedərsən, üçüncü günü uçuq dağa yetişərsən. Uçuq

dağdan qızıl sandığı taparsan. Bir ilan vaxt-bivaxt haman qızıl sandığın başına dolanır. Bir gecə-gündüzdə bircə dəfə başını quyuğunun üstünə qoyur, bir hovur yatır. Gözləyərsən. Elə ki ilan yatdı, atdan düşüb, cəld qızıl sandığı götürərsən, çil madyana minib, qaçarsan. İlan qanadlı ilandı. Qanadlanıb uçacaq ki, sənə yetişsin. Ancaq qorxma, yetişə bilməyəcək. Sən çil madyanı sürüb qızıl sandığı gətirərsən, şah oğluna verərsən.

İlyas çil madyanı yəhərlədi, mindi, yola düşdü. İki gün yol getdi, üçüncü günü uçuq dağa yetişdi. Axtardı, axtardı, axırda qızıl sandığı tapdı. Gördü doğrudan da bir ilan sandığın başına fir-fır fırlanır. Bir tərəfdə gizlənib, bir gün bir gecə gözlədi. Bir də baxdı ki, ilan başını quyuğunun üstünə qoyub, yuxuya getdi. İlyas cəld çil madyandan asırılıb düşdü. Qızıl sandığı götürdü. Atın üstünə tullanıb yola düşdü. İlan işi başa düşdü. Qanadlandı, İlyasın dalınca düşdü. Amma nə qədər uçdusa, çil madyana yetişə bilmədi. Çil madyan dərələrdən sel kimi, ikigünlük yolu bir gündə keçib, İlyası şəhərə yetirdi. İlyas evlərinə yetişib çil madyandan düşdü. Bacısının yanına gəldi. Bacısı qardaşının qızıl sandığı gətirdiyinə çox sevindi. İlyas sandığı götürüb şah oğlunun yanına getdi. Qızıl sandığı şah oğluna verdi, dedi:

– Şah oğlu, qızıl sandığı gətirdim, sözünə doğru çıx, bacını mənə ver!
Şah oğlu qızıl sandığı İlyasdan alıb dedi:

– Get, sabah yanıma gəl.

İlyas evlərinə qayıtdı. Şah oğlu da üzünü vəzirə tutub dedi:

– Vəzir, İlyas getdi, uçuq dağdan ilanın əlindən sandığı alıb gətirdi. İndi tədbirin nədi?

Vəzir dedi:

– Şahzadə sağ olsun, sabah İlyas yanına gələndə, göndər getsin, div qarısından bağlı boğçanı alıb gətirsin. Arxayın ol, ilandan qurtardısa, divdən can qurtara bilməz.

Sabah açıldı. İlyas şah oğlunun yanına gəldi, dedi:

– Şah oğlu, sözündən dönmə, bacını ver, aparım.

Şah oğlu dedi:

– Mənim sözüm sözdü, bacım sənindi. Ancaq bir iş də var. Get, div qarısından bağlı boğçanı al gətir, bacımı verim, apar.

İlyas bikef halda bacısının yanına qayıtdı. Bacısı dedi:

– Qardaş, qurbanın olum, sənə gələn qada-bəla mənə gəlsin, niyə bikefsən? Sənə nə olub?

İlyas dedi:

– Bacı, can bacı, şah oğlu məni div qarısından bağlı boğçanı alıb gətirməyə göndərir.

Bacısı dedi:

– Bundan ötrü niyə biki olursan? Çil madyanı minərsən, üç gün yol gedərsən. Dördüncü günü bir dağa yetişəcəksən. Dağda bir div qarısı var. Evində yük yığılıb. Bağlı boğça yükün üstündədi. Birtəhər elərsən ki, qarı səni görməsin. Çil madyandan düşərsən, içəri girərsən, yükün üstündən tez bağlı boğçanı götürərsən, çil ata minib, sürərsən. Səs gələr... Olmaya, geri baxasan. Geri baxsan daş olarsan. Div qarısı dalınca düşüb gələcək. Amma sənə yetişə bilməyəcək. Sən çil madyanı sürərsən bağlı boğçanı gətirib, şah oğluna verərsən.

İlyas bacısının dediyi kimi elədi. Çil madyanı yəhərlədi. Məndi, üç gün yol getdi. Dördüncü gün haman dağa yetişdi. Axtarıb div qarısının evini tapdı. Atndan düşüb, içəriyə girdi. Div qarısı təndirə çörək yapırdı. İlyas baxdı ki, bağlı boğça yükün üstündədi. Yavaşca götürüb evdən çıxdı. Cəld ata minib yola düşdü. Bir az getmişdi, birdən bir səs eşitdi. İstədi dönüb geri baxsın, bacısının tapşırığı yadına düşdü, geri baxmadı. Qarı nə qədər səs-küy qaldırırsa, İlyas fikir vermədi. Atı sürüb şəhərə çatdı. Bağlı boğçanı gətirib, şah oğluna verdi. Şah oğlu İlyası orada qoyub, özü bir bəhanə ilə vəzirin yanına gəldi, dedi:

– Vəzir, İlyas bağlı boğçanı da gətiribdi. İndi tədbirin nədi?

Vəzir dedi:

– Göndər getsin, indi də div qocasından dəf alsın, gətirsin.

Şah oğlu geri dönüb İlyasa dedi:

– Get, divdən dəf al gətir, bacıma toy eləyim, sənə verim.

İlyas bacısının yanına qayıtdı. Əhvalatı ona danışdı.

Bacısı dedi:

– Qardaş, qurbanın olum, çil madyanı minib dörd gün gedərsən, beşinci günü bir dağa yetişərsən. Dağda bağlı boğçanı gətirdiyin div qarısının qardaşı olur. Gözləyərsən div yuxuya gedər. Dəf yuxarıdan asılıb, götürərsən.

Cəld ata minib gələrsən. Amma yenə də deyirəm, gələndə geri baxmazsan.

İlyas çil madyanı məndi. Dörd gün yol getdi. Beşinci günü bağda divə yetişdi, gözlədi div yuxuya getdi, tez atndan düşüb içəri girdi, yuxarıdan asılmış dəfi götürüb çil madyana məndi. Div yuxudan oyanıb

İlyasın dalınca düşdü. Ancaq nə qədər qaçdısa, İlyasa yetişə bilmədi. İlyas çil madyanı sürüb gəldi, dəfi şah oğluna verdi.

Şah oğlu gördü İlyas dəfi də gətirdi. Tamam şərtləri yerinə yetirdi. Əgər bacısını buna verməsə, el içində hörmətdən düşəcək. Məcbur olub bacısını İlyasa verdi. Ancaq toy günü ondan soruşdu:

– İlyas, düzünü de görüm, sənə bu işdə kim kömək elədi?

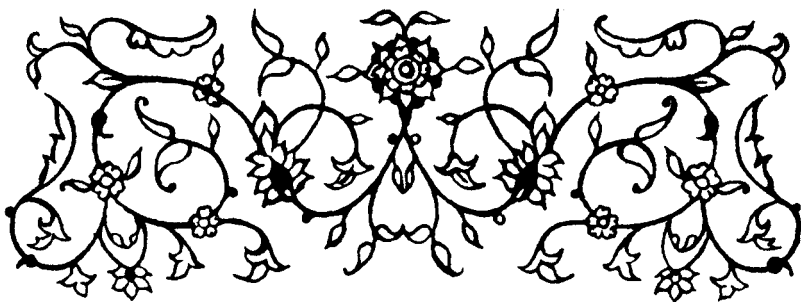
İlyas əhvalatı ona danışdı. Şah oğlu əmr elədi. İlyasın bacısını gətirdilər. Şah oğlu baxdı ki, saya bir qızdı, ona üstün gəlib. Üzün qıza tutub soruşdu:

– Ay qız, mən şah oğlu, sən rəiyyət uşağı... Bəs de görüm, bu necə oldu ki, sən mənə üstün gəldin?

Qız dedi:

– Şahzadə sağ olsun, iş şahlıqda, rəiyyətlikdə deyil. Biz buna görə sənə üstün gəldik ki, sən bilmədiyən şeyləri bilirik. Bir də öz işimizdə səndən möhkəm idik; Dünyada bilik, bir də iradə hər şeyə üstün gəlir.

LOĞMANLA ŞƏYİRDİ

Günlərin bir günü Loğman ilə şeyirdi səyahət eləyə-eləyə bir şəhərə gəldilər. Onlar mənzil tutub rahatlandıqdan sonra, Loğman şeyirdini bazara göndərdi ki, çörək, yağ, şor alıb gətirsin. Şeyird bazara gedib yağın qiymətini xəbər aldı.

Ona dedilər:

– Batmanı yüz dinardır.

Soruşdu:

— Çörək neçəyədi?

Dedilər:

– Onun da batmanı yüz dinar.

Soruşdu:

– Bəs şoru neçəyə verirsiniz?

Dedilər:

– Batmanı yüz dinara.

Şeyird bazarda nəyin qiymətini soruşdu, “yüz dinardır”– dedilər. O, sevinə-sevinə ustanın yanına gəlib dedi:

– Nə yaxşı şəhərə gəlmişik. Yüz dinardan baha qiymət yoxdu.

Loğman diqqətlə şeyirdə qulaq asıb dedi:

– Elə isə burda qalmaq olmaz, tez çıxıb getməliyik.

Şeyirdi dedi:

– Nə üçün?

Loğman dedi:

– Bir yerdə ki, yağla şora fərq qoyulmadı, orda yaşamaq məsləhət deyil.

Şeyird ustasına etiraz elədi. Loğman öz sözünün üstündə dayandı, ancaq hələlik bu şəhərdə qalmağa razılıq verdi. Bir neçə gündən sonra, car çəkildiyini eşitdilər. Məlum oldu ki, bu gün bir nəfəri padşahın əmri ilə asacaqlar. Loğman şeyirdi ilə dar ağacı qurulmuş meydana gəldi. Adamlar toplaşandan sonra, padşah vəzirləri ilə gedib bir tərəfdə oturdu, üzünü müqəssirə tutub dedi:

– Bu saat təqsirlərini bir-bir de, kəndiri öz əlinlə boğazına keçir ki, səni assınlar.

Müqəssir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bağbanam. Bir gün bağda işlədiyim zaman oğruya rast gəldim. Qaçıb onu tutmaq istəyəndə, dırmaşıb divara çıxdı, küçəyə atılanda yıxılıb qıçı sındı. Məni dustaq edib dedilər: “Günah səndədi ki, bağın hasarını uca eləmişən. Divar alçaq olsaydı, oğru hoppananda yıxılıb qıçı sınmazdı, buna görə səni cəzalandırmaq lazımdı”.

Padşah:

– Doğrudu, lap doğrudu, – deyə cəzanın düzgün olduğunu təsdiq elədi.

Bağban dedi:

– Padşah sağ olsun, divarı mən hörməmişəm.

Padşah dedi:

– Bəs kim hörüb?

Kişi dedi:

– Bənnə.

Padşah dedi:

– Elə isə bağbanı azad eləyib, bənnanı gətirin.

Bağbanı buraxdılar, bənnanı tapıb dar ağacının altına gətirdilər. Cəllad kəndiri hazırlayanda bənnə dedi:

– Padşah sağ olsun, günah məndə də deyil.

Padşah dedi:

– Bəs kimdədi?

Bənnə dedi:

– Şeyirdimdə. Əgər o kərpic çox verməsəydi, mən divarı hündürə qaldıra bilməzdim.

Padşah əmr verdi, şeyirdi tapıb hüzurə gətirdilər.

– Şeyird yalvardı:

– Kərpic çox verməkdə mənim təqsirim yoxdu, – dedi.

Padşah soruşdu:

– Bəs kim təqsirkardı?

Şeyird dedi:

– Padşah sağ olsun, mən ustama kərpic verəndə yoldan bir arvad keçirdi. Onun qolunda çox qəribə bir qolbağ var idi. Gözüm qolbağa sataşanda, heyran qalıb başımı itirdim. Bir də ayılıb gördüm ki, usta divarı hörüb ucaldıbdı.

Padşah əmr elədi:

– Bu saat o arvad tapılıb dar ağacının dibinə gətirilsin.

Məmurilər axtarib arvadı tapdılar, meydana gətirdilər. Padşah ondan soruşdu:

– Bu şeyirdin ağlını başından alan sənin qolbağın olubmu?

Arvad dedi:

– Bəli.

Padşah dedi:

– Elə isə kəndir sənin boynuna salınacaq. Cəllad, çək bu arvadı dara!

Arvad dedi:

– Padşah sağ olsun, bu işdə mən müqəssir deyiləm.

Padşah dedi:

– Bəs kimdi?

Arvad dedi:

– Müqəssir zərgərdir ki, elə qəşəng qolbağ qayıdır.

Padşah bir qədər fikirləşib, onun sözlərini təsdiq elədi, dedi:

– Doğru deyirsən, yerdə də olsa, göydə də, bu saat zərgəri dar ağacının dibində hazır eləyin!

Məmurilər arvadı buraxıb zərgərin dalınca getdilər, bir azdan sonra onu çəkə-çəkə padşahın hüzuruna gətirdilər.

Padşah ondan soruşdu:

– Qolbağını sən qayırmısanmı?

Zərgər dedi:

– Bəli, padşahım.

– Bəs sən fikirləşməmişsən ki, o çox gözəl olsa, baxanın gözləri qamaşar, əlindəki işləri çəşdirər?

Zərgər padşahın sualına cavab verməyə söz tapmadı. Cəllad kəndiri halqalayıb onun boynuna saldı. Ancaq zərgərin boynu yağun, başı balaca olduğundan kəndiri saxlamadı. Ha elədilər, başı halqadan çıxdı. Cəllad gəlib təzim elədi:

– Padşah sağ olsun, zərgərin başı kiçik, boynu yağundu, kəndir dayanmır, bilmirəm nə eləyim?

Padşah dedi:

– Bundan asan nə var ki? Bir nəfər başı böyük, boynu nazik adam tapıb kəndiri keçir onun boynuna, qurtarsın getsin!

Cəllad padşahın əmrini yerinə yetirmək üçün adamların içərisinə girdi, gözləri Loğmanın şeyirdinə sataşanda sevinə-sevinə qışqırdı:

– Padşah sağ olsun, başı böyük, boynu nazik. Adamı tapmışam.

Padşah dedi:

– Keçir halqanı onun boynuna.

Şeyird yalvarıb-yaxarıb müqəssir olmadığını dedikdə, padşah onun sözünü kəsdi:

– Boş danışma, müqəssir olub-olmamağının bizim üçün əhəmiyyəti yoxdu. Bizə yekəbaş, nazik boyun lazımdı. Cəllad, nə dayanmısan, assana bunu!

Loğman bu haqsızlığa dözə bilməyib irəli gəlib dedi:

– Padşah sağ olsun, sizin əmriniz doğrudu. Bunun boynu kəndirə keçirilməli idi. Ancaq o, mənim şeyirdimdi. Özümüz də sizin şəhərinizə qonaq gəlmişik. Hələ paytaxtın gözəlliyini doyunca seyr etməmişik. Bunu mənə bağışla. Qoy sizin sağlığınıza gəzib məmləkətinizə tamaşa eləsin.

Padşah Loğmanın sözlərini bəyənib dedi:

– Doğru deyirsən, qoca, afərin, onu sənə bağışlayıram. Cəllad, burax müqəssiri, qoy getsin.

Cəllad kəndiri şeyirdin boğazından çıxarıb azad elədi. Onlar qayıdıb mənzillərinə gəldikdə, Loğman dedi:

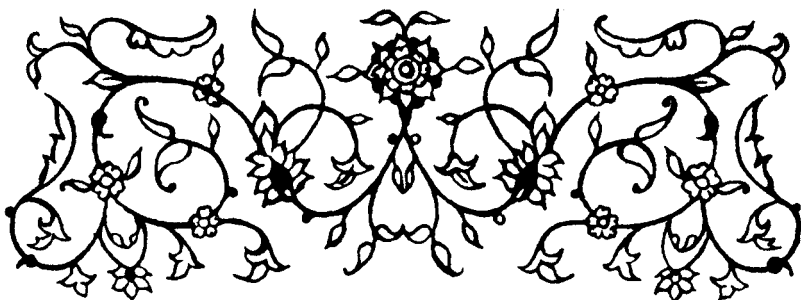
– Bu nə yaxşı şəhərdi. Qalıb burda yaşamaq lazımdı.

Şeyird utana-utana başını aşağı salıb dedi:

– Yox usta, bir şəhərdə ki, yağla şorun fərqi olmadı, orda yaşamaq qorxuludu. Başımızı bədənimizin üstündə salamat saxlamaq üçün burdan getməyimiz məsləhətdi.

Loğman güldü. O saat o şəhərdən çıxıb getdilər.

ÇIRAXLI İSA

Biri var idi, biri yox idi, bir yoxsul qarı var idi. Bu qarının də İsa adlı yetim bir nəvəsi var idi. Qarının bir südlü keçisi var idi. Hər gün qarı keçidən bir sərnic süd sağırdı. Nəvəsi İsa bu südü aparıb bazarda satırdı. Süddən aldığı pulu verirdi çörəyə, götürirdi evə, nənəsi ilə yeyirdi. Bir gün İsa südü satmaq istəyirdi, darğa gəlib çıxdı. Darğa İsa-dan bir parç süd alıb içdi. Süd darğanın ağzına çox şirin gəldi, dedi;

– A yetim, bu gamuş südüdü?

İsa dedi:

– Yox canım, nə gamuş südü? Bir keçimiz var, onun südüdü.

Darğa dedi:

– Mərhəbə!.. A bala, o nə cür keçidi ki, belə yağlı südü var?

İsa dedi:

– Cins keçidi. Özü də bordağa bağlamışam. O, olmasa hamımız acından qırılarıq.

Darğa dedi:

– Yetim, görək o keçini mənə satasan.

İsa dedi:

– Darğa, sata bilmərik.

Darğa dedi:

– Xoşhaxoşluqla keçini mənə satmasanız, zorla alacağam.

İsa dedi:

– Darğa, biz satmayacağıq. Bir də heyvanın üstünə satdıq qoyma.

İsa südünü satıb, getdi evlərinə, əhvalatı nənəsinə danışdı. Nənəsi dedi:

– Bala, o darğa yaman zalım adamdı. Qorxuram keçini ala, bizi acından qıra.

O biri tərəfdən darğa qazının yanına getdi, dedi:

– Qazı ağa, İsa adlı bir yetim uşaq mənim keçimi oğurlayıb. Görək alıb verəsən. Səni də görərəm.

Qazı bir neçə adam göndərüb, keçini İsadən zorla alıb, darğaya verdi. Qarı başını yoldu, ağladı, gözlərinin yaşını tökdü, amma ona ürəyi yanan olmadı. Qarı ağlaya-ağlaya qazının yanına gəlib, dedi:

– Qazı ağa, keçini oğlum heç kəsdən oğurlamamışdı. Öz keçimizin balasıdı.

Qazı dedi:

– Keçi oğurluqdu. Şərən darğaya çatır.

Qazı qarı ilə İsanı qovdurdu. Qarı çox ağladı, dizlərinə döydü. İsa dedi:

– Nənə, ağlama, mən görək darğa ilə qazıdan qisas alam.

Nənəsi ona dedi:

– Qazının düşməni şeytandı. Şeytanı tapsan, o sənə kömək elər.

İsa nənəsi ilə görüşüb, öpüşüb, yola düşdü, şeytanı axtarmağa başladı. Yeddi gün, yeddi gecə yol getdi, bir səhrada bir kişiylə rast oldu. Kişi ondan soruşdu:

– Hara gedirsən?

İsa dedi:

– Şeytanı axtarıram.

Kişi ondan soruşdu:

– Şeytan sənin nəyinə gərəkdi? Xalq şeytana lənət oxuyur, sən onu axtarırsan.

İsa dedi:

– Xalq şeytana lənət oxuyur. Amma mən ona qazıdan şikayətə gədirəm. Eşitmişəm o, qazının düşmənidir.

Kişi dedi:

– Əcəb!... Qayıt get, sən şeytanı tapa bilməzsən.

İsa dedi:

– Öldü var, döndü yoxdu, görək onu tapam. Şikayətimə baxarsa, onunla dost olaram, baxmazsa, palaza bürün, ellə sürün, mən də ona lənət oxuyaram.

Kişi dedi:

– Gəl gedək, mən şeytanı tapıb sənə verərəm, şikayətini elərsən.

İsa onun yanına düşdü, gethaget bir kahaya çıxdılar. Kişi dedi:

– Şeytanın yeri buradı. Harda olsa bu saat gələcək.

İsa bir daşın üstündə oturdu. Çevrilib kişiye baxmaq istəyirdi, gördü yanında bir cavan oğlan var. İsa dedi:

– Bəs kişi necə oldu?

Cavan oğlan ona dedi:

– Kişini nə eləyirsən? Axtardığın şeytan mənəm, sözünü de.

İsa dedi:

– Sana qurban olum, ay şeytan ağa, qazıdan sənə şikayətə gəlmişəm. Gözümüzün ağı-qarası bircə keçim var idi, alıb darğaya verdi.

Oğlan dedi:

– İsa, al bu toppuzu verim sənə. Toppuzu əlində dik tutan kimi alıb alovlanacaq, səni göyə qaldırıb, istədiyin yerə aparacaq. Toppuzu kimin üstə buraxsan başlayacaq döyməyə.

Şeytan toppuzu İsaya verib yox oldu. İsa kahadan çıxıb yola düşdü. Səhrada toppuzu yuxarı tutdu. Toppuzun başı alovlandı, İsanı yuxarı, ulduzların yanına qaldırdı. İsa uça-uça düz öz kəndlərinin üstünə gəldi. Camaat göydə alovu görüb, möcüzə hesab etdi. Hamı qazının evinin qabağına yığıldı.

Qazı dedi:

– Camaat, müsəllaya çıxın, əl götürün, başınıza döyün, bu bəla bizdən sovuşsun!

Camaat yerə döşənən zaman İsa göydən yavaş-yavaş yerə endi. Adamlar gördülər bu yetim İsadı, alovlanan da əlindəki toppuzdu. Qazıya xəbər apardılar. Qazı darğanı çağırıb dedi:

– Darğa, nə fənd varsa toppuzdadı, toppuzu ələ keçirmək lazımdı.

Darğa evinə getdi, fənd-fel qurmağa başladı. O biri tərəfdən çıraxlı İsa darğanın evinə gəlib dedi:

– Darğa, mənim keçimi ver.

Darğa dedi:

– Nə keçİ? Sənin keçin məndə yoxdu. Keçi özümündü.

Çıraxlı İsa bir də dedi:

– Darğa, mənim keçimi ver.

Darğa dedi:

– Əlindəki toppuzu ver, keçini sənə verim.

Çıraxlı İsa toppuzu onun üstünə buraxıb dedi:

– Toppuzum, bu darğanı yıxılınca döy.

Toppuz darğanın üstünə düşdü, baş-göz demədi, elə hey budamağa başladı. Toppuz onu o qədər budadı ki, darğa candan düşüb yerə yığıldı.

– İndi keçini verirsən, ya yox?

Darğa dedi:

– Örüşdədi, axşam gəlib apararsan, ölürəm, məndən əl çək.

Çırxalı İsa onun yanından çıxıb birbaşa qazının yanına getdi, dedi:

– Qazı ağa, keçi şərən kimə çatır?

Qazı dedi:

– Əlbəttə, darğaya.

Çırxalı İsa dedi:

– Qazı ağa, baxarıq, darğaya çatır, yoxsa mənə?

Qazı dedi:

– Toppuzu mənə ver, keçini darğadan alım, sənə verim. Çırxalı İsa dedi:

– Al toppuzu sənə verdim. Toppuzum, bu qazını canı qaralınca döy.

Toppuz qazını budamağa başladı. Qazı öküz kimi böyürdü. Hara qaçırdı, toppuz ondan əl çəkmirdi, elə hey döyürdü. Toppuz qazını o qədər döydü ki, canı qara tulux kimi qapqara oldu.

Çırxalı İsa toppuzu götürüb qaziya dedi:

– İndi nə deyirsən? Keçi mənimdi, yoxsa toppuzu bir də buraxım?

Qazı yalvarıb dedi:

– Amandı, toppuzu götür get, keçi şərən sənə çatır. Get darğadan al apar evinə.

Çırxalı İsa düz darğanın evinə getdi. Darğa sözsüz-söhbətsiz onun keçisini özünə verdi. Çırxalı İsa keçisini evinə apardı.

Nənəsi ilə görüşdü, öpüşdü, dedi:

– Nənə, bu da keçi.

Nənəsi çox sevindi, keçinin də üz-gözündən öpdü, sağdı, nənə-bala çörəyi südə doğrayıb yedilər. Belə-belə yenə də nənəsi hər gün keçinin südünü sağırdı, İsa da satıb çörəyə verirdi, gətirib nənəsi ilə yeyirdilər. Bir müddət belə keçdi. Günlərin bir günü qazı bir küpəgirən qarı çağırıb dedi:

– Qarı nənə, səni dünyanın malından qəni edəcəyəm. Gərək çırxalı İsa da olan toppuzu ələ keçirib, mənə verəsən.

Qarı dedi:

– Qazı ağa, deyirlər o toppuz adamı döyür. Qorxuram məni döyüb öldürə.

Qazı dedi:

– Toppuza döy deməsən, döymür. Elə ələ keçirərsən ki, ıxırlı İsa bilməz.

Üstəlik darğaya dedi, o da qarının ovçuna bir-iki qızıl basdı. Qarı razı oldu, axşamüstü ağaca söykənə-söykənə ıxırlı İsanın evinə getdi. ıxırlı İsa evdə yox idi, gəzməyə getmişdi. Qarı zarımağa başladı. ıxırlı İsanın nənəsi çölə çıxıb ona pay vermək istədi.

Qarı zariya-zariya dedi:

– Bu gecə Allah xatirinə məni qonaq saxlayın.

ıxırlı İsanın nənəsi dedi:

– Ay bacı, Allaha da qurban olum, qonağına da, buyur içəri. Qarı məzəli-məzəli söhbətlər eləyib, ıxırlı İsanın nənəsi ilə lap bacılıq oldu. Bu zaman ıxırlı İsa gəlib çıxdı, nənəsinə dedi:

– Nənə, bu qarı kimdi?

Nənəsi dedi:

– Bala, qonaqdı. Çox baməzə arvadı. Məni o qədər güldürüb ki, lap qarnım yırtılıb.

ıxırlı İsa dedi:

– Nənə, mənim bundan gözümlə içmir, küp qarısına oxşayır.

Nənəsi dedi:

– A bala, sən allah, niyə ələ söz danışırısan? Yazıqdı, xatirinə dəyər. Görmürsən, heç yeriyə də bilmir.

ıxırlı İsa bir söz demədi, nənəsi ilə qarının söhbətinə qulaq asmağa başladı. Qarı o qədər danışdı ki, ıxırlı İsa da, nənəsi də yuxuya getdi. Qarı da ələ bunu gözləyirdi. Yerdən qalxıb İsanın başının üstündən toppuzu götürdü, aparıb qazıya verdi. Qazı o saat darğanı çağırırdı. Darğa bir kəndin bəhrəsini qarıya bağışladı. Qarı gedəndən sonra, qazı ilə darğa deyişməyə başladılar. Qazı dedi:

– Toppuz mənimdi.

Darğa dedi:

– Toppuz mənimdi.

Elə oldu ki, bir-birini yumruqlamağa başladılar. Toppuz yaddan çıxdı, heç biri ona əlini də vurmurdu.

O biri tərəfdən ıxırlı İsa ilə nənəsi tezdən yerdən qalxdılar, baxdılar ki, qarı yoxdu. ıxırlı İsa ora toppuz, bura toppuz, nə qədər

axtardı, toppuzu tapmadı. Bildi ki, toppuzu qarı aparıb. Tez qazının yanına daban aldı, qazının qapısından içəri girib gördü qazı ilə darğa süpürüşürlər. Qazı çıxaxlı İsanı görən kimi toppuz yadına düşdü. Tez yüyürüb toppuzu götürdü, İsayə atdı dedi:

– Toppuzum, İsanı nəfəsi kəsilincə döy.

Toppuz İsanın üstünə düşdü, onu o qədər döydü ki, ürəyi keçib yerə yıxıldı.

Qazı darğaya yalvardı:

– Darğa, bu məlunun meyitini apar bir uzaq yerə tulla, gəl, toppuzu sənə verərəm.

Darğa sevindi. Bir neçə adam çağırdı, çıxaxlı İsanı bir palaza bük-dülər, aparıb bir səhraya atdılar. Bu o səhra idi ki, İsa şeytana rast gəl-mişdi. Onlar elə bilirdilər ki, çıxaxlı İsa ölüb. Geri qayıtdılar. Darğa qazının evindən qabaq çıxaxlı İsanın evinə getdi, keçini götürüb apardı.

O biri tərəfdən üç gün keçdi, çıxaxlı İsa ayıldı, gördü şeytan yanın-dadı. İstədi qalxsın, amma canı yaralı idi, qalxa bilmədi. Şeytan dedi:

– Sənə nə olub?

Çıxaxlı İsa bütün əhvalatı ona nağıl eləyib dedi:

– Qazı məni bu günə saldı. Toppuz da ondadı.

Şeytan dedi:

– Qəm yemə, indi sənə bir ayrı toppuz verəcəm. Bu toppuz həm səni istədiyini yerə aparacaq, həm qazı toppuzu sənə tullayıb vur de-yəndə, toppuz səni vurmayacaq. Elə ki o da əlinə keçdi, iki toppuzla nə istəsən elərsən. Amma yenə də deyirəm, ehtiyat igidin yaraşığıdı.

Çıxaxlı İsa toppuzu şeytandan alıb, göyə qalxdı, düz öz yerlərinin üstünə gəldi. Adamlar göydə alovu görüb, qazının qapısına toplandı-lar. Qazı darğanı çağırıb dedi:

– Bəs çıxaxlı İsanın meyitini neylədiniz?

Darğa dedi:

– Aparıb bir uzaq səhraya atdım.

Qazı dedi:

– Darğa, o sağ imiş. Yəqin göydəki odu. Başımıza çarə qılmalıyıq.

Darğa dedi:

– Nə çarə? Toppuzu onun üstünə buraxarsan, ölüncə döyər.

Qazı dedi:

– Yəqin onun da adam döyən toppuzu var.

Darğa dedi:

– Onu bilirəm, göydə yanan onun toppuzudu. O, əvvəl-əvvəl sənin yanına gələcək. Qapıdan içəri girən kimi toppuzu onun üstünə atarsan, öluncə döyər.

Bu söz qazının xoşuna gəldi, dedi:

– Əhsən, darğa, bu yaxşı sözdü. Qapıdan içəri girən kimi mən ondan qabaq toppuzu ataram, öluncə döyər. O biri toppuzu da götürürük. Biri sənin olar, biri mənim.

Bunlar burda qalsın, ıııııı İsa göydən yerə düşüb, nənəsinin yanına getdi, gördü nənəsi qan-yaş tökür. Özü də acından lap ölhaöldədi. ıııııı İsa onun üzündən-gözündən öpəndən sonra darğanın evinə getdi. Darğa evdə yox idi. Keçisini götürüb evlərinə apardı. Nənəsi keçini görüb toxdadı. Keçinin südünü sağıb bir az içdi, gözünə işıq, ürəyinə tərər gəldi. ıııııı İsa qazının evinə getdi. Qapıdan içəri girən kimi qazı toppuzu onun üstünə atdı.

– Toppuzum, bunu öluncə döy, – dedi.

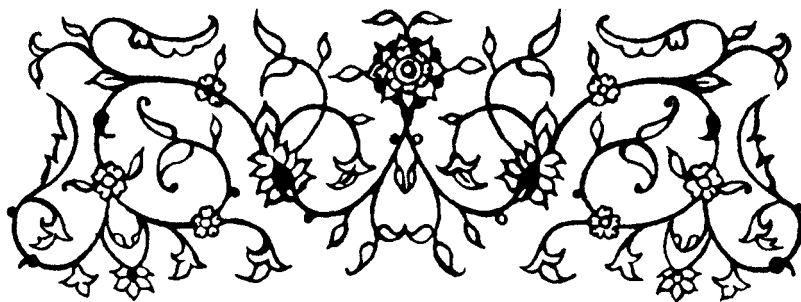
ıııııı İsa toppuzu tutdu, dedi:

– İndi davam gətirin!—Toppuzları qazı ilə darğanın üstünə buraxdı. Toppuzlar qazı ilə darğanı öluncə döydülər. ıııııı İsa əhvalatı camaata danışdı. Hamı ondan razı qaldı.

Qazı ilə darğaya lənət oxudular.

ıııııı İsa yenə keçisinin südü ilə şadyana dövrən keçirməyə başladı. Siz də sağ olun.

YANIĞIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca qarı var idi. Qarının sonu-sopu bir oğlu var idi. Oğlanı Yanıq deyə çağırardılar. Onlar olduqca yoxsul idilər. Dünyanın varından bir uçuq daxmaları, üç qazları var idi.

Bir gün qoca qarı oğlu Yanıqı çağırıb dedi:

– Bala, mən bu qazları dar günümüz üçün saxlamışdım. Apar, birini bazarda sat, taxıl al, gətir. Əlimiz bir yana çıxana kimi dolanaq.

Yanıq qazı götürüb yaxın şəhərə gəldi. Toyuq dəllalları bunu görüb dedilər:

– Ay oğlan, cücənə nə verək?

Yanıq ha dedi: “Bu qazdı”. Dedilər: “gözlərin səni alladır, cücədi ki, cücədi”.

Dəllallar Yanığın başını yozub qazı cücə adına ondan aldılar. Yanıq pulu alıb bazarda dolanırdı, bir də gördü ki, avara adamlar qəs-sab dükanının qabağında bir iti döyürlər. Yanığın itə yazığı gəldi. Pulu onlara verib iti aldı, yanına salıb evlərinə gətirdi.

Qarı bunu görüb dedi:

– Ay oğul, biz özümüz nə gündə dolanırıq ki, bunu da bir yandan boğazortağı gətirdin?

Yanıq dedi:

– Ana, döyürdülər, yazığım gəldi.

Qarı Yanığını çox istəyirdi. Daha onun ürəyini sındırmadı.

Sabahısı o biri qazı ona verib dedi:

– Oğul, apar qazın birini də sat. Amma bu dəfə taxıl almamış gəlmə.

Yanıq qazı götürüb şəhərə gəldi. Yenə toyuq dəllalları onu görüb dedilər:

– Bu sərçənə nə verək?

Yanıq dedi: “Ay canım, bu sərçə deyil, qazdı”. Dedilər: “yox, sərçədi ki, sərçədi”.

Dəllallar bu dəfə də qazı Yanıqdan sərçə qiymətinə aldılar.

Yanıq əlində pul bazarda dolanırdı, bir də gördü ki, kababçı dükanının qabağında bir pişiyi döyürlər. Yanığın yazığı gəldi, pulu verib pişiyi onların əlindən aldı, evlərinə gətirdi.

Qarı ağzına gələnı qaynar su kimi Yanığın üstünə tökdü. Yanıq söyüşün, qarğışın altında itdi, ancaq pişiyi buraxmadı. Sabah oldu. Yenə qarı Yanığı çağırıb dedi:

– Ay oğul, apar bu qazı da sat. Amma o biri qazlar kimi eləmə, taxıl al gətir. Acından ölərik.

Yanıq qazı götürüb, şəhərə getdi. Yenə toyuq dəllallarına rast gəldi. Dedilər:

– Bu yapalağına nə verək?

Yanıq ha dedi: “Ay canım, bu yapalaq deyil, qazdı”. Dedilər: “yox, yapalaqdı ki, yapalaqdı”.

Dəllallar bu dəfə də qazı yapalaq qiymətinə aldılar.

Yanıq yenə də əlində pul bazarda dolanırdı, bir də gördü ətər dükanının qabağında bir siçan tutublar, öldürmək istəyirlər. Yanığın yazığı gəldi. Əlindəki pulu verib siçanı aldı. Götürüb evə gətirdi.

Qarı bunu görüb oğluna qarğamağa başladı:

– Ay oğul, sən nə yaman sözə baxmaz oldun. Yaxşı demişlər ki, ağıllı oğul mal-dövlət yığar, ağılsız oğul it-pişik. Bunları neyləyəcəksən?

Yanıq dedi:

– Ay ana, bunlar bizə nə ziyan vuracaqlar? Qurddan-quşdan yeyib, başlarını dolandıracaqlar. Bir də deyiblər: “Gərəksizi saxla, bir gün gərək olar”. Qoy qapı-bacanı qorusunlar.

Bir gün oldu, ana ilə bala aclarından öləsi oldular.

Qarı dedi:

– Ay oğul, bir kəndə çıx, bəlkə bir iş tapıb çörək pulu qazanasan.

Yanıq bir xurcun götürüb dəryanın qırağına getdi. Gördü bir balıqçı tor atıb dəryadan balıq tutur. Dedi:

– Balıqçı əmi, olar ki, mən də sənə kömək eləyim, axşam mənə də bir az balıq verəsən aparım?

Balıqçı dedi:

– Olar!

Yanıq balıqçı ilə o gün axşama qədər balıq tutdu. Axşam balıqçı tutulan balıqları onunla böldü. Yanıq balıq payını xurcuna doldurub evlərinə gəldi. Bunu görəndə qarının gözləri parıladı. Yanıq balıqları xurcundan yerə boşaltdı, bir-bir qarınlarını yarmağa başladılar. Balıqların birinin qarnından bir ala muncuq çıxdı. Yanıq acıqlandı, dedi: “Xalqın bəxtinə balıq qarnından yaqut, zümrüd çıxar, mənim bəxtimə ala muncuq çıxır”.

Yanıq ala muncuğu bir daşın altına qoyub qırmaq istədi. Ala muncuq dilə gəlib dedi:

– Məni qırma. Saxla, sənə gərək olaram. Məni dilinin altında saxla. Mən arzu muncuğuyam.

Yanıq sevindi, ala muncuğu götürüb dilinin altına qoydu. Anasının yanına getdi, dedi:

– Ana, get padşahın qızını mənə al. Qarı dedi:

– Ay oğul, get tayını tap. Sənin nəyin var ki, padşah sənə qız verə?

Yanıq dedi:

– Ay ana, sən get, istə, verməz — verməsin.

Qarı ələcsiz getdi, padşahın elçi daşının üstündə oturdu. Padşah bunu görüb adam göndərdi ki, “gedin, görün o nəçidi, gəlib mənim elçi daşının üstündə oturub”.

Padşah adamları gəlib, qarını içəri apardılar.

Padşah dedi:

– Mənə görə nə qulluq?

Qarı qorxa-qorxa dedi:

– Sənə qurban olum, bizim ölmüş Yanıq sizin qızınızı istəyir.

Padşah dedi:

– Get, oğluna de, yeddi dəvə yükü qızıl, bir də qızıl məcməyi içində bir qızıl xoruz gətirsin, qızını ona verim.

Qarı şaha baş endirib çıxdı, oğlunun yanına gəldi, dedi:

– Padşah deyir: “Yeddi dəvə yükü qızıl, bir də qızıl məcməyinin içində bir qızıl xoruz gətirsin, qızını ona verim”.

Yanıq bir tərəfə çəkilib dedi:

– Ay ala muncuq, mənə yeddi dəvə yükü qızıl, bir də qızıl məcməyi içində bir qızıl xoruz gərəkdi.

Ala muncuq dedi:

– Get, hazır olar.

Yanıq içəri girib dedi:

– Ana, şeylər hazırıdı. Apar, padşaha ver.

Qarı qapıya çıxdı, gördü doğrudan da, şeylər hazırıdı. Qarı boğazı qumrovlu dəvələri zıncırhazıncır yüklərlə bərabər çəkdi padşahın qapısına. Padşah bu cah-calalı görüb öz-özünə dedi:—“Görəsən yoxsul Yanıq bunları haradan aldı?”.

Padşah qızıl küplərini xəzinəsinə boşaltdırdı, qarıya dedi:

– Get, oğluna de, mənə bir cüt ceyran gətirsin ki, birinin tükü yaqut, birinin tükü yəmən. Əgər gətirə bilsə, onda qızımı ona verərəm.

Qarı oğlunun yanına gəldi, dedi:

– Padşah deyir: “Bir cüt ceyran gətirsin, birinin tükü yaqut, birinin tükü yəmən. Onda qızımı ona verərəm”.

Yanıq bir tərəfə çəkilib dedi:

– Ay ala muncuq, mənə bir cüt ceyran gərəkdi, birinin tükü yaqut, birinin tükü yəmən olsun.

Ala muncuq dedi:

– Get, hazır görəsən!

Yanıq içəri girib dedi:

– Ana, ceyranlar hazırıdı, apar padşaha ver.

Qarı qapıya çıxdı, ceyranları hazır gördü. Gətirdi, şaha verdi. Şah mat qaldı. Öz-özünə dedi: “Atalar üçə kimi deyib. İndi bir çətinini dəyərəm, bacarmaz, qızımı vermərəm”. Dedi:

– Qarı, get oğluna de, bir imarət tikdirsən, bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüş. Sonra qızımı ona verərəm.

Qarı oğlunun yanına gəlib dedi:

– Padşah deyir: “Bir imarət tikdirsən, bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüş, qızımı ona verim”.

Yanıq bir yana çəkilib dedi:

– Ay ala muncuq, mənə bir imarət lazımdı. Bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüş.

Ala muncuq dedi:

– Get, hazır görəsən.

Yanıq içəri girib dedi:

– Ana, imarət hazırıdı, padşaha xəbər apar.

Qarı çıxdı, imarəti hazır gördü. Getdi şaha dedi.

Şah qalxdı, gördü doğrudan da, imarət hazır idi. Şahın hər yandan əlacı kəsildi. Yeddi gün, yeddi gecə toy vurdurub qızını Yanığa verdi. Amma padşahı elə fikir götürmüşdü ki, Yanıq görəsən bu dövləti hardan alıb? İndi eşit vəzirdən. Padşahın bir cavan vəziri var idi. Padşahın qızında gözü var idi. Öz-özünə dedi: “bu heç belə deyil ki, belə də ola. Mən görək bu sirri öyrənəm. Yanığın mal-dövlətinə sahib olam, qızı da alam”.

Günlərin bir günü Yanıq it, pişik və siçan ilə çölə getmişdi. Qarı da qonşuda idi. Vəzir durub gəldi qızın yanına, dedi:

– Ay qız, sən şah qızı, ola-ola heç layiqdirmi ki, belə bir adamın arvadı olasan. Gəl, sən Yanıq evə gələndə xəbər al ki, o bu dövləti nə ilə ələ gətirib? Elə ki onu bildin, sabah mən gələm, söylərsən, ona görə də iş görürük. Atan da səndən razı qalar.

Padşahın qızı da ağılsızın birisi idi. Vəzirin sözlərinə allandı, razı oldu. Dedi:

– Çox yaxşı. Öyrənərəm, sabah sənə deyərəm.

Vəzir getdi. Qarı qonşudan, Yanıq da çöldən gəldilər. Padşah qızı üzünü alça kimi turşutdu, qaşqabağını tökdü. Yanıq dedi:

– Padşah qızı, nə olub, qaşqabağını tökübsən?

Padşah qızı dedi:

– Sən bu dövləti hardan qazanmısan?

Yanıq heç bir söz demədi.

Padşah qızı gördü yox, qaşqabaq turşutmaqla Yanıqdan söz almaq olmayacaq. Şirin dilini işə saldı. Əzilə-əzilə dedi:

– Ay əzizim Yanıq, de görüm, sən bir yoxsul idin, bu dövləti hardan qazandın?

Padşah qızının şirin sözləri Yanığı yumşaltmışdı, dedi:

– Dəryadan bir balıq tutmuşdum, balığın qarnını yardım, bir ala muncuq çıxdı. Budur mənim dilimin altında. Hər nə dilək dilədim, yerinə yetirdi. Səni də, bu dövləti də onunla ələ gətirdim.

Sabah açıldı, Yanıq it, pişik, siçan ilə çölə, qarı da qonşuya getdi. Padşah qızı fürsət tapdı, qarabaşı göndərərək vəziri yanına çağırırdı. Əhvalatı ona nağıl elədi. Vəzir dedi:

– Hər nə var, ala muncuqdadı. Gecə Yanığı yuxuya ver, ala muncuğu ondan oğurla, dilinin altına qoy, sonra əmr elə ki, sən, mən, bu imarət ağ dəryanın o biri tərəfində olaq.

Padşah qızı razı oldu.

Axşam oldu. Qız vəziri imarətdə gizlətdi. Çöldən Yanıq, qonşudan qarı gəldi. Yedilər, içdilər, yatdılar.

Padşah qızı yatmadı. Yanıqı yuxuya verəndən sonra onun peysərinə bir yumruq vurdu, ala muncuq dilinin altından düşdü. Qız ala muncuğu götürüb öz dilinin altına qoydu, dedi:

– Məni, vəziri bu imarətin içində ağ dəryanın o tərəfinə köçür!

Ala muncuq dedi:

– Gözlərini yum, hazır olar.

Padşah qızı gözlərini yumdu. Açılanda, özünü vəzir ilə imarətin içində, ağ dəryanın ortasındakı təpədə gördü. Bunlar burda qalsınlar, sənə Yanıqdan xəbər verim.

Yanıq sabah açılanda özünü, anasını, iti, pişiyi və siçanı uçuq daxmada gördü. Dilinin altına baxdı, gördü ala muncuq yoxdu. Bildi ki, ala muncuğu padşah qızı oğurlayıb. Padşah qızını axtarmağa getmək istədi. Qapıdan çıxanda it, pişik və siçan onun qabağını kəsib dedilər:

– Sən qal, biz gedək, ala muncuğu gətirək.

Yanıq razı oldu.

İt, pişik və siçan padşah qızını axtarmağa getdilər, Padşah qızının sorağını ağ dəryanın ortasındakı təpədən aldılar. Siçan girdi pişiyin ağzına, pişik də mindi itin dalına. Üzə-üzə dəryanı keçib imarətə çıxdılar. O qədər gözlədilər ki, axşam oldu. Padşah qızı, vəzir yatdılar. İt qapıda, pişik bacada qaravul çəkdi. Siçan buxarıdan içəri girdi. Quyruğunu padşah qızının burnuna saldı. Qız asqırdı, ala muncuq dilinin altından düşdü. Siçan muncuğu götürüb çıxdı. İt, pişik və siçan məsləhətləşdilər ki, ala muncuğu kim aparsın.

İt dedi:

– Mən aparacağam.

Pişik dedi:

– Yox, sənin hürmək peşəndi. Öyrənmisən, bir qaraltı gördün, ham-ham hürəcəksən. Onda ala muncuq ağzından düşər. Sən apara bilməzsən.

Siçan dedi:

– Mən apararam.

Pişik dedi:

– Yox, sənin dişindən gəlinlər, qızlar zərli boğcanı, qarılar dərmə çuvalı saxlaya bilmirlər. Sən əlinə keçəni dişinlə kəsib tökürsən. Sən ala muncuğu apara bilməzsən. Ala muncuğu mən aparacağam. Çünki:

Şir əl çəkib belimə,
Kim yapışar əlimə,
Arxam yerə qoyulmaz.
Dərim bərkdi, soyulmaz,
Yüklər üstü yaylağım.
Təndir beli qışlağım.

Gəlin verir qaymağı,
Qarı çalır quymağı.
Çöldə gəzmək bilirəm,
Suda üzmək bilirəm.
Mən muncuğu götürürəm,
Tez Yanığa yetirirəm.

İt dedi:

– Onda özünüz üzüb dəryanı da keçərsiz.

Nə qədər elədilər, it dedi:

– Yox. Ya muncuğu mənə verəcəksiz, ya da sizi aparmayacağam.

Axırda əlacsız qalıb muncuğu itə verdilər.

İt muncuğu ağzına aldı. Yola düşdülər.

Az getdilər, çox getdilər, dəryanın qırağına lap yaxınlaşdılar. Birdən it bir qaraltı gördü, hürməyə başladı, muncuq ağzından sıçrayıb suya düşdü.

Siçan dedi:

– Ala muncuğu tapmamış, mən Yanığın yanına getməyəcəyəm.

Pişik dedi:

– Mən də getməyəcəyəm.

İt dedi:

– Mən də getməyəcəyəm.

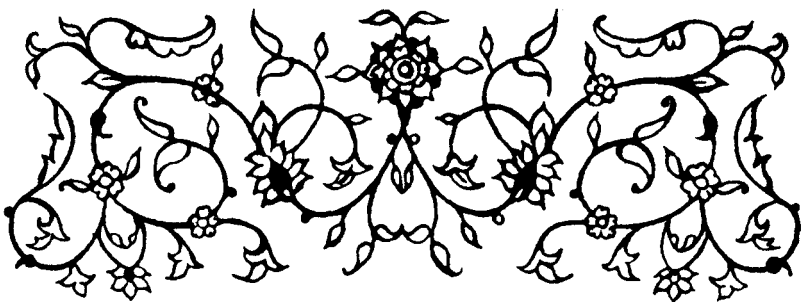
Oturdular gözləməyə. O qədər gözlədilər ki, bir balıqçı gəldi, dəryaya tor atdı. Çoxlu balıq tutdu. Balıqların qarınlarını yardı, itə, pişiyə atdı. Balıqların birinin qarından ala muncuq çıxdı, siçan tez muncuğu götürdü, gətirdi, Yanığa verdilər. Yanıq ala muncuğu dilinin altına qoydu, dedi:

– Ala muncuq, imarətimi, padşah qızı da içində, yerində istəyirəm.

Ala muncuq dedi:

– Çıx, hazır görərsən.

Yanıq çıxdı, imarəti hazır gördü. Vəziri və padşah qızını öldürdü. Ana, oğul, it, pişik və siçan şadlıqla ömür sürməyə başladılar.

BOSTANÇI VƏ ŞAH ABBAS

Bir bostançı var idi. Bu bostançı külfətini qarpız-yemişlə saxlayırdı. Hər il qarpız, yemiş, xiyar əkirdi, taxıla verib dolanırdı. Bir il bostan çox yaxşı bəhrə gətirdi. Bostançı arvadına dedi:

– Bu il bostanımız çox yaxşı bəhrə gətirib, qarpızın lap yaxşısından bir eşşək yükü tutub şıx oğlu Şah Abbasa aparacağam.

Arvadı dedi:

– Lap yaxşı olar.

Bostançı qarpızın lap yaxşısından bir xurcun yığdı, eşşəyin belinə aşırıb, toşhatoş – İsfahana yola düşməkdə olsun, Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan da dərviş libas olub yol ilə gedirdilər. Onlar kişinin qabağına çıxdılar. Şah Abbas ondan soruşdu:

– A kişi, yükün nədi?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, qarpızdı.

Padşah soruşdu:

– Hara aparırsan?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, bu il bostanım çox yaxşı bar gətirib. Bunu Şah Abbasa aparıram.

Şah Abbas dedi:

– Rəhmətliyin oğlu, camaat Şah Abbasa ləl, cavahir aparır, qızıl aparır, sən də qarpız aparırsan. Qarpız şahın nəyinə lazımды?

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, onların gücü lələ, cavahirə, qızıla çatır. Mənim də gücüm ancaq qarpıza çatır.

Şah Abbas dedi:

– Nahaq əziyyət çəkirsən, axı şah onu götürməz.

Bostançı dedi:

– Ağa dərviş, canın sağ olsun, götürər götürər, götürməz eşşəyi yüklü-zadlı soxaram onun gözlərinə, çıxıb gələm.

Allahverdi vəzir istədi kişini vursun, şah onun əlini tutdu. Kişidən ayrıldılar. Başqa kəsə yolla geri qayıtdılar. Şah Abbas qırmızı geyinib taxta çıxdı. Əmr elədi, eşşəyi yüklü bir kişi gələcək, onu eşşəkli-zadlı yanıma gətirərsiniz. Bəli, yolları kəsdilər, kişi gəlib çıxanda, onu eşşəkli-zadlı padşahın barigahına apardılar. Şah Abbas ondan soruşdu:

– A kişi, yükün nədi?

Bostançı dedi:

– Qadan alım, şah, qarpızdı. Bu il bostanım çox yaxşı bəhrə gətirib. Bir yük sənə hədiyyə gətirmişəm.

Şah Abbas dedi:

– A kişi, dəli-zad olmamısan, sən məni kim hesab eləyirsən? Xalq mənə ləl, cavahir, qızıl gətirir, sən də qovun, qarpız gətirirsən?

Bostançı dedi:

– Şah sağ olsun, onların gücü cavahirə, lələ, qızıla çatır, mənim də gümanım, gücüm yemiş, qarpıza çatır.

Şah Abbas dedi:

– Qarpız mənə lazım deyil, qaytar, get, yoxsa səni boğazından asdıraram.

Bostançı dedi:

– Şah, ta niyə acığın tutur. Götürürsən, götür, götürmürsən, yolda dediyim olsun.

Şah Abbas dedi:

– De görüm yolda nə demisən?

Bostançı dedi:

– Şah, heç nə, söz idi, ağzıma gəldi dedim.

Şah Abbas dedi:

– Kişi, əgər yolda nə demisən, düzünü desən, ciqqəm haqqı sənə heç zad eləməyəcəyəm. Əgər düzünü deməsən vayındı.

Bostançı o saat başa düşdü ki, dərviş bu özü imiş, dedi:

– Şah sağ olsun, yolda bir nəfər dərviş məndən sən soruşduğun sözləri soruşdu. Deyəndə ki, şah yemiş-qarpızı götürməz, dedim, gü-

manım elə buna gəlir, götürməz eşşəkli-zadlı soxaram şahın gözlərinə, qayıdaram.

Padşah xəzinədarı çağırıb dedi:

– Apar bu kişinin qarpızını boşalt, terini qızılla doldur, ver aparsın.

Xəzinədar bostançıyı xəzinəyə apardı, yemiş-qarpızını boşaltdı, teri qızılla doldurub ona verdi. Padşahın bu hərəkəti Allahverdi xanın xoşuna gəlmədi, dedi:

– Şah, sənin, bu hərəkətin heç xoşuma gəlmədi. Kəndlinin biri sənə söylər, sən onun terini qızılla doldurub, buraxırsan.

Şah Abbas dedi:

– Vəzir, o kişinin gümanı qarpıza çatır, ondan da mənə nübarlıq pay gətirir. Mən ondan cavahir, ləl istəyəndə onun mənə ağır söz deməsi yerindədi.

Vəzir dedi:

– Mən gedib, ondan qızılı alacağam.

Padşah dedi:

– Allahverdi vəzir, o sən ağıl da adam deyil, çox ağıllı adamdı, yüngülsaqqal olma, ala bilməzsən.

Vəzir dedi:

– Mən alım, sən tamaşa elə.

Padşah dedi:

– Yaxşı, get al, görək ala biləcəksənmi?

Allahverdi vəzir atını mindi, başqa yolnan gedib bostançının qabağını kəsdi, dedi:

– Kişi, sənə bir neçə sual verəcəyəm, bildin, canın qurtardı, bilmədin, qızılını alacağam.

Bostançı dedi:

– Vəzir, buyur de.

Allahverdi vəzir dedi:

– Göydə neçə ulduz var?

Bostançı dedi:

– Eşşəyimin tükünün sanı qədər.

Vəzir dedi:

– Düz demirsən.

Bostançı dedi:

– Eşşəyin tükünü də say, ulduzları da say, əgər düz olmasa boy-numu vur.

Allahverdi vəzir gördü nə eşşəyin tükünü saymaq olar, nə də göy-dəki ulduzu, dedi:

– Yaxşı, bunu bildin. İndi o biri sualıma cavab ver. Allah hardadır? Bostançı dedi:

– O çox asandı. Ancaq eşşəyin üstündə onu deyə bilmərəm, atdan düş minim deyim. Eşşək üstündə Allahın yerini demək biədəblikdir.

Vəzir o saat atdan sıçrayıb yerə düşdü, dedi:

– Di min.

Bostançı eşşəkdən düşdü, tez sıçrayıb ata mindi, əyilib cəld eşşəyin üstündən teri götürdü, ata bir məhmiz vurub dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, Allah, bax o tağın dalındadı.

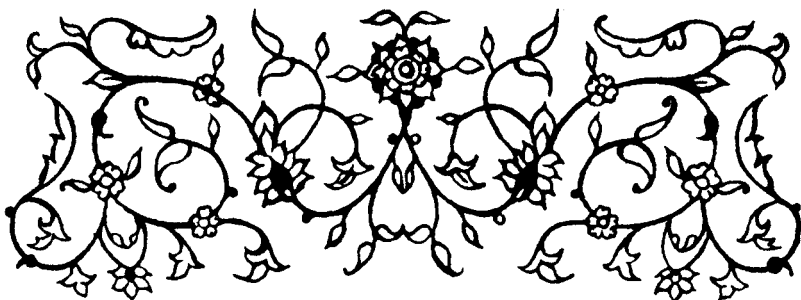
Vəzir ha qışqırdı, bağırdı, kişi dayanmadı, ata dəyib gözdən itdi. Allahverdi vəzir eşşəyin yanında qaldı. Şah Abbas küləfirəngidən baxırdı, o qədər güldü ki, az qaldı qarnı yırtılsın. Bir neçə adam göndərrib dedi:

– Gedin Allahverdi xana deyın ki, utanmasın gəlsin.

Adamlar getdilər, padşahın sözünü Allahverdi xana dedilər. Allahverdi xan kor-peşman adamların yanına düşüb getdi. Şah Abbas bir az güləndən sonra dedi:

– Allahverdi xan, gördün ala bilməzsən? Mən ədalətsizlik eləmişdim, qızıl vermişdim, at verməmişdim. Atı da sən verdin, çox sağ ol.

PƏRİ XANIMIN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir padşahla vəzir varmış, Bunların uşaqları olmurmuş. Bir gün bir dərviş gəldi padşahın qapısına. Qəsidə oxuyurdu. Buna pay verdilər.

Dərviş payı almayıb dedi:

– Mən padşahın özünü görmək istəyirəm.

Padşaha xəbər verdilər.

Padşah dedi:

– Buraxın gəlsin.

Dərviş gəldi padşahın yanına. Padşah dedi:

– Ağa dərviş, mənnən nə işin var?

Dərviş dedi:

– Eşitmişəm ki, sizin və vəzirinizin uşağı olmur. Ona görə də mən alma gətirmişəm ki, bölüb yarısını sən öz hərəminlə, yarısını da vəzir öz hərəmilə yeyəsiz.

Padşah almanı dərvişdən aldı, özünü də hörmətlə yola saldı.

Dərviş gedəndən sonra, padşah vəziri çağırdı. Almanı böldü. Yarısını özü götürdü, yarısını da vəzirə verdi. Dedi:

– Bunu sən öz hərəminlə ye, bunu da mən öz hərəmimlə yeyim. İnşallah, Allah bizə övlad verər. – Bunlar elə də elədilər.

Bəli, bunların arvadlarının boynuna uşaq düşdü. Padşah vəzirə şərt kəsdi, əgər mənim qızım olsa, sənin oğlun, onda mən qızımı verəcəyəm sənin oğluna. Sənin qızın olsa, onda sən qızını verərsən mənim oğluma. Hər ikisi razı oldu. Bunların hər ikisinin arvadları

doqquz ay, doqquz saat, doqquz dəqiqə keçdi oğlan doğdu. Hər ikisinin oğlu oldu. Padşahın oğlunun adını Allahverdixan, vəzirin də oğlunun adını İmamverdixan qoydular. Bunlara baxmaq üçün, adam təyin elədilər. Uşaqlar altı-yeddi yaşına çatanda qoydular məktəbə. Bunlar ikisi də bir-birindən ayrı dura bilmirdilər. Bir yerdə olurdular. Vaxt keçdi, il dolandı, bunlar on beş-on altı yaşlarına çatdılar. Novruz bayramının günü idi. Bunlar hər ikisi gəldi padşahın yanına mübarəkbadlığa. Padşah vəzirilə əyləşmişdi.

Padşah dedi:

– Vəzir, bunlar ki, gəlib bizə bayram münasibətilə mübarəkbadlığa, indi biz bunlara nə bağışlayaq?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, hökm sənindi, nə bağışlayırsan, özün bilərsən.

Padşah dedi:

– Vəzir, mənim o biri otağında bir sandıq var, onu gətir.

Vəzir gedib sandığı gətirdi. Sonra padşahın barmağında bir üzük var idi ki, bütün xəzinəsinin pulu ilə bərabər idi.

Padşah üzüyü çıxardıb verdi vəzirin oğluna, sandığı da verdi öz oğluna. Bu oğlanlar getdilər öz otaqlarına.

Padşahın oğlu vəzirin oğluna dedi:

– Ey qardaş, bu üzük ki, var, aşkar bir şeydi — indi gəl açaq, görək bu sandıqda nə var?

Sandığı açdılar. Gördülər ki, sandığın içində gözəl bir pəhləvan paltarı var. Padşahın oğlu bu paltarı geydi. Əlini saldı cibinə, gördü ki, bir qız şəkli var.

Oğlan şəkli görən kimi özünü itirdi, ağılı başından çıxdı. Bir könüldən min könülə aşıq oldu ona.

Bu oğlan fikirdən sapsarı saralmışdı.

Padşah gördü ki, oğlu günü-gündən arıqlayır. Heç kim də dərдинə dərman eləyə bilmir.

Fikirləşib vəzirin oğlunu öyrətdilər ki, onun dərдинi öyrənsin.

Vəzirin oğlu padşahın oğlundan soruşdu:

– Qardaş, sənə nə olub ki, bu günə düşübsən, dərдин nədi?

Padşahın oğlu dedi:

– Qardaş, o şəkil ki, səninlə gördük, o məni bu dərdə salıb. Əgər atam onu mənə almasa, öləcəyəm.

Vəzirin oğlu getdi padşaha dedi:

– Qibleyi–aləm, sən ki, oğluna sandıq bağışladın. Onun içindən bir dəst pəhləvan paltarı çıxdı. Onun da cibindən bir qız şəkli. İndi sənin oğlun o qıza aşıq olub. – Padşah barmağını dişlədi.

Padşah vəzirə dedi:

– Vəzir, mən bir böyük səhv eləmişəm, gerek o şəkli götürüb, sonra sandığı verəydim ona. Bu, hurilər padşahının qızının şəkli idi. Nə qədər elədim sə, onu mənə vermədilər. Dedilər biz bəni–adəmə qız vermərik. Dava elədim sə də gördüm ki, bir şey çıxmayacaq, oturdum yerimdə.

Padşah oğlunu çağırır dedi:

– Oğul, kimin qızını istəyirsən istə, gedim alım, ancaq onlar hurilərdi, bizlərə qız verməzlər.

Oğlan dedi:

– Atayi–mehriban, olsa odu, başqasını istəmirəm.

Buna çox dedilər, bu az eşitdi.

Padşah dedi:

– Oğul, neçə ildi ki, övlad üzünə həsrət idim, sən oldun. İndi də gedirsən, həlak ola bilərsən, sən gəl qayıt bu yoldan. – Bu sözlərin heç biri oğlana əsər eləmədi.

Padşahın oğlu dedi:

– Atayi–mehriban, öldü var, döndü yoxdu. İzn ver, mən özüm gedim, ya ölərəm, ya da ki, onu allam.

Axırda padşah qoşun–ləşkərlə onu yola salmaq istədi.

Oğlan dedi:

– Atayi–mehriban, mənə qoşun–ləşkər lazım deyil. Mən özüm gedib onu tapacağam.

Vəzirin oğlu dedi:

– Qardaş, mən də səninlə gedirəm. Sən harda, mən də orda.

Bunlar ataları ilə halallaşıb, görüşüb getdilər. Az getdilər, çox dayandılar, çox gedib az dayandılar, iynə yarım yol getdilər. Gəlib çıxdılar bir başqa padşahın vilayətinə. Padşaha xəbər apardılar, bəs İsfahan padşahının oğlu gəlib sizi görmək istəyir. Bu padşah o padşaha tabe idi. Ona görə vəziri göndərdi ki, get onları hörmətlə bura gətir ki, ataları bizdən inciməsin.

Bəli, bunları hörmətlə iki–üç gün qonaq saxladılar. İndi bunlar getməli oldular.

Padşah soruşdu:

– Siz hara gedirsiniz?

Oğlanlar dedilər:

– Biz gedirik hurilər padşahının qızını gətirək.

Vəzirin oğlu bütün başlarına gələni padşaha nağıl etdi.

Padşah dünyagörmüş bir adam idi. Ona görə də dedi:

– Oğlanlarım, siz bu yoldan əl çəkin, bizlərin gücü onlara çatmaz.

Kimi istəyirsən sənin üçün əlaq. – Üstəlik padşah öz qızını, vəzir də öz qızını ona göstərdi.

Padşahın oğlu razı olmadı ki, olmadı.

Axırda dedi:

– İndi ki, belədi, yaxşı yol. Ancaq oranın yolunu özüm tanımıram.

Padşah ölkəsində nə ki, qoca adamlar var idi, çağırdı ki, hurilər padşahının vilayətinin yolunu bunlara göstərsinlər. Kimi çağırıb soruşdusa heç kəs bilmədi. Eşitməyə eşitmişik, ancaq yolunu tanımırıq, – dedilər.

Bir qoca kişi qalmışdı. Onun yaşı bu birilərindən çox idi. Onu çağırıdılar.

Bu kişi gəldi, dedi:

– Mən də bilmirəm. Ancaq bir pirani qoca kişi var, o bilər.

Bəli, gedib onu çox ehtiramla padşahın hüsuruna gətirdilər.

Padşah xəbər aldı:

– Qoca, hurilər padşahının vilayətinə necə getmək olar?

Qoca abid dedi:

– Mən özüm cavanlıqda ora getmişəm. Çox çətin işdi. Bizimlə onların arasında dəniz var. Gərək o dənizlə gedəsən. — Özü də səhmanını göstərdi ki, gün çıxan tərəfə gedəsən. Ancaq bir gəmi düzəltməlisiniz.

Padşah bir neçə gəmi düzəltdi. Yol azuqəsi də qoydu. Dava palatı, qılınc, qalxan, nə lazımdırsa, padşah hamısını düzəltdi. Öz pəhləvanlarından bir neçəsini də bunlarla yola saldı.

Bunlar bir aya kimi yol getdilər. O şəhərə bir az qalmış bərk külək əsdi. Gəmilərin hamısını batırdı. Padşahın oğlunan vəzirin oğlu sağ qaldı. Hərəsi bir gəminin taxtasından tutdular. Bərk külək əsdi. Bunlar bir-birilərini itirdi. Hərəsi bir tərəfə düşdü. Külək padşahın oğlunu gətirib çıxartdı dənizin kənarına. Bərk acmışdı. Qabağına meşə çıxdı. Bir az meyvə yedi. Bu vaxt bir qayıqbaldır atıldı bunun boynuna. Padşahın oğlu nə elədisə aç bilmədi. Nə qədər gəzdirdi, lap əldən düşmüşdü.

İndi sənə kimdən xəbər verim, üç bacı göyərçindən.

Böyük bacı kiçik bacıya dedi:

– Bacılı-bacılı, bilirsən bu kimdi, bu İsfahan padşahının oğludu. Bir çox zillətdən sonra gəlib çıxıb bura.

Kiçik bacı dedi:

– Bəs bu nə etməli?

Böyük bacı dedi:

– Ey oğlan, yatmısan oyan, oyaqsansa eşit, gərək o getsin bir az o tərəfə. Qabağına bir tikanlı ağac çıxacaq. Gərək ondan bir qanad kəssin, onda qayısbaldır özü düşüb gedəcək.

Padşahın oğlu ha istəyir getsin o ağaca tərəf, qayısbaldır qoymur. Axırda birtəhərlə oğlan ağaca yaxınlaşır. Qayısbaldır tez oğlanın boy-nundan düşüb gedir. Oğlan bərk acmışdı deyir, meşədə bir az meyvə dərib yeyir, meşədən çıxır. Uzaqdan bir qalaça görünür. Padşahın oğlu gedir o qalaçaya tərəf. Girir içəri, heç kimi görmür. O biri qapını açır. Heç kimi görmür. Keçir üçüncü qapını açır. Görür həmin şəkildəki qız burada yatıb.

Oğlan bir az da diqqətlə baxdı gördü ki, yox, bu o qız deyil.

Bu vaxt qız yuxudan ayıldı, gördü başının üstündə bir oğlan durub. Oğlan nə oğlan, yemə, içmə, xətti-xalina, gül camalına tamaşa elə.

Allah-taala öz qüdrətindən bunu yaradıb! Oğlan çox gözəl idi. Qız bir könlüdən min könülə buna aşıq oldu.

Qız soruşdu:

– Ey oğlan, sən kimsən, niyə bura gəlibsən? İndi bu zalım ifritə div gəlib, səni öldürəcək. Gəlməyinə də az qalıb.

Oğlan başına gələn qəzanı bu qıza danışdı, sonra şəkli çıxartdı, qıza göstərdi. Qız baxan kimi, bir ah çəkdi, şəkli öpüb basdı ürəyinə. Qız dedi:

– Oğlan, bilirsən bu kimdi? Bu hurilər padşahının qızıdır. Mənimlə bacılıqdı. Mən də hurilər padşahının vəzirinin qızıyam. Adım da Narxanımdı. Mən çıxmışdım bağa gəzməyə. Bir div məni oğurlayıb gətirib burada dustaq eləyib. Ata-anamgil mənim yerimi bilmirlər.

Oğlan dedi:

– Ey qız, indi mən necə edim ki, divi öldürüm, səni buradan xilas edib, aparım atanın vilayətinə?

Qız dedi:

– Ey oğlan, bu divin bir qardaşı var. Hər ay gedirlər çalib-çapırlar. Sonra gəlib yeddi gün yatırlar: hələ onların gəlməyinə iki-üç gün

qalıb. Sən bir gəmi hazırla, divin canı o taxçada bir şüşə var, ondadı. Şüşəni sındırıb, divi öldürəndən sonra gəmiyə minib qaçarıq.

Oğlan gəmini qayırdı, sonra gedib şüşəni çıxartdı. İstədi şüşəni vursun daşa. Bu vaxt div nəriltilə-gurultuyla gəlib çıxdı. Çox yalvardı ki, oğlan şüşəni daşa vurmasın. Özü də dedi:

– Ey oğlan, sən gəl mənə öldürmə, nə istəsən verərəm.

Ancaq qız dedi:

– Sən onun sözünə baxma. Vur şüşəni daşa, canı çıxsın.

Oğlan şüşəni vurdu daşa. Div öldü. Bunlar vəzndə yüngül, qiymət-də ağır nə var idi yığdılar, özləri də mindilər gəmiyə, düşdülər yola. Az getdilər, çox getdilər, gəlib çıxdılar öz vilayətlərinə. Bunlar vəzirə xəbər göndərdilər ki, qızın gəlir. Vəzir inanmırdı. Sonra fikirləşib bir neçə adamla çıxdı qızının qabağına. Vəzir qızını görən kimi qucaqlayıb öpdü. Oğlan isə durub kənardan baxırdı.

Qız dedi:

– Ata, mənə yaxşılıq eləmək istəyirsənsə, bu oğlana hörmət elə. Məni divin əlindən o qurtarıb.

Bəli, oğlanla qızı vəzir gətirdi evlərinə. Oğlanı göndərdilər hamama, paltarını dəyişdilər.

Vəzirin qızı oğlanın başına gələni atasına danışdı. Qız ata-anasına yalvardı ki:

– Ata, birtəhər eləyin, padşahın qızını buna göstərin.

İndi sizə kimdən xəbər verim? Hurilər padşahının qızından.

Padşahın qızı eşitdi ki, vəzirin qızı gəlib. Durub gəldi onun yanına. Qızlar bağda oturmuşdular. Vəzirin qızı padşahın oğlunu bir tərəfdə gizlətdi ki, qıza baxa bilsin.

Hurilər padşahının qızı vəzirin qızından başına gələni soruşdu.

Vəzirin qızı başına gələni ona danışdı. Özü də padşahın oğlu necə divin əlindən onu qurtardığını da dedi.

Sonra vəzirin qızı dedi:

– Xanım, özü də bu oğlan səndən ötrü bura gəlib. Bunu deyəndən sonra vəzirin qızı padşahın qızına dedi:

– İndi mən elə elərəm ki, sən onu görərsən. – Axır ki, vəzirin qızı oğlanı padşahın qızına göstərdi. Qız oğlanı görən kimi ona aşiq oldu.

Padşahın qızı dedi:

– Bacım, birtəhər elə, sənin atan gəlsin mənə atamın yanına. Birlirəm atam razı olacaq, ancaq anam razı olmayacaq.

İndi sizə kimdən deyim? Vəzirdən. Vəzir gəldi padşahdan qızı istədi. Bir xeyli söz-söhbətdən sonra padşah razılıq verdi. İş gəldi padşahın anasına. Padşahın anası dedi:

– Yox, mən bəni-adəmə qız vermərəm.

Gəl indi sizə deyim padşahın oğlundan.

Padşahın oğlu bağı gəzməyə çıxmışdı. Bağda gəzən vaxtı öldürülən divin qardaşı neçə vaxtıydı ki, onu axtarırdı. Odur ki, onu götürdü caynağına, qaldırdı göyə, haray-haray düşdü. Hurilər də düşdülər divin dalısınca. Div gördü ki, onu tutacaqlar. Yaxında bir quyu vardı. Oğlanı saldı quyuya. Bəli, hurilər divi öldürdülər. Başladılar oğlanı axtarmağa. Gəlib çıxdılar həmin quyunun yanına. Burada zarılı eşidildi. Oğlanı quyudan çıxardıb apardılar hurilər padşahının vəzirinin evinə, vəzir yenə də gəldi padşahın yanına, dedi:

– Qibleyi-aləm, insaf deyil, bu oğlan sənin qızından ötəri bu qədər əzab-əziyyət çəksin. Gəl rəhm elə, qızı ver ona.

Bunlar qalsın burada qızın anasını razı salmağa. Gəl sizə kimdən deyim padşahın oğlundan.

Bir gün oğlan ox-yay götürüb, ata minib bir neçə adamla çıxdı ova. Girdi bir meşəyə. Burada gördü ki, bir adam var. Bunu tamam saqqal basıb. Çox diqqətlə baxıb gördü ki, atasının vəzirinin oğludu. Padşahın oğlu yanındakı adamlara dedi.

– Aparın bunu vəzirin qızının yanına deyin ki, göndərsin bunu hamama, paltarını dəyişsin. Mən də indi gəlirəm.

Bunlar bunu gətirdilər vəzirin qızının yanına. Padşah oğlunun deyini də dedilər. Ancaq vəzir qızı deyilənləri tərs başa düşdü. Oğlanı saldı zindana. Başladı padşahın oğlunu gözləməyə. Oğlan gəlib qızdan soruşdu ki:

– Mən bura bir oğlan göndərmişəm, o hanı?

Vəzirin qızı dedi:

– Bəli, sən deyən kimi elədim. Salmışam zindana.

Padşahın oğlu gördü ki, qız tərsinə eləyib, odur ki, getdi oğlanı zindandan çıxartdı. Vəzirin qızına dedi:

– Biz gedirik hamama, gələne kimi çay-çörək hazırla. Bunu deyib getdilər.

Vəzirin qızı da nə lazım idi elədi.

Bəli, padşahın oğlunyan vəzirin oğlu gəldilər evə. Amma vəzirin oğlu məəttəl qalmışdı ki, görəsən bu kimdi ki, mənə bu qədər hörmət

eləyir. Amma padşahın oğlu özünü ona hələ nişan vermədi. Padşahın oğlu vəzirin oğlunyan bir qədər söhbət eləyib ona dedi:

– Qardaş, sən necə olub bura düşmüşən? Kimsən? Başıva gələni bizə danış.

Vəzirin oğlu başına gələni başladı danışmağa. Bu vaxt padşahın oğlu vəzirin qızını da çağırırdı.

Vəzirin oğlu bütün əhvalatı başdan-başa başladı danışmağa. Padşahın oğlu ilə vəzirin qızı da qulaq asırdı. Qız gördü ki, bu oğlan elə padşahın oğluna oxşayır.

Bu söhbəti qurtarandan sonra padşahın oğlu özünü tanış verdi. Şadlıq təbili vuruldu. Padşahın oğlu da başına gələni vəzirin oğluna danışdı. Vəzirin qızı aşıq oldu bu oğlana. Padşahın oğlu vəziri çağırır dedi:

– Vəzir, bu mənim qardaşımdı. Xahiş edirəm qızını verəsən ona.

Bəli, vəzir razı oldu. Qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Bu toya padşahın da qızı gəldi. Vəzirin qızı padşahın qızına dedi:

– Bacı, gəl sən razılıq ver, get bu oğlana, görürsən ki, nə qədər əzab-əziyyət çəkib.

Bəli, bunlar qızın anasını da razı salıb qızı verdilər padşahın oğluna. Qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Oğlan bir neçə vaxt burda qaldı. Vəzirin oğlunyan bu oğlan fikirləşdilər ki, getsinlər atalarının vilayətinə, görsünlər ataları necədi. Hurilər padşahı ilə vəzir razılıq verdilər. Qoşun-ləşkər qoşub bu iki oğlanı arvadları ilə yola saldılar.

Padşahla vəzirin ağlamaqdan gözləri kor olmuşdu. Bütün şəhərdə adamlar qara geyinmişdilər.

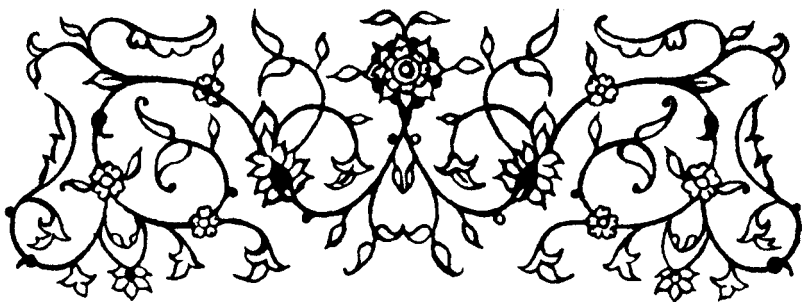
Bu iki oğlan hurilər padşahının qoşunuynan gəlib çıxdılar atalarının şəhərinə. Şəhərin kənarında bir çobana rast gəldilər.

Padşahın oğlu çobana dedi:

– Çoban, get padşaha de ki, oğlanların gəlir. Əvvəl çoban inanmadı, sonra inanıb getdi. Bəli, padşah bu xəbəri eşidən kimi bütün şəhəri xalça-xalı ilə bəzədi. Çıxdılar oğlanlarının, gəlinlərinin qabağına.

Hurilər padşahının qızı gördü ki, bəs padşahla vəzirin gözləri kordu. Cibindən bir şüşə çıxardıb içindəki dərmandan sürtdü onların gözüne, onların gözləri açıldı. Padşah, vəzir oğlanlarını görüb tanıdılar.

Padşah öz oğlu ilə vəzirin oğluna və gəlinlərinə qırx gün, qırx gecə toy elədi. Onlar yedi, içdi, yerə keçdilər. Siz də yeyin, için, kama çatın. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri özümün, biri də nağıl danışanın.

AĞ ATLI OĞLAN

Biri var idi, biri yox idi, Döşgüvar adlı zülmkar bir padşah var idi. Dünyagörmüş qocaların dediyinə görə bu padşah elə cavanlıqdan əzəzil adam imiş. Padşahlığı ələ almaq üçün qoca atasını da özü zəhərləyib öldürmüş imiş.

Bu padşah taxta çıxan gündən camaatın günü lap qara olmuşdu. O, istəyinə çatmaq üçün yüzlərcə adamı öldürər, bircə dəfə də olsun uf deməzdi. Qonşu padşahlarla da yola getməzdi. İldə bir yerə hücum edərdi. Savaşardı, vuruşardı, qanı su yerinə axıdardı. Belə ki, hamının gözünü qorxutmuşdu. Bu padşahın uşağı yox idi. Nə qədər evlənirdisə uşağı olmurdu.

Padşah ildə üç arvad alardı. Elə ki gördü uşaq olmadı, arvadın üçünə də ya öldürərdi, ya zindana saldırardı, ya da qovub ayrı üç arvad alardı.

Günlərin bir günündə bir dərviş bu padşahın yanına gəldi, dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sənə bir dərman verərəm, hər arvaddan bir oğlun olar. Amma bir şərtim var.

Padşah soruşdu:

– Nə şərt?

Dərviş dedi:

– Uşaqlar on beş yaşa çatanda birini mənə verməlisən.

Padşah razılaşdı. Dərviş padşaha bir dərman verdi. Sonra dedi:

– Bu dərmanı dörd yerə bölərsən. Bir payını özün yeyərsən, üç payını da arvadlarına verərsən.

Padşah dərmanı aldı. Dərviş çıxıb getdi. Padşah dərvişin dediyi kimi elədi. Gün keçdi, ay dolandı, padşahın hər arvadından bir oğlu oldu. Padşahın arvadlarından biri xan qızı idi. Odur ki, ondan olan oğlanın adını Xanbala qoydular. İkinci arvad bəy qızı idi. Onun, da oğlunun adını Bəybala qoydular. Üçüncü arvad bir yoxsul dəvəçinin qızı idi. Padşah onu çox gözəl olduğuna görə almışdı. Ondən olan oğlanın adını da Nərbala qoydular.

Aylar keçdi, illər dolandı, uşaqlar on dörd yaşı qurtarıb, on beşə ayaq qoydular. Nərbalanı sarayda həmişə ələ salardılar. O biri qardaşları onu gah nə balası, gah dəvə balası, gah da köşək deyə çağırardılar. Nərbalanın anasına da hamı aşağı nəzərlə baxırdı. O biri arvadlar onu qulluqçu kimi işlədirdilər. Padşah özü də Nərbalanı saymırdı. Həmişə o biri oğlanlarını “Mənim Bəybalam”, “Mənim Xanbalam” deyə sevir oxşayırdı. Buna gələndə gülüb deyirdi:

– Pəh, pəh... Bir adamın ki, babası dəvəçi ola... Gör onun axırı nə olar da...

Nərbala neçə dəfə istəmişdi ki, qaçıb getsin, amma anası qoymamışdı, demişdi:

– Bala, atan çox hirsli idi. Haraya qaçsan səni tapıb öldürər.

Əslində isə Nərbala o biri qardaşlarından həm güclü, həm də ağıllı idi.

Gün o gün oldu ki, uşaqların on beş yaşı tamam oldu. Axşama bir az qalmış dərviş gəlib çıxdı. Padşah dedi:

– Dərviş, bilirəm nəyə gəlibsən. Ancaq sən gəl məndən uşaq istəmə. Mal, dövlət nə qədər istəyirsən sənə verim, çıx get.

Dərviş dedi:

– Yox, mənə heç nə lazım deyil. Ya uşaqlardan birini ver, ya da bu saat elə bir şey elərim ki, üçü də ölər.

Padşah dedi:

– İndi ki, belədi, onda qoy Nərbala qurban olsun Xanbala ilə Bəybalaya. Apar nə eləyirsən, elə.

Padşah ömr elədi, cəlladlar Nərbalanı tutub qollarını bağladılar, verdilər dərvişə. Nərbalanın anası işi bilib özünü atdı padşahın ayaqlarına dedi:

– Aman günüdü, mənim oğlumu bədbəxt eləmə.

Padşah qəzəblənib ömr elədi, arvadı da saldılar zindana. Dərviş Nərbalanı götürüb yola düşdü. Amma Nərbala anasının zindana salınmasından xəbər tutmadı.

Nərbala ilə dərviş az getdilər, çox getdilər, səhərə az qalmış çatdılar iki dağın arasına. Dərviş qabaqda, Nərbala da qolları bağlı onun dalınca gedirdi. Birdən bir səs eşitdi. Baxdı ki, bir quru kəllə onun yanınca dığırlana-dığırlana gedir. Özü də danışır. Nərbala diqqətlə qulaq verdi, gördü kəllə deyir:

– Nərbala, eşit, bil! Bu dərviş adam yeyəndi. Mən də sənə kimi cavan bir oğlan idim. Dərviş mənə atamdan, anamdan alıb gətirdi, tən-dirə salıb bişirdi, yedi. Özünü qoru. Bizim qanımızı ondan al!

Kəllə bu sözləri deyib yox oldu. Nərbala getdi fikrə, bilmədi ki, nə eləsin. Qayıdıb qaça bilməzdi, çünki əlləri barlı idi. Nə qədər qaçsaydı da, axırda dərviş onu tutacaqdı.

Nərbala başı aşağı belə fikirlərlə gedirdi, birdən dərviş dayandı, dedi:

– Çatdıq.

Nərbala başını qaldırıb gördü ki, dərənin lap qurtaracağında, heç kəsin ağlına gəlməyən yerdə, böyük bir binanın qabağındadırlar. Dərviş cibindən bir dəstə açar çıxardı. Bu açarlardan biri ilə qapını açdı. Qabaqca Nərbalanı içəriyə saldı, sonra da özü girib, yenə də qapını bağladı. Onlar dar, qaranlıq bir yerdən keçib, bir otağa girdilər. Otaq da qaranlıq idi. Dərviş onu salınmış bir dəst yorğan-döşəyin yanına gətirib dedi:

– Həm gecdi, həm də yorulmuşuq. Yataq, sabah danışırıq. Mənim heç kəsə yoxdu. Səni özümə oğul eləyəcəyəm.

Bunu deyib, dərviş otaqdan çıxdı, qapını da daldan bağlayıb getdi. Nərbala, doğrudan da, yorulmuşdu. Elə qolları bağlı uzanıb yatdı. Amma səhərə qədər rahat yata bilmədi. Tez-tez diksinib yuxudan oyanırdı. Ətrafa qulaq asıb yenə də yatırdı. Səhər dərvişin ayaq səsləri onu oyatdı. Qulaq verib gördü ki, dərviş qapını açır. Tez sıçrayıb qalxdı. Dərviş içəriyə girdi. Onun qollarını açıb dedi:

– Bu mal, bu dövlət hamısı sənindi. Biz burada ata-bala kimi dolanacağıq. Ancaq çörəyimiz yoxdu. Gəl qabaqca təndiri yandırıb çörək bişirək, sonra gör sənə nələr göstərəcəyəm.

Təndir deyəndə kəllənin dedikləri Nərbalanın yadına düşdü. Ancaq o, indi qorxmurdu. Əlləri açıq idi. Dərvişin ona gücü çatmazdı. Ancaq belə şirin-şirin danışmağından başa düşmüşdü ki, dərviş çox hiyləgər adamdı. Ona görə də dərvişin bütün sözlərinə, hərəkətinə çox diqqətlə fikir verirdi.

Dərviş Nərbalanı yan otağa apardı. Nərbala baxdı ki, bura təndir damıdır. Dərviş dedi:

– Oğul, həm xəmir yoğurmaliyıq, həm də təndiri yandırmalıyıq. hansını sən eləyirsən?

Nərbala dedi:

– Baba dərviş, biz ki, ata-bala oluruq, daha yaramaz ki, mən duran yerdə sən iş görəsən. Bundan sonra bu işlərin hamısını mən görəcəyəm. Ancaq hələ heç birini bacarmıram. Bu günlüyə sən elə, mən baxım, öyrənəm.

Dərviş dedi:

– Doğru deyirsən, bala. Bax, öyrən!

Bunu deyib dərviş təndiri yandırdı. Sonra un gətirib xəmir yoğurmağa başladı. Elə ki xəmir hazır oldu, təndir də tüstüdən düşüb közərdi, dərviş ayağa durub yekə, qara bir tiyan gətirdi, təndirin içinə saldı. Nərbala baxdı ki, bu tiyan elə bu təndir üçün düzəldilib. Tiyanın qulpları təndirin qırağına dayanmışdı, onu çox aşağı düşməyə qoymurdu. Tiyanın dibi təndirdəki oddan bir az yuxarıda dayanırdı. Nərbala soruşdu:

– Baba dərviş, bəs bu tiyan nə üçündür?

Dərviş dedi:

– Oğlum, çörəyi təndirə yox, bu tiyanın divarlarına yapacağıq. Bu onun üçündür ki, çörək küt düşəndə də təndirə düşüb xarab olmasın.

Nərbala başa düşdü ki, dərviş yalan deyir. O saat köllənin sözləri onun yadına düşdü. Dərvişin məqsədi aydın idi. O istəyirdi ki, Nərbalanı həmin tiyanın içinə basıb bişirsin. Nərbala heç bir söz deməyib, gözlədi ki, görsün işin axırı nə olur.

Dərviş əyləşib xəmiri kündələdi, sonra kündələri yastıladı. Nərbala da ona kömək edirdi. Amma Nərbala açıq görürdü ki, dərviş qəsdən yavaş tərpənir. Dərviş o qədər gözlədi ki, təndirdəki tiyan od kimi qızardı. Ayağa qalxıb təndirin kənarında, oturdu, tiyanın istiliyini yoxladı, sonra Nərbalaya dedi:

– İndi gəl otur, çörəkləri yap.

Nərbala bu dəfə də heç bir söz deməyib təndirin başında oturdu. Dərviş çörəklərdən birini ona verdi, dedi:

– Amma təndirin içinə elə sallan ki, çörəyi oda yaxın yapa biləsən, yoxsa bişməz.

Nərbala:

– Baş üstə, – deyib özünü elə göstərdi ki, guya çörək yapmağa həzrlaşır. Amma əslində bir balaca əyilib qoltuğunun altından dərvişə baxmağa başladı. Gördü ki, dərviş səs olmasın deyə barmaqlarının

ucunda divara yaxınlaşdı, oradan tiyanın qapağını götürdü. Bir əlinə balaca bir balta alıb ona tərəf gəlməyə başladı. Nərbala gördü ki, kəllənin dedikləri düz imiş. Dərviş istəyir ki, onu balta ilə vurub tiyanın içinə salsın, sonra da qapağını örtüb bişirsin.

Dərviş yaxınlaşanda Nərbala cəld bir hərəkətlə sıçrayıb ayağa qalxdı, dedi:

– Baba dərviş, mən heç vaxt təndirə çörək yapmamışam. Əlimdə xəmir təndirə əyilsəm, özüm də yıxılam, çörəyi də salaram. Al, birini sən yap, baxım, öyrənim, o birilərini mən yaparam.

Dərviş acıqlanmışdı. Amma qəsdən üzə vurmayıb, tez, əlindəki şeyləri yerə qoydu, çörəyi Nərbalanın əlindən aldı, özü təndirin başında əyləşdi.

Nərbala o qədər gözlədi ki, dərviş əlindəki çörəyi etmək üçün başısağa təndirə sallandı. Nərbala “başqası üçün quyu qazanın özünü quyuya salmaq lazımdı” deyib dərvişə bir təpik vurdu. Dərviş başı üstə təndirə yığıldı. Nərbala tez qapağı tiyanın ağzına basdı. Özü də çıxıb üstündə oturdu. Dərviş nə qədər qışqırdısa, Nərbala qapağın üstündən qalxmadı. Bir az keçdikdən sonra dərvişin səsi kəsildi.

Dərviş öləndən sonra Nərbala dərvişin sarayını gəzməyə başladı. Sarayda qırx otaq var idi, hamısı bir-birindən gözəl idi. Dünyada hər nə istəsən, burdan tapmaq mümkün idi.

Nərbala otuz doqquz otaq gəzib qurtardıqdan sonra, qırxıncı otağın qapısını açdı. Baxdı ki, bura təmiz, səliqəli, gözəl bir tövlədi. Tövlədə bir at, bir aslan bağlanıb, böyük bir qəfəsdə də gözəl bir quş var. Nərbalanı görcək at kişnədi, aslan nərildədi. Quş adam kimi danışdı Nərbalaya dedi:

– Xoş gəlmisən! Biz neçə müddətdi ki, burada əsirik. Amma bilirdik ki, dərviş nə qədər hiyləgər olsa da, axırda elə bir igid tapılacaq ki, ona qalib gələcək.

Nərbala baxdı ki, dərviş atın qabağına ət qoyub, aslanın qabağına dən töküüb, quşun da qabağına ot qoyub. Tez, götürüb dəyişdirdi, ət aslana, otu ata, dənə də quşa verdi. Heyvanların üçü də səslənib Nərbalaya “sağ ol” dedilər. Sonra quş dedi:

– Nərbala, sən bizim yemlərimizi dəyişdin, hər kəsə öz yemini verdin, görünür ki, sən haqsızlığı sevməyən, insafli bir adamsan. Biz belə bir adamın yolunda ölümə də gedərik. Hər nə çətin işin olsa bizə də. Biz sənə kömək eləməyə hazırıq.

Nərbala dedi:

– Mənim insafım qəbul eləməz ki, siz burda, bu qaranlıq tövlədə, qəfəsdə, zəncirlə bağlı qalasız. Mən sizi açıb buraxıram. Sonrasını özünüz bilərsiniz. Gedərsiz xoş gəldiz, yox, əgər qalarsız, mən də ölənə qədər sizinlə dostluq eləməyə hazıram.

Bunu deyib, Nərbala onların üçünü də açıb buraxdı. Heyvanlar qaçmaq əvəzinə üzlərini Nərbalanın əllərinə, ayaqlarına sürtməyə, onu yalamağa başladılar.

Quş dedi:

– Biz gündüzləri gedib gəzəcəyik, dolanacağıq, özümüzə yem tapacağıq, axşamları həmişə buraya gələcəyik.

Quş sözünü qurtarıb uçdu. Atla aslan da çıxıb bir dəqiqədə yox oldular.

Nərbala dərvişin bağçasını gəzməyə başladı. Bağça elə bir bağça idi ki, necə deyərlər, gül bülbülü, bülbül gülü çağırırdı. Burada elə gözəl meyvələr, güllər, çiçəklər var idi ki, Nərbala bunları öz atasının ən məşhur bağlarında da görməmişdi. Nərbala o qədər gəzdiki, lap yorulub əldən düşdü. Axırda yıxdığı meyvələri yedi, bulağın başında uzanıb yatdı. Az yatdı, çox yatdı, bilmədi, bir vaxt gözlərini açanda gördü ki, at bir tərəfində, aslan da o biri tərəfində durub, quş da başının üstündəki daşda oturub. Heyvanlar Nərbalaya yemək də gətirmişdilər. Aslan bir ceyran ovlayıb gətirmişdi. Quş isə bir kəklik tutub gətirmişdi. Nərbala özünə xörək hazırladı, yedi, içdi, yatdı.

Bu gündən Nərbala heyvanlarla dost oldu. Günlər keçdi, həftələr dolandı. Nərbala darıxmağa başladı. Heyvanlar bunu başa düşdülər. Bir axşam quş dedi:

– Əgər çox darıxırsansa, biz səni şəhərə aparaq.

Nərbala öyrənib bildi ki, bu şəhər atasının çox incitdiyi bir padşahın paytaxtıdır. Qorxdı ki, şəhərdə tanınıb ələ keçə bilər. Axı, onlar nə bilirlər ki, atası onun özünün də düşməni olub, bilə-bilə qəsdən ölümə göndərüb. Quş Nərbalanı fikirli görüb dedi:

– Biz bilirik sən nə fikir eləyirsən. Ancaq qorxma. Paltarını dəyiş. Köhnə bir paltar gey. Biz səni şəhər tezdən, hələ işıqlanmamış şəhərə çatdırırıq. Gəzərsən, dolanarsan, axşam qaranlıq düşəndən sonra da gəlib səni gətirərik.

Nərbala razılaşıdı. Gecəni yatdılar. Şəhər hələ işıqlanmamış Nərbala qalxdı, bir dəst köhnə paltar geyindi, başına da bir köhnə dəsmal bağladı, atı mindi. At altında, aslan yanında, quş da başının üstündə

hələ səhər açılmamış şəhərə çatdı. At şəhərin kənarında uca bir hasarın yanında dayandı.

Nərbala düşdü. Quş hasarı göstərib dedi:

– Bura padşahın gül bağıdır. Yaz, yay, bir də payız fəsillərində padşahın qızları bu bağdakı sarayda yaşayırlar.

Sonra tükündən bir dənə çəkib Nərbalaya verdi:

– Gəzib dolanarsan, axşam isə bizi burda gözləyərsən. Ancaq işdi, birdən biz gələnə qədər başına bir qəza gəlsə, bu tükü yandırarsan, biz harda olsa, sənə köməyinə gələrik.

Heyvanlar getdilər. Nərbala da yavaş-yavaş şəhərə tərəf gəldi. Şəhər böyük idi, tanış da yoxudu. Nərbala təkbaşına o qədər gəzdi ki, lap yorulub əldən düşdü. Axşama bir qədər qalmış, həmin bağın yanına gəldi, hasarın yanında dayandı, gözləməyə başladı. Birdən bağın qapısı açıldı, içəridən ağsaqqal bir qoca çıxdı. Nərbala ədəblə salam verdi. Qoca salamı alıb dedi:

– Oğlum, qərrib adama oxşayırsan. Kimsən? Burada niyə dayanıbsan? Bəlkə yatmağa yerin yoxdu?

Nərbala indiyə kimi heç kəsə belə şirin söz eşitməmişdi. Gördüyü kişilər – atası, qardaşları, saraydakı adamlar olmuşdu ki, onların hamısı da onu ələ salıb gülərdi. Bunlardan başqa Nərbala bir də dərvişi görmüşdü ki, o da onu öldürmək istəmişdi. Nərbalanın qocadan çox xoşu gəldi, dedi:

– Bəli, qərribəm. Birinci dəfə ki, şəhərə gəlmişəm. İndi yoldaşlarımı gözləyirəm ki, onlara qoşulub kəndimizə gedim.

Qoca dedi:

– Oğlum, mən bu bağın bağbanıyam. Buranı mən salmışam. Bu ağacları mən becərüb yetişdirmişəm. Bir neçə dəfə bizim qonşuluqda olan padşah qoşun çəkib bizim üstümüzə gəlib, şəhərimizi talayıb, adamlarımızı qırıb, amma duruş gətirə bilməyib, qaçıb gedib. Hər dəfə gedəndə bizim bağı da viranə qoyub, sonradan yenə də düzəltmişəm. Mən görürəm ki, sən bir yaxşı uşaqsan. Mənim də heç kəsə yoxdu. O padşah axırncı dəfə bizim üstümüzə gələndə mənim də evimi talan elədi, var-yox bircə oğlum var idi, onu da öldürdü. İndi səni gördüm, yaman ürəyimə yatdın. Əgər ayrı bir işin, peşən yoxdursa, gəl mənə şagird ol, birlikdə işləyək, mənim ömrümə çox qalmayıb. İstəmirəm ki, məndən sonra bağ naşı adam əlinə düşüb xarab ola.

Nərbala dedi:

– Gələrəm əmi, ancaq bu gün gərək kəndimizə gedib anamdan icazə alam, sonra gələm.

Qoca öz evini Nərbalaya göstərdi, dedi:

– Əgər gəlsən, qapını döyüb məni çağırırsan.

Nərbala dedi:

– Baş üstə.

Bağban evinə girdi. Nərbala da hasarın yanına qayıtdı. Amma Nərbalanı fikir götürmüşdü ki, görəsən bağban hansı qonşu padşahdan danışır. Bəlkə elə onun atasından danışır. Nərbala bu fikirdə idi ki, at, aslan və quş gəldi. Nərbala yenə də atı mindi, aslan yanında, quş da başının üstündə evə gəldi. Evdə Nərbala dostlarına dedi:

– Mən burda adamsızlıqdan, bir də işsizlikdən darıxıram. Gedib bağbana şagird olacağam.

Səhər tezdən heyvanlar onu yenə də həmin bağın yanına gətirdilər.

Quş tükündən bir neçə dənə çəkdi, ona verib dedi:

– Biz orda qalacağıq, nə zaman sənə lazım olsaq, tükü yandırıb bizi çağırırsan.

Nərbala dostları ilə görüşdü. Onlar getdilər. Nərbala da bağbana şagird olub bağda işləməyə başladı.

Bu, şəhərin ən gözəl bağı hesab olunurdu. Özü də padşahın idi. Padşahın üç qızı var idi. Qızlar hər gün axşam bağı gəzərdilər. Nərbalanın bağa gəldiyi günün axşamı qızlar adətləri üzrə bağa gəzməyə çıxmışdılar. Nərbala da bağın bir tərəfində bağbanla işləyirdi. Qızlar bir qədər gəzdikdən sonra bağbanın yanına gəldilər. Böyük qız dedi:

– Bağban, bağdakı güllər açılıb, bunlardan niyə səhərlər dəstə tutub bizə gətirmirsən?

Bağban dedi:

– Xanım, mən qəsdən dəstə tutub gətirmirəm ki, özünüz gəlib dərəsiz.

Ortancıl qız ağzını büzüb dedi:

– Yaxşıdı... Güllü biz özümüz gəlib dərəcəyiksə, bəs səni niyə saxlayırıq?

Bağban dedi:

– Xanım, mən elə demədim. Axı gül dərməyin özünün başqa bir ləzzəti var. Mən elə bildim ki, bu sizə də lazımı ləzzət verir. İndi ki, belədi, baş üstə, səhər dəstə tutub Nərbala ilə göndərəm.

Böyük qız soruşdu:

– Kimlə göndərərsən?
Bağban Nərbalanı göstərib dedi:
– Nərbalaynan.
Böyük qız Nərbalaya baxıb, başladı gülməyə.
– Nərbala... Nərbala... Ada bax ha... Nərbala...
Ortancıl qız dedi:
– Yaxşı addı... nə, yəni dəvə... Nərbala, yəni dəvə balası.
Böyük qız dedi:
– Yəni köşək... elə özü də lap dəvə balasına oxşayır.
Ortancıl qız dedi:
– Mənə gülü özün gətirərsən. Mən onun paltarından iyrenirəm.
Kiçik qız hirsələnib bacılarına dedi:
– Siz elə həmişə beləsiniz. Niyə, ona nə olub ki? Nə olsun ki, paltarı bir az köhnədi, siz onun gözlərinə baxın. Görün nə ağıllı gözləri var.
Böyük qız dedi:
– Hə... Yekə... Qara...
Ortancıl qız dedi:
– Elə lap dəvə gözünə oxşayır.
Kiçik qız üzünü Nərbalaya tutub dedi:
– Sən bunlara fikir vermə, ay oğlan. Səhər mənə gülü özün gətirərsən.
Bacılar gülüşüb dedilər:
– Səhər tezdən sənə bir dəstə dəvə gülü gətirəcək.
Nərbala dedi:
– Xanımlar, varın verən utanmaz. Hər kəs öz qabiliyyətinə, öz qanacağına görə iş görər. Mən elə gül gətirərəm ki, balaca xanımın başı aşağı olmaz.
Qızlar gülüşə-gülüşə dedilər:
– Səhər baxarıq.
Qızların Nərbalanı ələ saldıqlarını görən bağban çox qəmgin olub dedi:
– Darıxma, oğlum. Onların sözləri sənə toxunmasın.
Nərbala dedi:
– Yox, əmi. Bu sözlər mənim üçün təzə deyil. Belə sözləri çox eşitmişəm.
Bağban Nərbalanı da götürüb evə gəldi. Bir az çörək yeyib yatdılar. Elə ki bağban yuxuya getdi. Nərbala qalxıb çölə çıxdı. Quş verən tükün birini yandırdı. Beş dəqiqə keçməmiş quş hazır oldu. O dedi:

– Nə olub, Nərbala?

Nərbala dedi:

– Görək səhər açılmamış mənə bir dəstə gül gətirəsən. Amma elə gül tapmalısən ki, bu padşahın məmləkətində olmasın.

Quş cavab verdi:

– Baş üstə. Mən sənə bir dəstə gül gətirərəm ki, gələn il bu vaxta qədər qalsın, heç solmasın.

Quş uçub getdi. Nərbala da gəlib yatdı. Səhər tezdən bağban Nərbalanı oyatdı ki:

– Dur, bala. Mən böyük xanımlar üçün gül yığmağa gedirəm. Dur, sən də gedək. O balaca xanım böyükklərin ikisindən ağıllı, yaxşı qızıdır. Sən görək ona elə dəstə tutasan ki, başı aşağı olmasın.

Nərbala dedi:

– Sən get, mən də bu saat gəlirəm.

Bağban bağa getdi, iki dəstə gül yığıb, qızlara apardı. Qızlar baxdılar ki, bağban gülü gətirdi, amma Nərbala yoxdu. Yenə də gülüb, kiçik qızı ələ salmağa başladılar. Elə bu vaxt Nərbala gəldi. Ədəblə salam verib, əlindəki gül dəstəsini kiçik qızın qabağına qoydu, dedi:

– Xanım, bu elə güldü ki, gələn il bu vaxta qədər qalacaq, solmayacaq.

Güllər o qədər gözəl idi ki, qızlar heç bir söz deyə bilmədilər. Hərə öz gülünü otağına apardı. Gecəni yatdılar, Səhər durub gördülər ki, bağbanın gətirdiyi güllər yavaş-yavaş solur. Amma kiçik qızın gülü elədi ki, elə bil, bu saat dərilib.

Bir gün, iki gün, üç gün, bir həftə keçdi, Nərbalanın gətirdiyi güllər solmadı ki, solmadı. Bacılar kiçik qızdan gizli bütün bağı gəzdilər. Başa düşdülər ki, Nərbala bu gülləri ayrı yerdən gətirib. Bacılar paxıllıqdan azarladılar. Xəbər gedib padşaha çatdı ki, bəs bağbanın şagirdi onun kiçik qızına bir dəstə solmayan gül gətirib, o biri qızlar da buna dözə bilməyiblər, azarlayıblar. Padşah dedi:

– Burda nə çətin iş var ki? Sabah çağırıb deyərəm, gedib onlar üçün də gətirər.

Sabahısı gün padşah Nərbalanı yanına çağırdı, dedi:

– A gədə, o gülü sən gətiribsən?

Nərbala cavab verdi:

– Bəli.

Padşah dedi:

– Bu gün gedib ondan iki dəstə də gətirərsən.

Padşah bu sözləri dediyi vaxt vəzirin, vəkilin oğlanları da burda idilər. Vəzirin oğlu durub dedi:

– Padşah sağ olsun, bunun özü nədi ki, gətirdiyi gül nə ola?

Vəkilin oğlu dedi:

– Sən icazə ver, biz gedib ondan da yaxşı gül tapaq.

Nərbala çox sakit dedi:

– Siz ondan yaxşı gül tapa bilməzsiniz. O elə güldü ki, dərildikdən sonra bir il solmur. Çalışın, onun özündən tapın.

Padşah dedi:

– Sən onu hardan dərmisən?

Nərbala dedi:

– O gülləri mən dərməmişəm. O gülləri ağ atlı, ağ çuxalı, ağ papaqlı bir oğlan bazara aparırdı, mən ondan aldım, aparıb xanıma verdim. Padşah dedi:

– Bəs bilmədin o, gülü hardan gətirirdi?

Nərbala dedi:

– Soruşdum, dedi ki, bax, o dağın dalından yığmışam.

Padşah dedi:

– Yaxşı, get, yığ gətir.

Nərbala dedi:

– Padşah sağ olsun, mən burda qərrib bir oğlanam. Özümün də atım yox, ulağım yox, nə ilə gedim?

Vəzirin oğlu ilə vəkilin oğlu qalxdılar ki:

– Padşah sağ olsun, biz duran yerdə o kimdi ki, şah qızlarına gül gətirə. İzn verin, biz gedək.

Padşah icazə verdi. Oğlanlar hazırlaşmağa getdilər. Nərbala da bağa gəldi. Gün keçdi, axşam oldu. Nərbala ilə bağban yatmağa hazırlaşdırdılar ki, qapı yavaşca döyüldü. Bağban durub qapını açdı. Padşahın kiçik qızı içəriyə girdi. Nərbala ədəblə ayağa qalxıb salam verdi. Qız soruşdu:

– Sən gülün yerini onlara dedinmi?

– Bəli, xanım, dedim.

– Sabah onlar o güldən gətirə biləcəklərmi?

Nərbala duruxdu. Qız bir də soruşdu.

– Demək ki, sabah onlar o güldən gətirəcəklər.

Nərbala dedi:

– Mən sizə yalan demək istəmirəm, xanım. Ona görə də sizin xoşunuza gəlsə də, gəlməsə də düzünü deyəcəyəm.

Qız baxdı ki, Nərbala çox ciddi oğlandı, dedi:

– Elə mən də istəyirəm ki, düzünü deyəsən.

Nərbala dedi:

– Çünki o gülü onlar tapa bilməzlər.

Qız dedi:

– Demək ki, sən gülün yerini onlara düz deməmişsən. Halbuki bu saat deyirdin sən yalançı deyilsən.

Nərbala dedi:

– Mən yalan deməmişəm. Mən demişəm ki, o gülü ağ atlı, ağ çuxalı, ağ papaqlı bir oğlan gətirib. Bu da düz.

Qız dedi:

– Bəs o oğlan kimdi? İndi o haradadı?

Nərbala dedi:

– Xanım, bayaq dedim ki, mən sizə yalan danışa bilmərəm. Düzünü də hələlik demirəm. Odu ki, xahiş edirəm bu sualı mənə verməyəsiniz.

Qız baxdı ki, xeyr, Nərbala çox ağıllı adamdı. Fikrə getdi, dedi:

– Nərbala, mən istəyirəm ki, sabah onlar o güldən tapıb gətirsinlər.

Nərbala soruşdu:

– Niyə?

Qız dedi.

– Mənim bacılarım çox hiyləgər insafsızdırlar. Mən bu saat onların söhbətini eşitmişəm. Onlar bu iş üçün səndən, bir də bağbandan intiqam almaq istəyirlər. Əgər sabah gül tapılmasa onlar vəzirin oğlu ilə vəkilin oğlunu öyrədəcəklər ki, gülün yerini deyənə qədər sənə cəza versinlər, sonra da öldürsünlər.

Nərbala gülüb dedi:

– Xanım, sən mənim bağban oğlu olduğuma baxma. Onlar heç yel olub mənim yanımdan da ötə bilməzlər.

Qız baxdı ki, yox, Nərbala həm də igid oğlandı. Ürəyində lap sevindi, dedi:

– Nərbala, onlar atamı da yoldan çıxaracaqlar ki, bağbana cəza versin.

Nərbala soruşdu:

– Ona niyə?

Qız dedi:

– Birinci, ona görə ki, o səni haradan tapıb gətirib?

Nərbala dedi:

– Bu barədə ona heç kəs bir söz deyə bilməz. Çünki mən onun nəvəsiyəm. Mənim anam onun qızı idi. Biz kənddə yaşayırdıq. İndi anam ölüb, babamın yanına gəlmişəm.

Qız bağbana baxdı. Bağban gördü ki, oğlan çox ağıllıdı, dedi:

– Bəli, xanım. O mənim nəvəmdi.

Qız Nərbalaya dedi:

– İndi ki, belədi, sən gerək razı olmayasan ki, atam sənə babana cəza verə. Onlar istəyirlər, atam ona cəza versin ki, niyə indiyə kimi o güldən tapıb bu bağda əkməyib.

Bunu eşidən Nərbala fikrə getdi.

– Xanım, xahiş eləyirəm beşcə dəqiqə burda dayanasan. Mən bu saat gəlirəm.

Nərbala çölə çıxıb tükü yandırdı. Quş o saat yetirdi. Nərbala quşdan soruşdu:

– De görüm, o gülün tumundan tapıb gətirə bilərsənmi?

Quş dedi:

– Taparam.

Nərbala dedi.

– Səhər açılmamış atı mənə çatdırarsan. Üstündə də atın öz rəngində bir dəst ağ paltar, ağ papaq olsun.

Quş dedi:

– Baş üstə.

Nərbala dedi:

– Bir də mənə iki dəstə solmayan güldən gətirərsən.

Quş dedi:

– Baş üstə.

Quş uçub getdi. Nərbala içəriyə qayıdıb qıza dedi:

– Xanım, siz ki, bacılarınız kimi dikbaş, başqalarını ələ salan, özünü hamıdan uca tutan deyilsiniz, mən ömrümün axırına qədər sizinlə dost olacağam. Hər bir arzunuzu yerinə yetirəcəyəm. Arxayın ola bilərsiniz. Sabah onlar gül tapacaq.

Qız bağbana baxdı, bağban qıza, amma heç biri bir söz demədi. Qız çıxıb getdi. Nərbala ilə bağban da yerlərinə girib yatdılar.

Səhərə yaxın quş iki dəstə gül, bir də atı gətirdi. Nərbala ağ paltarı geydi, ağ papağı qoydu, atı mindi gülləri də götürüb birbaş padşaha dediyi dağın dalına getdi. Səhər açıldı. Nərbala baxdı ki, budu vəzirin

oğlu ilə vəklin oğlu gəlirlər. Tez üzünü ağ bir dəsmalla örtü ki, tanımasınlar. Atı minib yavaş-yavaş onlara tərəf sürməyə başladı. Oğlanlar baxdılar ki, Nərbalanın dediyi kimi, ağ paltarlı, ağ atlı adam gəlir. Özü də əlində həmin güldən iki dəstə gətirir. Bir istədilər hücum eləyib onu vurub öldürsünlər, atı da, gülü də alsınlar. Amma bir ata, bir də oğlana baxıb qorxdular. Salam verib soruşdular ki:

– O gülü hardan alıbsan?

Nərbala səsinə dəyişib dedi:

– Bu gül mənim bağında bitir. Dedilər:

– Neçəyə deyirsən, sat alaq.

Nərbala dedi:

– Satmıram.

Dedilər:

– Onda elə-belə ver. Xəstəmiz var. Həkimlər bu gülü dərman deyiblər.

Nərbala dedi:

– İndi ki, xəstəniz var, verərəm. Amma əvəzində hərənizin qoluna bir damğa basmalıyam.

Oğlanlar gördülər ki, ayrı yolla gülü ala bilməyəcəklər. Fikirləşdilər ki, paltarın altında bizim qolumuzda damğa olduğunu kim görəcək. Razılaşdılar. Nərbala hərəsinin sağ qoluna bir damğa basıb, gülləri onlara verdi, özü də atı vurub bir dəqiqədə gözdən itdi. Elə ki tərənin dalına yetişdi, atdan düşdü, paltarını dəyişib atı yola saldı, evə gəldi. Bir-iki saatdan sonra bütün şəhərə səs yayıldı ki, vəzirlə vəklin oğlanları böyük igidlik göstəriblər. Amma qollarındakı damğadan heç kəsin xəbəri olmadı. Elə həmin gün vəzirlə vəkil padşahın yanına gəldilər. Vəzir baş əyib dedi:

– Padşah sağ olsun, mənim oğlum çox böyük igidlik göstərdi. Sənin böyük qızının istədiyi gülü tapıb gətirdi. İndi mən elçiliyə gəlmişəm. Əgər icazə versən, böyük qızını oğluma istərəm.

Vəzirdən sonra vəkil baş əyib dedi:

– Padşah sağ olsun, razılıq ver, ortancıl qızını da mənim oğluma nişanlayaq.

Padşah dedi:

– Sizin oğlanlarınız igid olduqlarını sübut elədilər. Mənim sözüm yoxdu. Ancaq gərək mənim qızlarımın üçünün də toyu birdən ola. Bir də gərək qızlar özləri deyələr ki, kimə getmək istəyirlər.

Padşah ömr elədi, sabahısı gün bütün əhali sarayın qabağına yığıldı. Qızların üçü də balkonda oturdu. Hərəsinin də əlinə bir alma verdilər. Tapşırdılar ki, kim hansı oğlanı istəyirsə, almanı ona atsın. Sonra oğlanlar bir-bir gəlib balkonun qabağından keçməyə başladı. Kiçik qız almanı atmadı ki, atmadı. Bütün oğlanlar keçib qurtardı. Padşah axırda adam göndərdi ki:

– Qız niyə almanı atmır?

Qız cavab verdi ki:

– Mənim gözlədiyim hələ gəlməyib.

Ha fikirləşdilər kim qalıb, tapa bilmədilər. Çünki şəhərin oğlanlarının hamısı gəlib keçmişdi. Axırda adamlardan biri dedi:

– Bağbanın nəvəsi Nərbala qalıb.

Adam göndərdilər, o da gəldi. Onu əslində elə-belə çağırırdılar. Heç kəs inanmırdı ki, padşahın qızı ona alma ata. Amma iş başqa cür oldu. Nərbala gəlib balkonun qabağından keçəndə, kiçik qız əlindəki almanı ona atdı. Bunu görən padşah cin atına mindi, dedi:

– O ki, bu gədəyə alma atdı, daha mənim qızım deyil. Özünü də elə güclə gədəyə verəcəyəm. Qoy hamı ona gülsün.

Padşah böyük qızı ilə ortancıl qızına çoxlu cehiz verdi, yaxşı toy elədi, kiçik qıza isə heç bir şey verməyib bağbanın evinə göndərdi. Bağban, Nərbala, bir də kiçik qız bir evdə yaşamağa başladılar. Amma qız igid qız idi. Özü heç fikir eləməirdi, bağbanı, Nərbalanı da fikir eləməyə qoymurdu.

Bu işin üstündən bir müddət keçdi.

Bir gün padşah bərk azarladı. Boğazı elə şişdi ki, heç bir şey keçmədi. Nə qədər dərman verdilər, kömək eləmədi. Axırda məşhur bir həkim tapıb gətirdilər. Həkim dedi:

– Sən gərək bir neçə gün ov ətinin suyunu içəsən.

Kürəkənlər bunu eşitdilər. Atlarını minib ov axtarmağa getdilər. Bu əhvalatı Nərbala da eşitdi. Quşun tükünü yandırdı. Ağ paltarı geydi, atı mindi, aslan yanında, quş başının üstündə özünü yetirdi bir bulağın başına. Atdan düşdü, heyvanlara dedi:

– Nə qədər bu ətrafdə ov varsa hamısını yığın buraya.

Bir saatın içində bulağın başı doldu ovla. Bir tərəfdən at, bir tərəfdən aslan, bir tərəfdən quş, bir tərəfdən də oğlan özü dörd tərəfi kəsdilər.

Kürəkənlər hər yeri axtarıb, əldən-ayaqdan düşdülər, ov tapa bilmədilər. Geri qayıdanbaş baxdılar ki, bulağın başı doludu ovla. Oxlarını düzəldib vurmaq istəyəndə Nərbala bu tərəfdən çıxdı, dedi:

– Nə eləyirsiniz! Görmürsüz onların sahibi burdadı! Kürəkənlər baxdılar ki, həmin ağ paltarlı oğlandı, dedilər:

– Onun nə sahibi?!

Nərbala dedi:

– Onda bir balaca dayanın, bu saat görərsiniz ki, onların sahibi var, ya yoxdu.

Bunu deyib Nərbala kəmənd atdı, ovlardan birini tutdu. Sonra bir fit verdi. Bir tərəfdən quş, bir tərəfdən at, bir tərəfdən də aslan onun yanına gəldilər. Onlar hamısı qaçıb getdilər. Kürəkənlər işi belə görəndə lap məəttəl qaldılar. Nərbala gülüb dedi:

– Mən bilirəm ki, sizin qaymatanız bərk xəstədi. Həkimlər də ona ov ətinin suyunu dərman deyiblər. Bax, bu ovu mən sizin üçün tutmuşam. Amma şərtim var. İndi də hərənizin sol qoluna bir damğa basacağam.

Kürəkənlər baxdılar ki, ayrı çarə yoxdu. Razi oldular. Nərbala onların qollarına damğa basdı, sonra dedi:

– Ancaq ovun başını kəsib götürəcəyəm.

Kürəkənlər buna da razı oldular. Nərbala ovun başını kəsdi. Kəsə-kəsə deyirdi:

– Adı başına, dadı başına.

Nərbala elə ki işini qurtardı, ovun kəlləsini götürdü, atı mindi, aslan yanında, quş da başının üstündə beş dəqiqənin içində gözdən itdi.

Kürəkənlər ovu gətirib gəldilər. Arvadları tez ovu bişirdilər, suyunu padşaha verdilər. Amma bu dərman padşaha heç bir kömək eləmədi. Ona görə kömək eləmədi ki, Nərbala ovun başını kəsəndə demişdi: “Adı başına, dadı başına”. Ovun da bütün dadı başına keçmişdi.

Nərbala elə ki təpənin dalına çatdı, yenə də heyvanları buraxdı, paltarını dəyişdi, ovun kəlləsini də götürüb evə gəldi. Bağbanla qız kəlləni görüb soruşdular:

– Bu nədi?

Nərbala dedi:

– Padşahın kürəkənləri ov vurdular, başını kəsib atdılar, mən də götürüb gətirdim, bişirəsiniz.

Bağban qıza baxdı, qız bağbana baxdı, şübhələndilər, amma bir söz demədilər. Oğlan qıza dedi:

– Əgər istəyirsən ki, atan yaxşı olsun, o kəlləni bişir, suyundan bir qab ona ver.

Qız kəlləni bişirmək istəmədi. Çünki atası onun üzünə heç baxmaq istəmirdi. Onun gətirdiyi xörəyi yeyərdimi? Özü də ki, xörək də bir xörək ola. O biri kürəkənlərin vurduqları ovun kəlləsinin suyu.

Bağban dedi:

– Qızım, o nə deyir, eləcə də elə, o bir şeyi bilməsə deməz.

Qız kəlləni bişirdi, suyundan bir qab atasına apardı. Amma qorxudan özü onun yanına girə bilmədi. Bir qoca dayəsi var idi. Ona verib göndərdi. Padşah kəllənin suyundan bir qaşiq içdi, gözləri işıqlandı. Bir qaşiq da içdi, elə bil boğazı açılmağa başladı. Qabı ikiəlli tutub başına çəkdi, qurtarandan sonra qışqırdı ki:

– Bundan yenə də verin.

Dayə qaçıb kiçik qızın xörək qazanını götürüb gətirdi. Axşama qədər padşah kəllənin suyunu içib qurtardı. Şəhər sapsağlam olub ayağa durdu. Bütün şəhərə səs yayıldı ki, kürəkənlərin vurub gətirdikləri ovun suyu padşahı sağaldı. Padşah elə ki, sağaldı, dayəni yanına çağırdı:

– Sən o xörəyi hardan almışdın? Onun dadı başqa idi. Kürəkənlərimin vurduğu ovdan deyildi.

Dayə açib əhvalatı danışdı. Padşah bircə kəlmə də olsun danışmadı. Əhvalat gizli qaldı. Kürəkənlər də ki, onsuz da lovğa idilər. Bu işdən sonra bir az da lovğalanmağa başladılar. Özlərini elə çəkirdilər ki, daha yerə–göyə sığışmırdılar.

Bu işin üstündən bir müddət keçdi. Bir gün qasidlər xəbər gətirdilər ki, Döşgüvar padşah yenə də qoşun çəkib onların üstünə gəlir. Bütün əhali bir–birinə deydi. Çünki bu yerin əhalisi Döşgüvar padşahın davasını, zülmünü görmüşdü.

Padşah əmr eləyib vəzir, vəkili yıgdi. Qoşun hazırlamağa başladılar. Üç gündən sonra Döşgüvar padşah qoşunu ilə gəlib şəhərin ətrafını tutdu, padşaha da belə bir məktub göndərdi:

– “Ey padşah, gəlib şəhərinin ətrafını tutmuşam. Bircə dəfə qoşuna əmr versəm, şəhərində daş daş üstündə qalmaz. Sənə üç gün möhlət verirəm. Mənim iki oğlum var, sənin iki kürəkənin. Birinci gün mənim Xanbala oğlum sənin böyük kürəkəninlə vuruşacaq. İkinci gün Bəybala oğlum o biri kürəkəninlə vuruşacaq. Üçüncü gün mənim özüm səninlə vuruşacağam. Hansı tərəf basıldı, o tərəf təslim olmalıdı. Ya şərti qəbul elə, ya da şəhəri xarabaya çevirib yerində turp əkəcəyəm”.

Padşah saray adamlarını çağırıb məktubu oxudu. Çarələri kəsilib şərti qəbul elədilər. Kürəkənlər hazırlaşmağa başladılar.

Səhər qoşunlar üz-üzə dayandı. Kürəkənlər geyinib getdilər. Nərbala kiçik qıza dedi:

– Get, atana de, mənə də bir at, bir qılnc versin. Düzdü, mən gücsüzəm, dava-zad görməmişəm, amma heç olmazsa qoşunun içində dayanıb qaraltı elərəm ki...

Qız getmək istəmədi. Çünki sarayda hamı ona, bir də Nərbalaya çox pis nəzərlə baxırdı. Həmişə ələ salıb gülürdü. Bacıları ilə yeznələri də ki, Nərbalanın adını dəvə balası qoymuşdular. Bilirdi ki, indi də gedib at istəsə, hamı ona güləcək. Odur ki, getmək istəmirdi. Amma Nərbala əl çəkmədi. Qız axırda durub atasının yanına getdi.

– Ata, əmr elə, bir atla, bir qılnc də bizə versinlər.

Padşah gülüb dedi:

– Nə var? Yoxsa dəvə balası qeyrətə gəlib.

Qız hirsələnib, dedi:

– Ata, niyə bizi ələ salırsan?

Padşah da hirsələnib cavab verdi:

– Sən gerek elə oğlana ərə gedəydin ki, indi qoşunun qabağında dayana idi. Amma kimə getdin, bir gədənin birisinə. Bacılarını görürsən?

Qız dedi:

– Nə olar. Bütün bacılar ağıllı olmaz, bütün kürəkənlər də igid olmaz.

Padşahın ürəyi kövrəldi. Bir də onun götürmüş olduğu xörək yadına düşdü. Dedi:

– Bir mənə de görüm, sən onda xörəyi haradan alıb mənə göndərmişdin?

Qız əhvalatı danışdı:

– O biri kürəkənlərin ov vurmuşdular, başını kəsib atmışdılar. Nərbala götürüb evə gətirmişdi. Mən xörəyi həmin o kəllədən bişirmişdim.

Padşah fikrə getdi, dedi:

– Yaxşı, bəs sənın hardan ağılına gəldi ki, ondan mənə göndərdin?

Qız dedi:

– Nərbala mənə dedi ki, əgər atanın sağalmasını istəyirsənsə, o xörəkdən ona göndər.

Padşah daha heç bir söz demədi. Çağırıb tapşırı ki, Nərbalaya bir at, bir də bir qılnc versinlər.

Qoşunun böyüyü gülmək üçün Nərbalaya bir axsaq yabı, bir də yarırsı qırılmış bir qılnc göndərdi.

Bağban yabı ilə qılıncı görüb elə ucadan güldü ki, oğlan da, qız da qorxdular. Bağban dedi:

– Ay bala, ürəyini sıxma.

Nəbala cavab verdi:

– Ürəyimi niyə sıxıram? Gəl, görək.

Nəbala qabaqda, bağban da dalda yabının ipindən tutub meydana gəldilər.

Süpürgəçilər meydanı süpürdülər, təbil vuruldu. Döşgüvar padşahın tərəfindən Xanbala meydana çıxıb pəhləvan istədi. Bu tərəfdən də böyük kürəkən meydana çıxdı. Elə birinci vuruşda Nəbala bildi ki, Xanbala kürəkəni basacaq, odur ki, bağbana dedi:

– Sən burda dayan, mən bu saat gəlirəm.

Nəbala meydanadan çıxdı, bir dalda yerə çəkilib tükü yandırdı. Quş hazır olub dedi:

– Nə olub, Nəbala?

Nəbala cavab verdi ki:

– Bu saat atı, bir də paltarımı mənə çatdır.

Beş dəqiqə keçməmiş hamısı hazır oldu. Nəbala atı mindi, tərəninin üstünə qalxıb baxdı ki, Xanbala kürəkənin qollarını bağlayır.

Xanbalanın adamları böyük kürəkəni əsir eləyib apardılar. Döşküvar padşahın qoşunu şadlıq təbili çaldı. Xanbala lovğa-lovğa meydanı gəzib, pəhləvan istəməyə başladı.

Nəbala atı vurdu. Bir də baxdılar ki, bir ağ paltarlı, ağ atlı adam budu ildırım kimi gəlir.

Nəbala meydanı bir dəfə dolanıb Xanbalaya dedi:

– Xanbala, lovğalanma. Padşahın kürəkəni mənəm. Sənin indi tutub əsir elədiyin mənim qullarımdan biridi. İnanmırsan, əmr elə, onun qollarındakı damğalara baxsınlar.

Nəbalanın sözlərini hər iki tərəf eşitdi. Bu tərəfdə də hamı məəttəl qaldı ki, görəsən bu kimdi?

Döşgüvar padşah isə o saat əmr elədi. Əsir tutulmuş böyük kürəkənin qollarına baxdılar. Gördülər ki, hər iki qolunda damğa var. Elə zənn elədilər ki, əsl kürəkən doğrudan da meydandakı oğlandı, bu da onun quludu.

Təzədən dava təbili vuruldu. Xanbala ilə Nəbala vuruşmağa başladılar. Amma bu vuruşma çox çəkmədi. Nəbala elə birinci zərbədə Xanbalanı vurub atdan saldı, düşüb qollarını bağladı, padşahın qaba-

ğına gətirdi. Padşah Nərbalanı tanıya bilmədi, çünki onun üzü örtülü idi. Nərbala Xanbalanı təhvil verib dedi:

– Padşah, ona heç bir şey eləməyib zindanda saxlarsan. Sabah keçər, ikinci gün keçər, üçüncü gün onu səndən istəyəcəyəm.

Sonra Nərbala atını Döşgüvar padşahın qabağına sürüb dedi:

– Padşah, dava qurtarana qədər mənim nökrəm sizdə qalacaq. Başına bir iş gəlsə, özündən küs.

Bunu deyib Nərbala atını vurdu, getmək istədi. Elə bu vaxt Xanbalanın qardaşı Bəybala ona bir ox atdı. Ox Nərbalanın qoluna dəydi. Nərbala dönüb dedi:

– Mən bilirəm, bu vaxt oxu atan Bəybaladı. Mən də beləcə oxla onu vura bilərdim. Amma mən namərd deyiləm. Sabah meydana gөрüşərik.

Nərbala geri qayıdıb bu biri tərəfə gəldi. Üzünü camaata tutub dedi:

– Qorxmayın, sabah bu vaxt mən yenə gələcəyəm.

Padşah baxdı ki, Nərbalanın qolundan qan axır. Tez öz dəsmalını çıxarıb onun yarasını bağladı. Nərbala atı vurdu. Bir dəqiqənin içində gözədən itdi. Elə ki tərənin dalına keçdi, piyada bağbanın yanına qayıtdı.

Bağban dedi:

– Oğlum, gördün nə oldu?

Nərbala dedi:

– Hamısını gördüm. O həmin oğlandı ki, solmayan gülü mənə vermişdi.

Camaat geri qayıtdı. Bağbanla Nərbala da qayıdıb evə gəldilər. Əhvalat bütün şəhərə yayıldı. Amma heç kəs bilmədi ki, ağ atlı kim imiş.

Gecə yatdılar. Nərbalanın yarası onu incitməyə başladı. Bağbanla qız yuxudan oyandılar. Baxdılar ki, Nərbala yuxuda zarıldayır. Qız yorğanı qaldıranda baxdı ki, Nərbalanın qolu bir dəsmalla bağlıdır, dəsmal da qanlıdır. Əhvalatı bağbana dedi. Bağban Nərbalanı oyatdı. Nərbala baxdı ki, işin üstü açılib dedi:

– Şəhər meydana bir əsgərin nizəsi qoluma batdı. Nərbalanın yarasını açdılar. Dərman qoyub təzədən bağladılar. Nərbala yatdı. Qız da dəsmalı yuyub həyətdəki ağacın budağına sərdi.

Şəhər açıldı. Hamı durdu. Bağbanla Nərbala da çolaq yabını götürüb meydana getdilər.

Padşah həyətdən keçəndə gördü ki, dünən meydana vuruşan oğlanın qoluna bağladığı dəsmal kiçik qızgilin qapısında ağaca sərilib. Qızı çağıraraq soruşdu:

– Bu nə dəsmaldı?

Qız dedi:

– Dünən meydanda bir əsgərin nizəsi Nərbalanın qolunu yaralayıb. Bilmirəm, hardansa bu dəsmal tapıb qoluna bağlamışdı.

Padşah fikrə getdi. Amma bir qərara gələ bilmədi. Meydanda döyüş təbili vuruldu. Padşah meydana yollandı.

Bu gün də Bəybala ilə ikinci kürəkən meydana çıxdılar. Yenə də Nərbala bir bəhanə ilə bağbanı orada qoyub özü təpənin dalına keçdi. Baxdı ki, heyvanlar onu orada gözləyirlər. Geyinib atı mindi, hazır dayandı. Yarım saat keçməmiş Bəybala ikinci kürəkəni atdan vurub yıxdı, qollarını bağladı.

Nərbala atı mahmızladı. Yenə də baxdılar ki, ağ atlı oğlan budu yel kimi gəlir.

Nərbala özünü meydana yetirib dedi:

– Mən bu gün də sizi aldatdım. O tutduğunuz da mənim qulumdu. İnanmırsız, qollarındaki damğalara baxın.

Baxıb gördülər ki, bu oğlanın da qolları damğalıdı. Yenidən döyüş təbili vuruldu. Nərbala Bəybalanı da tutdu, qollarını bağladı, gətirib padşaha təhvil verdi. Amma bu dəfə Nərbala alnından yaralanmışdı. Dəsmal əhvalatı padşahın yadına düşdü. Tez cibindən təzə bir dəsmal çıxarıb onun alnını bağladı. Nərbalagil evlərinə gəldilər.

Nərbala alnının qanını yuyub təmizlədi, dərman vurdu, dəsmal bir tərəfə atıb yatdı. Səhər qız bunu da yuyub ağacın budağına sərdi. Padşah gedəndə qəsdən yolunu bu tərəfdən saldı. Baxdı ki, həmin dünənki dəsmal yenə də yuyulub kiçik qızgilin qapısındaki ağaca sərilib. Qızdan soruşdu:

– Bu nə dəsmaldı?

Qız Nərbalanın dediyi kimi cavab verdi:

– Əsgərlərdən birinin nizəsi Nərbalanın alnını cızmışdı. O da alnını bu dəsmalla bağlamışdı. O dəsmaldı yumuşam.

Padşah qaldı məəttəl ki, görəsən bu necə sirdi. Ancaq yenə də məsələni aydınlaşdırmağa vaxt tapa bilmədi. Çünki bu gün onun öz növbəsi idi. Döşgüvar padşahla vuruşmalı idi.

Döyüş təbili vuruldu. Döşgüvar padşah meydana gəlib padşahı döyüşə çağırırdı. Padşah elə atına minmək istəyirdi ki, ağ atlı oğlan yenə də göründü. Özünü Döşgüvar padşaha yetirib dedi:

– Sənin tərəfindən hələ mənə üstün gələn adam olmayıb. Qanuna görə sən qabaqca məni basmalısan. Buyur.

Döşgüvar onsuz da onun əlindən yanıqlı idi. Elə qəzəblənmişdi ki, ağzından köpük daşanırdı. Qılıncını çəkib Nərbalaya hücum etdi. Nərbala kəməndi atıb yarı yolda onun boğazına keçirdi, çəkib atdan saldı. Hər iki tərəfin adamları əl vurub “sağ ol” dedilər, səs göyə ucaldı. Nərbala onu yerdən qaldırdı, əllərini bağladı. Sonra ata minib uca səslə hər iki tərəfə dedi:

– Dava qurtardı. Sabah bu vaxt, bax elə buradaca danışığ aparacağ-
ğıq. Özü də danışığı mən aparacağam.

Hər yerdən əl vurdular. Nərbala üzünü Döşgüvar padşaha tutub dedi.

– Əmr elə ki, sabah tutduğunuz iki nəfəri buraya gətirsinlər. Bir də mən eşitmişəm ki, sənin bir dəvəçi qızı arvadın var imiş. O da gərək sabah burda olsun.

Döşgüvar dedi:

– Mən nə bilim indi o hardadı!

Nərbala dedi:

– Bilmirəm, sabah o burda olmasa, sənin də, oğlanlarının da başını öz əllərimlə kəsəcəyəm.

Sonra Nərbala üzünü o biri padşaha tutub dedi:

– Sənin tərəfindən də sabah sən özün, vəzirin, vəkilin, üç qızın, bir qoca bağbanın burda olmalıdırlar. Əmr elərsən, bu padşahın əsir düşmüş oğlanlarını da gətirərlər.

Nərbala sözlərini qurtarıb atı çapdı. At bir dəqiqənin içində göz-
dən itdi.

Hər iki tərəf sabahın açılmasını gözlədilər. Nərbala da evlərinə gəldi. Bağban dedi:

– Ay bala, o oğlan kimdisə, çox böyük igidlik elədi, qırğının qaba-
ğını aldı. Özü də sabah bizi meydana çağırıdır.

Nərbala dedi:

– Yaxşı-yaxşı qulaq asarsınız, sonra gəlib mənə də danışarsınız.

Gecəni yatdılar. Səhər meydan süpürüldü. Hər iki tərəfin adamları meydana toplaşdılar, ağ atlı igidi gözləməyə başladılar.

Düz dünənki vaxt çatanda Nərbala ağ geyimdə, ağ atın üstündə meydanın ortasına gəldi. İşarə elədi. Qolları bağlı Xanbalanı, Bəyba-
lanı və Döşgüvar padşahı gətirib bir tərəfdə oturdular. Bu tərəfdən də qolları bağlı kürəkənləri gətirib oturdular. Sonra padşah, vəzir, vəkil, qızlar və bağban gəldi. Nərbalanın anasını da gətirdilər. Nərbala gö-
zaltı anasına baxıb gördü ki, arvad qocalıb, arıqlayıb, bir dəri, bir sümük qalıb.

Nərbala atını meydanın ortasına sürdü ki, hamı onu görsün, səsini eşitsin. O, uca bir səslə dedi:

– Mən bilirəm ki, hamı mənim kim olduğumu bilmək istəyir.

Hər yerdən dedilər:

– Düzdü, bilmək istəyirik.

Nərbala dedi:

– Burda oturanlardan ikisi məni elə bu geyimdə tanıyır. Onlar kim-dirlərsə, dursunlar ayağa.

Heç kəs durmadı.

Nərbala dedi:

– Utanmaqdan keçib. Əgər durmasalar mən özüm boğazlarımdan yapışb qaldıracağam.

Kürəkənlər bir-birinə baxdılar. İstər-istəməz ayağa durdular. Nərbala üzünü padşaha tutub dedi:

– Bunlar sənin kürəkənlərindi. Sən ona görə qızlarını bunlara verdin ki, bunlar qəhrəmanlıq göstərib solmayan gülü tapıb gətirmişdilər. Qoy hamı eşitsin ki, o gülü onlara mən vermişdim. Əvəzində də hərəsinin sağ qoluna bir damğa vurmuşdum. İnanmırsız, baxın!

Açıb gördülər ki, doğrudu. Nərbala padşaha dedi:

– Sən azarlayanda bunlar ikinci dəfə qəhrəmanlıq göstərdilər. Gedib sənin üçün ov tutub gətirdilər. O ovu da bunlara mən tutub vermişdim. Əvəzində də sol qollarına damğa vurmuşam. İnanmırsız, baxın!

Açıb gördülər ki, bu da doğrudu.

Nərbala dedi:

– Hamı gördü. Əgər mən olmasaydım, onlar da əsir getmişdi, sən də.

Hamı dedi:

– Düzdü.

Nərbala dedi:

– Qoy indi hamı görsün ki, mən kiməm.

Bunu deyib Nərbala üzünü açdı, üstdən geymiş olduğu ağ paltarı çıxartdı. Hamı baxdı ki, Nərbaladı. Bütün meydandakılar əl çaldılar. Kiçik qızla bağban bir-birini qucaqlayıb sevindiklərindən uşaq kimi ağladılar. Nərbala dönüb Döşgüvargilə tərəf gəldi, dedi:

– Məni tanıyırsınızmı?

Nə Döşgüvar, nə Xanbala, nə də Bəybala Nərbalanı tanıya bildilər. Nərbala anasının qabağına gedib dedi:

– Sən necə? Məni tanıya bilirsənmi?

Arvad ona baxdı, gözlərini yumdu. Sonra yenidən gözlərini açıb bir də baxdı.

– Nərbala! Oğlum!.. – deyib özünü onun üstünə atdı. Onlar qucaqlaşdılar, öpüşdülər, sonra Nərbala soruşdu:

– Ana, de görüm bu müddətdə sən harda idin?

Anası dedi:

– Döşgüvar padşah səni dərvişə verdikdən sonra, məni də zindana saldı. Dünən axşam məni ordan çıxarıb gətiriblər.

Döşgüvar padşah onun Nərbala olduğunu bilən kimi durub yüyürdü, dedi:

– Nərbala! Oğlum!

Nərbala onun yaxasından tutub yerində oturtdu, dedi:

– Mən sənin oğlun olsaydım, məni qurban verməzdin.

Sonra üzünü camaata tutub dedi:

– Bunlar da, bu birilər də, – o, Döşgüvargili və o biri padşah tərəfi göstərdi, – məni həmişə ələ salardılar. Adıma dəvə balası deyərtilər. Ona görə ki, mənim bu anam xan qızı, bəy qızı deyildi, yoxsul bir dəvəçinin qızı idi. Buna görə də Döşgüvar o biri oğlanlarını məndən üstün tutdu, məni dərvişə verdi, anamı da zindana saldı. Bu biri padşah isə öz kiçik qızını evindən qovdu. Nədi, nədi, qızı məni sevirdi. Məni oğul-luğa götürdüynə görə qoca bağbanı çox incitdilər. İndi bunların hamısı mənim əlimdə əsirdi. Mənim bunları öldürməyə haqqım var. Amma öldürməyəcəyəm. Bunların hərəsinin alnına bir damğa vuracağam. Qoy bütün aləm bilsin ki, bu damğaları kim vurub və nə üçün vurub.

Sonra üzünü bağbana tutub dedi:

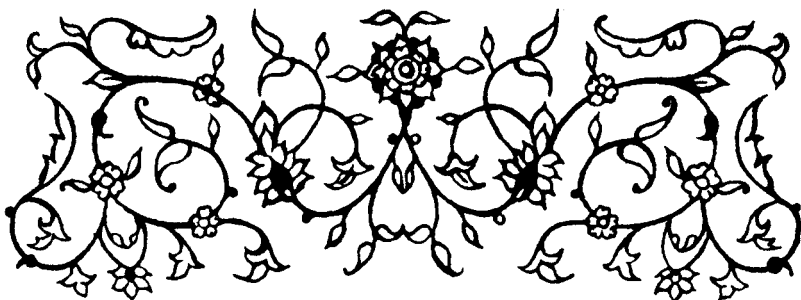
– Baba, dur, bunların hərəsinin alnına bir damğa vur.

Bağban durdu. İki padşahın, iki vəzir, vəkilin, iki şah oğlunun, iki şah qızının, iki kürəkənin alnına qara damğa vurdu. Sonra Nərbala hər iki tərəfə dedi:

– Camaat, mən, bax, o iki dağın arasındakı qalaçada yaşayacağam, kim sizə zülm eləsə, mənə deyərsiz.

Nərbala sözünü qurtarıb anasını, bağbanı, bir də kiçik qızı götürüb qalaçaya getdi.

Deyirlər, nə qədər ki Nərbala sağ idi, qorxudan heç kim yoxsullara zülm eləyə bilmirdi.

DAŞDƏMİRİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Fatı qarı adlı bir arvad var idi. Fatı qarının qohumdan-qardaşdan, oğuldan-qızıdan Daşdəmir adlı aman-zaman bir oğlu var idi. Daşdəmir çox ağıllı oğlan idi. Atası Zaman kişi hələ balaca vaxtından onun belə ağıllı olduğunu görüb Mirzə Möhsün adlı bir müəllimin yanına qoymuşdu ki, dərs oxusun. Daşdəmir bir neçə ilin içində əməlli-başlı yazıb-oxumağı öyrənmişdi.

Mirzə Möhsün gündə cürbəcür köhnə kitablar oxuyardı, əhvalatlar danışardı. Daşdəmir Mirzə Möhsünü o qədər sevirdi ki, gecələr də ondan ayrılmaq istəmirdi. Ancaq iş elə gətirdi ki, Daşdəmir Mirzə Möhsündən ayrılmalı oldu.

Daşdəmirin atası Zaman kişi çox bacarıqlı, zəhmətsevən bir bağban idi. Gecə yatmayıb, gündüz dincəlməyib, özünə gözəl bir bağça düzəltdmişdi. Bağçada elə gözəl güllər, elə gözəl meyvələr var idi ki, görən heyran qalırdı.

Necə deyərlər, Zaman kişinin bağçasında can dərmanı desəydin var idi. Zaman kişi bu güllərdən, meyvələrdən satıb külfətini dolandırırdı.

Zaman kişinin bu bağçası şəhərin kənarında, bir dəyirmanın yanında idi. Daşdəmir hələ bir yaşında olduğu zaman, bu dəyirməyə qərribə bir iş olmuşdu. Bir gün səhər qonşular yuxudan durub gördülər ki, dəyirmançını da, arvadını da boğublar. Qonşular nə qədər soruşdılar, axtarıdılarsa heç bir şey tapa bilmədilər. Bu işdən sonra bu dəyirməyə heç kəs sahib durmadı. Dəyirman yavaş-yavaş xarabəyə çevrildi.

Bu xaraba dəyirman haqqında camaat qərribə əhvalatlar danışmağa başladı. Bəziləri deyirdilər ki, bu dəyirmanda cinlər olur, bəziləri deyirdi quldurlar olur.

Zaman kişi ağıllı, bacarıqlı olduğu kimi, həm də igid idi. Heç bir şeydən qorxmazdı. Dəyirmançı ilə arvadının dəyirmanda boğulmaları Zaman kişini fikrə salmışdı. Elə həmişə bu barədə fikirləşirdi. O bilirdi ki, cin adlı şey yoxdu.

Gecələrin birində Zaman kişi evdə yatmışdı, birdən dəyirmandan bir qışqırtı eşidildi. Zaman kişi dik qalxıb pəncərəyə yaxınlaşdı, xaraba dəyirmana baxdı. Çox qaranlıq idi. Amma Zaman kişinin iti gözləri bəzi şeylər seçirdi. Dəyirmançının həyətinə bir neçə qaraltı elə bil ki, süpürləşirdilər. Onlar boğuşa-boğuşa içəriyə çəkildilər. Sonra bir səs də eşidildi. Amma bu səs qışqırıq deyildi, zərilti idi. Elə bil, kimi isə boğurdular. Zaman kişi davam gətirə bilmədi. Fatı qarını da oyadıb, heç bir söz demədən dəyirmana cumdu. Səhər dəyirmandan iki adamın ölüsünü tapdılar. İkisi də boğulmuşdu. Bunlardan birini heç kəs tanıya bilmədi. Amma biri Zaman kişi idi.

Fatı qarı nə qədər oyana-buyana qaçdısa, bir şey çıxmadı. Axırda Mirzə Möhsünün yanına gedib padşaha ərizə yazdırdı. Padşah heç ərizəyə cavab da vermədi.

Fatı qarı oğlu Daşdəmirə qaldı. Daşdəmir Mirzə Möhsündən heç ayrılmaq istəmirdi. Amma iş elə gətirdi ki, ayrılıb bağcanın işi ilə məşğul olmağa məcbur oldu.

Aylar keçdi, illər dolandı, Daşdəmir on beş, on altı yaşlarına çatdı. Həm ağıllı, həm də igidliyi ilə ətrafda şöhrət qazandı.

Günlərin bir günündə məhəllə cavanları içərisində mübahisə düşdü ki, kim özünü igid bilir, gedib xaraba dəyirmana mıx vursun. Daşdəmir yerindən durdu ki:

– Mən gedirəm.

Cavanlar gətirib Daşdəmirə bir mıx verdilər, bir də bir balta. Daşdəmir o qədər gözlədi ki, qaranlıq düşdü. Mıxı, baltanı, bir də zoğal ağacını götürüb dəyirmana getdi. Daşdəmir qorxmurdu. Amma xaraba dəyirman haqqında o qədər danışmışdılar ki, içəriyə girəndə onu vahimə basdı. Odur ki, ağacı çiyində hazır tutub fit çala-çala içəriyə girdi. Elə qaranlıqda yavaş-yavaş irəliləyirdi ki, arxadan bir səs eşitdi:

– Kimsən, dayan!

Daşdəmir geri döndü. Baxdı ki, dəyirmanın qapısını bir adam kəsib, amma bu adamın üzü qara bir dəsmalla örtülüdür, ancaq iki gözü görünür. Daşdəmir yavaşca çiyindəki ağacdən möhkəm yapışib bir addım geri çəkildi.

Üzüörtülü adam dedi:

– Bəs sən bilmirsən ki, bura cinlərin məskənidir? Bəs sən bilmirsən ki, buraya quş gəlsə qanad salmamış, qatır gəlsə dırnaq tökməmiş, adam gəlsə başını verməmiş qurtara bilməz?

Daşdəmir dedi:

– Bəli. Mən çoxlarından eşitmişəm ki, bura cinlərin məskənidir. İndi sən də deyirsən. Ancaq indi başa düşürəm ki, bunlar hamısı yalan imiş. Çünki sən cin deyilsən, adamsan.

Üzüörtülü adam dedi:

– Əgər sən məni cin bilsəydin, mən səni bəlkə buradan sağ buraxa idim. İndi ki, sən mənim adam olduğumu bilibsən, gərək səni boğam ki, bu sirri heç kəsə deməyəsən.

Bunu deyib üzüörtülü adam Daşdəmirə hücum elədi. Daşdəmir onu yaxına buraxmayıb təpəsinə bir ağac ilişdirdi. Üzüörtülü adam geri çəkilib qılıncını siyirdi. Daşdəmirin üstünə gəldi. Daşdəmir ağacla, üzüörtülü adam qılıncla bir müddət vuruşdular. Axırda üzüörtülü adam vurub ağacı yerə saldı. Daşdəmiri silahsız görüb qılıncı onun başından endirmək istəyəndə, Daşdəmir cəld o biri əlindəki baltanı qabağa verdi. Qılınc baltaya elə güclü dəydi ki, qəbzəsindən qırılıb yerə düşdü. Üzüörtülü adam işi belə görəndə dəyirmanın dibinə tərəf qaçdı. Orada nə isə bir şaqqıltı eşidildi, üzüörtülü adam yox oldu. Daşdəmir nə qədər axtardısı, heç kəsi tapa bilmədi. Bir istədi ki, haray salıb camaatı buraya töksün. Amma fikirləşdi ki, belə işin üstü açılsa, tapmaq çətin olar. Bu gərək sirr olub qala.

Tez əlindəki mıxı yerə çaldı. Ağacını, baltanı, bir də vurub yerə saldığı qılıncı götürüb evlərinə gəldi. Gecəni səhərə qədər Daşdəmir yata bilmədi ki, bu işin axırına necə çatsın? Bu sirri necə açsın? Axırda bu qərara gəldi ki, gedib əhvalatı Mirzə Möhsünə danışsın. O ağıllı adamdı. Məsləhət verib, yol göstərə bilər. Eləcə də elədi. Səhər Mirzə Möhsüngilə getdi. Əhvalatı, necə ki, olmuşdu, danışdı. Mirzə Möhsün diqqətlə qulaq asdı, qılınca baxıb dedi:

– Oğlum, cin-zad deyirlər, bunlar hamısı yalandır. Oradakılar adamdırlar. Dəyirmançını da arvadı ilə onlar boğublar, yetim atanı da

onlar öldürüblər. İndi də səni öldürmək istəyirmiş ki, sirr açılmasın. Ancaq sən yaxşı eləyibsən ki, bu barədə heç kəsə heç bir söz deməyibsən. Bu cür sirləri ancaq səbirlə, tədbirlə açmaq olar. Qulaq as, gör sənə nə deyirəm. Bizim şəhərin padşahı cavan bir adamdı. Amma onun çox hiyləgər bir vəziri var. Çoxdandı ki, bizim şəhərdə böyük bir quldur dəstəsi əmələ gəlib. Ayda bir dəfə, iki dəfə karvanların qabağını kəsib soyurlar. Padşah nə qədər əlləşirsə bu quldurları tapa bilmir. Axırda padşah bu qərara gəlib ki, şəhərin dünyagörmüş ağıllı adamlarını çağırıb bu barədə onlarla məsləhətləşsin. İki gün bundan qabaq məni də çağırıbmışdı. Mən ona dedim ki: – padşah sağ olsun, əgər bu quldur dəstəsi şəhərin böyük adamları ilə əlaqədar olmasaydı, çoxdan tapılmışdı. Çox güman var ki, bu quldurlar saraydakı adamlarla əlbirdirlər.

Mənim bu sözlərim onun çox xoşuna gəldi. İndi baxıram ki, mən elə bu sözü deməkdə haqlıymışam. Bu qılınıcı ki, sən vurub qırıbsan, bu şahənə qılınıcdı. Bax, burada padşahın nişanı da var. Belə qılınıcları padşah ən yaxın adamlarına bağışlayır. İndi tapmaq lazımdı ki, bu qılınıc kimindi.

Daşdəmir sevincək dedi:

– Onu tapmağa nə var ki? Aparıb bu qılınıc tiyəsinə şaha verərik. Özü tapar ki, kimindi.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yox, oğlum! Bu çox qorxulu yoldu. Bəlkə bu qılınıc tiyəsi padşahın çox yaxın adamlarından birinindi. Onda padşah öz adamını ələ verməmək üçün bizim başımızı batıra bilər. Belə işləri ancaq səbir və tədbirlə açmaq olar.

Mirzə Möhsün qılınıc evdə gizlətdi, özü də durub padşahın yanına getdi. Daşdəmir də evlərinə qayıtdı.

Daşdəmir gəlib gördü ki, padşahın qoşun böyüyü Abas bəy bunların həyətindədi. Özü də anası Fatı qarı ilə deyisir. Soruşdu:

– Nə var? Nə olub?

Abas bəy dedi:

– O olub ki, gərək bu evdən çıxıb gedəsiniz. Bu ev də, bu bağça da bizimdi.

Daşdəmir dedi:

– Yaxşı, bu ev nə vaxtdan sizin olub?

Abas bəy dedi:

– Bu gecədən.

Daşdəmir dedi:

– Mən başa düşürəm. Bu ev mənim atamdan qalmadı. Necə olub ki, bu gecədən o, sizin olur.

Abas bəy dedi:

– Mən işi məhkəməyə vermişəm. Sabah gəlib orada bilərsən.

Abas bəy bunu deyib çıxıb getdi. Daşdəmir gözlədi, elə ki gecə oldu, durub Mirzə Möhsüngilə getdi ki, əhvalatı ona desin. Amma Mirzə Möhsünü evdə tapa bilmədi. Mirzənin çox ağıllı, çox da gözəl bir qızı var idi. Adı Nardan idi. Nardan qabağa çıxıb dedi ki, Mirzə Möhsün hələ qayıtmayıb. Daşdəmir evə döndü.

.Səhər iki nəfər silahlı gəlib Daşdəmiri məhkəməyə apardılar. Abas bəy də öz adamları ilə gəldi, məhkəmə başlandı. Abas bəy danışdı dedi:

– Mən bu gecə yuxuda görmüşəm ki, evi bağça ilə bərabər mənim atam bunun atasına vermiş. İndi mən istəyirəm ki, bağı da, evi də geri qaytarsınlar.

Abas bəyin bu sözlünə Daşdəmir qəhqəhə çəkib güldü. Öz ürəyində dedi: “Gör bu nə qədər ağılsız adamdı. Özü axmaqdı, elə bilir ki, hakim də axmaqdı, heç yuxuda görməklə də bir adamın evini alıb bir başqasına verərlər?”.

Daşdəmirin gülməyinə hakim hirslandı ki:

– Niyə gülürsən? Yaxşısı budu ki, get, evini, bağıny qaytar özünə.

Daşdəmirin gözləri kəlləsinə çıxdı, dedi:

– Hakim sağ olsun, belə də iş olar? Nə olsun ki, o yuxuda görüb? Məgər hər adamın yuxuda gördüyü şey elə doğru olar?

Hakim hirsənib dedi:

– Hər adamın yuxuda gördüyü doğru olmaz. Amma Abas bəyin gördüyü doğru olar. O, hörmətli adamdı. Padşahın qoşun böyüyüdü. Belə adam yalandan yuxu görməz ki... İndi ki, görüb, demək doğrudu, sənə üç gün möhlət verirəm. Üç günə qədər evi də, bağı da təhvil verməlisən.

Daşdəmir nə qədər danışdısa heç bir şey çıxmadı. Qayıdıb evlərinə gəldi, bir ərizə yazıb padşaha göndərdi. Sabahısı ərizəsinin cavabı gəldi. Padşah məhkəmənin qərarını təsdiq eləmişdi. Daşdəmirin ərizəsi rədd olunmuşdu.

Daşdəmir birbaşa getdi Mirzə Möhsüngilə ki, əhvalatı ona xəbər versin. Amma Mirzə Möhsüngilin qapısını nə qədər döydüsə cavab verən olmadı. Axırda bir qonşu çıxıb dedi ki:

– Mirzə Möhsüngildə heç kəs yoxdu. Mirzə özü üç gündü itib. Qızı da iki gün bundan qabaq köçüb gedib.

Daşdəmirin öz dərdi yadından çıxdı ki, görəsən Mirzənin başına nə gəlmiş olar. Amma nə qədər fikirləşdisə heç bir yerə çıxara bilmədi. Qayıdıb evə gəldi. Bütün günü fikirlə keçirdi.

Axşam idi, təzəcə qaranlıq düşmüşdü, qapı döyüldü. Daşdəmir qapını açdı, gördü ayağında çarıq, başında qıllı papaq, əlində dəyənək bir çobandı. Soruşdu:

– Nə istəyirsən?

Çoban dedi:

– Qonağam, şəhəri yaxşı tanımıram. Qəbul eləsən bu gecəni sizdə yatıb, səhər çıxıb gedərəm.

Daşdəmir dedi:

– Buyur içəriyə. – Fatı qarı çay qoydu, xörək gətirdi. Yedilər, içdilər, söhbətə başladılar. Qonaq dedi:

– Çobanam. Öz qardaşlarımla qoyununu otarıram. Padşahın qoşun böyüyü Abas bəyə üç-dörd qoyun gətirmişdim. Məni o qədər gecikdirdi ki, qaranlıq düşdü, qayıda bilmədim.

Daşdəmir dedi:

– Bəs Abas bəy səni niyə qonaq saxlamadı?

Qonaq dedi:

– Mən kiməm ki, Abas bəy məni qonaq saxlaya? Hələ az qalmışdı məni döydürsün ki, niyə az gətirmisən. Çox zülmkar, acgöz adamdı. Kimdə nə yaxşı şey görsə, o saat gördüyündən göz payı istəyir.

Daşdəmirin dərdi təzələndi. O da açıb öz ev əhvalatını, məhkəmə əhvalatını qonağa danışdı. Qonaq dedi:

– Niyə padşaha ərizə vermirsən?

Daşdəmir ərizəsini ona göstərüb dedi:

– Elə padşah da onun tayıdı da. Budu, ərizə vermişdim, rədd eləyib.

Qonaq dedi:

– Yaxşı, mən ki, bu gün gördüm, Abas bəyin gözəl evi var, bağı var. Sənin bu balaca daxman onun nəyinə gerekdi?

Daşdəmir az qaldı ki, açıb dəyirməyə başına gələn əhvalatı ona danışsın. Birdən Mirzə Möhsünün tapşırığı yadına düşdü ki, bu iş gerek sirr kimi qalsın. Dedi:

– Qonaq qardaş, bu elə bir sirdi ki, vaxtı çatmamış açmaq olmaz.

Elə bu söhbətdə qapı döyüldü. Daşdəmir durub qapını açdı. İçəriyə qara çadraya bürünmüş bir qadın girdi. Fatı qarı tez qabağa çıxıb qadını

qarşıladı, o biri otağa aparmaq istədi. Qadın getməyib, elə buradaca oturdu, sonra Daşdəmirdən soruşdu:

– Sənə üç sualım var, üçünü də yaxşı–yaxşı fikirləşib, sonra cavab ver! Birinci de görüm bu qonaq kimdi?

Daşdəmir dedi ki:

– Bu şəhərin adamı deyil. Dağlarda yaşayan bir çobandı. Şəhər çıxıb gedəcək.

Qadın dedi:

– İkinci sualım budu ki, de görüm sən Mirzə Möhsünə kömək etmək istəyirsənmi?

Daşdəmir dik qalxdı ki: “Mən Mirzə Möhsün üçün başımdan keçməyə hazıram. De görüm sən kimsən? Mirzə Möhsün haradadı?”.

Qadın dedi:

– Üçüncü sualıma cavab ver! De görüm sirr saxlamağı bacarırsanmı?

Daşdəmir hirsəndi. Dedi:

– Bacı, mən Mirzə Möhsündən dərs almışam.

Qadın onun sözünü kəsib dedi:

– İndi ki, Mirzə Möhsündən dərs alıbsan, onda cavab ver!

Bunu deyib qadın çadrasının altından bir boşqab çıxarıb Daşdəmirin qabağına qoydu. Daşdəmir baxıb gördü ki, boşqabda bir nar var, bir top iynə var, bir qayçı var, bir vərəq kağız var, bir tikə ət var, bir də bir bıçaq var.

Qadın dedi:

– Əgər Mirzə Möhsündən öyrəndiklərin yadından çıxmayıbsa bu şeylərdə gərək çətinlik çəkməyəsən.

Daşdəmir heç bir söz demədi. Bıçağı götürüb əti tikə–tikə doğradı. Qayçıyı götürüb kağızı kəsik–kəsik elədi, sonra iynələri bircə–bircə nara sancıb boşqaba qoydu. Qadın güldü, dedi:

– Afərin! Ancaq de görüm bununla nə demək istəyirsən?

Daşdəmir dedi:

– Xanım, mən başa düşdüm ki, sən mənə bir gizli sirr demək istəyirsən, ancaq qorxursan. Mən bununla demək istəyirəm ki, əgər mənim bədənimi bu ət parçası kimi parçalasalar, bu kağız kimi tikə–tikə doğrasalar, bu nar kimi oxla doldursalar, yenə də bu sirri heç kəsə açmaram. Qorxma, danış!

Bunu deyəndə qadın üzünü açdı. Daşdəmir baxdı ki, bu, Mirzə Möhsünün qızı Nardandı. Daşdəmir soruşdu:

– Bu nə haldı? Atan haradadı?

Nardan dedi:

– Dayan! Elə bunun üçün gəlmişəm.

Sonra Nardan oturub başladı danışmağa. Dedi:

– Daşdəmir, o gün ki, atam saraya, padşahın yanına getdi, daha geri qayıtmadı. Bu günə qədər də başına nə gəldiyini bilmirəm. Ancaq elə haman gün bizim bu qonşumuz mənə beş dənə şey gətirdi ki: “Atan bazarda mənı gördü, bu şeyləri alıb verdi ki, sənə çatdıram”. Mən şüb-hələndim ki, atamın başına bir iş gəlib. Odur ki, daha o evdə qalmayıb, gecə ilə köçdüm. Atamın göndərdiyi şeylərdən üçünü başa düşürəm, ikisini başa düşə bilmirəm. Səni buna görə axtarırdım ki, mənə kömək eləyəsən. Daşdəmir dedi:

– Atanın göndərdiyi şeylər nədi?

Nardan dedi:

– Atam bir armud, bir gavalı, bir əl dəyirmanı, bir parça dəmir, bir dənə də daş göndərib. Əl dəyirmanı ovdandı. Daşla dəmir də sənsən. Amma armudla gavalını başa düşə bilmirəm.

Nardan bunu deyib, çadrasının altından bir armud, bir də bir gavalı çıxarıb Daşdəmirə verdi. Daşdəmir meyvələri görən kimi güldü. Dedi:

– Sən düz tapıbsan. Daş, dəmir, əl dəyirmanı sən dediyin kimidi. Ancaq mən bu meyvələri də tapdım.

Nardan soruşdu:

– Nədi?

Daşdəmir elə istəyirdi desin, birdən dönüb qonağa baxdı. Dedi: – Qonağın yuxusu gəlir. Qoy anam ona yer salsın, biz keçək o biri otağa.

Durub o biri otağa keçdilər. Daşdəmir armudu Nardana göstərib dedi:

– Nardan, bu armudun adı Abasbəyi armuddu. Bu gavalıya da bağ-banlar vəzi Alı deyirlər. Atan demək istəyir ki, Daşdəmirin xaraba dəyirmanında başına gələn iş padşahın qoşun böyüyü Abas bəylə, bir də vəzirlə əlaqədardı.

Nardan baxdı ki, Daşdəmir düz deyir. Soruşdu ki:

– Bəs indi biz nə eləyək? Daşdəmir dedi:

– Birinci iş budu ki, biz gərək bu sirri gizli saxlayaq. İkinci odu ki, gərək atanın yerini öyrənək.

Nardan dedi:

– Necə öyrənək?

Daşdəmir dedi:

– Mən anamı köçürəcəyəm sənin yanına. O, çox igid arvaddı. Özü də yaşlı, dünyagörmüş adamdı. Siz bir yerdə qalarsınız. Mən də çalışıb bir yol ilə atanın yerini taparam. Onunla məsləhətləşməmiş heç bir iş görmək olmaz.

Sonra Daşdəmir öz başına gələnləri, Abas bəyin onu məhkəməyə verdiyini, padşahın da ərizəni rədd elədiyini Nardana danışdı. Sonra anasını da ona qoşub evlərinə göndərdi, qonağın yanına qayıtdı. Baxdı ki, qonaq hələ yatmayıb. Qonaq dedi:

– Amma Daşdəmir qardaş, sizin bu işlərinizdən mən heç bir şey başa düşmədim.

Daşdəmir dedi:

– Elə başa düşməsən yaxşıdı, çoban qardaş.

Qonaq gördü ki, Daşdəmir bu barədə danışmaq istəmir. Söhbəti dəyişdirdi. Dedi:

– Yaxşı, demək sabah yox, o biri gün Abas bəy bu evi səndən alacaq.

Daşdəmir dedi:

– Ala bilsə alar. Sabah yox, o biri gün padşahın yanına gedəcəyəm.

Qonaq dedi:

– Padşahın yanına səni buraxarlarmı?

Daşdəmir dedi:

– Onlara qalsa buraxmazlar. Amma mən də Daşdəmirəm. Elə bir iş düzəldəcəyəm ki, padşah özü məni yanına çağıracaq.

Ordan-burdan bir az da söhbət elədilər, yatdılar. Səhər çoban getdi. Daşdəmir o gününü də başa vurdu. Gecəni keçirdi. Səhər tezdən dan yeri təzəcə ağaranda durdu, bir külüng, bir də bel götürüb düz padşahın sarayının yanına getdi. Sarayın özülünü qazmağa başladı. Səs-küyə saray keşikçiləri tökülüb gəldilər. Daşdəmiri tutub içəriyə apardılar, Nə qədər soruşdular ki, oranı niyə qazırdın?

Daşdəmir dedi:

– Padşahdan başqa heç kimə bir söz deyə bilmərəm.

Axırda onu padşahın yanına apardılar. Daşdəmir içəriyə girib gördü ki, padşah taxtın üstündə oturub, vəzirlə Abas bəy də buradadı. Amma padşahın üzü bir ipək dəsmalla örtülüdü.

Padşah soruşdu.

– A gədə, de görüm kimsən, nəçisən? Oranı niyə qazırdın?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, orada yeddi küp qızıl var. Qazırdım ki, onları çıxaram.

Padşah dedi:

– Nə bilirsən orada qızıl var?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, bu gecə yuxuda görmüşəm.

Padşah dedi:

– Ədə, ay axmaq, bəyəm adam yuxuda hər nə görsə o doğru olar?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən də əvvəl elə bilirdim ki, yuxuda görünən şey doğru olmaz. Ancaq sizin bu qoşun böyüyü Abas bəylə bu vəziriniz mənə öyrətdilər ki, yuxuda görülən şeylər doğru olur.

Padşah dedi:

– Ətraflı danış görüm, nə olub?

Daşdəmir bütün əhvalatı danışıb axırda dedi:

– Padşah sağ olsun, indi sən özün də görək, bu necə olur ki, dövlətlilərin gördükləri yuxular doğru olur, kasıbların gördükləri doğru olmur?

Padşah vəzir ilə Abas bəyə əmr elədi ki:

– Bu saat gedib məhkəmənin qərarını heç elərsiniz, bu oğlanın evini özünə qaytararsınız.

Vəzir ilə Abas bəy çıxdılar. Padşah qapıçıya dedi:

– Dünən sənə tapşırtdığım şeyi gətir!

Qapıçı gedib bir məcmeyi gətirdi. Padşah əmr elədi, qapıçı məcmeyini Daşdəmirin qabağına qoydu. Daşdəmir baxdı ki, məcmeyidə bir nar, bir top iynə, bir qayçı, bir vərəq kağız, bir tikə ot, bir də bıçaq var.

Padşah dedi:

– Əgər Mirzə Möhsündən dərs alıbsansa cavab ver!

Daşdəmir heyrətdən buz kimi dondu. Amma özünü sındırmayıb Nardan üçün elədiklərini burada da elədi. Padşah güldü. Dedi:

– Demək, söz verirsən ki, mənim sirrimi açmayacaqsan.

Daşdəmir dedi:

– Bəli.

Padşah üzünü açdı. Daşdəmir baxdı ki, bu haman gecə onlarda qonaq qalan çobandı. Padşah dedi:

– Sənin ərizəni mən qəsdən rədd eləmişdim ki, sonra yanına gələm, sənin fikrini öyrənəm. Mən öz adamlarımdan şübhələnmişəm.

Deyəsən Mirzə Möhsün haqlı imiş. Bütün bu işləri eləyən deyəsən vəzirlə Abas bəydi. O gecə mən qəsdən paltarımı dəyişib sizə gəlmişdim. Ancaq bu sirri burada heç kəs bilmir. Bir sən bilirsən, bir də mən. Sən də söz verdin ki, açmayacaqsan. Ancaq mən o gecə gördüm ki, sən bu barədə çox şeylər bilirsən. İndi de görüm, o dəyirman nə idi, o meyvələr nə idi? Mirzə Möhsün haradadı?

Daşdəmiri fikir götürdü. Ola bilərdi ki, padşah doğrudan da öz adamlarından şübhələnib, ancaq tək özü bu işi həll eləyib, bir yana çıxara bilmir. Ancaq bu da ola bilərdi ki, elə padşah özü də onlarla əlbirdi. Bu yol ilə sirri öyrənmək istəyir.

Dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sizin öz yanınızda o qıza söz verdim ki, mənə hər kim nə cəza versə də, mən bu sirri açmayacağam. Odu ki, siz nəhaq yerə bunları məndən soruşursunuz. Mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah dedi:

Daşdəmir, sən çox şey bilirsən. Gəl inad eləmə! Bildiklərini mənə de!

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah dedi:

– Nə qədər ki bildiklərini mənə deməmisən, mən səni burada saxlayacağam.

Sonra keşikçilərə əmr elədi ki, onu aparıb zindana salsınlar. Ancaq incitməsinlər. Özünü də gündə bir dəfə onun yanına gətirsinlər. Daşdəmiri aparıb zindana saldılar.

Heç kəs özünün zindana düşməyinə razı olmaz. Amma Daşdəmir zindana düşməyindən razı qaldı. Ona görə razı qaldı ki, Mirzə Möhsünü orada tapdı. Onun zindana düşməyindən Mirzə Möhsün də razı qaldı. O qədər gözlədilər ki, gecə düşdü, dustaqlar yatışdı, sonra Mirzə Möhsün dedi:

– Oğlum, məni vəzirlə Abas bəy buraya salıblar. Ayrı əlacları da yox idi. Əgər onlar məni buraya salmasa idilər, mən onların işinin üstünü açacaqdım. Məsələ belə oldu: padşahın fikri bu imiş ki, məni özünə məsləhətçi götürsün. Vəzirlə Abas bəy sözü bir yerə qoyurlar ki, məni padşahın gözündən salsınlar. Mənim də bu işdən xəbərim yox. Haman gün, axırıncı dəfə mən saraya getdim. Çox tez olduğuna görə padşah hələ gəlməmişdi. Vəzir məni öz otağına apardı ki, yaxşı

kəlləpaça bişirtirmişəm, gəl yeyək. Mən də yedim. Qurtarandan sonra vəzir mənə dedi ki, padşahın sarımsaq iyindən xoşu gəlmir. Odu ki, mən də padşahın yanına girəndə dəsmalı ağzıma tutub bir az aralı dayandım. Padşah məni belə görən kimi hirsləndi. Ömr elədi ki, cəlad mənim boynumu vursun. Sən demə, vəzir məni aldadıb, sarımsaq yedirdib, padşaha da deyib ki, guya, mən demişəm ki, padşahın ağzından qoxu gəlir, mən dayana bilmirəm. Mənim dəsmalı ağzıma tutub, uzaqda dayanmağım da padşah üçün bunu lap sübut eləyir. Odu ki, ömr elədi mənim boynumu vursunlar. Elə bu xəbəri eşitcək vəzir də, Abas bəy də sevincək gəldilər. Mən fikir verib gördüm ki, Abas bəyin şahənə qılıncı qınına yaxşı oturmayıb, o saat sənin dəyirmandan gətirdiyin qılınc tiyəsi mənim yadıma düşdü. Dedim hər nə olur-olsun, ölüəmsə də, qoy bu sirri açım, sonra ölüm. Odu ki, padşaha dedim: padşah sağ olsun, indi ki, məni öldürürsünüz, arzum budu ki, boynumu qoşun böyüyü Abas bəy vursun, özü də sizin ona bağışladığınız şahənə qılıncla vursun.

Padşah fikrə getdi, bir mənə baxdı, sonra üzünü Abas bəyə tutub ömr etdi ki, “vur onun boynunu!” Abas bəy başladı yalvarmağa ki, “padşah sağ olsun, bunun heç bir günahı yoxdu, qoy bağışlayaq”. Padşah yenə fikrə getdi, yenə də bir mənə baxdı, bir də ona baxıb dedi:

– Uzun danışma, çək şahənə qılıncı, vur onun boynunu.

Abas bəy əlini qılıncın qızıl qəbzəsinə atıb dedi:

– Padşah sağ olsun, deyirsən vur vururam, amma onun günahı yoxdu. Əgər günahı varsa, qoy elə bircə dəfədə başı yerə düşsün. Əgər günahı yoxdursa, mənim şahənə qılıncım taxtaya dönsün.

Abas bəy qılıncı çəkdi, nə görsən yaxşıdı. Şahənə qılıncın tiyəsi taxtadan, hamı fikrə getdi. Padşah da fikrə getdi. Üzünü mənə tutub dedi:

– Görünür ki, sən günahkar deyilmişsən. Get, sabah gələrsən mənim yanına.

Məsələ mənim üçün lap aydın oldu. Aydın oldu ki, xaraba dəyirmanda səninlə vuruşan adam Abas bəy imiş. Sənin qırdığın qılınc da Abas bəyin şahənə qılıncı imiş. Hələ fürsət tapıb qılıncı qayırtdıra bil-mədiyinə görə padşah şübhələnməsin deyə qızıl qəbzəyə taxtadan tiyə qayırtmışdı. Bu işdən sonra əlbəttə ki, onlar məni rahat qoy-mazdılar. Odu ki, təzəcə bazara çatmışdım ki, məni tutub gətirib bu-
raya saldılar.

Daşdəmir dedi:

– Biz sənin göndərdiyin şeylərdən işi başa düşmüşdük.

O da öz başına gələnləri Mirzə Möhsünə danışdı. Mirzə Möhsün dedi:

– Çox güman var ki, padşah elə doğrudan da pis adam deyil, ancaq cavan olduğuna görə Abas bəylə vəzir onu əllərində oynadırlar. Ancaq ona da tamam inanmaq olmaz. Hər halda sən sirri ona vermə. Ehtiyatlı ol, görək başımıza nə gəlir.

Bu işin üstündən bir neçə gün keçdi. Hər gün padşah Daşdəmiri yanına çağırıb, sirri yenidən ondan soruşurdu. Daşdəmir də deyirdi ki, mən heç nə bilmirəm. Nə Daşdəmir bildiklərini ona deyirdi, nə də o Daşdəmiri zindandan buraxdırırdı.

Günlərin bir günündə padşah yuxudan oyanıb gördü ki, düşmən olan qonşu bir padşahın qoşunu şəhəri dövrəyə alıb. Öz adamlarını göndərüb soruşdu ki, nə istəyirlər. Dedilər ki, “bizim sualımız var, ya görək suala cavab verəsiniz, ya da bizə təslim olasız”.

Padşah soruşdu ki, sualınız nədi? Dedilər ki, “sabah şəhərinizin bütün ağıllı adamlarını yığın, gəlib sualımızı deyəcəyik”.

Padşah car çəkirdi, şəhərin bütün ağıllı adamlarını yığdı. Sabah açıldı. Düşmən padşahın adamları iki dənə bir boyda, bir biçimdə, bir rəngdə madyan at gətirdilər ki, tapın görək bunlardan hansı anadı, hansı bala?! Amma atların dişlərinə baxmaq olmaz.

Adamlar nə qədər baxdılar, fikirləşdilərse heç kəs cəsarət eləyib bir söz deyə bilmədi. Axırda padşah qapıçını çağırıb əmr elədi ki:

– Get zindandan Daşdəmiri gətir.

Daşdəmiri gətirdilər. Padşah əhvalatı ona danışdı dedi:

– Ümidim bircə sənədi. Mirzə Möhsün itibdisə də, sən onun yerindəsən, görək bu suala cavab verəsən.

Daşdəmir dedi:

– Gözüm üstə, əmr eləyin burada iki axur qayırsınlar, hərəsinə də bir az arpa töksünlər.

Elə ki axurlar hazır oldu, Daşdəmir atların ikisinin də cilovunu başlarından çıxarıb axurlara buraxdı. Arpanı görcək atların biri kiş-nədi. O birisi qaçıb onun yanına getdi.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, kişnəyən at anadı, onun yanına qaçan da bala. Hamı Daşdəmirə afərin dedi.

Düşmən tərəf də atlarını götürüb kor-peşman getdi...

Hamı gedəndən sonra padşah Daşdəmirə dedi:

– Çox sağ ol! Sən olmasaydın işimiz şuluq idi. Məndən hər nə istəyirsən istə.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mənə sənə heç bir şeyin lazım deyil. İstəyim budu ki, mənə azad eləyəsən, çıxıb gedəm.

Padşah dedi:

– O barədə danışma. Sirri deməmiş səni buraxası deyiləm. De görüm o qız sənə nə dedi? O meyvələr nə idi?!

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən o barədə heç bir söz deməyəcəyəm.

Padşah dedi:

– Nə qədər ki deməmişən, zindanda qalacaqsan.

Bunu deyib əmr elədi, yenə də Daşdəmiri zindana apardılar.

Zindanda Daşdəmir əhvalatı Mirzə Möhsünə danışdı.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yaxşı eləmişən ki, heç bir söz deməmişən. Ehtiyatlı olmaq lazımdı. Ancaq o padşahın adamları əl çəkməyəcəklər, yenə də gələcəklər. Yenə də padşah səni çağırırsa, onunla bir şərt kəsib sonra suala cavab verərsən. Daşdəmir soruşdu:

– Nə şərt?

Mirzə Möhsün dedi:

– Bu padşah başqa padşahlara bənzəmir. Deyəsən bu doğrudan da yaxşı adama oxşayır, ancaq yenə də inanmaq olmaz. Mən bir məsələdən şübhələnmişəm. Əgər sən bir işi öyrənə bilsən, biz bu padşahı yaxşıca tanıyırıq, ondan sonra da bilərik ki, işi ona açmaq olar, ya olmaz.

Bu işin üstündən iki gün keçdi. Üçüncü gün düşmənlər padşahın adamları yenə də gəldilər. Bu dəfə çox qərribə bir sual gətirmişdilər. Amma çox da çətin idi. Torpağın üstündə bir dənə yumru çevrə çəkib soruşdular ki, ya bu suala cavab verin, ya da təslim olun. Nə qədər adam yığılmışdısa, bu sualdan heç kim heç nə başa düşmədi. Padşah yenə də Daşdəmiri çağırırdı. Daşdəmir gedəndə Mirzə Möhsün ona dedi:

– Padşah səndən soruşacaq ki, məndən nə istəyirsən, deyərsən ki, səndən bircə xahişim var, o da budu ki, ananı çağırırsan, öz yanında ondan bir şey soruşacağam, sonra da bütün sirləri sənə açıb deyəcəyəm. Padşah anasını çağıracaq. Onda anasından soruşarsan: “Bir ana ki, bilə-bilə öz balasını itirə, belə ananın cəzası nədi?”. O nə eləsə gəlib mənə deyərsən.

Daşdəmiri məclisə apardılar. Padşah çevrəni ona göstərib cavab istədi. Daşdəmir əlinə bir ağac alıb, çevrəni ortadan iki yerə böldü. Düşmənin tərəf işi belə görəndə gətirib çevrənin bir tərəfində bir ox qoydular. Daşdəmir də padşahın qılıncını götürüb ikinci tərəfə qoydu. Belə olanda düşmənin tərəf çevrənin içinə bir ovuc darı tökdü. Daşdəmir tez əmr elədi, bir xoruz tutub gətirdilər. Xoruz bütün darını dənələdi. Düşmənin tərəf heç nə deməyib, yola düzəldi.

Bu danışiqsız sual-cavaba hamı məəttəl qalmışdı.

Padşah soruşdu:

– Daşdəmir, mən heç bir şey başa düşmədim. De görüm onlar nə soruşurdu, sən nə cavab verirdin?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, o çevrəni ki, onlar çəkmişdilər, demək istəyirdilər ki, bütün dünya gərək bizim ola. Mən də araya xətt çəkib dedim ki, bizim bu dünyada öz yerimiz var, heç kəsi oraya qoymarıq. Sonra onlar ortaya ox qoydular ki, əgər belə olsa, biz dava eyləyəcəyik. Mən də sənə qılıncını çəkib onların qabağına qoydum ki, biz sizdən qorxmuruq. Sonra onlar çevrəyə darı tökdülər ki, bizim qoşunumuzun sayı-hesabı yoxdu. Mən də bütün darını bir xoruza dənələdim ki, bizdə də belə oğlanlar var. Ona görə də durub getdilər. Padşah dedi:

– Sağ ol, Daşdəmir, sən olmasaydın biz heç birimiz onlara cavab verə bilməyəcəkdik. De görüm, məndən nə istəyirsən?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bilirəm ki, sirri deməmiş sən mənə azad eləməyəcəksən. Mən də sirri sənə deməyəcəyəm. Odu ki, bu barədə danışmayaq. İndi mənim səndən bir xahişim var. O da budu ki, ananızı çağırasınız buraya, sizin yanınızda ondan bir söz soruşacağam.

Padşah əmr elədi, otağın bir tərəfinə pərdə çəkildilər. Otaqda bir padşah, bir də Daşdəmir qaldı. Padşahın anası da gəlib pərdənin arxasında əyləşdi. Daşdəmir pərdəyə yaxınlaşıb dedi:

– Xanım, o ana ki, bilə-bilə öz balasının itməyinə səbəb ola, o ananın cəzası nədi?

Elə Daşdəmir sözünü qurtaran kimi pərdənin dalından bir qışqırtı eşidildi. Padşah yüyürüb gördü ki, anası yıxılıb özündən gedib. Padşah geri dönüb Daşdəmirdən soruşdu:

– De görüm, bu nə söz idi? Sən ona nə dedin?

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən bunu sizə hələlik deyə bilmərəm. Çünki buna ixtiyarım yoxdu.

Padşah ömr elədi, Daşdəmiri yenə də zindana apardılar. Daşdəmir əhvalatı Mirzə Möhsünə danışdı. Mirzə Möhsün dedi:

– İndi hər şey mənə aydındı. Padşahdan çox qorxma. Amma vəzir-dən, bir də Abas bəydən özünü gözlə! Daha hər şeyi açıb padşaha demək olar. Xaraba dəyirman əhvalatını da, qılınc məsələsini də, mənim zindanda olmağımı da ona demək olar. O məni yanına çağıranda mən elə bir sirr açacağam ki, hamınız məəttəl qalacaqsınız.

Daşdəmir dedi:

– Yox... Mən Nardana söz vermişəm. Ondan xəbərsiz bu barədə heç kəsə bir söz deməyəcəyəm. Sirri padşaha açmaq üçün gərək mən qabaqca Nardandan icazə alam.

Mirzə Möhsün dedi:

– İndi sən Nardanı haradan tapacaqsan ki, icazə də alasan.

Daşdəmir dedi:

– Orasını bilmirəm. Amma orasını bilirəm ki, mən, kişiyəm, ona da kişi kimi söz vermişəm. Ölümə də getməli olsam, icazə almamış heç kəsə bir kəlmə də olsun demərəm.

Elə bu sözdə padşahın adamları gəldilər ki, padşah Daşdəmiri çağırır. Daşdəmir durub getdi.

Düşmən padşahın adamları yenə də gəlmişdilər. Amma bu dəfə çox arxayın idilər ki, Daşdəmir heç bir şey edə bilməyəcək. Bir böyük daş gətirmişdilər ki, ya bundan bizim padşahımıza bir dəst paltar tikin, ya da təslim olun!

Daşdəmir işi belə görüb dedi:

– Daşdan paltar tikmək çətin deyil. Ancaq iynəm qırılıb, sapım da qurtarıb.

Yerdən bir ovuc qum götürüb onlara verdi ki:

– Alın bu qumu iynə-sap eləyin, verin tikim.

Düşmən tərəfin adamları qaldılar məəttəl. Onların böyüyü dedi:

– Qumdan da iynə-sap olar?

Daşdəmir dedi:

– Çox yaxşı olar. Qumdan iynə-sap düzəltməyi bacarmayan adam daşdan paltar geyə bilməz. Mən buradayam. Gedin nə vaxt mən dediyim iynə-sapı gətirdiniz paltarınızı tikərəm.

Düşmən tərəfin adamları durub getdilər. Padşah Daşdəmirə dedi:

– Çox sağ ol! Sən bu dəfə onları elə yola saldın ki, daha bir də gəlməzlər. Ancaq daha mən də səninlə axırıncı dəfə danışmaq istəyirəm. Ya bu gün bütün bildiklərini mənə deməlisən, ya da boynunu vurdu-racağam.

Daşdəmir dedi:

– Padşah sağ olsun, mən sirr sahibindən icazə almamış sənə heç bir söz deyə bilmərəm. Məni azad elə, gedim icazə alım, gəlim deyim.

Padşah dedi:

– Yox, mən səni əlimlə buraxıb, sonra ayağımla axtara bilmərəm. Ya danış, ya da bu gün səni asdıracağam.

Daşdəmir dedi:

– İstəyirsiniz bir dəfə yox, lap beş dəfə asdırın. Mən icazə almamış sizə heç bir söz deməyəcəyəm.

Padşah əmr elədi, meydanda dar ağacı quruldu. Şəhərdə car çəkdi-lər ki, Daşdəmir padşahdan sirr gizlətdiyinə görə dar ağacından asılacaq.

Hər şey hazır olandan sonra camaat yığıldı. Daşdəmiri meydana gətirdilər. Padşah bir də soruşdu:

– Deyirsən, ya yox?

Daşdəmir dedi:

– Xeyr. Mən heç bir şey bilmirəm.

Padşah cəlladlara əmr verdi ki, assınlar. Elə ipi onun boynuna sa-landa, haradansa bir atlı atı elə sürüb keçdi ki, heç kəs onun üzünü görə bilmədi. Ancaq onu gördülər ki, dar ağacına çatanda yerə bir nar vurdu. Nar parçalandı, dənələri ətrafa səpələndi. Daşdəmir cəlladlara dedi:

– Gedin, padşaha deyin ki, mən danışmağa hazıram.

Gedib padşaha xəbər verdilər.

Padşah ondan soruşdu:

– Niyə indiyə kimi demirdin, indi razı oldun?

Daşdəmir nar dənələrini ona göstərüb dedi:

– Padşah sağ olsun, sirr sahibi sirrin açılmasına icazə verdi.

Padşah başa düşdü ki, atlı Nardan imiş. Dedi:

– İndi de görüm mənim sizdə gördüyüm o qız kim idi?

Daşdəmir dedi:

– O, Mirzə Möhsünün qızı idi.

Padşah dedi:

– Çox gözəl. Mən də belə bilirdim, indi de görüm Mirzə Möhsün o armud və gavalı ilə nə demək istəyirdi?

Daşdəmir dedi:

– O demək istəyirdi ki, xaraba dəyirməndə mənim başıma gələn əhvalat Abas bəylə, bir də vəzirlə bağlıdır.

Padşah soruşdu:

– Xaraba dəyirməndə sənə başına nə iş gəlir?

Daşdəmir əhvalatı danışdı.

Padşah soruşdu:

– Hanı o qılınç?

Daşdəmir dedi:

– Mirzə Möhsün gizlədib.

Soruşdu:

– Mirzə Möhsün haradadır?

Daşdəmir dedi:

– Zindandadır.

Padşah soruşdu:

– Onu kim zindana salıb?

Daşdəmir dedi:

– Vəzirlə Abas bəy.

Padşah adam göndərdi. Mirzə Möhsünü gətirsinlər. Daşdəmirdən soruşdu:

– Sən mənim anama nə dedin?

Daşdəmir dedi:

– Onu da mənə Mirzə Möhsün demişdi. Mən o barədə heç nə bilmirəm.

Bu sözdə Mirzə Möhsünü gətirdilər. Padşah soruşdu:

– Mirzə, hər şeydən qabaq mənə de görüm o qılınç haradadır?

Mirzə Möhsün dedi:

– Qızımdadır. Daşdəmiri göndərin qızı da, qılınçı da gətirsin.

Padşah Daşdəmiri göndərdi, sonra soruşdu ki:

– Daşdəmir mənim anama bir söz dedi, o da yıxılıb özündən getdi.

De görüm bu nə məsələdir?

Mirzə Möhsün dedi:

– Qoy hamı gəlsin, sonra deyərəm. Sən hələ nə qədər ki, işdən xəbərdar olmayıbsan vəzirlə Abas bəyi tutub zindana sal! Dəyirmançı ilə arvadını da, Daşdəmirin atasını da öldürən onlardır. Şəhərdəki quldur dəstəsinin başçısı da onlardır.

Padşah əmr elədi, o saat vəzirlə Abas bəyi tutub zindana saldılar.

Bu tərəfdən də Daşdəmir, Fatı qarı, bir də Nardan gəldilər. Nardan qılncı da gətirdi. Padşah baxdı ki, Abas bəyə verdiyi şahənə qılncdı.

O saat taxta qılnc əhvalatı onun yadına düşdü. Mirzə Möhsün sarımsaq əhvalatını da padşaha danışdı. Sonra padşaha dedi:

– İndi qulaq as, axıncı sirri sənə deyəcəyəm. Bunu məndən başqa heç kəs bilmir. Padşah sağ olsun, səndən qabaqkı padşah nə qədər evlənirdisə oğlu olmurdu. Həmişə qızı olurdu. Özü də o qədər zalım idi ki. İş elə gətirdi ki, bunun da qızı oldu. O gecə haman o dəyirmançının da bir oğlu olur. Sənin haman bu vəzirinlə Abas bəy əlbir, dilbir olub dəyirmançı ilə arvadını boğub öldürürlər, uşağı gətirib padşahın qızı ilə dəyişirlər. Qızı da aparıb çölə atırlar. İndi padşah sağ olsun, sən əslində haman o dəyirmançının oğlusan ki, atanı da, ananı da haman o vəzirlə Abas bəy öldürüblər.

Padşah hirsələnib yerindən qalxdı:

– Bu dediklərin üçün sənin əlində sübutun varmı? Mirzə Möhsün dedi:

– Var, padşah sağ olsun! Birinci sübutum budu ki, mən sənin atanı tanıyırdım. Sən ona o qədər oxşayırsan ki, elə bil bir almanı yarı bölüblər. Elə əslində də mən səni görəndən sonra fikirləşmişəm ki, bu belə olub. İkinci sübutum budu ki, sən xasiyyətcə köhnə padşaha oxşamırsan. O zülmkar və ağılsız bir adam idi. Camaatın dərdinə heç qalmazdı. Amma sən ona oxşamamısan.

Padşah fikrə getdi. Dedi:

– Dediklərin bir az ağlabatandı. Ola bilər. Ancaq mən başa düşmürəm ki, vəzirlə Abas bəy niyə gərək padşahın qızı ilə məni dəyişdirə idilər. Bunun onlara nə mənfəəti var idi?

Mirzə Möhsün dedi:

– Bunun onlara mənfəəti bu idi ki, padşah qocalmışdı. Onlar qorxurdular ki, padşah ölə, padşahlıq ayrı adama çata, ona görə də səni tapıb gətirdilər, bir neçə ildən sonra da padşahı zəhərləyib öldürdülər. Səni padşah elədilər. İşi öz əllərinə aldılar. Sonra da bununla doymayıb, quldur dəstəsi düzəldilər. Əgər biz bu işi belə ehtiyatla başa çatdırmasaydıq, sən özün də ağıllı hərəkət eləməsəydin, onlar bizim hamımızı yox eləyəcəkdilər.

Padşah yenə də fikrə getdi. Dedi:

– Mən sənin bütün dediklərinə inanmaq istəyirəm. Amma inana bilmirəm. Elə bir sübut göstər ki, mən inanım.

Mirzə Möhsün dedi:

– Padşah sağ olsun, onda adam göndər, anan buraya gəlsin, ondan soruşaq.

Padşah adam göndərüb anasını çağırırdı. Ondan əhvalatı soruşdu. Qabaqca yazıq arvad qorxdı. Mirzə Möhsün dedi:

– Xanım, qorxma! Sənə heç kəs güldən ağır bir söz deməyəcək. Özü də mən söz verirəm ki, bu saat sənin qızını buraya gətirim.

Arvad açıb əhvalatı danışdı. Baxdılar ki, Mirzə Möhsün doğru deyirmiş. İş belə olanda padşah dedi:

– İndi sən gərək padşahın qızını da tapasan. Demək, əsl padşahlıq ona çatır. Mən taxt-tacı ona verib, özüm atamın dəyirmanına gedəcəyəm.

Mirzə Möhsün dedi:

– Yox, padşah sağ olsun, o qız elə tərbiyə olunub ki, padşahlıq qəbul eləməz. O, hər şeydən çox kitabı, elmi sevir. Ancaq gərək bizə söz verəsən ki, camaatı yaxşı dolandıracaqsan. Elin dərdinə qalacaqsan. Xainləri də cəzasına çatdıracaqsan.

Padşah dedi:

– Yaxşı, bəs haradadı o qız?

Mirzə Möhsün dedi:

– Vəzirlə Abas bəy o qızı aparıb meşəyə tullamışdılar ki, qurd-quş yesin. Mən o qızı tapıb, öz qızım kimi böyüdüb saxlamışam. O heç özü də bu əhvalatı bilmir. Budu o qız.

Bunu deyib Mirzə Möhsün Nardan qızın üzündəki örtüyü açdı. Baxdılar ki, Nardan qız elə bil padşahın arvadının özüdü. Ana ilə bala görüşdülər. Padşah dedi:

– Nardan xanım, padşahlıq sənindi. Gəl taxt-taca sahib ol!

Nardan dedi:

– Yox, mən onu sənə verirəm. Sən hələ cavansan. Ancaq görünür ki, ədalətli padşah olacaqsan. Bir də ki, sən də mənim anamın südü ilə böyümüsən. Demək ki, biz süd bacı-qardaşıyıq. Padşahlıq sənə çatır.

Padşah dedi:

– Bacı, onda de görüm mənə məsləhətin nədi?

Nardan dedi:

– Məsləhətim odu ki, camaatla yaxşı rəftar elə, xainlərin cəzasını ver! Mənim əsl atam, mənə tərbiyə verən Mirzə Möhsündü. Onu özünə vəzir elə. Məni də Daşdəmirdən ayırma!

Padşah Mirzə Möhsünü özünə vəzir elədi. Köhnə vəzirlə Abas bəyi dar ağacından asdırdı. Sonra da Daşdəmirlə Nardan qıza toy elədi.

QEYDLƏR

*Şəms-Qəmə*r – “Minbir gecə”dəki “Şahraman şahın oğlu Qəmə

rəzəman və şah qızı Büdur” adlı nağıla çox yaxındır. “Minbir gecə” nağılında Büdur ilə Qəmə

rə öz-əzmanın, bizim nağılda isə Şəms ilə Qəmərin evlənmələrinə qədər olan hadisələr demək olar ki, eyni nağılın başqa-başqa variantlarıdır. “Minbir gecə” nağılı bu əsas qəhrəmanların evlənməsi ilə də bitir. Bizim “Şəms-Qəmə” isə çox maraqlı bir şəkildə davam edərək, onların oğlanları olan Ülkərlə Səttarın macəralarından danışır, nəhayət evlənmələri ilə qurtarır. “Şəms-Qəmə”-in ən maraqlı cəhəti, onun astral əsər olmasında, yəni su-rətlərin səma cisimlərinin adları ilə adlanmalarından, daha dəqiq deyilsə, astronomik hadisələrin bədii bir şəkildə qələmə alınmasından ibarətdir. Bu nöqteyi-nəzərlə yanaşdıqda bu nağıl yuxarıda haqqında danışılan “Minbir gecə” nağılından çox fərqlənir. Düzdür, “Minbir gecə” nağılında da bəzi astral ələmətlər vardır. Misal üçün, oğlanın adı Qəmə

rə, yəni hələ bədirlənməmiş cavan ay, qızın adı isə bədinin cəmi şəklində olan Büdurdur. Büdurun atası Əl-Qəyur öz qızı üçün yeddi saray tikdirir. Saraylardan biri büllurdan, ikincisi mərmərdən, üçüncü dəmirdən, dördüncü qiymətli daşlardan, beşinci gildən, altıncı gümüşdən, yeddinci isə kərpicdən tikilmişdir. Məlum olduğu üzrə bunlar öz xasiyyət və rənglərinə görə səyyar və bürclər haqqındakı orta əsr təsəvvürləri ilə əlaqədardır. Elə buna görə də Büdur atasının tapşırığı ilə hər sarayda ilin müəyyən bir hissəsini keçirir. Lakin bu nağıldakı astronomik ələmətlər elə bununla da qurtarır. Bizim “Şəms-Qəmə” isə tam astral əsərdir. Bu nağılda oğlanın adı Qəmə

rə – ay, qızın adı isə Şəms – günəşdir. Onları bir-birinə çatdıran qoca dayının adı Asiman – göydür. Oğlan paltarı geymiş Şəmsi kişi bilib, ona aşiq olan şah qızının adı Afətab – günəşdir. Qəmərin Şəmsdən olan oğlunun adı Ülkər – aydır, Afətabdan olan oğlunun adı Səttar – ulduzdur. Nağıl Ülkərlə Səttarın evlənmələri ilə qurtarır. Ülkərin sevil aldığı qızın adı Kəkəb – ulduz, Səttarın aldığı qızın adı isə Məhiru – aydır. Nağılda yalnız adlar deyil, hadisələr də astral xarakter daşıyır. Misal üçün, Qəmərlə Şəmsi bir-birinə çatdıran Asiman, yəni göy olur. Şəms (günəş) qapıçılıqdan şahlığa qədər yüksəldiyi müddətdə (yəni gündüz boyu) Qəmə

rə (ay) qəribliyə düşür. Ülkərlə Kəkəb birlikdə Kəkəbin atasını (gecəni) öldürüb, bir-birinə qatırlar və s. Bizdə astral dastanlar çoxdur. “Şəms-Qəmə” isə göstərir ki, bizdə bu səpkidə yaradılmış nağıllar da olmuşdur.

Bacı və qardaş – “Göyçək Fətmə və çirkin Fətmə” nağılının zəif variantıdır. Bu variant 1935-ci ildə prof. M.Sokolovun redaktəsi ilə rus dilində Moskvada nəşr edilmiş “Азербайджанские тюркские сказки” adlı kitabdakı “Фатма и Гияви” adlı nağıla da çox yaxındır. Hər ikisində adlar eynidir. ha-

disələr əsasən eyni şəkildə cərəyan edir. Lakin burada dev qarısının gözəl və çirkin Fatmaya verdiyi nəsihətlər, göstərdiyi kömək, küləyin yunu aparıb həmin qarının bacasından içəri salması, kafir qızın gözəl Fatmanı deryaya itələməsi və s. yoxdur.

Reyhanın nağılı – Bu nağılın sonu “Məlikməmməd” nağılının eynidir. Burada üç qardaşın kiçiyi quyuya düşür, “yandım” deyir, devi öldürür. Quyu-dan üç gözəl qız çıxardır, qardaşları onun kəndirini kəsib quyuda qoyub, qızları aparırlar. Oğlan quyuda əjdaha öldürür, simurq quşu onu işıqlı dünyaya çıxarır və s. Bu motiv tamamilə “Məlikməmməd” nağlında olduğu kimidir.

Quş dili bilən İsgəndər – İsgəndər haqqında Azərbaycanda onlarca nağıl, əfsanə və rəvayət vardır. Bunların bir hissəsində İsgəndər işğalçı, zalım kimi göstərildiyi halda, bəzilərinə yaxşı xüsusiyyətlərə malik bir hökmdar kimi təsvir edilir. “Quş dili bilən İsgəndər”, “İsgəndər Zülqərneyn”, “İsgəndər və çoban”, “İsgəndərin ölümü” və başqalarında əsasən işğalçı olmaqla bərabər, həm də ağıllı, elmlı, adil, səxavətli, qəhrəman bir şəxsiyyət kimi təsvir edilir. Belə bir vəziyyət folklor materialları üçün təbii bir haldır. Professor Əli Sultanlının “İsgəndərnamə və Qərb ədəbiyyatı” adlı əsərində qeyd etdiyi kimi, “Əsil tarixi İsgəndərin şəxsiyyəti ilə tanış olmayan nağılçılar həm yazılı mənbələrdən, həm də xalq rəvayətlərindən arzu etdikləri kimi istifadə etmiş və feodal-patriarxal şərait içərisində İsgəndəri öz məqsədlərinə bir vasitə etmişlər”.

Bunlardan başqa, müxtəlif xalqlar həmin yazılı və şifahi məlumatlara özləri də müəyyən artırır-əksiltmələr edərək öz məqsədlərinə uyğun şəkildə İsgəndərə münasibət bəsləmişlər, hətta bu məlumatlar o qədər dəyişdirilmiş və təhrif edilmiş ki, İsgəndərin şəxsi xüsusiyyətləri tamamilə bir tərəfə atılaraq, qeyri-tarixi keyfiyyətlərə malik əfsanəvi bir surət ortalığa çıxmışdır. Məsəl üçün, Şərqdə İsgəndər ədalətli şah, hətta peyğəmbər kimi göstərilmişdir. Qərbdə isə, xüsusən xaç müharibələri dövründə İsgəndər xristianlaşdıraraq cəngavərliyi geniş təbliğ etmək üçün bir vasitə kimi istifadə edilmişdir.

Padşah oğlu – Bu nağılın kiçik bir hissəsi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarından “Büsatın Təpəgözü öldürdüyü boy”a çox oxşayır. Hətta “Kitabi-Dədə Qorqud”da olduğu kimi burada da Məmməd Kəlləgözü gözündən vurmaqla öldürür.

Nağılın oxuculara təqdim olunan bu variantında bu hissə çox müxtəsərdir. Lakin xalq içərisində daha müfəssəl variantın olduğu açıq hiss olunmaqdadır.

NAĞILLAR HAQQINDA MƏLUMAT

1. *Şəms-Qəmə* – Söyləyəni Rəhman Əli oğlu, Qubadlı rayonu, Əliquluuşağı kəndi, 59 yaşında, 1943.
2. *Tapdıq* – Söyləyəni Müslüm Əhməd oğlu, Qubadlı rayonu, Əliquluuşağı kəndi, 75 yaşında, 1943.
3. *Altı yoldaş* – Söyləyəni Məmməd Əhməd oğlu, Cəbrayıl rayonu, 70 yaşında, 1943.
4. *Həsən Qaranın nağılı* – Söyləyəni Mahmud Şahbazov, Laçın rayonu, Hoçaz kəndi, 45 yaşında, 1944.
5. *Yetim İbrahim və sövdəgər* – Söyləyəni Mustafa Məmməd oğlu, Qubadlı rayonu, Qaraçalı kəndi, 45 yaşında, 1943.
6. *Ləlin nağılı* – Söyləyəni Bakı, Fatma Nəsir qızı, 80 yaşında, 1939.
7. *Bacı və qardaş* – Söyləyəni Mehdi Həsənəli oğlu, Naxçıvan şəhəri, 105 yaşında, 1939.
8. *Tələtin nağılı* – Söyləyəni Əbül Həsən oğlu, Bakı şəhəri, 60 yaşında, 1940.
9. *Quru kəllə* – Söyləyəni Mahmud Əli oğlu, Bərdə rayonu, 65 yaşında, 1934.
10. *Reyhanın nağılı* – Söyləyəni İbadulla Xəlil oğlu, Qubadlı rayonu, Başarat kəndi, 95 yaşında, 1943.
11. *Kəçəl* – Söyləyəni İfrat Cəfər oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 65 yaşında, 1944.
12. *Quş dili bilən İsgəndər* – Söyləyəni Qasım Məhəmməd oğlu, Cəbrayıl rayonu, 70 yaşında, 1939.
13. *Tacir oğlu* – Söyləyəni Qasım Məhəmməd oğlu, Cəbrayıl rayonu, 1939.
14. *Padşah oğlu* – Söyləyəni Dünyamalı Gülmalı oğlu, Laçın rayonu, Malıbəy kəndi, 60 yaşında, 1944.
15. *Məlikməmməd* – Söyləyəni Həsən Mir Sadıq oğlu, Qafan rayonu, 72 yaşında, 1939.
16. *Barxudarın nağılı* – Söyləyəni Həsən Həsənov, Şuşa şəhəri, 55 yaşında, 1935.
17. *Qara at* – Söyləyəni Abdulla Məhərrəm oğlu, Laçın rayonu, 100 yaşında, 1939.
18. *Əhmədi Çekkaş* – Söyləyəni Allahverdi Qəhrəman oğlu, Qubadlı rayonu, Əyin kəndi, 110 yaşında, 1939.
19. *Balıqlar padşahı ilə Yaqub* – Söyləyəni Məşədi Murad Miri oğlu, Qubadlı rayonu, Çardaxlı kəndi, 120 yaşında, 1939.
20. *Əlimə su tök* – Söyləyəni Məmiş Məhərrəm oğlu, Qubadlı rayonu, Mollu kəndi, 75 yaşında, 1939.
21. *Hacının qızı* – Söyləyəni Həsən Mir Sadıq oğlu, Qafan rayonu, 72 yaşında, 1939.

22. *Güloğlan* – Söyləyəni Səlim Kərim oğlu, Füzuli rayonu, 67 yaşında, 1939.

23. *Əmir ilə şah qızı* – Söyləyəni Mahmud Vəliyev, Ağdam rayonu, 42 yaşında, 1939.

24. *Yoxsul qocaynan vəzir* – Söyləyəni Müslüm Əhməd oğlu, Qubadlı rayonu, Əliquluuşağı kəndi, 1943.

25. *Tülkü baba və hacıleylak* – Söyləyəni Mehdiqulu Nuruş oğlu, Qubadlı rayonu, Xocahan kəndi, 95 yaşında, 1929.

26. *Hiyləgər keçi* – Söyləyəni Fətəli Həsənəli oğlu, Qubadlı rayonu, Tinli kəndi, 120 yaşında, 1939.

27. *Yaxşıliğa yaxşılıq* – Söyləyəni Abbas Şahhüseyn oğlu, Qubadlı rayonu, Hat kəndi, 70 yaşında, 1940.

28. *Çil madyan* – Söyləyəni Səkinə Məhəmməd qızı, Qubadlı rayonu, 70 yaşında, 1943.

29. *Loğmanla şayirdi* – Söyləyəni Dünyamalı Gülmalı oğlu, Laçın rayonu, Malibəy kəndi, 60 yaşında, 1944.

30. *Çırxalı İsa* – Söyləyəni Rəhman Əli oğlu, Qubadlı rayonu, Alıquluuşağı kəndi, 1939.

31. *Yanığın nağılı* – Söyləyəni Pirəli Nəbi oğlu, Qafan rayonu, Gurud kəndi, 110 yaşında, 1939.

32. *Bostançı və Şah Abbas* – Söyləyəni Abdulla Məhərrəm oğlu, Laçın rayonu, 100 yaşında, 1939.

33. *Pəri xanımın nağılı* – Söyləyəni Muxtar Həşim oğlu, Zəngilan rayonu, 65 yaşında, 1943.

34. *Ağ atlı oğlan* – Bu nağıl M.H.Təhmasibin 1953-cü ildə uşaqlar üçün tərtib etdiyi “Ağ atlı oğlan” adlı kitabdan götürülmüşdür.

35. *Daşdəmirin nağılı* – Bu nağıl da M.H.Təhmasibin “Ağ atlı oğlan” kitabından götürülmüşdür.

MÜNDƏRİCAT

Şəms-Qəmər	5
Tapdıq	38
Altı yoldaş	71
Həsən Qaranın nağılı	76
Yetim İbrahim və sövdəgər	93
Ləlin nağılı	102
Bacı və qardaş	108
Tələtin nağılı	111
Quru kəllə	119
Reyhanın nağılı	128
Keçəl	141
Quş dili bilən İsgəndər	146
Tacir oğlu	158
Padşah oğlu	162
Məlikməmməd	169
Barxudarın nağılı	180
Qara at	184
Əhmədi Çekkaş	189
Üç qardaş	196
Balıqlar padşahı ilə Yaqub	202
Əlimə su tök	208
Hacının qızı	215
Gülüğlan	221
Əmir ilə şah qızı	227
Yoxsul qocaynan vəzir	234
Tülkü baba və hacıleylək	238
Hiyləgər keçi	243
Yaxşılığa yaxşılıq	245
Çil madyan	250
Loğmanla şeyirdi	256
Çiraxlı İsa	260
Yanığın nağılı	267
Bostançı və Şah Abbas	274
Pəri xanımın nağılı	278
Ağ atlı oğlan	286
Dəşdəmirin nağılı	310
<i>Qeydlər</i>	330
<i>Nağıllar haqqında məlumat</i>	332

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Ceyran Abbasova</i>

Yığılmağa verilmişdir 04.11.2004. Çapa imzalanmışdır 06.05.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 21. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 112.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.